Nr 153

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m.; given Stockholms slott den 29 mars 1957.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ivar Persson

Propositionens huvudsakliga innehåll

De förslag, som framlägges i propositionen, avser de territoriella pastoraten i riket och syftar till en allmän pastoratsreglering samt omfördelning av den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen. Härvid beaktas särskilt den missgynnade ställning, som bland annat de stora landsbygdsområdena i Övre Norrland och de större tätorterna för närvarande intar härutinnan. För åstadkommande av den eftersträvade omfördelningen erfordras sammanläggning av alltför små pastorat och minskning av antalet prästerliga tjänster i vissa stift.

I propositionen föreslås vissa allmänna normer, som — med alla de smärre, lokalt betingade avvikelser eller jämkningar, som i en angelägenhet av förevarande art alltid måste förutsättas — bör tjäna som riktlinjer för pastoratsregleringen. Normerna utgår från förutsättningen att folkmängdstalet i pastorat är en lämplig mätare av prästernas arbetsbörda. Pastoraten föreslås uppdelade på tre olika grupper med olika folkmängdsserier. Den första gruppen föreslås bestå av pastorat med mer än 90 procent av befolkningen boende i tätort, den andra gruppen av pastorat med mellan 70 och 90 procent av befolkningen boende i tätort och den tredje gruppen av övriga pastorat.

För en präst i ett enprästpastorat skall folkmängden i regel icke understiga 2 000.

För pastorat bör uppställas kravet, att minst en präst, om möjligt två, där får full sysselsättning. För pastorat, tillhörande den här först angivna pastoratsgruppen, bör antalet präster icke överstiga sex. Övriga pastorat bör icke omfatta fler än fem präster.

Sammanlysning av gudstjänst föreslås skola kunna ifrågakomma för församling med upp till 500 invånare och med ett avstånd från den egna kyrkan till närmaste grannkyrka av upp till fem kilometer.

Anordningen med för flera pastorat gemensam kyrkoadjunkt föreslås komma till ökad användning. Härjämte föreslås inrättande av komministraturer med fyllnadstjänstgöring i annat pastorat.

Pastoratsindelningen bör i princip anknytas till den nya kommunindelningen.

Vad beträffar lönegradsinplaceringen föreslås kyrkoherdetjänsterna bli inplacerade i de för närvarande gällande lönegraderna — Ca 33, 31, 29 och 27. Komministertjänsterna föreslås inplacerade i Ca 28 och 26. Inplaceringen bör bestämmas med hänsyn till pastorats folkmängd och areal. Inrättande av särskilt tjänstgöringsområde bör icke inverka på inplacering i lönegrad.

Pastoratsindelningsreformen föreslås genomförd samtidigt i hela riket och tidigast den 1 januari 1961.

En indelning och prästerlig organisation enligt ett inom ecklesiastikdepartementet uppgjort utkast beräknas innebära en årlig ökning av lönekostnaderna för församlingsprästerna i riket med omkring 15 000 kronor. Härtill kommer vissa merkostnader under en övergångsperiod. I samband med pastoratsregleringen uppkommer härjämte vissa kostnader av engångsnatur.

I propositionen framlägges dessutom vissa förslag rörande övergångsanordningar i samband med indelningsreformens genomförande, såsom allmän vakantsättning, förflyttning, förtidspensionering och överförande till övergångsbefattning.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 29 mars 1957.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON, HENRIKSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, den i statsrådsprotokollet för den 12 augusti 1953 senast omförmälda frågan om *en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen i riket m. m.* samt anför därvid följande.

I. Inledning

Den 12 augusti 1953 anmälde jag i statsrådet, att de för översyn av pastoratsindelningen m. m. tillkallade sakkunniga — pastoratsindelningssakkunniga — den 26 februari 1953 avgivit betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. (SOU 1953: 11) och att yttranden över betänkandet avgivits av ett stort antal myndigheter, pastorat m. fl. Efter att ha erinrat om vad som föregått tillkallandet av de sakkunniga redogjorde jag ingående för de sakkunnigas förslag och för de huvudsakliga erinringar, som framkommit i remissyttrandena. Genom förslaget aktualiserades, framhöll jag, ett stort antal frågor. Vissa av dessa, som berörde det gällande prästvalssystemet och därför krävde ändrad lagstiftning i den för kyrkolag stadgade ordningen, förklarade jag mig ämna ånyo anmäla, sedan de särskilda sakkunniga[1], som tillkallats för en översyn av prästvalslagstiftningen — 1950 års prästvalskommitté — avgivit förslag rörande desamma och beredningen härav avslutats. De av pastoratsindelningssakkunniga behandlade frågornas betydelse för kyrkans verksamhet borde, ansåg jag, likväl föranleda att ärendet i sin helhet underställdes det till hösten 1953 inkallade kyrkomötet för yttrande. Ge-

[1] Ang. dessa, se Kungl. Maj:ts skrivelse till kyrkomötet 1953: 2 s. 119.

nom skrivelse den 12 augusti 1953, nr 2, *(bilaga 1)* begärde Kungl. Maj:t kyrkomötets yttrande i ärendet.

I skrivelse den 8 oktober 1953, nr 34, *(bilaga 3)* har kyrkomötet såsom yttrande åberopat vad dess särskilda utskott i betänkande, nr 1, *(bilaga 2)* anfört med viss ändring och visst tillägg. I särskild skrivelse samma dag, nr 36 *(bilaga 4 och 5)*, har kyrkomötet, i anledning av väckta motioner, nr 39 och 76, gjort viss framställning om rätt för pastorat att besluta utökning av den församlingsprästerliga organisationen ävensom gjort visst härmed sammanhörande uttalande. Över sistnämnda skrivelse har efter remiss y t t r a n d e n avgivits av kammarkollegiet, statskontoret och samtliga domkapitel.

Vid min anmälan den 12 augusti 1953 av pastoratsindelningssakkunnigas betänkande berörde jag även bakgrunden till tillkallandet av 1950 års prästvalskommitté och det samband, som funnes mellan de båda sakkunnigutredningarnas arbetsuppgifter. Härutöver får jag erinra om följande.

Såsom jag nämnde i mitt anförande till statsrådsprotokollet den 12 augusti 1953 hade prästvalskommittén i anledning av remiss av pastoratsindelningssakkunnigas betänkande, i vad detta innehöll förslag till övergångsanordningar beträffande tjänstinnehavares förflyttning, avgivit ett yttrande innefattande kommitténs preliminära överväganden och rekommendationer i denna fråga. Detta yttrande, för vilket jag lämnade en utförlig redogörelse, föranledde vissa uttalanden av kyrkomötet.

Prästvalskommittén avgav härefter den 12 februari 1954 ett delbetänkande med förslag till vissa övergångsanordningar vid en allmän reform av pastoratsindelningen (stencilerat). I betänkandet framlades förslag till sådana ändringar i gällande lagstiftning om tillsättning av prästerliga tjänster, som erfordrades för genomförande av en dylik indelningsreform; även vissa andra därmed sammanhängande frågor behandlades.

Över delbetänkandet har efter remiss y t t r a n d e n avgivits av kammarkollegiet, statskontoret, riksräkenskapsverket, statens lönenämnd, samtliga domkapitel och stiftsnämnder, länsstyrelserna i Kronobergs, Värmlands, Örebro och Västernorrlands län samt Svenska stadsförbundet, Svenska pastoratens riksförbund och Svenska prästförbundet. Till domkapitlets i Stockholm och länsstyrelsens i Kronobergs län yttranden har fogats vissa av domkapitlet och länsstyrelsen inhämtade utlåtanden.

Den 28 juli 1956 avgav prästvalskommittén slutbetänkande innehållande förslag till ny lagstiftning om tillsättning av ordinarie församlingspräst-tjänster samt till bestämmelser om prästerliga disponibilitetsbefattningar (SOU 1956: 30).

På grundval av detta betänkande har jag den 15 mars 1957 och tidigare denna dag anmält frågan om en reform av den allmänna prästvalslagstiftningen och jag torde nu få hänvisa till vad jag därvid anfört. I förevarande sammanhang ämnar jag redogöra för vissa andra av prästvalskommittén behandlade frågor, nämligen *dels* spörsmålet rörande en lagstiftning med

särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster i samband med nyindelning av riket i pastorat, *dels* frågan om inrättande av prästerliga disponibilitetsbefattningar.

Vid anmälan den 12 augusti 1953 av pastoratsindelningssakkunnigas betänkande med förslag till riktlinjer för pastoratsindelningen omnämnde jag, att åt de sakkunniga givet uppdrag att verkställa översyn av kontraktsindelningen jämte utredning om kontraktsprostinstitutionens framtida utformning icke av de sakkunniga redovisats i betänkandet. De sakkunniga har därefter, den 7 augusti 1954, avgivit betänkande med förslag rörande kontraktsprostinstitutionen och kontraktsindelningen m. m. (stencilerat). I detta betänkande har de sakkunniga jämväl — på grund av särskilt, genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 april 1954 lämnat uppdrag — avgivit förslag *dels* angående vad som bör från arkivvårdssynpunkt beaktas vid ett genomförande av de av de sakkunniga i deras tidigare avgivna betänkande förordade reformerna *och dels* angående frågan om personlig inställelse vid anmälan till kyrkobokföringen. Detta senare betänkande, med vars avgivande de sakkunniga slutfört sitt uppdrag, torde få anmälas i ett annat sammanhang.

Såsom jag i mitt anförande till statsrådsprotokollet den 12 augusti 1953 erinrade har församlingsstyrelsekommittén anmodats att vid fullgörande av sitt uppdrag uppmärksamma i vad mån ett genomförande av pastoratsindelning och församlingsprästerlig organisation i anledning av de av pastoratsindelningssakkunniga föreslagna allmänna riktlinjerna kan aktualisera behov av särskilda jämkningar i den gällande församlingsstyrelseorganisationen. I anledning härav vill jag nämna att församlingsstyrelsekommittén i den promemoria, som ligger till grund för de år 1954 vidtagna ändringarna i församlingsstyrelselagarna (SFS 1954: 296—298) anfört följande.

Kommittén har funnit att de spörsmål med avseende å församlingsstyrelsens organisation, som kan aktualiseras vid ett genomförande av pastoratsindelningssakkunnigas förslag, icke kan lösbrytas ur sitt sammanhang med övriga frågor, som rör församlingsstyrelsens ordnande, utan att enhetligheten i lagstiftningen äventyras. Då kommittén emellertid i detta skede av sitt arbete icke kunnat taga ställning till hela detta vidlyftiga frågekomplex, är kommittén ej beredd att nu framlägga något förslag eller uppdraga några allmänna riktlinjer i nu förevarande hänseende.

Det kan anmärkas, att församlingsstyrelsekommittén ännu ej slutfört sitt uppdrag.

Jag anhåller nu att få närmare redogöra för frågan om en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m.

II. Huvudgrunderna för reformen[1]

Allmänna synpunkter. I det anförande till statsrådsprotokollet den 3 mars 1950, varmed dåvarande statsrådet Quensel anmälde frågan om tillkallande av särskilda sakkunniga för översyn av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen, framhöll han det otillfredsställande i den nuvarande pastoratsindelningen och illustrerade detta med några statistiska sifferuppgifter. Det fanns sålunda, å ena sidan, ett antal pastorat med mycket obetydlig folkmängd — den 1 januari 1948 fanns 5 pastorat med mindre än 600 och 210 pastorat med mindre än 1 500 invånare. Å andra sidan förekom ett antal storstadspastorat med mycket stor folkmängd, i några fall uppgående till inemot och till och med överstigande 100 000 invånare. Kostnaderna för den prästerliga organisationen i de särskilda pastoraten bestreds till mycket väsentlig del av medel som uttogs för riket i dess helhet genom beskattning efter lika grund. Det måste med hänsyn härtill vara ett särskilt riksintresse att tillse, att samhällets ekonomiska uppoffringar för ifrågavarande ändamål gav bästa möjliga utbyte. Detta kunde endast ske, om de vid varje tidpunkt tillgängliga prästerliga arbetskrafterna så fördelades att dessa fullt och effektivt utnyttjades. Ojämnheten i pastoratsindelningen innebar emellertid enligt föredragande statsrådet icke blott en ojämn fördelning av kyrkoherdetjänsterna utan hade även medfört en markerad ojämnhet i fördelningen å pastoraten av prästerliga biträdesbefattningar och därmed alltså i fråga om den folkmängd, som belöpte på varje tjänstgörande präst. Problemet om den prästerliga organisationen vore därför i lika hög grad en fråga om den lämpligaste indelningen av riket i pastorat som en fråga om prästernas lämpliga fördelning på folkmängden i landet.

De ingående och omsorgsfulla utredningar, som ligger till grund för pastoratsindelningssakkunnigas betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m., har enligt min mening bekräftat nödvändigheten av en översyn av den kyrkliga organisationen och behovet av den indelningsreform, som förutsatts i det av mig här delvis återgivna anförandet till statsrådsprotokollet den 3 mars 1950. Behovet av en ändring av den nuvarande pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen har också av

[1] Se beträffande redogörelse för pastoratsindelningssakkunnigas förslag jämte remissyttrandena däröver bilaga 1 sid. 11—79 samt beträffande särskilda utskottets betänkande bilaga 2 sid. 7—33 och kyrkomötets beslut bilaga 3.

remissmyndigheterna endast satts ifråga av domkapitlet i Karlstad och stiftsnämnden i Göteborg, som icke känner sig övertygade om att en allmän översyn av pastoratsindelningen är nödvändig. Stiftsnämnden anser, att i de relativt få fall, då behov av ändring föreligger, sådan kan ske från fall till fall.

Även kyrkomötet har funnit en översyn av pastoratsindelningen vara befogad — befogad framför allt på grund av dels de genomgående demografiska förändringar, som medfört t. ex. betydande omflyttning av befolkningen och en lika betydande folkökning och dels den markerade strukturförändring, som samhället undergått de senaste decennierna.

I sitt betänkande har de sakkunniga redovisat de huvudfaktorer, som i senare tid vid ändringar i pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen påverkat utformningen av dessa regleringar och som av de sakkunniga befunnits vara av betydelse för översynen av hithörande förhållanden. De sakkunniga understryker härvid den nära nog utslagsgivande betydelse, som församlingsprästernas arbetsuppgifter visat sig ha för pastoratens och organisationens ändamålsenliga sammansättning.

De sakkunniga anger härefter de förutsättningar, varå en reform av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen bör bygga. Förutsättningarna skärskådas härvid från huvudsakligen följande synpunkter: församlingarna såsom arbetsdistrikt och deras betydelse för den kyrkliga verksamheten; pastoratens och däri ingående församlingars struktur; pastoratens folkmängd och areal; avvägningen mellan riks- och lokalintresse; pastoratens förhållande till kommunindelningen; gudstjänstturordningen; pastoratens omfattning i avseende å antal församlingar; för pastorat erforderligt antal präster och möjligheten av prästs anställande för skilda pastorat.

På grundval av dessa förutsättningar har de sakkunniga kommit fram till vissa allmänna normer, som enligt deras uppfattning — med alla de smärre, lokalt betingade avvikelser eller jämkningar, som i en angelägenhet av förevarande art alltid måste förutsättas — bör tjäna som riktlinjer för den revidering av pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten, som avsetts.

De sakkunniga har sakligt och allsidigt belyst de svåra och komplicerade frågor, som sammanhänger med en indelningsreform, och har på ett förtjänstfullt sätt sökt finna en lösning på alla i samband härmed uppkommande problem. De allmänna riktlinjer, vartill de sakkunniga kommit fram, synes mig till största delen väl avvägda och lämpliga att lägga till grund för en indelningsreform.

Jag vill nu till behandling upptaga några problem, som föranleder särskilt uttalande.

Befolkningsomflyttningen. Särskilda utskottet vid 1953 års kyrkomöte har i sitt betänkande, nr 1, (bilaga 2 sid. 12—14) framhållit, bland annat, att utskottet ansåg, att vid indelningsreformens genomförande särskild hänsyn borde tagas till den avsevärda folkmängdsökning, som under senaste decennier ägt rum i riket. Detta utskottets uttalande godkändes av kyrkomötet. Folkökningen, som av kyrkomötesutskottet beräknats totalt till i avrundat tal 2 000 000, hade enligt utskottet helt kommit städerna till godo; för den administrativa landsbygden hade folkmängden minskat obetydligt, cirka 180 000. På grundval av dessa folkmängdssiffror har utskottet beräknat, att antalet präster i pastoraten under samma tid hållit sig på landsbygden ungefär konstant i relation till befolkningen därstädes, men för städernas del ökat allenast med cirka 125 procent, medan folkökningen där utgjort närmare 200 procent. Vid dessa beräkningar har utskottet utgått från vissa av pastoratsindelningssakkunniga i deras betänkande (Bil. B till betänkandet) för en allmän beskrivning av folkmängdens och den församlingsprästerliga organisationens utveckling lämnade uppgifter rörande antalet prästerliga tjänster och antalet invånare per präst i pastoraten åren 1897 och 1948.

De av kyrkomötet åberopade siffrorna för år 1897 hänför sig till vissa tabeller, som uppgjorts av den samma år tillsatta prästlöneregleringskommittén och, jämte annat, av kommittén tagits till utgångspunkt för motiveringen av dess förslag om reduceringar i dåvarande indelning och organisation. Den kritik av den då gällande indelningen och organisationen, som redan i berörda förslag framfördes av nämnda kommitté, underströks sedermera av såväl Kungl. Maj:t som riksdagen vid antagandet av 1910 års nya prästlönelagstiftning och får anses ha biträtts jämväl av kyrkomötet genom dess godkännande av denna lagstiftning. Enligt prästlöneregleringskommittén innebar den dåvarande indelningen och organisationen »en ojämn och olämplig fördelning av kyrkans andliga krafter» samt sådan »misshushållning med de för kyrkan i dess helhet tillgängliga avlöningsmedlen», att detta enligt kommittén påkallade indragning av åtskilliga tjänster.

I betraktande av den enhälliga och auktoritativa kritik, som 1897 års organisation sålunda bestods, samt den revision, som den sedan undergått, kan det enligt min mening icke vara riktigt att för ett bedömande nu av prästorganisationens förhållande till rikets folkmängd draga några slutsatser av en jämförelse med 1897 års förhållanden. Jämförelsen hade i stället bort göras på grundval av förhållandena närmast efter det 1910 års första löneregleringar slutförts och de i anslutning därtill förutsatta indelnings- och organisationsändringarna beträffande pastoraten blivit genomförda. Material till sådan jämförelse finns tillgängligt i 1927 års prästlönesakkunnigas betänkande (SOU 1929: 39), i vilket betänkande redovisas antalet församlingsprästtjänster i de skilda stiften vid ingången av ecklesia-

stikåret 1926/27, då ifrågavarande löneregleringar kan anses praktiskt taget ha blivit i sin första omgång slutförda. En jämförelse mellan då gällande förhållanden och förhållandena vid årsskiftet 1953/54 visar, att folkmängden i riket i dess helhet under denna tid ökat med omkring 18 procent. Samtidigt har den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten utbyggts med omkring 12 procent. 1953 års kyrkomöte har å sin sida för då avsedd tid räknat den totala folkökningen till närmare 40 procent och ökningen av antalet prästtjänster i riket till cirka 14 procent. I förhållande till 1926 års prästerliga organisation för städer respektive landsbygd kommer på städerna en ökning med drygt 58 procent och på landsbygden en ökning med något över 2 procent. Under tiden har folkmängden i städerna ökat med 85 procent men på landsbygden minskat med nära 12 procent. I de särskilda stiften, vart för sig, visar landsbygden en folkminskning överallt utom i Luleå stift och i Jämtlands läns-delen av Härnösands stift, där landsbygden inom vartdera området ökat i folkmängd med drygt 2 procent.

Antalet invånare per präst uppgick vid de två jämförelsetillfällena till: år 1926, i städerna 4 581 och på landsbygden 2 143 samt år 1953, i städerna 5 346 och på landsbygden 1 849.

Den gjorda jämförelsen visar, att problemet med avseende å pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten i första hand är — såsom pastoratsindelningssakkunniga framhållit — att verkställa en omfördelning av nuvarande prästtjänster, innebärande dels en överflyttning av ett antal sådana från landsbygden till städerna, dels ock ett förhållandevis bättre tillgodoseende av landsbygden inom rikets nordligare delar. Detta sammanhänger självfallet med den sida av samhällets strukturförändring, som beror av befolkningsomflyttningen. Med hänsyn till den totala folkökningen i riket skulle visserligen därjämte kunna dragas den slutsatsen, att prästorganisationen även i dess helhet behöver ökas med något antal nya tjänster. Härvid torde dock beaktas att församlingsarbetet förändrats genom samhällets strukturförändring och framförallt genom kommunikationsmedlens förbättring, detta ej minst på landsbygden. Vidare medverkar numera lekmän i viss utsträckning i det kyrkliga arbetet. Dessa förhållanden har till en del reducerat det merarbete som befolkningstillväxten i vissa församlingar eljest skulle ha medfört för prästerna, varför en utbyggnad av tjänsteorganisationen i takt med befolkningsökningen i riket knappast kan anses motiverad. I beaktande av samhällsförändringarna i övrigt lärer man fastmer böra nöja sig med den nuvarande organisationens omfattning, totalt sett, och huvudsakligast inrikta sig på omgrupperingen av tjänsterna inom städerna respektive landsbygden. Riktpunkt bör härvid vara en såvitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga prästerliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art, vilket också torde vara ett anspråk sammanfallande med hela svenska kyrkans intresse och därmed ett givet riksintresse. Hela befolkningen bör i görlig mån äga

lika möjlighet till prästerlig betjäning oberoende av om den tillhör tätort eller landsbygd, rikets södra eller dess norra delar. Härvid måste riksintresset ges ett avgjort företräde framför en enskild församlings krav på att få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses nödvändig från arbetssynpunkt. Skälig hänsyn bör emellertid — såsom de sakkunniga framhållit — vid organisationens utformande kunna tagas till sakligt grundade lokala önskemål.

Prästernas arbetsuppgifter, arbetsdistrikt för pastoralvård, antal församlingar i pastorat (bilaga 1 sid. 34—41 och 60—62). Betydelsen av det antal församlingar, som kommer att ingå i ett pastorat, har under indelningsfrågans behandling bedömts från flera skilda synpunkter. Stor vikt har lagts vid att församlingarna sedvanemässigt ansetts utgöra naturliga arbetsenheter för den prästerliga verksamheten i pastoraten, främst i avseende å den ordinarie gudstjänsthållningen i de skilda församlingskyrkorna. Härvid har för landsbygden givetvis de söndagliga högmässorna huvudsakligast ställts i förgrunden. Församlingen är likväl ofta den givna enheten även för delar av den mera fria prästerliga verksamheten, församlingsvården och vad därmed i allmänhet är förbundet. I synnerhet har dock betonats de på prästerna för varje självständig församling ankommande kyrkokommunala bestyren, såväl i egenskap av ordförande i församlingens kyrkoråd som med den löpande förvaltningen över huvud taget. Såtillvida har också de sakkunniga funnit församlingsindelningen kunna inverka på bedömningen av prästernas arbetsbörda samt fördenskull i förslaget tillmätt antalet församlingar i pastoratet inflytande både på indelningen och på tjänsteorganisationens storlek, liksom i viss mån även på kyrkoherdarnas lönegradsinplacering.

Kyrkomötet har i detta hänseende särskilt betonat angelägenheten av att vid sammanförande av församlingar till ett pastorat hänsyn tages till den enskilda församlingens »särart och behov» samt till »de historiskt framvuxna förhållandena», varmed torde åsyftas församlingarnas hittillsvarande pastoratsgemenskap (bilaga 2 sid. 10).

Församlingsindelningens sålunda angivna betydelse som faktor vid pastoratsbildningen har måhända överdrivits i viss grad, åtminstone i vad gäller prästernas kyrkokommunala arbetsuppgifter. Dessa sistnämnda måste mångenstädes — i allt fall till den övervägande delen på den egentliga landsbygden — bedömas såsom föga tyngande. Av mera avgörande vikt i detta hänseende är naturligtvis däremot de till den rent prästerliga verksamheten hörande tjänsteuppgifterna, men för dessa är — såsom av pastoratsindelningssakkunniga framhållits — pastoratet den primära enheten, oavsett om pastoratet omfattar en eller flera församlingar. Att församlingsvårdsarbetet ofta har uppbyggts i arbetskretsar, anknytande till lokalförsamlingen, kan visserligen i och för sig vara att beakta vid pastoratsindelningen men kan ej gärna få hindra en indelning, som eljest be-

finnes lämpligast. Kan med hänsyn till tjänsteorganisationen inom ett pastorat församlingsvårdsverksamheten därstädes i ett eller annat avseende icke helt fullföljas i sina gamla former, får enbart detta icke motivera ändring i indelningen eller organisationen utan det måste i stället bli nämnda verksamhet, som får läggas om och anpassas efter tillgången på arbetskraft härför i pastoratet. Annat kan emellertid förhållandet bli med avseende å den obligatoriska gudstjänsthållningen, då ju denna är betingad ej blott av tillgången på präster utan också och mestadels i än högre grad av förekomsten av gudstjänstlokaler samt för högmässan speciellt av tillvaron av församlingskyrka. Såsom regel skall — om än åtskilliga undantag ges — i varje församling finnas en församlingskyrka. Förekomsten av sådan, där regelbundna gudstjänster skall uppehållas, synes fördenskull bli det enda hänseende, vari församlingsindelningen behöver få någon verklig omedelbar inverkan på pastoratsindelningen och tjänsteorganisationens sammansättning. För de mycket små församlingarna kan likväl detta beroende väsentligen elimineras genom tillämpning — på sätt i det följande närmare beröres — av s. k. sammanlysning av gudstjänst.

För prästernas lönegradsinplacering synes det åter knappast finnas skäl att någon hänsyn tages till församlingsindelningen.

Gentemot det av kyrkomötet uttalade önskemålet, att »historiskt» bestående pastoratsgemenskap respekteras, må — med de sakkunniga — erinras om att våra nuvarande pastorat ingalunda överallt är några bildningar av, såsom det ibland göres gällande, gammal hävd. Tvärtom har pastoraten i förhållandevis stor omfattning över hela landet och inom ganska näraliggande tid nybildats eller undergått mer eller mindre betydande ändringar och detta till och med upprepade gånger.

Att observera i avseende å betydelsen för arbetsförhållandena i ett pastorat av de dithörande församlingarnas antal är i detta sammanhang även, att en förändring i antalet i följd av att en av församlingarna delas eller två av dem sammanslås till en icke kan påstås medföra någon reell förändring — vare sig kvalitativt eller kvantitativt — i de därvarande prästernas rent prästerliga tjänsteuppgifter. Antalet församlingskyrkor och andra gudstjänstlokaler, som i huvudsak reglerar gudstjänstfrekvensen och därmed prästernas arbete med och bundenhet vid gudstjänsthållningen, blir i regel alldeles oförändrat. Prästernas arbete i övrigt i ett pastorat, såsom med kyrkobokföringen och i kyrkokommunala angelägenheter, vilka två arbetsuppgifter båda regelmässigt är församlingsvis uppdelade, är väl egentligen ej heller på det sätt beroende av församlingsindelningen, att arbetet kan sägas i följd av en ändring i indelningen inom pastoratet bli mer eller mindre betydande, i synnerhet icke i kvalitativt hänseende men knappast nämnvärt heller kvantitativt. Församlingsindelningens betydelse bör fördenskull väsentligen reduceras, speciellt i fråga om reglerna för löne-

gradsinplaceringarna men — med förut angivet förbehåll med avseende å gudstjänsthållningen — även i vad gäller indelning och organisation.

I en reservation till sakkunnigförslaget har en av de sakkunniga, bland annat, uttalat, att de sakkunniga bort rekommendera en utredning rörande möjligheten att från prästerna avlyfta vissa med prästtjänstens kyrkliga karaktär föga sammanhörande, enligt författningarna dem åliggande arbetsuppgifter inom den kommunala förvaltningen. Detta skulle enligt den sakkunniges mening kunna möjliggöra ett effektivt utnyttjande av den prästerliga arbetskraften för den rent prästerliga församlingsverksamheten och därigenom också vidga förutsättningarna för den i detta hänseende bäst lämpade pastoratsindelningen och organisationen.

Statskontoret och två länsstyrelser har tillstyrkt sådan utredning.

Kyrkomötet ävensom de kyrkliga myndigheterna har däremot — i den mån de uttalat sig i frågan — avvisat tanken att genom att överflytta vissa angelägenheter från kyrkorådet till annan nämnd frigöra prästen i hans egenskap av kyrkorådsordförande från vissa arbetsuppgifter. Enligt kyrkomötets mening vore prästens obligatoriska medverkan i den kyrkliga förvaltningen av den största betydelse för hans kontakt med församlingsborna och för hans möjlighet att överblicka och leda församlingsarbetet. Avlastning i kyrkorådsordförandes arbete borde i stället beredas genom temporärt tillsatta utskott, skrivhjälp etc. (bilaga 2 sid. 10).

För egen del kan jag i åtskilliga avseenden ansluta mig till vad kyrkomötet anfört. Jag vill emellertid i detta sammanhang erinra om att församlingsstyrelsekommittén vid sin översyn av församlingsstyrelselagstiftningen kan komma att framlägga förslag, som är av betydelse i förevarande hänseende, och att jag givetvis icke nu kan föregripa ett ställningstagande till dessa förslag.

Förhållandet till kommunindelningen (bilaga 1 sid. 50—54). De sakkunniga har såsom en riktlinje för indelningsreformen förordat principiell anknytning av pastoratsindelningen till den nuvarande borgerliga kommunindelningen, men dock icke generell kongruens mellan pastoratet och kommunen så att varje pastorat nödvändigtvis måste helt sammanfalla med »sin» kommun. Tillräckligt vore, att pastoratets gränser icke kom att skära den borgerliga kommunens. Till motivering härav har de sakkunniga anfört skilda skäl, såsom intresset av större enhetlighet i skatteutdebiteringarna och bättre möjligheter till samarbete i åtskilliga förvaltnings- och liknande angelägenheter m. m. Avvikelser härifrån förutsättes dock kunna av hänsyn till det kyrkliga arbetet undantagsvis bli befogade, liksom även om kommunindelningen på en ort kunde väntas i nära framtid bli ändrad. Över stifts- eller länsgräns skulle ett pastorat likväl aldrig få sträcka sig, utan i speciella fall borde dessa gränser hellre jämkas.

De över de sakkunnigas förslag avgivna yttrandena kan, i vad gäller denna fråga, sägas i stort sett gå efter två nästan motsatta huvudlinjer. De

specifikt kyrkliga myndigheterna, domkapitlen, samt pastoratens riksförbund framhåller — i den mån de närmare uttalar sig i frågan — med viss styrka de kyrkliga faktorernas dominerande betydelse för pastoratsindelningen och avvisar i det hela de sakkunnigas synpunkter på pastorats- och kommunindelningarnas samordnande. Kammarkollegiet och länsstyrelserna samt de borgerliga kommunförbunden instämmer däremot mestadels med de sakkunniga och understryker vikten av pastoratens anknytning till den nya kommunindelningen utan att likväl de kyrkliga uppgifterna därvid må alldeles tillbakasättas. Särskilda utskottet vid kyrkomötet framhåller i av kyrkomötet godkänt uttalande (bilaga 2 sid. 15—17) för sin del särskilt den prästerliga tjänsteorganisationens oberoende av lokala tillgångar och skatteunderlag samt pastoratsutgifternas föga betydenhet i allmänhet och den i följd därav ringa tungan av skatteutdebiteringen för dessa ändamål; de genom bristande överensstämmelse mellan pastorats- och kommunindelningarna ökade differenserna i utdebiteringen inom en kommun vållade i övrigt, enligt utskottet, icke några egentliga tekniska besvärligheter. Värdet av samarbete i förvaltningsuppgifter inom pastorat och kommun fick ej heller tillmätas någon avgörande betydelse, och samverkan inom de kyrkliga och borgerliga enheterna syntes utskottet över huvud taget bäst tillgodoses genom dessas regionala utformning från vars och ens med hänsyn till dess skilda uppgifter speciella utgångspunkt.

Av 1 369 territoriella pastorat den 1 januari 1952 hade 1 145 såtillvida enligt de sakkunniga förutsatt anknytning till den borgerliga kommunindelningen, att de antingen helt föll inom respektive kommuns gränser eller i sig innefattade flera hela kommuner. Ungefär 16 procent eller 224 av samtliga pastorat bröt kommunindelningen, i det de omslöt även del av annan kommun. Inalles 15 pastorat innefattade kommundelar från skilda län och ett av dessa tillhörde därjämte två stift.

Enligt det av de sakkunniga uppgjorda utkastet till ny pastoratsindelning skulle av däri (utom Stockholms stad) upptagna 1 157 pastorat 37 eller något mer än 3 procent komma att innefatta delar av olika kommuner, därav tre pastorat delar av vartdera tre kommuner. Därtill kom dock ytterligare tre pastorat, vilka likaledes sammansatts av delar från skilda kommuner men som därjämte tillhörde olika län och i två fall även olika stift; beträffande vart och ett av dessa har de sakkunniga emellertid förordat överflyttning av de skilda kommundelarna till samma kommun samt län och stift.

De av remissinstanserna företrädda skilda uppfattningarna rörande kommunindelningens betydelse för pastoratsindelningen kan säkerligen i och för sig vara förståeliga, men det förefaller likväl, som om de rent kyrkliga förhållandena på kyrkligt håll väl ensidigt betonats. Det kan väl aldrig förnekas, att ett samband finns och måste finnas mellan de två indelningarna. Förvaltnings- och skattedebiteringssynpunkterna kan icke alldeles nedvärderas, och från såväl de kommunala som de statliga upp-

bördsorganens sida har vitsordats de tekniska olägenheterna av flera olika skattesatser vid debiteringarna. De speciellt kyrkliga synpunkterna kan därför icke heller tillåtas att helt dominera vid indelningsförfarandet; i det allmännas intresse måste även andra synpunkter kunna göras gällande och, i fall av berättigande, bli tillgodosedda. De sakkunnigas motivering för att pastoraten i princip bör ha anknytning till den borgerliga kommunen synes fördenskull i det hela bärande, liksom även att avvikelse därifrån ibland skall kunna ske.

Gentemot kyrkomötesutskottet måste även understrykas, att, fastän den kyrkligt-kommunala beskattningen i allmänhet är väsentligt lägre än den borgerligt-kommunala, den likväl innebär en skattebelastning av lika betydelse som varje skattekrävande utgiftsökning på den borgerliga kommunens eller på statens budget. Att den prästerliga tjänsteorganisationen till stor del finansieras medelst en central skatt och alltså är relativt oberoende av skatteunderlagets storlek på orten kan därför ej heller minska vikten av sparsamhet jämväl vid bedömandet av utgifterna för detta ändamål. Den av de sakkunniga framhållna betydelsen — ej minst för det kyrkliga arbetet i pastoraten — av viss samverkan mellan de kyrkliga och de borgerliga förvaltningsorganen får, såsom en av länsstyrelserna betonar, anses ligga i öppen dag. Fördelarna därav torde visa sig särskilt framträdande inom skilda grenar av församlingsvården, kanske i synnerhet då det gäller ungdomsverksamheten och liknande kyrkligt socialt arbete.

Erinras må till sist om att pastoratens anknytning till den nya kommunindelningen kan bli av betydande vikt från en mera allmän synpunkt, som icke synes alltid ha tillräckligt beaktats men som bör vara av speciellt kyrkligt intresse. Då kommunindelningen bestått en tid, torde den ha vuxit sig fast och knutit samman befolkningen inom storkommunen i en nära intressegemenskap, markerad bland annat av något affärs- och förvaltningscentrum, dit alla naturligt finner vägen. Är då ett pastorat sammansatt av delar från skilda kommuner, kan den erforderliga gemenskapen inom detta pastorat komma att under tiden uppluckras, på grund av att befolkningen i de skilda delarna av pastoratet funnit sin egentliga större samhörighet i kommunen, där den i vardagens angelägenheter hör hemma. Härigenom kan prästernas arbete där komma att i hög grad försvåras, medan prästerna i pastorat, som bättre sammanfaller med storkommunen, i stället får gagn i sin verksamhet av den starkare borgerliga samhörigheten.

Gudstjänstturordning, sammanlysning av gudstjänst (bilaga 1 s. 54—60). Vad gäller sammanlysning av gudstjänst har de sakkunniga — med hänsyn till att tjänsteorganisationen inom pastoraten icke kan förväntas bli så omfattande att söndaglig högmässogudstjänst skall kunna uppehållas i församlingskyrkorna i landets samtliga, ibland ytterst små församlingar

— för sin del förordat, att högmässogudstjänsten, på sätt hittills särskilt i vissa stift varit vanligt, skall i förekommande fall sammanlysas för församlingar med en folkmängd av upp till 500 invånare och där avståndet mellan respektive kyrkor ej överstiger 5 km. Undantagsvis skulle dylik sammanlysning kunna ske även vid något större folkmängd, därest avståndet mellan kyrkorna är ytterst litet, eller vid större avstånd, om folkmängden är mycket liten. Sammanlysningen, vilken avsågs att vanligtvis bli begränsad till att gälla varannan predikodag, förutsattes synbarligen icke behöva fixeras på förhand i samband med indelningens och organisationens bestämmande utan avsågs att först i de enskilda fallen närmare regleras allt efter tillgången på präster.

De uttalanden härom, som förekommit i remissyttrandena över sakkunnigförslaget, går, speciellt hos domkapitlen och pastoratens riksförbund, närmast ut på att framhålla farhågan för att ett utökat sammanlysningsförfarande kommer att verka nedbrytande på den kyrkliga seden i de berörda församlingarna, vilka gemenligen vitsordades representera den största kyrksamheten och offerviljan för de kyrkliga behoven. Från nämnda håll framhålles skäligheten i att avgörandet om sammanlysningarna lägges i stiftsledningens händer och att därvid ej blott folkmängd utan än mer kyrksamhetsfrekvens och dylikt får bli bestämmande. Domkapitlet i Visby betonar dock oundvikligheten av sammanlysning med hänsyn till omöjligheten att eljest åstadkomma en tillräcklig organisation. Samma domkapitel påpekar även, att församling med gudstjänst endast varannan eller kanske var fjärde söndag ofta kan då visa upp större besöksfrekvens än församling med söndaglig gudstjänst, men även att omvänt förhållande kan föreligga. Domkapitlen i Linköping och Lund framhåller önskvärdheten av att församling, för att förekomma inskränkning i gudstjänsthållningen, får möjlighet att på anslag ur kyrkofonden anlita tjänstebiträde för gudstjänstens uppehållande; för Lunds stift beräknade domkapitlet därstädes den tillkommande kostnaden härför till omkring 70 000 kronor årligen. Sistnämnda domkapitel påpekar särskilt, att till sådant biträde bör bland andra kunna ifrågakomma i församlingstjänst anställd präst, som icke har predikoskyldighet varje sön- eller helgdag, ävensom att — om kyrkofonden icke anses böra bestrida kostnaden — församlingen i stället bör med stöd av 2 § a) församlingsstyrelselagen kunna anslå medel därtill. Kammarkollegiet och statskontoret, som icke ansett sig kunna biträda domkapitlens anmärkningar mot sammanlysningen, har i stället förordat sådan i större utsträckning än enligt de sakkunnigas förslag. Statskontoret har sålunda för sin del tillstyrkt höjning av folkmängdsgränsen för sammanlysning upp till 700 invånare. Kammarkollegiet förordar emellertid även, att för guds-

tjänsthållningen får anlitas predikobiträde med lägre utbildning än den vanliga prästerliga.

Jämte vissa uttalanden om att i följd av ett kyrkolagstadgande organisationens utformning över huvud taget blev beroende av domkapitlens medgivande av sammanlysning av gudstjänst, till vilka jag torde få återkomma längre fram, har kyrkomötet i förevarande fråga i huvudsak anslutit sig till den av domkapitlen anförda farhågan för införande av ökat antal sammanlysningar i småförsamlingarna. Kyrkomötet förutsätter likväl, att sammanlysning i viss utsträckning fortfarande blir nödvändig. Till avhjälpande av olägenheterna av sammanlysningen förordar kyrkomötet jämväl vissa anordningar, främst inrättande av gemensam kyrkoadjunktur för berörda pastorat samt åläggande för ordinarie präst att uppehålla gudstjänst även utom eget pastorat, men i andra hand tillika anlitande av tjänstebiträde utanför församlingsprästernas krets (prästvigda lärare, pensionerade präster och undantagsvis jämväl lekmän). Den till dylika predikobiträden erforderliga ersättningen, för vars utgörande påkallades viss ändring i härom gällande administrativa bestämmelser, beräknades av kyrkomötet till inalles högst 350 000 kronor för år, därest sådana biträden uppehöll gudstjänster i alla de församlingar, som enligt de sakkunnigas utkast skulle bli utan gudstjänst (bilaga 2 s. 19—22).

I detta sammanhang må erinras om att 1953 års kyrkomöte i särskild skrivelse, nr 36, (bilaga 4) med bifall till två vid mötet väckta motioner, anhållit, *dels* att pastorat måtte beredas rätt att i vissa hänseenden, under förutsättning att därigenom icke en rationell lösning av andra indelningsfrågor förhindrades, på egen bekostnad utöka vid pastoratsindelningen beslutad tjänsteorganisation, *dels* att församling med erforderliga boställstillgångar icke vid pastoratsindelningen finge mot sitt bestridande fråntas präst eller berövas söndaglig gudstjänst. Dessa kyrkomötets framställningar har i däröver avgivna yttranden avstyrkts av kammarkollegiet, statskontoret och sju av domkapitlen, men tillstyrkts helt av fyra domkapitel samt av domkapitlen i Uppsala och Växjö huvudsakligen tillstyrkts endast i det hänseendet, att — enligt domkapitlet i Uppsala — pastorat eller församling fick rätt att extra anställa präst i likhet med vad som för kyrkomusikerdistrikt gäller i avseende å församlingsmusiker och — enligt domkapitlet i Växjö — församling med nödiga boställstillgångar erhöll möjlighet att engagera präst för uppehållande i tidigare ordning av söndaglig gudstjänst.

I samband med en inom ecklesiastikdepartementet verkställd speciell undersökning beträffande pastoratsindelningens utformning i de sakkunnigas härför uppgjorda utkast, till vilken undersökning jag får tillfälle att återkomma senare, har inom departementet närmare utretts frekvensen av inom riket förekommande gudstjänstsammanlysning, dels för närvarande och dels efter nyindelning såväl i överensstämmelse med de sakkun-

nigas utkast som med däri jämlikt undersökningen i departementet förutsatta jämkningar. Av denna utredning framgår, att enligt de två föreliggande skisserna till nyindelning av pastoraten denna icke i någotdera fallet torde påkalla sammanlysning i större utsträckning totalt än som redan nu förekommer, men att frekvensen för flera av stiften kom att väsentligen ändras. Skara- och Visby-stiften, där sammanlysning hittills varit vanligast, fick sålunda båda starkt minskat antal inskränkningar i gudstjänsterna, medan sådana särskilt ökade i antal för Lunds stift.

Sammanlysning av gudstjänst är naturligtvis från såväl församlingssynpunkt som mera allmän kyrklig synpunkt intet idealiskt arrangemang men kan, såsom de sakkunniga liksom kyrkomötet betonat, icke undgås, sedan befolkningsutvecklingen under århundraden och i synnerhet under senare tid lett fram till att ett stort antal av våra nuvarande församlingar på landsbygden, vilka har i behåll egna församlingskyrkor, numera har en mer eller mindre uttunnad befolkning. Det kan icke från någon synpunkt försvaras att ha särskilda präster anställda för att främst kunna uppehålla söndagliga gudstjänster i alla dessa små församlingars kyrkor, medan städer och andra tätorter samt de nordligare delarna av landet i följd av, å ena sidan, den starkt växande befolkningen och, å andra sidan, de stora avstånden inom bebyggelsen visar allt större brister i prästerlig betjäning och andra kyrkliga anordningar och därför måste anses förnämligast vara i ökat behov av prästernas arbetsinsatser och kyrkans uppmärksamhet i övrigt. Den just nu rådande och väl även framdeles på grund av bland annat konjunkturväxlingar alltid tänkbara prästbristen samt ej minst den städse nödvändiga återhållsamheten med det allmännas utgifter gör det också omöjligt att tillgodose både tätorternas och Norrlands behov av ökat antal präster och småförsamlingarnas, mången gång kanske mest av traditions- och känsloskäl framförda önskemål att var och en får behålla sin präst för att alltjämt oförändrat kunna åtnjuta söndaglig gudstjänst. Då här särskilt har understrukits behovet av återhållsamhet i fråga om det allmännas utgifter, är därmed självfallet att förstå icke endast statens och t. ex. de borgerliga kommunernas utan likafullt de enskilda församlingarnas och därmed även pastoratens och kyrkofondens utgifter.

När det sålunda är nödvändigt att nu vid pastoratsindelningens och tjänsteorganisationens ordnande i viss grad räkna med sammanlysning av gudstjänst — jag förutsätter givetvis att, innan sammanlysning sker, möjligheterna till s. k. duplikation helt utnyttjats — är det därför icke givet, att sådan skall generellt tillgripas för varje församling av viss fixerad karaktär. På sätt de sakkunniga framhåller, avses denna fråga för varje fall helt bli beroende av prästtillgången för orten. I samband med indelningsbesluten kommer fördenskull icke att bestämmas, att den eller den församlingen skall bli underkastad sammanlysning i en eller annan ordning av sina gudstjänster. Detta skall enbart ankomma på domkapitlen att

ordna vid uppgörande av arbetsfördelning för prästerna i pastoraten eller i mån av möjlighet från fall till fall. När därför i de sakkunnigas förslag i förevarande hänseende anges en viss folkmängdsgräns och ett visst avstånd mellan vederbörande kyrkor, kan detta icke vara avsett att förstå annat än som en riktpunkt, till vilken vid planeringen av indelning och organisation bör vara att taga erforderlig hänsyn. I följd härav kan de av de sakkunniga här angivna måtten ej heller vara avsedda att fixeras för att sedan — om än med vissa marginaler — definitivt följas. De bör endast tjäna som en ungefärlig norm för Kungl. Maj:t vid beräkning av den behövliga organisationen för ett pastorat med flera församlingskyrkor samt för domkapitlen dels vid uppgörandet av förslagen till indelning och organisation och dels vid tillämpningen av indelningsbesluten för tjänstgöringsförhållandenas ordnande. Från här angivna utgångspunkter kan det vara onödigt att dryfta, om riktpunkten för möjlighet av sammanlysning skall sättas vid ett invånarantal av 500 eller något högre eller lägre invånarantal. Skall emellertid ett mått här anges — icke såsom gräns utan till riktpunkt — synes enligt min mening alla försvarliga intressen i frågan bli till fullo beaktade, om de sakkunnigas förslag (en folkmängd av 500 invånare och ett avstånd mellan församlingskyrkorna av 5 km) godtages men samtidigt uttryckligen fastslås, att marginalen för tillämpningen måste allt efter de lokala betingelserna kunna bli ganska vid.

Enär olägenheterna av gudstjänsts sammanlysning givetvis, såsom redan anmärkts, i givna fall kan visa sig ganska betydande ej blott känslomässigt utan även praktiskt med avseende å möjligheterna att bevista gudstjänsterna och därmed å förutsättningarna att kunna hålla det kyrkliga livet på önskad nivå, synes det också angeläget att såvitt möjligt skapa tillfälle att undvika dessa skadeverkningar. Att i sådant syfte utöka organisationen på respektive orter kan icke anses vara lämpligt, och detta gäller även vad beträffar det av kyrkomötet förordade förslaget att speciellt för uppehållande av gjudstjänst, där eljest sammanlysning kunde komma i fråga, inrätta en gemensam kyrkoadjunktur eller ta ordinarie präst i annat pastorat i anspråk i tjänsten. Däremot ger domkapitlens i Linköping och Lund här förut återgivna yttranden i denna fråga ett uppslag till åtgärder, som ter sig möjliga för angivet syfte.

Det av nämnda domkapitel framförda förslaget om anslag ur kyrkofonden för anlitande av predikobiträden till förrättande av högmässa i kyrkor, som eljest måste i viss utsträckning sakna ordinarie gudstjänster, finner jag vara en framkomlig väg att minska antalet sammanlysningar. Såsom predikobiträden bör härvid kunna komma ifråga i församlingstjänst anställd präst, som icke har predikoskyldighet varje sön- eller helgdag, emeritipräst, prästvigd läroverkslärare m. fl. Även lekmän, som erhållit sådant tillstånd, som omtalas i 19 kap. 4 och 5 §§ kyrkolagen (venia concionandi) bör kunna anlitas. Särskilt lämplig och möjlig att realisera torde den här ifrågasatta

anordningen kunna väntas bli i grannskap till stad eller annan större tätort, där även äldre smöförsamlingar ofta synes vara anhopade. I tätorterna finns nämligen mestadels blott en församlingskyrka per pastorat men i regel mer än en präst; där bör därför någon eller några präster vara lediga från högmässotjänstgöring i det egna pastoratet en eller annan söndag och alltså då kunna om de är villiga därtill, tas i anspråk för gudstjänst i närliggande landskyrka. Givet är att, om någon anordning i enlighet härmed anses berättigad, det ej skall bli fråga om någon missivering av domkapitlet och därmed åliggande i tjänsten utan ett helt frivilligt åtagande på framställning av vederbörande församling.

För ifrågavarande ändamål anser jag mig kunna tillstyrka, att ett belopp av 100 000 kronor per år anvisas ur kyrkofonden. Beloppet torde fördelas av domkapitlen, hos vilka framställning får göras av vederbörande församling.

Vad angår de av kyrkomötet i skrivelsen nr 36 upptagna förslagen, framgår av vad härförut anförts, att dessa icke torde kunna vinna något beaktande.

När det gäller meddelande av föreskrifter om sammanlysning har Svenska pastoratens riksförbund ifrågasatt om sammanlysning i den utsträckning, som sakkunnigförslaget förordar, kan ske utan ändring av kyrkolagen.

Enligt lag den 18 mars 1910, innefattande ändring i 2 kap. 3, 4 och 8 §§ kyrkolagen äger konsistorium, där sådant av omständigheterna föranleds, förordna, att för två eller flera församlingar gemensam högmässa må förrättas i en av dem. Denna lag avser enligt kyrkomötets uppfattning att uttömmande reglera de förutsättningar, under vilka sammanlysning får äga rum, och den form, vari medgivande därtill får ges. Lagen torde vid sin tillkomst ha avsett att bereda möjlighet till sammanlysning, dels där sådan föranleddes av tillfälliga omständigheter, dels också då den överensstämde med ortens sedvana. Kyrkomötet anser emellertid, att det icke bör ha anledning att motsätta sig om lagen i detta särskilda sammanhang tillämpas så att domkapitel, där synnerliga skäl är, kan medge regelbundet återkommande sammanlysningar i församlingar, där det ej förekommit tidigare.

1951 års kyrkomöteskommitté har i sitt betänkande rörande kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter m. m. (SOU 1955: 47) upptagit förevarande fråga till behandling. Med instämmande i vad kommittén härutinnan uttalat tillåter jag mig att återgiva det avsnitt i berörda betänkande, vari denna fråga behandlas. Kommittén anför:

Ehuru 1686 års kyrkolag, om än uttryckliga stadganden därom saknas, tydligen förutsatt, att söndaglig gudstjänst skulle hållas i varje kyrka, torde detta icke ha ansetts utgöra hinder för Kungl. Maj:t att förordna om sådana ändringar i den kyrkliga indelningen och organisationen — t. ex. nedläggande av kyrkor och sammanslagning av pastorat — att den i

kyrkolagen förutsatta ordningen icke kunnat vidmakthållas. Även utan samband med dylika förändringar i den kyrkliga organisationen har Kungl. Maj:t, då särskilda förhållanden t. ex. uppkommen prästbrist inom ett stift påkallat det, meddelat direkta föreskrifter om sammanlysning av flera församlingar inom ett pastorat till gemensam gudstjänst. Då nu 1910 ansågs erforderligt att med ändring av kyrkolagen medge större frihet i fråga om antalet gudstjänster, behandlades frågan därom som kyrkolagsärende, och de nya bestämmelserna, varigenom domkapitel fick i det närmaste full frihet att förordna om sammanlysning av högmässa m. m., upptogos i den förstnämnda, såsom kyrkolag enligt regeringsformen § 87: 2 tillkomna lagen 18/3 1910. Denna lag har av 1953 års kyrkomöte (kyrkomötets skrivelse nr 34 med yttrande angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen m. m.) tolkats så att lagen uttömmande reglerar de förutsättningar, under vilka sammanlysning får äga rum, och att Kungl. Majt därför icke utan domkapitlets samtycke äger fastställa en pastoratsindelning, som medför ökad sammanlysning av högmässogudstjänst. Det har dock 1910 uppenbart icke varit meningen att inskränka de befogenheter Kungl. Maj:t av ålder haft med avseende å den kyrkliga indelningen och organisationen. Domkapitlet fick genom 1910 års lag bemyndigande att inom den av Kungl. Maj:t fastställda organisationen förordna om antalet gudstjänster i församlingarna. Kungl. Maj:t torde å andra sidan i indelnings- och organisationsfrågor ha att taga hänsyn till den bakom kyrkolagen och 1910 års lag liggande grundtanken att högmässa som regel skall hållas söndagligen i varje församling. Men att Kungl. Maj:t därvid skulle vara bunden vid domkapitels beslut om antalet gudstjänster kan icke ha varit av lagstiftaren avsett.

En- eller flerprästpastorat (bilaga 1 s. 62—67). De sakkunniga förordar i allmänhet en organisation med flera än en präst i pastoratet, helst tre, men konstaterar även, att vad särskilt landsbygden beträffar förhållandena kan motivera inrättande jämväl av pastorat med blott en präst, kyrkoherden. Som skäl för flerprästorganisationen framhålles främst möjligheterna till fördelning av arbetet efter exempelvis prästernas individuella läggning och ålder. Starkast betonas denna synpunkt med avseende å stadspastoraten, men de sakkunniga finner den numera i vidgad utsträckning tillämplig lika väl på landsbygdspastoraten. För dessa senare har dock mångenstädes gjort sig gällande den tidigare än mer gängse uppfattningen, att den personliga kontakten mellan präst och menighet, vilken är av stor vikt i den prästerliga verksamheten, bäst uppehålles, där pastoratet ej är större än att pastoralvården i dess helhet kan ombesörjas av kyrkoherden ensam. De sakkunniga bestrider icke värdet av även en sådan synpunkt men ifrågasätter, om den är hållbar såsom en allmän grund för regleringen av pastoratsindelningen och organisationen, och finner närmast en vidgad tillämpning av flerprästorganisationen kunna bli till fördel jämväl på landsbygden. De framhåller till sist såsom ett särskilt och mera avgörande skäl härför, att flerprästorganisationen ger mera stabilitet i indelningen, i det att denna vid sjunkande folkmängd i pastoratet, vilket nu är det vanligaste åt-

minstone inom de övervägande agrara delarna av landet, icke så snart riskerar att behöva ändras, då nämligen folkminskningen i dylikt fall i stället kan mötas med indragning av en av tjänsterna i pastoratet.

Det utkast till ny pastoratsindelning, som de sakkunniga framlagt, anger också en sammanläggning i viss utsträckning av tidigare enprästpastorat till större pastorat med två eller flera präster men upptager därjämte, liksom hittills, ett antal enprästpastorat inom varje stift och däribland även sådana som innefattar flera än två församlingar. Enligt en av 1946 års prästlönekommitté i dess betänkande, del I, (SOU 1948: 44) redovisad sammanställning fanns den 1 januari 1948 av de då i riket varande 1 362 territoriella pastoraten inalles 582 eller ej fullt 43 procent som utgjorde enprästpastorat, däribland 10 i städerna och av dessa hälften omfattande även någon landsbygdsförsamling. De förändringar som skett härefter, inverkar icke nämnvärt på dessa siffror. Den av pastoratsindelningssakkunniga med deras utkast åskådliggjorda nya indelningen (utom Stockholms stad) omfattar av däri ingående sammanlagt 1 157 pastorat 253 eller nästan 22 procent enprästpastorat och av dessa 50 bestående av 3—5 församlingar, i vilka sistnämnda kyrkoherden dock i 33 fall skulle enligt utkastet få biträde i tjänsten av kyrkoadjunkt från något intilliggande pastorat.

I remissyttrandena över sakkunnigförslaget har frågan om fördelarna med en- eller flerprästpastorat icke särskilt beaktats i någon större utsträckning. Närmare beröres den egentligen endast av kammarkollegiet och ett mindre antal av domkapitlen och länsstyrelserna samt i korthet även av pastoratens riksförbund. Kyrkomötet har emellertid upptagit denna fråga till mera ingående granskning. Såväl särskilda utskottets, av kyrkomötet godkända uttalande (bilaga 2 s. 23—27) som de nyss åsyftade remissinstansernas uttalanden är här i slutomdömena ganska enstämmiga: flerprästorganisationen må i regel vara lämplig för stads- och jämförliga andra tätortspastorat, men i de egentliga jordbruksbygderna måste enprästpastoratet alltjämt anses som den lämpligaste indelningstypen och därför vara att föredraga där i det övervägande antalet fall; någon differentiering av arbetsuppgifterna blir ofta med hänsyn till avstånd och andra förhållanden icke möjlig i de rena landsbygdspastoraten, varför från arbetsfördelningssynpunkt en organisation med flera präster mera sällan kan vara påkallad där. Kostnadsökningen blir säkerligen ringa, om, i stället för att sammanslå två mindre enprästpastorat till ett, dessa bibehålles självständiga, då i dylikt fall kyrkoherden i vartdera av de två pastoraten merendels torde komma i någon lägre lönegrad, medan kyrkoherden i det sammanslagna pastoratet eventuellt måste inplaceras i en högre lönegrad och därtill kommer avlöningen åt en biträdande komminister eller kyrkoadjunkt. Endast domkapitlet i Stockholm har ansett sig kunna biträda de

sakkunnigas förordande av flerprästorganisationen jämväl för landsbygden.

Kyrkomötesutskottet framhåller för sin del särskilt, att på vissa håll på landsbygden flerprästpastoratet visserligen kan vara den enda naturliga lösningen, t. ex. för utjämning av arbetsbördan mellan prästerna i två nuvarande olika stora och närliggande pastorat, men erinrar dessutom om att den utjämnande effekten av en dylik pastoratssammanslagning lätt uteblir, om de lokala förhållandena hindrar prästerna att i nämnvärd mån övertaga arbetsuppgifter från varandra. I anslutning härtill betonar utskottet, att nackdelarna eller fördelarna av de två pastoratstyperna icke kan generellt avgöras utan att avvägningen dem emellan måste ske från fall till fall under beaktande av föreliggande betingelser. Utskottet säger sig emellertid för de fall, då frihet att välja är för handen, finna skälen för enprästpastorat på landsbygden väga tyngre än nackdelarna därav. Utskottet påpekar vidare värdet av den personliga kontakten mellan prästen och församlingsborna och understryker därvid, att sådan kontakt lättast kommer till stånd i enprästpastoraten, ej minst därför att kyrkoherden där oftast stannar på denna sin tjänst tjänstetiden ut, medan de biträdande prästerna vanligen efter kort tid söker sig bort för befordran. Självständigheten i tjänsteställning som kyrkoherde torde, enligt utskottet, sättas så högt av prästerna att den föredrages även framför befordran i löneavseende. Slutligen belyser utskottet den ekonomiska sidan av frågan genom beräkning av kostnadsskillnaden för de två pastoratstyperna i givna fall, ej blott i avlöning utan även i fråga om resekostnader och med avseende å bostadsavdrag och bränslekostnadsgottgörelse för tjänstebostad vid kyrkoherde- och komministertjänst. Enligt dess beräkningar kan kostnaderna för två enprästpastorat bli — beroende av folkmängdens storlek och avstånden inom pastoraten — antingen större eller också mindre än om pastoraten sammanslås till ett. I bådadera fallen blev skillnaden dock relativt obetydlig, några hundra kronor eller kanske högst 1 000 kronor för år. Under framhållande att tillbörlig hänsyn naturligtvis alltid måste tas till kostnadsfrågan säger sig utskottet icke vilja motsätta sig inrättande av flerprästpastorat för de fall, då en besparing av väsentlig betydelse därigenom uppnås, men under förutsättning tillika att sådan åtgärd i övrigt betingas av det kyrkliga livets behov.

Mot vad kyrkomötesutskottet i denna fråga i huvudsaken anfört synes ej gärna kunna resas någon avgörande invändning. Dess betonande av att båda de ifrågavarande pastoratstyperna måste förutsättas komma att behövas samt att någon generell regel icke kan uppställas för avgörande av vilkendera typen, som bör föredragas, utan att detta måste avgöras med hänsyn till förutsättningarna i det särskilda fallet, synes också vara värt beaktande. Att utskottet härvid för tveksamma fall ändock ger ett bestämt företräde åt enprästpastorat på landsbygden kan möjligen sägas

innebära någon överskattning av vissa speciella prästerliga intressen, liksom det även kan göras gällande, att utskottet synes ha något underskattat kostnadsfrågans både räckvidd och betydelse. I övrigt lärer utskottet likväl få anses ha vägt de olikartade synpunkterna i det hela väl och förutsättningslöst. Det bör kanske dock påpekas, att uttalandet, att prästerna i allmänhet skulle föredraga självständigheten såsom kyrkoherde i ett litet pastorat framför befordran till tjänst i högre löneställning, knappast stämmer med verkligheten. Det är ju ingalunda något undantagsfall, att kyrkoherde i ett mindre landsortspastorat söker förflyttning icke endast till kyrkoherdetjänst utan även till komministertjänst i de större pastoraten, främst i städer och andra tätorter. En kyrkoherdetjänst i den lägsta lönegraden kommer väl därför också säkerligen att i de flesta fallen uppfattas såsom en passagetjänst, om än icke i samma utsträckning som komministertjänsterna i allmänhet.

Inom ecklesiastikdepartementet har gjorts en detaljerad undersökning av det av de sakkunniga framlagda utkastet till pastoratsindelning i syfte, bland annat, att utröna i vad mån, utan direkt frångående av de av de sakkunniga förordade allmänna indelningsnormerna, utrymme kunde ges för ett bibehållande inom landsbygdsdelarna, företrädesvis i vissa stift, av enprästpastorat i något större utsträckning än som bleve fallet vid en indelning enligt utkastet. Undersökningen gav preliminärt till resultat en ökning av antalet enprästpastorat med sammanlagt 55 i förhållande till det i de sakkunnigas utkast redovisade totalantalet. Den största ökningen — 24 — kom härvid på Lunds stift. Den årliga merkostnaden för en dylik ändring i indelningen enligt utkastet har beräknats till omkring 100 000 kronor i avlöning, varjämte emellertid får tagas hänsyn till uppskattningsbara ökade intäkter i bostadsavdrag samt minskade utgifter för bränsle och i resekostnader, tillhopa ca 30 000 kronor om året. Vid denna undersökning har framför annat tagits sikte på att, med avvikelse från indelningen i utkastet, söka i större utsträckning dels undvika att skilja församlingar, som av gammalt är i pastoratsgemenskap med varandra, dels taga hänsyn till förekomsten av i gott skick befintliga prästgårdar, men även att förbättra indelningen enligt sakkunnigutkastet i vissa fall, där denna synts ha bestämts främst i kostnadsbesparande syfte men från kyrklig synpunkt framstod som mindre tillfredsställande.

Efter ytterligare granskning inom departementet av det sålunda föreliggande undersökningsresultatet kan det nog sägas, att den härvid förutsatta ökningen av antalet enprästpastorat blivit i viss utsträckning för långtgående. I flera fall framstår ändringen såsom ej tillräckligt betingad och har månhända de kyrkliga synpunkterna kommit att för mycket dominera med undanskjutande av andra förut berörda, det allmännas intresse mera närliggande synpunkter. Så t. ex. har sambandet med den

borgerliga kommunindelningen icke alltid så strängt beaktats och önskemålet om kostnadsbegränsning har, såsom redan nämnts, delvis fått stå tillbaka. En viss reducering av det antal fall, då ytterligare enprästpastorat enligt undersökningen skulle inrättas, synes följaktligen under alla omständigheter vara påkallad. Men en ökning av antalet enprästpastorat utöver vad de sakkunniga förutsatt måste dock vara befogad. Detta motiveras i sin mån av skäl, som kyrkomötet anfört, och bestyrkes även av den åberopade, inom departementet gjorda undersökningen som ock av eftergranskningen därstädes.

Vid bedömandet av de förhållanden, under vilka enprästpastorat må kunna bibehållas där sådant ej av de sakkunniga förutsatts, måste — liksom över huvud taget vid indelningsreformens planerande och genomförande — givetvis strängt beaktas problemens ekonomiska sida. Återhållsamhet i fråga om ökning av antalet befattningshavare, vilket även måste vara en naturlig strävan, har väl med avseende å det just här aktuella problemet icke så stor betydelse, eftersom det därvid ej gärna blir fråga om annat än ett ersättande av en ändock erforderlig tjänst med en i högre tjänstegrad. Behovet av varsamhet i detta hänseende accentueras eljest i dagens läge av den prästbrist, som på sina håll redan uppstått. Beträffande förevarande angelägenhet måste emellertid vidare — i överensstämmelse med en av de sakkunniga härå anlagd synpunkt — iakttagas, att nuvarande pastorat med sjunkande folkmängd icke bibehålles ensamt såsom enprästpastorat, såvida ej folkmängden där likväl är så stor att den även vid fortskridande minskning under överblickbar framtid kan utgöra ett tillräckligt underlag för en kyrkoherdetjänst eller pastoratet kan förutsättas framdeles kunna sammanläggas med annat, intilliggande pastorat utan att indelningen i övrigt i omgivningen behöver rubbas. Då sammanläggning föreslås skola ske, bör förutsättningar finnas för samarbete eller tjänsteutbyte mellan pastoratets präster. I annat fall bör det få anses fullt försvarligt att i stället göra enprästpastorat, i händelse av behov med en kyrkoadjunkt gemensam för båda pastoraten.

Att på förhand redan nu bedöma huru stort ytterligare antal enprästpastorat under angivna förhållanden kan förutsättas, är givetvis vanskligt. Jag räknar emellertid med att ökningen av antalet enprästpastorat i förhållande till vad de sakkunniga beräknat skall uppgå till 30. Den kostnadsökning, som detta skulle kunna medföra med hänsyn även till uppkommande besparingar i resekostnad m. m., torde icke bli större än omkring 50 000 kronor.

Gemensamma prästtjänster (bilaga 1 s. 67—69). Den församlingspräster-liga organisationen är för närvarande i regel så utformad, att prästerna är anställda i visst pastorat och har sin tjänstgöring förlagd inom detta. I de få fall, då avsteg gjorts härifrån, har det nästan alltid varit fråga om ett

samhälle, som vuxit upp på ömse sidor om en pastoratsgräns. Den präst — hittills har anordningen använts endast i fråga om kyrkoadjunkter — som tillsatts för att tjänstgöra huvudsakligen i samhället, har blivit gemensam för båda pastoraten.

De sakkunniga har funnit att en anordning med gemensam kyrkoadjunkt bör lämpligen kunna ifrågakomma — förutom i de tidigare nämnda fallen — då arbetsförhållandena i varandra närliggande pastorat vart för sig varken i följd av pastoratets storlek eller eljest kräver någon ytterligare heltidsanställd, i pastoratet stationerad präst men arbetsbördan där i sin helhet överstiger vad som normalt kan påläggas det antal präster, som därförutan blir för pastoratet erforderligt. En dylik anordning innebär också enligt de sakkunniga förbättrade möjligheter till utjämning i arbetsuppgifterna mellan skilda pastorat.

I de få remissyttranden, där frågan berörts, har anordningen betraktats som en nödlösning, som endast i sällsynta fall bör komma i fråga. Domkapitlet i Visby framhåller, att anordningen i vissa fall kan lösa eljest svåruppklarade organisatoriska problem.

Även kyrkomötet har ansett anordningen utgöra en icke idealisk lösning av problemen, som dock kan vara lämplig bland annat i fall, då söndaglig gudstjänst i någon församling icke kan upprätthållas på annat sätt (bil. 2, s. 27).

För egen del kan jag icke dela de framförda betänkligheterna mot förslaget om för flera pastorat gemensamma tjänster. Ifrågavarande organisationsform synes ur såväl administrativ som ekonomisk synpunkt vara en smidig anordning och vara att föredraga framför en ändrad pastoratsindelning eller en för omfattande organisation. De sakkunniga har förutsatt, att dessa gemensamma tjänster skall utgöras av kyrkoadjunkturer och har i utkastet till ny pastoratsindelning stundom förordat kyrkoadjunktstjänster i fall, där tjänsten, om den inrättats för endast ett pastorat, enligt de sakkunnigas allmänna grunder kunnat inrättas eller behållas såsom komministertjänst. Enligt min mening bör komministertjänster med viss, till art och omfattning i tjänstgöringsbestämmelser fastställd fyllnadstjänstgöring, kunna ifrågakomma i dessa fall.

1950 års prästvalskommitté har i förstnämnda betänkande med förslag till vissa övergångsanordningar vid en allmän reform av pastoratsindelningen behandlat frågan om gemensam komministratur och uttalat att om, såsom kommittén menar, val för tillsättning av dylik tjänst skall förrättas allenast i det pastorat, där prästen skall vara stationerad, någon prästvalsrättslig svårighet icke behöver föreligga för inrättande av så beskaffad komministertjänst.

Beträffande prästgård synes det kunna förfaras på samma sätt så att endast stationeringspastoratet blir berört härav. Vad lönekostnaden beträffar torde vid inrättande av gemensam tjänst böra bestämmas, hur stor

del av tjänstgöringen som skall anses belöpa på vartdera pastoratet, och uppdelningen av lönekostnader beräknas i proportion härtill.

Allmänna normer för indelningen och organisationen (bil. 1, s. 69—79). På grundval av de utav dem angivna förutsättningarna har de sakkunniga kommit fram till vissa allmänna normer, som enligt deras uppfattning bör tjäna som riktlinjer för en revidering av pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten.

De sakkunniga anför att pastoratsdelning påkallas, när ökad folkmängd gör, att gudstjänstliv och församlingsvård icke längre kan besörjas enhetligt för hela pastoratet och organisationen blivit så stor att kyrkoherden har svårt att utöva ledningen. Sammanläggning måste å andra sidan övervägas om kyrkoherden i ett pastorat icke har eller kan få tillräcklig sysselsättning. Skall flera pastorat sammanläggas och förutsättes det sammanlagda pastoratet kräva en organisation med flera än en präst, måste också undersökas huruvida arbetsgemenskap mellan dessa med någon fördel kan genomföras.

De av de sakkunniga föreslagna normerna innebär i sammanfattning följande.

Folkmängdstal

	Antal präster och invånare i pastoratet					
	1 präst		flera präster			
	invånare		2	3	4	5
	lägst	upp till	invånare upp till			
Tätortspastorat	2 000	4 000	9 000	15 000	22 000	30 000
Landsbygdspastorat med »måttlig areal» och 1 förs.	2 000	3 000	6 000	9 500	13 500	18 000
2 »	1 500	2 500	5 500	9 000	13 000	—
3 »	1 000	1 800	4 300	7 300	10 800	—
4 o. fl. »	1 000	1 500	4 000	7 000	10 500	—

Normalt ej önskligt flera än 5 präster i ett pastorat (i ett landsbygdspastorat av två eller flera församlingar ej flera än 4 präster).

Såsom tätortspastorat anser de sakkunniga pastorat där minst 2/3 av befolkningen är bosatt i tätort.

Arealen

Enprästpastorat, »måttlig areal» = 1½ kvadratmil.

Två- och flerprästpastorat, »måttlig areal» = höjning i förhållande till antal präster, men ej ren multiplicering.

Antal församlingar

För 1 präst: 2 högst 4 församlingar
» 2 präster: högst 5, ev. 6 à 7 församlingar
» flera präster: viss ökning av antalet församlingar i förhållande till antalet präster, men restriktivt.

Avvikelser

Minimifolkmängd kan behöva underskridas
i fråga om pastorat med stor areal eller mer permanent isolerade bygder (t. ex. skärgårds- och fjällpastorat);
i fråga om pastorat, där folkmängden är växande och det med någon visshet kan förväntas att den inom nära framtid överskrider minimifolkmängden;
då erforderliga gudstjänster (även utom församlingskyrka) ej kan upprehållas med den för folkmängdsantalet angivna organisationen.

Maximifolkmängd kan behöva överskridas
vid relativt liten areal.

Folkmängdstalet kan i övrigt behöva jämkas
för vinnande av anslutning till den borgerliga kommunens gränser;
med hänsyn till antalet vårdplatser å sjukhus, som är beläget inom pastoratet och för vilket den andliga vården skall ankomma på församlingsprästerskapet i tjänsten.

Måttlig areal (1 ½ kvadratmil) kan behöva jämkas
på grund av särskilda omständigheter, såsom svårframkomliga vägar, skärgård o. d.

De av de sakkunniga föreslagna folkmängdstalen har av de flesta kyrkliga myndigheterna och organisationerna ansetts vara i allmänhet eller i vissa fall för höga. Endast domkapitlet i Lund har kunnat helt godtaga folkmängdstalen. Länsstyrelserna och kommunförbunden har förklarat sig godtaga eller i huvudsak godtaga de sakkunnigas förslag.

Kammarkollegiet och statskontoret har i sina yttranden föreslagit en höjning av folkmängdstalen. Kollegiet anser att i tätort en präst bör kunna betjäna 5 000 invånare. Minimitalet för tätortspastorat bör enligt kollegiets mening vara 2 500 i allmänhet och 3 000 för sådana av ren tätortskaraktär. De sänkta talen för flerförsamlingspastorat synes kollegiet alltför låga. Alltför stor hänsyn borde ej tagas till flerförsamlingskaraktären. Statskontoret föreslår en genomgående höjning av folkmängdstalen.

Vad beträffar arealen anser kammarkollegiet, att kommunikationsmedlens utveckling och vägväsendets förbättring utgör skäl för en höjning av siffran för »måttlig areal» till två kvadratmil.

De sakkunnigas normer bör enligt kyrkomötet (bil. 2, s. 30—33) kunna godtagas med vissa jämkningar. Kyrkomötet förutsätter härvid, att normerna bör kunna tillämpas med avvikelser inom en vid marginal. De uppställda normerna kan nämligen icke alltid strängt iakttagas utan måste kunna jämkas med hänsyn till speciella lokala förhållanden.

Beträffande de föreslagna folkmängdstalen föreslår kyrkomötet, att den undre gränsen i enprästpastorat av landsbygdskaraktär med en eller två församlingar något sänkes, förslagsvis till 1 500 respektive 1 200 invånare. Den av de sakkunniga föreslagna progressiviteten i folkmängdstalen vid organisation med två eller flera präster kan enligt kyrkomötets mening ej alltid vara helt motiverad. Kyrkomötet framhåller vidare, att vid pastoratsindelningens genomförande å Gotland och Öland en särskild hänsyn bör tagas till därvarande församlingars egenartade struktur och övriga förhållanden.

Vad beträffar tätortspastorat framhåller kyrkomötet, att därest en del av ett tätortspastorat utgöres av landsbygd, måste behovet av prästerlig arbetskraft för denna del alltid beräknas efter de grunder, som tillämpas för landsbygdspastorat. Sistnämnda normer bör även tillämpas för tätortspastorat, innefattande jämte landsbygd två eller flera tätorter. Sådan struktur å pastorat ökar enligt kyrkomötets uppfattning prästens arbetsbörda avsevärt.

För egen del anser jag att normerna — såsom innefattande faktorer för en värdering av prästernas arbetsbörda med samtliga för dem ifrågakommande tjänsteuppgifter — i första hand bör kunna fotas på pastoratets sammanlagda folkmängdstal och omfattning i landareal. De sakkunniga har föreslagit, att särskilda normer bör gälla för tätortspastorat och landsbygdspastorat. Med beaktande av vad kyrkomötet härutinnan anfört vill jag i stället föreslå, att pastoraten uppdelas i tre grupper. Den första gruppen bör bestå av pastorat, som i överensstämmelse med den nya statistiska indelningen (se Sveriges officiella statistik, 1950 års folkräkning, del III, s. 2) skulle tillhöra grupp F, d. v. s. pastorat där tätortsbefolkningens andel uppgår till minst 90 procent (i det följande kallat *F-ortspastorat*). Den andra gruppen bör bestå av pastorat tillhörande grupp E, d. v. s. pastorat där tätortsbefolkningens andel utgör 70—90 procent (i det följande kallat *E-ortspastorat*). Den tredje gruppen skulle bestå av övriga pastorat (*landsbygdspastorat*).

Särskilda folkmängdstal per präst i pastoratet synes behövliga för pastorat av F-ortstyp med 1—6 präster och för övriga pastorat med 1—5 präster. För vardera pastoratstypen kräves endast en enda serie folkmängdstal, om församlingsindelningen såsom jag tidigare föreslagit, i allmänhet ej skall få påverka organisationen. Såsom minimital för bildande av pastorat bör för samtliga pastoratstyper bibehållas det föreslagna 2 000 invånare.

Någon anledning att höja detta tal föreligger icke enligt min uppfattning för någondera typen, då talet 2 000 alltid ansetts representera en full, om än ej högsta, sysselsättning för en präst samt redan enhetliggörandet av folkmängdsserien för landsbygdspastoraten innebär en höjning av dessa pastorats minimistorlek.

Om i ett pastorat kräves kyrkoherde jämte en biträdande präst i stället för kyrkoherde ensam, innebär detta egentligen icke att den relativa arbetsbördan per präst blir reducerad, ty härvid tillkommer för kyrkoherden uppgiften som arbetsledare, varjämte på honom ankommer att alltjämt utöva tillsyn över arbetet i hela pastoratet. Med hänsyn härtill kräves skäligen icke för någon av pastoratstyperna progressivitet i folkmängdstalet för pastorat med två präster. Folkmängdstalet för dylikt pastorat synes mig därför icke böra sättas högre än till det jämnt dubbla av det för ett enprästpastorat. För pastorat med ytterligare antal biträdande präster kan däremot folkmängdstalet höjas progressivt. Maximitalet för pastorat med en präst bör för F-ortspastorat lämpligen sättas till 5 000 invånare. För E-ortspastorat anser jag, att maximitalet för enprästpastorat lämpligen bör bestämmas till 3 500 invånare.

De normer, som i enlighet härmed kan bli godtagna, är givetvis, såsom ock av de sakkunnigas motivering framgår, endast att uppfatta som riktpunkter för indelning och organisation och innebär följaktligen, att vissa marginaler måste tillåtas i tillämpningen. Storleken av dessa marginaler får i regel i de enskilda fallen helt avpassas efter den nödiga hänsynen till de för indelningen och organisationen föreliggande, för orten speciella förhållandena. Härvid måste emellertid betonas, att de i normerna ingående folkmängdstalen naturligtvis är valda för att gälla för rent normala fall och därför avsedda att jämkas, när avvikelser från det normala föreligger. På sätt redan nämnts förutsätter jag sålunda, att större eller mindre avvikelse uppåt kan ifrågakomma beträffande ett folkmängdstal därest arealen är relativt liten samt avvikelse nedåt därest arealen är mycket stor. I överensstämmelse härmed bör vidare avvikelse nedåt medgivas, i den händelse i det planerade pastoratet förekommer mer än normalt antal församlingskyrkor per präst, varest söndaglig högmässa skall förrättas, d. v. s. kyrkor beträffande vilka betingelser för sammanlysning av gudstjänsten över huvud taget icke föreligger. För närmare precisering av de fall, då jämkning av folkmängdstalen bör av sådan anledning förutsättas, kan man såsom normalt utgå från 1—2 församlingskyrkor per präst eller, där sammanlysning av gudstjänst kan äga rum, 1—3 församlingskyrkor per präst; vid större antal församlingskyrkor per präst i ett blivande pastorat skall följaktligen allt efter omständigheterna en mer eller mindre betydande jämkning av folkmängdstalen kunna tillåtas. Denna jämkningsregel är främst motiverad av att för landsbygdspastoraten, där ett större antal församlingskyrkor vanligast kan komma att finnas, enligt det föreliggande förslaget

skall tillämpas endast en folkmängdsserie och ej, såsom de sakkunniga föreslagit, skilda serier för stigande antal församlingar inom pastoraten.

Såsom kyrkomötet framhållit bör vid pastoratsregleringen särskild hänsyn tagas till förhållandena å Gotland och Öland.

En på grundval härav sammanställd folkmängdstablå skulle bli av följande innehåll:

Pastoratstyp	Antal präster och invånare i pastoratet						
	1 präst		flera präster				
	invånare		2	3	4	5	6
	lägst	upp till	invånare upp till				
F-ortspastorat	2 000	5 000	10 000	16 000	24 000	32 000	42 000
E-ortspastorat	2 000	3 500	7 000	12 000	18 000	25 000	—
Landsbygdspastorat	2 000	3 000	6 000	9 500	13 500	18 000	—

I normerna ingår även begreppet »måttlig areal», enligt de sakkunnigas förslag avseende en areal av 1 ½ kvadratmil för pastorat med allenast en präst. För pastorat med flera präster skulle arealen räknas i motsvarande förhållande högre, dock icke direkt multiplicerad med antalet präster. Det har ifrågasatts, att angivna mått borde höjas till två kvadratmil. Med hänsyn till de numera väsentligt förbättrade kommunikationsmedlen torde arealsiffran kunna sättas till två kvadratmil. Denna siffra får dock endast uppfattas som en riktpunkt. Jämkning härav torde bli erforderlig i åtskilliga fall, där samfärdseln inom pastoraten försvåras av olika anledningar, t. ex. av svårframkomliga vägar, sjöar och skärgård. Arealsiffran torde även kunna behöva jämkas i sådana fall, där bebyggelsen är jämnt spridd över hela pastoratets område.

I detta sammanhang får jag erinra om att Stockholms kyrkliga indelning och organisation nyligen varit föremål för ändringar, som inneburit, att de tidigare tre största församlingarna och pastoraten delats. I samband härmed har antalet präster inom staden ökat med 6. Beträffande såväl indelning som tjänsteorganisation undanröjdes därigenom till en del de förut rådande missförhållandena. Med hänsyn till den planerade fortsatta utbyggnaden av vissa ytterområden i Stockholm måste man emellertid räkna med behov under kommande år av ytterligare präster för Stockholms del.

I det av de sakkunniga uppgjorda utkastet till indelning och organisation har Stockholms stad icke medtagits. Jag räknar emellertid med att det skall bli möjligt att inom ramen för ett oförändrat totalt antal prästerliga tjänster i riket något utöka den kyrkliga organisationen i Stockholm.

I samband med frågan om allmänna normer för indelningen och organisationen vill jag även beröra ordnandet av den andliga vården vid sjuk-

husen. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade den 22 december 1943 dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet särskilda sakkunniga med uppdrag att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande förbättrade betingelser för den andliga vården å sjukvårdsinrättningar jämte därmed sammanhängande frågor. De sakkunniga avgav den 31 oktober 1949 betänkande med förslag till ordnande av den andliga vården vid sjukhusen (SOU 1949: 53).

De sakkunniga föreslår i detta betänkande, bland annat, att den andliga vården vid sjukhusen i regel skall handhas av vederbörande pastorats prästerskap såsom en del av församlingsvården. Den prästerliga organisationen i pastoratet skulle anpassas härefter. Vid större sjukhus, där den andliga vården kunde antagas bereda vederbörande präst full sysselsättning — vilket enligt de sakkunnigas mening är fallet, då antalet vårdplatser å sjukhuset uppgår till omkring 1 200, eller åtminstone överstiger 1 000 — borde emellertid anställas särskild sjukhuspräst. Heltidsanställning av präst borde ock kunna ske genom samordnande av två eller flera sjukhus under en präst.

De sakkunnigas förslag har i vanlig ordning remissbehandlats. Jag anser emellertid, att innan slutlig ställning tages, kyrkomötet bör beredas tillfälle yttra sig i ärendet. Detta torde lämpligen kunna ske vid det kyrkomöte, som är planerat till hösten 1957. Sedan yttrande inhämtats av kyrkomötet torde till 1958 års riksdag böra avgivas proposition med förslag till ordnande av den andliga vården vid sjukhus. Det torde härigenom bli möjligt för domkapitlen att — i den mån den andliga vården vid sjukvårdsinrättningar avses skola ingå i församlingsprästernas tjänsteuppgifter — vid uppgörande av förslag till ny pastoratsindelning och -organisation beakta detta vid folkmängdsnormernas tillämpning.

III. Vissa specialfrågor[1]

Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden (bilaga 1 sid. 86—92). De sakkunnigas förslag beträffande tjänsteorganisationen för pastorat i avseende på tjänstegraderingen har kritiserats av flertalet av de kyrkliga myndigheterna och organisationerna ävensom av flera länsstyrelser. Enligt dessa kommer den minskning av antalet ordinarie tjänster, som blir en följd av de sakkunnigas förslag i nu förevarande fråga, att genom försämring av befordringsutsikterna försvåra nyrekryteringen till prästbanan. Liknande synpunkter har även framförts av kyrkomötet (bilaga 2 sid. 37—38).

Den förutsatta minskningen av antalet ordinarie tjänster medför självfallet en viss försämring av befordringsgången för prästerskapet. Såsom kammarkollegiet framhållit i sitt yttrande kan emellertid relationen mellan de olika kategorierna icke anses vara oförmånlig, jämfört med förhållandena inom andra yrkesgrupper. Enligt de sakkunnigas utkast till pastoratsindelning skulle av församlingspräster na 22 procent utgöras av kyrkoadjunkter och 78 procent av kyrkoherdar och komministrar. För närvarande är procenttalet för kyrkoadjunkterna omkring 14. I detta sammanhang bör även beaktas angelägenheten av att få en mera elastisk organisation än den nuvarande, en organisation som bättre än den nuvarande skall kunna utan genomgripande pastoratsreglering anpassas till ett efter demografiska förändringar ändrat behov av prästerlig arbetskraft. Med hänsyn till vad här anförts anser jag mig böra — med de ändringar som föranleds av de av mig föreslagna allmänna normerna för indelningen och organisationen — i huvudsak biträda sakkunnigförslaget. Jag föreslår sålunda, att i pastorat, där den förutvarande organisationen endast består av en kyrkoherde, kyrkoadjunktur bör inrättas om folkmängdstalet väsentligen överstiger 3 000 för landsbygds-, 3 500 för E-orts- respektive 5 000 för F-ortspastorat och viss tendens till fortsatt stegring samt i övrigt normala förhållanden i avseende å arbetsbördan råder. Om folkmängden ytterligare ökas, t. ex. med mer än 50 procent av nämnda grundtal och så att två prästers fulla arbetskraft erfordras, bör i regel adjunkturen ombildas till komministratur. Då behov av en tredje tjänst inträder, bör denna under motsvarande förutsättning bli en kyrkoadjunktur. Vid en ökning av organisationen utöver detta antal

[1] Se beträffande redogörelse för pastoratsindelningssakkunnigas förslag jämte remissyttrandena däröver bilaga 1 sid. 79—118 och 140—150, beträffande särskilda utskottets betänkande bilaga 2 sid. 33—41 och 45—47 samt beträffande kyrkomötets beslut bilaga 3.

får arbetsförhållandena i varje särskilt fall bli avgörande. Saknas allmän hyresmarknad och kan ej heller lämplig bostad tillhandahållas bör den naturliga formen för lösning av organisationsfrågan vara inrättande av komministratur. Komministratur torde även vara att föredra, där biträdande präst skall ha kyrkobokföringsskyldighet eller det kan förutsättas, att den prästerliga representationen i kyrkoråd kommer att stadigvarande ankomma på honom.

Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt. (bilaga 1 sid. 84—86). För närvarande föreligger icke skyldighet för pastorat att sörja för bostad åt kyrkoadjunkt. Förslag om sådan skyldighet framlades av Kungl. Maj:t för 1949 års riksdag, men riksdagen biföll icke förslaget. De sakkunniga föreslår nu, att frågan tages upp till förnyad prövning. Enligt deras mening borde pastorat åläggas att tillhandahålla kyrkoadjunkt bostad i de fall, där varken förutvarande prästgård eller hyresmarknad finnes.

Sakkunnigförslaget tillstyrks av de kyrkliga myndigheterna, medan det däremot avstyrks av kammarkollegiet och statskontoret. Även kyrkomötet avstyrker förslaget (bilaga 2 sid. 35—36). Kammarkollegiet framhåller, att innan en folkmängdsstegring nått en sådan omfattning och stabilitet, att det kunde vara motiverat att ombilda adjunktur till komministratur måste det vara ovisst, huruvida en utökning av organisationen kom att bestå för framtiden. Att vid sådant förhållande ålägga pastorat skyldighet att uppföra prästgård åt adjunkt syntes kollegiet knappast lämpligt.

Särskilda utskottet vid 1953 års kyrkomöte erinrar om att 1951 års kyrkomöte hemställt, att prästerlig tjänst, som motsvarade stadigvarande behov och inrättades i ort utan hyresmarknad, i regel måtte inrättas som ordinarie befattning. Utskottet anser, att, därest denna grundsats iakttages, tillräckliga skäl icke föreligger att införa den ifrågasatta skyldigheten för pastoraten.

Då kyrkoadjunktstjänster i regel — åtminstone på landsbygden — endast kommer att finnas i de fall, där behovet icke är klart stadigvarande, anser jag i likhet med kammarkollegiet, att pastorat icke skäligen bör åläggas skyldighet att tillhandahålla bostad åt kyrkoadjunkt. Jag förutsätter emellertid, att prästgårdarna i de pastorat, där kyrkoadjunkturer ersätter nuvarande kyrkoherde- och komministertjänster, kommer att — ehuru de förlorar sin karaktär av tjänstebostäder — hållas i beboeligt skick och uthyras till vederbörande kyrkoadjunkt.

Särskilt tjänstgöringsområde och prästs stationering (bilaga 1 sid. 80—84). Liksom de sakkunniga anser jag att särskilda tjänstgöringsområden för komministrar och kyrkoadjunkter icke bör fastställas annat än undantagsvis. Den möjlighet till samarbete och differentiering av arbetsuppgifterna, vilken är en av de fördelar, som följer med en pastoratsorganisa-

tion av flera präster, går såsom de sakkunniga framhållit förlorad vid en uppdelning av arbetsuppgifterna i den omfattning, som för närvarande skett i områden av angivet slag. I stora och växande stadspastorat kan emellertid svårigheten för kyrkoherden att sammanhålla och fördela arbetsuppgifterna efter de biträdande prästernas olika läggning och skicklighet nödvändiggöra inrättandet av särskilda arbetsdistrikt. Detsamma kan bli fallet i de vidsträckta landsbygdspastoraten i de norrländska stiften, där biträdande präst stationerats avlägset från kyrkoherdens stationeringsort. Behovet av särskilt arbetsdistrikt upphör dock i båda dessa fall vid delning i flera måttligt stora pastorat.

Avdelandet av särskilt område förutsätter att präst stationeras inom området. Vad gäller biträdande präst, som ej skall ha särskilt område, är det enligt min mening önskvärt, att dylik präst stationeras på sådan ort, att samverkan med kyrkoherden icke försvåras. Hänsyn bör härvid tagas till förekomsten av användbar prästgård. Finns tätort av betydelse i pastorat bör prästerlig tjänstinnehavare om möjligt stationeras där.

Stiftsnämnden i Linköping samt länsstyrelserna i Gotlands län, Göteborgs och Bohus län och Norrbottens län har biträtt sakkunnigförslaget. De domkapitel, som yttrat sig i nu berörda frågor, ävensom kammarkollegiet, diakonistyrelsen och Sveriges yngre prästers förbund har däremot understrukit önskvärdheten, att i flerförsamlingspastorat med flera präster dessa stationeras ute i församlingarna med egna tjänstgöringsområden.

Sistnämnda remissinstanser liksom kyrkomötet synes ha missuppfattat de sakkunnigas framhållande av vikten av möjlighet till samverkan mellan prästerna i pastoratet. Särskilda utskottet vid 1953 års kyrkomöte har därutinnan i av kyrkomötet godkänt uttalande (bilaga 2 sid. 35) framhållit, att man även i framtiden borde i görligaste mån tillgodose det intresse, som befolkningen inom olika församlingar och församlingsdelar hade av att få präst boende i sin närhet. En koncentration av samtliga präster i ett vidsträckt flerprästpastorat till en central tätort inom pastoratet skulle ingalunda vara till förmån för det kyrkliga livet. Enligt vad jag under hand inhämtat har de sakkunniga icke avsett, att samtliga präster i pastoratet skulle stationeras å en och samma ort. För egen del vill jag understryka, att prästerna även i fortsättningen bör stationeras på olika platser i pastoratet — med den hänsyn tagen till församlingsindelningen, som kan befinnas vara rimlig.

De sakkunnigas förslag att åt domkapitlen överlämna befogenheten att fastställa särskilt tjänstgöringsområde avstyrkes av kammarkollegiet. Kollegiet anser — till skillnad från de sakkunniga — att sådant område alltjämt borde få återverka på lönesättningen för vederbörande kyrkoherdar och komministrar. Vid sådant förhållande borde det enligt kollegiet fortfarande ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa tjänstgöringsområdena. Kyrkomötet delar däremot de sakkunnigas uppfattning om decentralisering

till domkapitlen av förordnanden om inrättande av särskilda tjänstgöringsområden. Genomfördes denna reform, kan frågan om inrättande och indragning av sådana områden på ett smidigt sätt lösas från fall till fall under beaktande även av de skilda tjänstinnehavarnas personliga kvalifikationer (bilaga 2 sid. 35).

För egen del instämmer jag helt med de sakkunniga beträffande domkapitlens befogenhet att förordna om särskilda tjänstgöringsområden och vill härvid understryka vad kyrkomötet uttalat i förevarande fråga. Med hänsyn härtill anser jag mig — liksom de sakkunniga — icke böra förorda, att förekomsten av särskilda områden skall få inverka på prästernas löner.

Centralisering av kyrkobokföringen (bilaga 1 sid. 93—107). I fråga om centralisering av kyrkobokföringen har de sakkunniga framhållit, att en centralisering i ett pastorat till dettas huvudort i särskilda fall kunde innebära bestämda fördelar för det prästerliga arbetet i pastoratet. Rationalisering av arbetet med kyrkobokföringen främjades och möjligheterna till erhållande av biträden å expeditionen ökades, varigenom prästerna kunde bli mindre betungade med enklare bokföringsuppgifter och annat rutinmässigt skrivarbete och på så sätt få bättre tid för dem åvilande andra arbetsuppgifter. Centraliseringen av kyrkobokföringen kunde dock enligt de sakkunniga icke förväntas generellt genomföras. Avstånd och bebyggelseförhållanden kunde på sina håll omöjliggöra detta. Frågan måste därför städse prövas med hänsyn till de i varje fall föreliggande lokala betingelserna.

Remissyttrandena kan beträffande denna fråga i stort sett delas upp i två grupper. Flertalet länsstyrelser, riksarkivet och flera landsarkiv samt statistiska centralbyrån ävensom domkapitlet i Stockholm ansluter sig till sakkunnigförslaget. Domkapitlen, utom domkapitlet i Stockholm och till viss del domkapitlet i Visby, samt Svenska pastoratens riksförbund och Sveriges yngre prästers förbund anför däremot betänkligheter mot en ökad centralisering. För befolkningen i de församlingar, som förlorade sin pastorsexpedition, komme de längre avstånden till den nya expedition att medföra avsevärda olägenheter och ökade kostnader. Man kunde heller icke — framhölls det — bortse från det faktum, att också arbetet på pastorsexpeditionen beredde pastor möjlighet till kontakt med sina församlingsbor.

Kyrkomötet ställer sig också bestämt avvisande till den ifrågasatta centraliseringen vad beträffar den egentliga landsbygden (bilaga 2 sid. 39—40).

För egen del anser jag, att vägande skäl talar för en centralisering på sätt de sakkunniga föreslagit. Genom en centralisering av pastorsexpeditionerna undanröjes i viss mån det hinder, som prästens bundenhet vid arbetet å pastorsexpedition i många fall utgjort för den i övrigt mest ändamålsenliga indelningen och organisationen. Jag vill emellertid understryka de sakkunnigas uttalande att frågan om dylik centralisering måste prövas med hänsyn till de lokala förutsättningarna härför.

Såsom jag inledningsvis omnämnt har de sakkunniga avgivit ett betän-

kande med förslag rörande kontraktsprostinstitutionen och kontraktsindelningen m. m., vilket betänkande bland annat innehåller förslag till vissa lättnader i allmänhetens skyldighet att personligen inställa sig å pastorsexpeditionen. Då den utredning av vissa frågor rörande folkbokföringsväsendet, som för närvarande pågår inom finansdepartementet genom en särskilt tillkallad sakkunnig torde komma att resultera i en omarbetning av folkbokföringsförordningen och kyrkobokföringskungörelsen, har de sakkunniga icke utarbetat något förslag till författningsändringar i avseende å de ändringar i gällande bestämmelser, som av de sakkunniga förordats. De sakkunnigas uttalanden i dessa hänseenden bör i stället övervägas av nämnde sakkunnige inom finansdepartementet vid hans fortsatta arbete.

Särskilt kyrkobokföringsdistrikt (bilaga 1 sid. 107—112). Beträffande särskilda kyrkobokföringsdistrikt anför de sakkunniga, att sådana icke bör inrättas om icke följande förutsättningar föreligger:

a) Avståndet och kommunikationerna från distriktets centrum till platsen för den nuvarande pastorsexpeditionen bör vara sådana, att en resa till och från denna expedition blir mer tidsödande och kostsam än vad som kan anses rimligt.

b) Antalet invånare inom distriktet bör ej vara alltför ringa.

c) En präst bör vara stationerad på platsen för den nya expeditionen.

d) Expedition och arkiv i det nya distriktet bör vara inrymda i för ändamålet permanent disponerade lokaler.

Indragning av bestående kyrkobokföringsdistrikt bör enligt sakkunnigas mening normalt komma ifråga endast för det fall, att någon präst ej längre skall vara stationerad inom distriktet.

Mot reglerna för kyrkobokföringsdistrikts inrättande och indragning har intet väsentligt erinrats. För egen del har jag ej heller något att invända mot vad de sakkunniga härutinnan föreslagit.

Anskaffande av bil för tjänstebruk (bilaga 1 sid. 112—116). Vad gäller frågan om lån ur kyrkofonden för anskaffande av bil för tjänstebruk anser jag mig icke böra biträda det av de sakkunniga framförda förslaget, att lån på särskilt förmånliga villkor skall kunna utgå till domprost, kyrkoherde och komminister samt kyrko-, stifts- och kontraktsadjunkt under förutsättning att låntagaren innehar ordinarie eller extra ordinarie tjänst samt är i behov av tillgång till egen bil för ett effektivt bestridande av sin tjänst. Trots att jag är fullt medveten om att bilen är ett rationellt hjälpmedel i det prästerliga arbetet kan jag — i likhet med statens sakrevision — icke finna att de prästerliga befattningshavarna bör intaga någon särställning i förhållande till andra tjänstemän, vilka är hänvisade att själva sörja för finansieringen av bilköp. Det bör framhållas, att egen bil numera i stor

utsträckning utnyttjas i tjänsten inom statsförvaltningen och att finansieringen av dessa bilköp i allmänhet torde ha ägt rum utan särskilda åtgärder från statens sida.

I anslutning härtill vill jag beröra frågan om reseersättning för församlingspräst. Församlingspräst åtnjuter för närvarande fast reseanslag om högst 500 kronor för år och kan, om anslaget skulle visa sig vara otillräckligt, därjämte erhålla tillfälligt reseanslag. I propositionen 1951: 156 framhöll föredraganden, att systemet med särskilda reseanslag åt församlingsprästerna vore behäftat med påtagliga brister både av teknisk art och från rättvisesynpunkt och att en övergång till systemet med reseersättning enligt allmänna resereglementet ägde obestridliga fördelar. Med hänsyn till en förutsatt översyn av stiftsadministrationen och den pågående översynen av statsförvaltningens reseersättningsbestämmelser borde dock tills vidare systemet med fasta och tillfälliga reseanslag bibehållas. Riksdagen fann angeläget understryka, att frågan borde upptagas till förnyat övervägande så snart ske kunde.

1949 års reseersättningskommitté har avslutat sitt arbete. Utredningen rörande stiftsstyrelsernas kanslier är däremot ännu icke slutförd.

Frågan om reseersättning åt församlingspräst är för närvarande föremål för övervägande. Slutlig ställning till denna fråga torde emellertid icke kunna tagas förrän stiftskansliutredningens resultat framlagts för riksdagen.

Lönegradsinplacering för kyrkoherdar och komministrar (bilaga 1 sid. 140—150). Enligt gällande prästlönereglemente är kyrkoherdetjänst — bortsett från domprosttjänst — placerad i någon av lönegraderna Ca 27, 29, 31 och 33 samt komministertjänst i någon av lönegraderna Ca 25—28. Kyrkoherdetjänsterna är för närvarande inplacerade i lönegrad enligt grunder, som gällde endast vid övergången till det år 1951 beslutade nya lönesystemet. Såsom huvudsaklig klassificeringsgrund togs den då utgående s. k. reglerade lönen. Komministrarna är inplacerade i lönegrad enligt grunder, som är olika för följande tre kategorier komministrar, nämligen komminister anställd för särskilt tjänstgöringsområde, komminister anställd för pastorat, där ej finnes stadigvarande anställd annan biträdande präst och komminister anställd för pastorat, där stadigvarande finnes anställda flera biträdande präster. Beträffande ifrågavarande beräkningsgrunder tillåter jag mig hänvisa till särskilda utskottets betänkande (bilaga 2 sid. 45).

Innan de sakkunniga ingår på frågan om utformningen av regler för lönegradsinplacering av kyrkoherdetjänster, redovisar de sakkunniga vilka faktorer som enligt deras mening bör vara bestämmande för en lönegradsdifferentiering av dessa tjänster. Enligt de sakkunniga bör vid avvägningen av lönestallningen arbetsuppgifternas art och kvalitativa beskaffenhet samt den med tjänsten följande ansvarsställningen tillmätas uteslutande betydelse. Vid valet av lönebestämmande faktorer har de sakkunniga funnit, att

invånarantalet, arealen och antalet församlingar inom pastoratet kan sägas ge ett sådant uttryck för kvaliteten av arbetsuppgifterna, att de lämpligen kan läggas till grund för en lönegradsdifferentiering. När det gäller folkmängdsfaktorn framhåller de sakkunniga, att ansvaret för kyrkobokföringen måste anses vara större, de vid bokföringen uppkommande problemen mera komplicerade och frekvensen av svårare problem relativt sett högre i det folkrikare pastoratet med dess mera rörliga befolkning än i det mindre folkrika pastoratet med dess mera stationära befolkning. Även gudstjänsterna och de kyrkliga förrättningarna måste — med hänsyn till befolkningens i allmänhet heterogena och växlande sammansättning — sägas ställa större krav på kyrkoherden i pastoratet med höga invånarantal, varjämte kraven på kyrkoherden i egenskap av förman och arbetsledare blir större i sådant pastorat. Beträffande arealfaktorn anser de sakkunniga, att planläggningen av arbetet i ett pastorat med mycket stor yta ställer särskilda krav på vederbörande tjänstinnehavare. Vad slutligen församlingsfaktorn beträffar måste enligt de sakkunnigas mening utvidgningen av de kyrkliga förvaltningsbestyren med hänsyn till arbetets planläggning och ledning göra pastorat, bestående av flera församlingar, mera svårskött än ett enförsamlingspastorat.

På grundval av vad de sakkunniga anfört föreslår de att kyrkoherdetjänsterna för framtiden inplaceras enligt följande tablå:

Kyrkoherde placeras i lönegrad enligt den av nedan angivna tre beräkningsgrunder, som medför den högsta lönegradsplaceringen			
Lönegrad Ca:	a) pastoratets invånarantal uppgår till:	b) pastoratets areal uppgår till:	c) antalet församlingar i pastoratet uppgår till:
27	högst 1 500	—	—
29	1 501—4 500	minst 301 km²	minst 3
31	4 501—10 000	minst 601 km² och pastoratets invånarantal överstiger 1 500	—
33	minst 10 001	minst 1 201 km² och pastoratets invånarantal överstiger 4 500	—

De sakkunniga anser, att folkmängdsfaktorn bör vara den faktor, som i normalfallet blir avgörande för valet av lönegrad, medan övriga lönebestämmande faktorer bör vara supplementfaktorer, vilka får betydelse endast i andra hand. Vid bestämmande av folkmängdsintervallerna har de sakkunniga så långt möjligt varit sökt avväga systemet så, att för kyrkoherdetjänster av olika typer i stort sett kommer att gälla den lönenivå, som för respektive typ kom till uttryck genom övergångsinplaceringen.

I fråga om komministertjänsterna anser de sakkunniga önskvärt, att inplaceringsreglerna anpassas till inplaceringsreglerna för kyrkoherdetjäns-

terna på sådant sätt, att ett enhetligt system erhålles, ett system som arbetar med samma lönebestämmande faktorer och där dessa är konstruerade lika för såväl kyrkoherde- som komministertjänsterna. De sakkunniga förordar emellertid icke ett fullständigt parallellsystem. I samband med fastställande av nya inplaceringsregler för komministertjänster bör antalet lönegrader i den för dessa tjänster gällande lönegradsserien minskas. Med beaktande av kvaliteten på de prästerliga arbetsuppgifterna samt övriga för inplaceringen betydelsefulla faktorer saknas enligt de sakkunnigas mening fog för en så långt driven differentiering av lönegraderna som den nuvarande. Med ett lägre antal lönegrader torde ett mera rättvisande system för tjänsternas differentiering alltefter ansvarsställning och arbetsuppgifternas kvalitativa beskaffenhet kunna åstadkommas. Såsom tidigare berörts skall vid inplaceringen hänsyn icke tas till förekommande särskilda tjänstgöringsområden.

Med utgångspunkt i vad de sakkunniga sålunda uttalat föreslår de, att alla komministrar i de pastorat, i vilka kyrkoherden är placerad i Ca 33, skall placeras i Ca 28 samt alla övriga komministrar i Ca 26. Komministertjänst i domkyrkopastorat — där kyrkoherden-domprosten är placerad i Ca 37 — bör enligt de sakkunnigas mening hänföras till Ca 28.

Sakkunnigförslaget har av de flesta remissinstanser i förevarande avseende lämnats utan erinran eller ej gjorts till föremål för särskilda uttalanden. I vissa remissyttranden har dock några ändringar föreslagits. Sålunda anser domkapitlet och stiftsnämnden i Linköping, att komministrar såsom tidigare bör placeras i samma lönegrader som läroverksadjunkter. Domkapitlet i Göteborg föreslår, att i pastorat, där kyrkoherden är placerad i Ca 31, komminister skall vara placerad i Ca 27, medan domkapitlet i Visby föreslår, att antalet kyrkoherdar i Ca 31 blir något högre. Länsstyrelsen i Värmlands län anser, att antalet lönegrader för kyrkoherdar bör minskas till tre, förslagsvis 29, 31 och 33 lönegraderna.

Kammarkollegiet vill för sin del bibehålla tjänstgöringsområdena såsom en lönebestämmande faktor för såväl kyrkoherdar som komministrar. Komminister med särskilt tjänstgöringsområde borde med hänsyn till dennes mera självständiga och ansvarsfulla ställning beredas en relativt förmånlig lön. På grund av det minskade ansvaret för kyrkoherden borde följaktligen folkmängden i sådant område icke beaktas vid bestämmande av lönegraden för kyrkoherden. Kollegiet anser i anslutning därtill, att antalet lönegrader för komministrar bör vara tre, nämligen 26, 27 och 28 lönegraderna. I pastorat med flera komministrar bör enligt kollegiets mening löneställningen mellan komministrarna differentieras. Därest de av kammarkollegiet angivna principerna icke kan godtagas, bör — framhåller kollegiet — en reducering av antalet komministrar i Ca 28 ske på sådant sätt, att endast komministrar i pastorat med mer än 15 000 invånare placeras i 28 lönegraden.

Statskontoret föreslår en skärpning av de folkmängdstal, som reglerar lönegradsplaceringen för kyrkoherdar och komministrar.

Statens lönenämnd uttalar, att såvitt lönenämnden kunnat finna kan en enligt nämnden icke tillfredsställande lönejustering svårligen undvikas vid övergång till parallellplaceringssystem för kyrkoherde- och komministertjänsterna. Då sådant system synes nämnden sakligt motiverat vill nämnden icke motsätta sig att de föreslagna reglerna lägges till grund för lönegradsinplaceringen av hithörande tjänster.

Kyrkomötet tillstyrker det av de sakkunniga framlagda förslaget i denna del (bilaga 2 sid. 47).

Mot vad de sakkunniga uttalat rörande de faktorer, som enligt deras mening bör vara bestämmande för inplaceringen i lönegrader av kyrkoherdar och komministrar, har jag till väsentlig del intet att erinra. Endast beträffande församlingsfaktorn anser jag mig icke kunna biträda de sakkunnigas uttalande. Såsom jag tidigare framhållit anser jag, att någon hänsyn icke bör tagas till församlingsindelningen vid kyrkoherdarnas lönegradsplacering. Enligt min uppfattning synes icke den ökning av kraven i fråga om ledning och samordning av arbetet inom ett pastorat, som följer med ett större antal församlingar, påverka den kvalitativa beskaffenheten av en kyrkoherdes arbetsuppgifter i den omfattning, att antalet församlingar bör få medverka till inplacering i högre lönegrad.

Vad beträffar de föreslagna automatiskt verkande inplaceringsreglerna innebär dessa en avsevärd förenkling i förhållande till de hittills tillämpade grunderna för lönegradsplacering av kyrkoherde- och komministertjänster. Folkmängd- och arealintervallerna vad gäller reglerna för inplacering av kyrkoherdetjänst synes lämpligt avvägda. Jag anser mig med hänsyn härtill böra — med det undantag som föranleds av vad jag anfört rörande församlingsfaktorns inverkan på löneställningen — tillstyrka de sakkunnigas förslag härutinnan.

I fråga om komministertjänsterna föreslår jag att av de sakkunniga föreslagna inplaceringsregler modifieras på så sätt, att — frånsett i domkyrkopastorat — endast komministrar i pastorat med antingen ett invånarantal av minst 12 001 eller en areal av lägst 1 201 kvadratkilometer och ett invånarantal överstigande 4 500 placeras i 28 lönegraden. Genom dessa regler sker en viss reducering av antalet komministrar i Ca 28 i förhållande till sakkunnigförslaget.

I detta sammanhang har också prövats en framställning av 1953 års kyrkomöte (kyrkomötets skrivelse den 3 oktober 1953, nr 22) angående uppflyttning i lönegrad av stiftsadjunktstjänsterna. Jag finner mig ej kunna tillstyrka denna framställning.

IV. Indelningsreformens genomförande

A. Allmänna synpunkter

Vid sådana mera omfattande förändringar av tjänsteorganisationen inom den offentliga förvaltningen, som innebär att vissa tjänster indrages, står i allmänhet ett flertal olika övergångsanordningar till buds. Några av dessa innebär att omorganisationens genomförande i förväg underlättas. Tjänstemännen kan i samband med löneregelering underkastas viss avgångs- eller förflyttningsskyldighet. Ett annat sätt att underlätta genomförandet är att vid inträffande ledighet vakantsätta tjänster, som kan bli berörda av organisationsreformen. Dylik vakantsättning kan avse antingen endast tjänster, som kan väntas bli indragna eller också samtliga ledigblivna tjänster.

Enligt 12 § prästlönereglementet är innehavare av ordinarie tjänst pliktig att efter Kungl. Maj:ts bestämmande låta sig förflytta till annan statio-neringsort eller till annan ordinarie, i reglementet avsedd tjänst, om organisatoriska skäl påkallar sådant eller eljest synnerliga skäl därtill föreligger. Avgångsskyldighet för ordinarie präst föreligger enligt 13 § sagda reglemente under förutsättningar, som anges i gällande tjänstepensionsbestämmelser eller som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Vakantsättning av vissa församlingsprästtjänster sker för närvarande enligt cirkulär till domkapitlen den 11 januari 1952. Därtill återkommer jag längre fram.

De åtgärder, som under senare årtionden vid mera omfattande organisationsförändringar inom den civila eller militära förvaltningen använts i fråga om tjänstemän, vilkas tjänster blivit indragna, har huvudsakligen varit följande: förflyttning till annan ordinarie tjänst, förtidspensionering, överförande på övergångsstat — vanligen med större eller mindre tjänstgöringsskyldighet — samt överförande på indragningsstat — vanligen utan tjänstgöringsskyldighet. Valet av övergångsanordningar har i hög grad bestämts av finansiella synpunkter och föreliggande anställningsrättsliga förutsättningar. Men valet kan också påverkas av andra omständigheter såsom önskan att på grund av personalbrist, arbetsbalans eller rekryteringssvårigheter kvarhålla så många av tjänstemännen som möjligt.

Vid valet av övergångsanordningar i samband med pastoratsindelningsreformen och bestämmandet av dessas omfattning måste man i ej ringa grad beakta dels hur djupgående indelnings- och organisationsreformen

blir, dels hur stor vakantsättningen kan beräknas bli vid tidpunkten för reformens genomförande. Vidare måste vid utformningen av åtgärderna hänsyn tagas till att tillsättningsrätten kan helt eller delvis vila hos menighet. Påkallas av hänsyn till prästvalsrätten särskilda åtgärder eller anordningar, torde böra iakttagas att dessa så nära som möjligt anknytes till reglerna i prästvalslagen.

Med utgångspunkt i en indelning och tjänsteorganisation enligt pastoratsindelningssakkunnigas utkast och efter vissa beräkningar i fråga om pensionsavgång under de närmaste åren, utfallet av den allmänna vakantsättningen m. m. räknade de sakkunniga med en förflyttning av omkring 140 kyrkoherdar. Vid beräknandet av detta antal torde de sakkunniga ha tänkt sig, att den nya indelningen skulle träda i kraft 1956 eller 1957. Då genomförandet av reformen nu kommer att äga rum flera år senare, torde därigenom antalet vakantsatta tjänster vid tiden för genomförandet bli avsevärt större än beräknat och antalet präster, som kommer i fråga till förflyttning, betydligt färre. Enligt det utkast till ny indelning och organisation, som uppgjorts inom ecklesiastikdepartementet på grundval av de av mig föreslagna normerna, kommer antalet kyrkoherdar att bli drygt 20 fler än i de sakkunnigas utkast. Med hänsyn härtill och till den ökade vakantsättningen torde det antal kyrkoherdar, som bör förflyttas, väsentligt understiga 100.

Vad beträffar antalet komministrar understiger detta i såväl de sakkunnigas som sistnämnda utkast det nuvarande antalet med endast ett fåtal.

Med hänsyn till den prästbrist, som föreligger för närvarande och som kan väntas bestå under det närmaste årtiondet, är det angeläget att i samband med indelningsreformen någon större förtidsavgång av präster icke kommer till stånd. Indragningsstat bör därför icke komma till användning. Däremot måste man räkna med att enstaka äldre präster bör beredas möjlighet att avgå med förtidspension.

Oaktat förändringarna av tjänsteorganisationen till väsentlig del torde kunna företas med hjälp av vakantsättning, förflyttning och förtidspensionering torde även i vissa fall överförande av präster till befattningar å övergångsstat bli erforderligt eller andra häremot svarande anordningar för nu avsedda präster få vidtagas.

Efter dessa inledande synpunkter skall jag utveckla närmare, huru övergången till den nya pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen enligt min mening bör ordnas. Därvid kan jag i viktiga hänseenden bygga på prästvalskommitténs förslag. På några punkter har jag dock funnit önskvärt att med ett slutligt ståndpunktstagande får anstå i avbidan på ytterligare utredning och övervägande. Detta sammanhänger med företrädesvis två förhållanden. Det ena är att prästvalskommittén vid framläggande i sitt delbetänkande av förslag rörande olika övergångsanordningar räknat med att statsmakterna skulle komma att fatta beslut om en pastoratsin-

delningsreform innan förslag till ny lagstiftning om tillsättning av församlingsprästtjänster förelagts riksdagen. Kommitténs förslag har med denna utgångspunkt i betydelsefulla hänseenden utformats som en lagstiftning om tillfälligt åsidosättande av nu gällande prästvalslag. Den proposition med förslag till ny lag om prästval, om vars avlåtande till riksdagen Kungl. Maj:t tidigare denna dag beslutat, utgår emellertid från att den nya lagen skall träda i kraft den 1 juli 1958. I den mån indelningsreformen påkallar undantag från den allmänna regleringen av prästtillsättningarna — och i viss utsträckning lär detta vara ofrånkomligt — får denna tillfälliga lagstiftning därför innehålla avvikelser från den nya prästvalslagen. Den andra omständighet som jag funnit böra motivera uppskov med ställningstagandet i vissa delar av övergångsregleringen för indelningsreformens genomförande är att prästvalskommittén i sina författningsförslag sammankopplat frågan om inrättande, såsom en varaktig företeelse, av en prästerlig avgångsstat med spörsmålet om en övergångsstat för präster, som berörs av en indelningsändring och icke lämpligen kan förflyttas till annan ordinarie församlingsprästtjänst. Såsom jag senare skall utveckla är jag icke beredd att i detta sammanhang taga ställning till frågan om en prästerlig avgångsstat. Något ofrånkomligt tekniskt sammanhang finnes enligt min mening icke heller mellan detta spörsmål och sättet för indelningsreformens genomförande. Även på denna punkt måste föreliggande sakkunnigförslag till författningsreglering överarbetas.

Ehuru sålunda definitiv ställning till indelningsreformens genomförande icke nu kan tagas på alla punkter, synes det dock angeläget att ej mera än nödvändigt uppskjutes till ett följande år. Såväl för prästerskapet och församlingarna som för de myndigheter, vilka skall förbereda reformen, måste det vara av värde att huvuddragen av övergångsanordningarna nu fixeras. I flera hänseenden synes hinder icke möta mot att preciserade beslut fattas redan detta år.

Jag avser nu att — med den begränsning som framgår av vad jag förut anfört — närmare redogöra för de viktigaste av de olika frågor som sammanhänger med indelningsreformens genomförande.

B. Samtidigt genomförande m. m.

Pastoratsindelningssakkunniga har förutsatt, att indelningsreformen skall genomföras vid en och samma tidpunkt i hela riket. Beträffande tjänsteorganisationens anpassning till den nya indelningen har de sakkunniga dock ifrågasatt ett visst avsteg från principen om samtidighet. Där komministertjänst, som har ordinarie innehavare, skall ersättas med kyrkoadjunktstjänst, bör enligt de sakkunniga förflyttning av komministern kunna undvikas genom att komministertjänsten bibehålles till dess den blir ledig.

Först då skulle beslutet om kyrkoadjunkturens inrättande träda i kraft. Antalet av de fall, där förflyttning av präst till annan ort blir nödvändig, skulle på detta sätt kunna begränsas (bilaga 1 sid. 119).

I åtskilliga *remissyttranden* över pastoratsindelningssakkunnigas betänkande har yrkats, att reformen skall genomföras successivt (bilaga 1 sid. 131—134).

Kyrkomötet (bilaga 2 sid. 42) har uttalat sig för att reformen i princip genomföres vid en och samma tidpunkt. Emellertid förordar kyrkomötet, att Kungl. Maj:t i särskilda fall, då reformen skulle medföra följder, som ter sig obilliga, medger uppskov med ikraftträdandet beträffande viss tjänst eller viss församling under ytterligare någon tid, högst åtta år. Tre ledamöter av särskilda utskottet hade reservationsvis yrkat att tidsbestämningen å åtta år såsom ägnad att utsträcka reformens genomförande över allt för lång tidsrymd icke skulle inflyta i kyrkomötets yttrande (sid. 51 f).

Prästvalskommittén anslöt sig i sitt yttrande över pastoratsindelningssakkunnigas förslag till principen att reformen skall träda i kraft vid en och samma tidpunkt i hela riket; från denna regel skulle enligt prästvalskommitténs mening ej göras andra avvikelser än de som kunde komma att orsakas av att pastoratsdelningar, som tillika innebär församlingsdelningar, ej hinner genomföras förr än vid en något senare tidpunkt. Mot det föreslagna anståndet med utbyte av komministertjänst mot kyrkoadjunktstjänst framförde kommittén åtskilliga invändningar (bilaga 1 sid. 124). Även i delbetänkandet har prästvalskommittén utformat sina förslag till prästvalsrättsliga och tjänsteorganisatoriska övergångsanordningar med den utgångspunkten, att reformen skall genomföras vid en och samma tidpunkt.

Vid det förnyade ställningstagande till frågan om reformens samtidiga genomförande, vartill remissbehandlingen av prästvalskommitténs delbetänkande givit anledning, har endast *domkapitlen i Västerås* och *Lund* uttalat sympati för ett successivt genomförande. *Domkapitlen och stiftsnämnderna i Skara* och *Lund* samt *prästförbundet* har tillstyrkt kyrkomötets förslag om lokala uppskov med reformens genomförande.

Prästförbundet anför därom:

Där t. ex. två pastorat med två ordinarie kyrkoherdar finns och där två fasta tjänster skall vara inrättade i det sammanslagna pastoratet men ingen av de två ordinarie önskar förflyttas, bör sammanläggningen av pastoraten få anstå till efter den enes avgång, i all synnerhet om denne ej har så lång tid kvar till pensionsåldern. Även i andra fall bör anstånd med sammanläggning medgivas i största möjliga utsträckning.

Departementschefen. Enligt min mening kan någon tvekan icke råda därom, att en reform av nu förevarande slag måste i princip genomföras samtidigt i hela riket. Ett genomförande efter hand — exempelvis på det sättet att den beslutade omregleringens lokala ikraftträdande gjordes beroende av sittande ordinarie befattningshavares avgång eller frivilligt åtagna

förflyttning — skulle uppenbarligen medföra övergångsförhållanden av sådan art att syftet med reformen blev för avsevärd tid förfelat. Men även ett ikraftträdande för vissa stift vid annan tidpunkt än för övriga stift skulle enligt min mening utan att medföra några fördelar försämra betingelserna för reformen. Jag kan också helt instämma med kyrkomötet, då detta som skäl för ett samtidigt genomförande framhåller värdet av att den kyrkliga organisationen snabbt får sin nya form och genast kan börja sitt arbete på lång sikt i de nya förhållandena.

Kyrkomötet har — under godtagande i övrigt av principen om ett samtidigt genomförande — föreslagit, att Kungl. Maj:t i särskilda fall, då reformen skulle medföra följder, som ter sig obilliga, medger uppskov med ikraftträdandet beträffande viss tjänst eller viss församling under någon tid, högst åtta år. Ett dylikt uppskov har prästförbundet ansett böra medgivas exempelvis i fall då två pastorat skall sammanslås och då två fasta tjänster skall vara inrättade i det sammanslagna pastoratet men ingen av kyrkoherdarna, varav den ene endast har en kortare tid till pensionsåldern, önskar bli förflyttad. Om detta fall vill jag framhålla, att där förutsättningar i och för sig kan anses föreligga för bevarandet tills vidare av bestående indelning, bör något beslut om sammanslagning ej meddelas. Saknas däremot dylika förutsättningar exempelvis på grund av att det ena pastoratet ej ger skälig sysselsättning, medan det andra är för stort för att skötas av en präst, bör en sammanslagning omedelbart genomföras. Såsom jag senare får nämna erbjuder sig dock vissa utvägar att undvika en obillig förflyttning av präst utan att därför indelningsändringen skall behöva uppskjutas. Med vad jag nu sagt har jag velat framhålla, att jag icke anser uppskov med en beslutad indelnings- eller organisationsförändrings ikraftträdande behöva eller böra ingå i de medel, varmed reformens smidiga genomförande skall främjas.

Härmed har jag också tagit ställning emot det av pastoratsindelningssakkunniga framförda uppslaget att med en komministertjänsts ersättande med en kyrkoadjunktstjänst skall få anstå till dess att komministertjänsten blir ledig. För dylikt fall kan emellertid undantagsvis vara befogat att överföra innehavaren av den indragna tjänsten till övergångsbefattning och låta honom uppehålla kyrkoadjunkturen. Härtill återkommer jag i det följande.

Även om det sålunda bör uppställas som riktpunkt att indelningsreformen skall genomföras samtidigt för hela riket, kan det dock komma att visa sig nödvändigt med ett senare ikraftträdande för enstaka pastoratsdelningar, som tillika innebär församlingsdelning. Detta sammanhänger med att en församlingsdelning ofta är av så komplicerad natur att den kräver särskilt noggranna förberedelser. Tydligtvis bör indelningsreformens allmänna ikraftträdande ej bestämmas till en så sen tidpunkt, att full säkerhet finnes för att även församlingsdelningarna då kan träda i kraft.

I detta sammanhang vill jag beröra spörsmålet om vilken tid på året som är den lämpligaste för reformens ikraftträdande.

Härom har kyrkomötet anfört (bilaga 2 sid. 42), att ehuru vissa skäl talar för att förlägga ikraftträdandet till ett kalenderårsskifte en sådan tidpunkt dock icke bör komma i fråga. Omkring årsskiftet inträffar nämligen, framhåller kyrkomötet, ett stort antal predikodagar, varför prästerna icke bör då belastas med angelägenheter, sammanhängande med omregleringens ikraftträdande. Årsskiftet vore likaledes synnerligen olämpligt från flyttningssynpunkt. Kyrkomötet föreslår den 1 maj som dag för ikraftträdandet.

Prästvalskommittén (bilaga 1 sid. 130) har funnit ett ikraftträdande vid kalenderårsskifte vara från vissa synpunkter — exempelvis med hänsyn till det kommunala budgetårsskiftet — obestridligen mest lämpligt. Kommittén erinrar om att en ändring i pastoratsindelning, vilken förutsätter ändring i församlingsindelning, enligt gällande lagstiftning endast får träda i kraft vid årsskifte samt därom, att efter »ecklesiastikårets» avskaffande beslut om ändring i pastoratsindelning även i andra fall fått träda i kraft vid denna tidpunkt. Till undvikande av de olägenheter, som även enligt kommitténs mening kunde bli förenade med en mera omfattande förflyttning av församlingspräster dagarna omkring årsskiftet har kommittén ansett den ordningen böra övervägas, att präst, som på grund av reformen erhåller annan tjänst eller annan stationeringsort, får tillträda utövningen av tjänsten eller omstationeras å dag under första halvåret efter ikraftträdandet, vilken med hänsyn till föreliggande omständigheter av domkapitlet prövas lämplig.

För egen del vill jag starkt understryka angelägenheten av att övergången till den nya indelningen och tjänsteorganisationen anordnas på sådant sätt, att den kyrkliga verksamheten och prästerna orsakas minsta möjliga olägenheter. Jag hyser dock starka betänkligheter inför kyrkomötets förslag att reformens formella ikraftträdande skall bestämmas till annan tidpunkt än ett kalenderårsskifte. I det mindretal fall, då en församlingsdelning skall göras, kan endast årsskiftet ifrågakomma. Men även för övriga fall skulle kyrkomötets förslag medföra stora svårigheter. Särskilda pastoratskyrkoråd torde få handhava statbehandlingen för olika delar av det kalenderår, d. v. s. det kommunala budgetår, varunder reformen skulle träda i kraft. Inkomsterna av de lokala avlöningstillgångarna finge fördelas mellan de gamla och de nya pastoraten, något som kunde komma att innebära betydande svårigheter. Slutligen bleve det redan nu ej så litet komplicerade systemet med skatteutjämning genom kyrkofonden med avräkningar mellan pastoraten och fonden ytterligare invecklat: för den förra delen av året för ikraftträdandet finge göras avräkningar mellan de gamla pastoraten och fonden samt för den senare delen mellan de nya pastoraten och fonden.

Enligt min uppfattning erbjuder däremot den av prästvalskommittén föreslagna anordningen med ett enhetligt ikraftträdande av reformen den 1 januari och individuella anstånd med tillträdande av utövningen av annan tjänst eller med omstationering till annan ort stora fördelar. I vissa fall, såsom då präst förflyttas till vakantsatt tjänst, torde han kunna förordnas att uppehålla denna under någon tid före reformens ikraftträdande. Helt skulle anordningar av dylik eller jämförlig art troligen ej kunna undvaras till vilken tidpunkt på året ikraftträdandet än bestämdes. På vilka olika vägar de med förflyttningar eller omstationeringar kring årsskiftet förenade olägenheterna kan elimineras eller minskas synes mig böra närmare övervägas under tiden intill reformens genomförande. Redan i detta sammanhang bör dock enligt min mening ståndpunkt tagas till förmån för ett ikraftträdande vid kalenderårsskifte.

Den föreslagna pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen torde kunna träda i kraft tidigast den 1 januari 1961.

C. Vakantsättning

I propositionen 1951: 156 angående lönereglering för prästerna framhöll föredraganden, statsrådet Quensel, att användningen av förflyttningsinstitutet vid en allmän reform av pastoratsindelningen borde begränsas genom att reformen finge föregås av en allmän vakantsättning under begränsad tid av de ordinarie församlingsprästerliga befattningarna. Ehuru vakantsättningen visserligen för att fylla sitt syfte borde vara i princip allmän, torde den dock varken behöva eller böra göras ovillkorlig. Åtskilliga fall måste, uttalade statsrådet Quensel, utan tvivel förekomma, då en viss befattnings bibehållande under överskådlig tid rimligen icke kunde ställas ifråga. Riksdagen anslöt sig till dessa uttalanden under framhållande, att vakantsättningen borde vara kortvarig och icke gälla längre än till dess omregleringen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen blivit genomförd.

Kungl. Maj:t anbefallde den 13 juli 1951 domkapitlen att tills vidare vid ledighet å ordinarie församlingsprästerlig tjänst underställa Kungl. Maj:ts prövning, huruvida tjänsten finge återbesättas.

Genom skrivelse, nr 6, till 1951 års kyrkomöte inhämtade Kungl. Maj:t härefter kyrkomötets yttrande över en skrivelsen bifogad departementspromemoria, vari under punkt IV utvecklats vissa tilltänkta principer för genomförandet av en vakantsättning.

Slutligen förordnade Kungl. Maj:t — i huvudsaklig överensstämmelse med ett av pastoratsindelningssakkunniga efter särskilt uppdrag avgivet förslag — genom cirkulär till domkapitlen den 11 januari 1952 att de i en vid cirkuläret fogad förteckning med A betecknade tjänster skulle vid inträffande ledighet av domkapitlen kungöras till ansökning lediga. I fråga om med B betecknade tjänster skulle domkapitlen vid ledighet förordna

om tjänstens uppehållande med vikarie. Vid ledighet å med C betecknad tjänst skulle frågan om tjänstens återbesättande eller vakantsättande ånyo underställas Kungl. Maj:ts prövning. Tjänsterna fördelades på de olika grupperna på följande sätt

	A	B	C	Summa
Kh-tjänster	801	242	326	1 369
Km-tjänster	650	113	132	895
Summa	1 451	355	458	2 264

Med tillämpning av detta cirkulär har intill den 25 mars 1957 vakantsatts 119 kyrkoherdetjänster och 77 komministertjänster.

Såsom redovisades i skrivelse nr 2 till 1953 års kyrkomöte uttalade sig vid remissbehandlingen av indelningsbetänkandet både *prästvalskommittén* och *kammarkollegiet* för att kyrkoherde- och komministertjänster skulle vakantsättas i större utsträckning än som förutsatts i nyssnämnda cirkulär av år 1952. Enligt kommittén och kollegiet erfordrades detta för att vid indelningsreformens genomförande ett tillräckligt antal ordinarie tjänster skulle finnas lediga och tillgängliga för besättande med präster, vilkas tjänster bleve indragna. Kommittén fann att tiden för en vakantsättning av samtliga tjänster, som blev lediga, icke, såvitt då kunde bedömas, kunde göras kortare än de två år, som närmast föregick indelningsreformens ikraftträdande.

Behovet och lämpligheten av en allmän vakantsättning har härefter berörts i några remissyttranden över prästvalskommitténs delbetänkande. *Pastoratsförbundet* anser en sådan åtgärd icke vara motiverad och anför vidare:

Genom vakantsättning förlänges den tid, under vilken prästerlig tjänst uppehålles av befattningshavare, vid vars utseende församlingen icke medverkat, i det att först under vakansen en av domkapitlet förordnad vikarie uppehåller tjänsten och sedan måhända tjänsten tillsättes genom förflyttning av präst. Ur församlingarnas synpunkt är det därför önskvärt, att vakantsättningen begränsas till det minsta möjliga.

Liknande synpunkter har utvecklats av *Svenska prästförbundet*, som uttalar den förhoppningen, att en vakantsättning måtte ske mycket restriktivt och att den, där den verkligen visar sig vara nödvändig, måtte omfatta så kort tid som möjligt. Förbundet anför ytterligare:

Ur prästernas synpunkt innebär vakantsättningen en beskärning av möjligheten att erhålla befordran till ordinarie tjänst. Detta blir så mycket mera kännbart som även det föreslagna systemet med förflyttning från indragen ordinarie tjänst till annan ordinarie befattning kommer att med-

föra, att ett antal obefordrade präster får längre än eljest behövt vara fallet vänta på befordran.

Å de vakantsatta tjänsterna har allmänt meddelats vikariatslöneförordnanden. I vissa remissyttranden över prästvalskommitténs delbetänkande göres gällande, att de präster som vid indelningsreformens ikraftträdande under en följd av år såsom vikarier uppehållit tjänster, vilka indrages, kan bli försatta i en oförmånlig situation. *Domkapitlen i Linköping, Skara* och *Västerås* samt *Svenska prästförbundet* har därvid framfört flera olika förslag att tillgodose dessa prästers intressen. Förslagen avser företrädesvis att skapa vissa befordringsförmåner för extra ordinarie präster som tjänstgjort som vakansvikarier.

Departementschefen. Sedan sommaren 1951 har sådana ledigblivna kyrkoherde- och komministertjänster vakantsatts, vilkas bibehållande vid indelningsreformen synts osannolikt. Härmed har man velat begränsa antalet fall, då man för reformens genomförande måste utkräva förflyttningsskyldighet. Den 25 mars 1957 var som nämnts 119 kyrkoherde- och 77 komministertjänster vakantsatta. Givetvis bör vakantsättandet tills vidare fortgå efter samma principer. Vid tidpunkten för indelningsreformens genomförande torde härigenom 150—200 kyrkoherdetjänster vara vakantsatta. För komministertjänsternas del är en motsvarande beräkning svårare att göra men det kan antagas att med nuvarande principer för vakantsättningen antalet vakantsatta komministertjänster kommer att uppgå till åtminstone 100. Emellertid kan man kanske icke stanna härvid. Under någon tid före reformens ikraftträdande måste man möjligen genom en mera omfattande vakantsättning säkerställa tillgången på lediga tjänster, varå kan placeras präster, vilkas tjänster blir indragna. Jag anser det dock icke säkert att en i princip allmän vakantsättning av de tjänster, som blir lediga under åren närmast före reformens ikraftträdande behöver göras helt undantagslös. Skäl kan sålunda anföras för att undantaga kyrkoherdetjänster i stora pastorat. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att pröva om och när en mera allmän vakantsättning bör ske och vilken omfattning som då bör givas åt densamma. För egen del vill jag dock nu säga, att en dylik åtgärd ej bör tillgripas tidigare än som är absolut nödvändigt.

Några domkapitel och Svenska prästförbundet har ansett, att de präster — särskilt extra ordinarie präster — som vid reformens genomförande under en följd av år tjänstgjort som vakansvikarier å ordinarie tjänster, vilka blir indragna, kommer i en så olycklig situation, att särskilda befordringsförmåner bör beredas dem. Jag är medveten om att dessa präster, om ej särskilda åtgärder vidtages, kan bli försatta i en ogynnsam belägenhet. Detta problem kan emellertid lösas först i samband med spörsmålet om vilka tidsbegränsade avvikelser från den allmänna prästvalslagstiftningen som indelningsreformens genomförande i övrigt kräver. I förева-

rande sammanhang vill jag inskränka mig till att påpeka att nyssnämnda meningsyttringar utgår från de synnerligen små möjligheter som nuvarande prästvalslagstiftning ger att vinna en ordinarie tjänst utom valförfarandet. Vid ett godtagande av de förslag om införande av tredjegångstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänster utan föregånget val, som jag tidigare denna dag vid anmälan av frågan om en reform av prästvalslagstiftningen m. m. utvecklat, förändras problemställningen i en icke alldeles oväsentlig grad.

D. Förflyttning

Då det allmänna statliga lönesystemet från och med 1952 gjordes tillämpligt på prästerskapet, var en av huvudorsakerna härtill att det framstod som en nödvändig betingelse för genomförande av en bättre pastoratsindelning att de ordinarie församlingspräster na blev förflyttningsskyldiga. I 12 § prästlönereglementet har som förut nämnts upptagits den regeln, att innehavare av sådan tjänst är pliktig att efter Kungl. Maj:ts bestämmande låta sig förflytta till annan stationeringsort eller till annan ordinarie församlingsprästtjänst om organisatoriska skäl påkallar sådant eller eljest synnerliga skäl är därtill. Genom att övergå å det nya lönesystemet har samtliga församlingspräster i riket utom ett tiotal blivit underkastade denna förflyttningsskyldighet.

I sitt delbetänkande har *prästvalskommittén* lagt fram ett förslag till sådan ändring av gällande prästvalsregler, att präster i samband med en indelningsreform kan förflyttas till andra, eventuellt nyinrättade prästtjänster. Kommittén har därvid utgått från att kyrkoherde eller komminister, vars tjänst indrages, i regel bör förflyttas till kyrkoherdetjänst i annat pastorat respektive till annan komministertjänst. Rörande omfattningen av de blivande förflyttningarna och därmed också storleken av det ingrepp i prästvalslagstiftningen, som blir nödvändigt, anför kommittén i delbetänkandet:

Innan statsmakterna tagit ställning till grunderna för indelningsreformen låter det sig självfallet ej göra att med någon säkerhet beräkna det blivande förflyttningsbehovet; storleken av detta kommer självfallet även att påverkas av den utsträckning, vari andra tänkbara anordningar än förflyttning kommer till användning. — — — Enligt kommitténs mening bör man dock i det skede, vari reformfrågan nu befinner sig, i varje fall som en säkerhetsåtgärd räkna med att förflyttningsfallen blir så många, att genom en tillfällig lagstiftning måste göras ett i princip avsevärt ingrepp i menighetsvalets ställning som den normala formen för tjänstetillsättning.

Den tillfälliga lagstiftning, som kommittén sålunda funnit erforderlig, har kommittén utformat i ett *förslag till lag med särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster i samband med nyindelning av riket i pastorat.*

Såsom tidigare antytts åsyftar detta förslag en tidsbegränsad undantagslagstiftning från den allmänna reglering av prästtillsättningarna, som är given i 1934 års prästvalslag och med stöd av denna utfärdade tillämpningsförfattningar. Förslaget innebär i huvudsak att Kungl. Maj:t skall i samband med indelningsreformen äga tillsätta envar då ledig kyrkoherde- eller komministertjänst genom förflyttning till tjänsten av ordinarie präst, vars tjänst indrages. Under året närmast efter indelningsreformens ikraftträdande skall Kungl. Maj:t jämväl kunna tillsätta ledig tjänst med präst, vilken vid ikraftträdandet försatts i disponibilitet. Kyrkoherdetjänst skall ej få tillsättas genom förflyttning av komminister. Förflyttningstillsättning skall ej föregås av ansökningsförfarande och val, men församlingskyrkoråd, till förflyttning ifrågasatt präst samt domkapitel skall få yttra sig i ärendet. Blir en kyrkoherdetjänst tillsatt i denna ordning, skall tillsättningen ej medräknas vid tillämpning av reglerna om tredjegångstillsättning. För att underlätta för präst som förflyttas från kyrkoherdetjänst till komministertjänst — kommittén har ansett sig böra räkna med att sådana förflyttningar icke helt kan undvikas — att erhålla en ny kyrkoherdetjänst föreslås en vidgad rätt att söka tjänst utom förslag. Slutligen må omnämnas att kommittén — utan att härutinnan framlägga några författningsförslag — dragit upp riktlinjer för lösandet av spörsmålet, när en nyinrättad tjänst skall anses föreligga och när man i stället bör anse att en redan befintlig tjänst består ehuru förändrad. I samband härmed framlägger kommittén förslag om hur det i vissa fall skall bestämmas vilken av flera präster som skall bibehållas vid tidigare tjänst och vilken som skall förflyttas.

I *remissyttrandena* över prästvalskommitténs delbetänkande har kommitténs förslag till tidsbegränsad förflyttningslagstiftning i huvudsak godtagits. På enskilda punkter har framkommit förslag till andra lösningar.

Departementschefen. Vid genomförande av en så djupgående indelnings- och organisationsreform som den jag nu förordar måste den nödvändiga omplaceringen av präster ske genom utkrävande av prästs skyldighet att låta sig förflytta. Indrages en kyrkoherde- eller komministertjänst, som är besatt med ordinarie innehavare, är förflyttning av prästen till annan ordinarie prästtjänst som regel den naturligaste åtgärden, och förutsättningarna för en förflyttning bör därför undersökas innan någon annan lösning överväges, såsom förtidspensionering eller prästens överförande till övergångsbefattning. Vidare är det otvivelaktigt så, att genomförandet av en dylik omplacering av församlingspräster kräver att prästvalen såsom form för tjänstetillsättning tillfälligt skjutes åt sidan. Jag delar prästvalskommitténs mening att detta bör ske genom en strängt tidsbegränsad lagstiftning, som i princip ger Kungl. Maj:t möjlighet att genom förflyttning tillsätta alla ordinarie församlingsprästtjänster, som är lediga vid tiden för indelningsreformen. Det har synts mig angeläget att redan i detta sammanhang klar-

göra min inställning till dessa för reformens genomförande väsentliga spörsmål.

Däremot bör enligt min mening med ställningstagandet till den närmare utformningen av denna tillfälliga lagstiftning anstå till ett kommande år. Prästvalskommittén har, såsom framgått av vad jag tidigare anfört, utarbetat och framlagt sitt förslag till övergångslagstiftning före sitt förslag till helt ny prästvalslag. Antagandet — i enlighet med vad jag tidigare denna dag förordat — av en på sistnämnda förslag grundad lagstiftning nödvändiggör att förslaget till tidsbegränsad lagstiftning i vissa avseenden får anpassas efter de sålunda ändrade förutsättningarna. I detta läge och då något praktiskt behov icke föreligger att redan i år fixera detaljinnehållet i den tillfälliga lagen har jag ansett mig kunna här begränsa min framställning till en redogörelse dels för de rättsliga förutsättningarna för en förflyttningslagstiftning och dels för huvuddragen i prästvalskommitténs förslag. För det närmare innehållet i dessa förslag liksom för de däröver avgivna remissyttrandena lärer få redogöras i samband med att förslag till lagstiftning förelägges riksdagen.

Utöver vad jag nu anfört vill jag endast uttala, att jag icke kan biträda ett av pastoratsindelningssakkunniga framfört uppslag av innebörd, att den kyrkoherde, som vid sammanslagning av två pastorat ej erhåller kyrkoherdetjänsten i det utvidgade eller nybildade pastoratet, skulle i vissa fall kunna av Kungl. Maj:t vid den andra kyrkoherdens avgång förflyttas till kyrkoherdetjänsten. Det synes mig nämligen betänkligt att på detta sätt ställa i utsikt en »successionsrätt» för viss präst till en särskild tjänst.

E. Förtidspensionering

I sitt yttrande över indelningsbetänkandet berörde *prästvalskommittén* frågan, huruvida under vissa betingelser präst i samband med indelningsreformen borde medgivas att avgå med förtidspension (bilaga 1 sid. 122). Med hänsyn till rådande prästbrist ansåg kommittén förtidspensionering böra undvikas. I enstaka fall kunde en dylik enligt kommitténs mening dock komma att framstå som naturlig. Kommittén ansåg, att en tillfällig uppmjukning borde övervägas av det i tjänstepensionsreglementet för präster uppställda kravet på trettio tjänstår som förutsättning för avgång med förtidspension. Vidare föreslog kommittén, att åt stadgandet, att avgången icke skall finnas strida mot det allmännas intresse, gavs en liberalare tolkning än som sedvanligt sker.

Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* uttalade sig vid behandlingen av indelningsbetänkandet för att förtidspensionering kom till viss användning som ett medel att underlätta indelningsreformens genomförande.

Kyrkomötet har förklarat sig icke ha något att erinra mot kommitténs förslag om temporära lättnader i villkoren för förtidspensionering (bilaga 2 sid. 43).

I delbetänkandet har prästvalskommittén i huvudsak blott hänvisat till sina tidigare uttalanden i frågan.

Vid remissbehandlingen av sistnämnda betänkande har *Svenska prästförbundet* föreslagit att präst skall kunna medgivas avgå med förtidspension vid sextio år eller undantagsvis lägre ålder.

Statskontoret säger sig av principiella skäl avstyrka den föreslagna uppmjukningen av bestämmelserna om förtidspension. Dylika särregler torde, anser ämbetsverket, för övrigt knappast vara erforderliga, då syftemålet med dem i övervägande antalet fall synes kunna vinnas inom ramen för nu gällande pensionsbestämmelser. De fall, då vederbörande befattningshavare är över 60 år och icke har trettio tjänstår, torde enligt statskontoret vara så fåtaliga, att det icke kan vara motiverat att för deras skull införa särskilda undantagsbestämmelser.

Kammarkollegiet har anslutit sig till statskontorets mening.

Departementschefen. Genomföres en reform av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i en tid av tilltagande prästbrist, framstår det uppenbarligen såsom ett starkt intresse att reformen icke medför någon väsentlig förtidsavgång av präster. Man kan emellertid enligt min mening icke bortse från att reformens genomförande i enstaka fall kan medföra indragning av tjänst, som innehas av präst i så hög ålder att det vore obilligt och för den kyrkliga verksamheten föga gagneligt att av honom utkräva tjänstgöring å annan ort och under nya förhållanden. I en strängt begränsad omfattning synes man mig därför kunna bli nödsakad att medgiva äldre präster, vilkas tjänster blir indragna, att avgå med förtidspension. Riktigheten av detta bedömande stöds därav att man vid vissa under senare tid genomförda omorganisationer inom landsstaten funnit sig icke kunna avstå från den utvägen att låta ett mindre antal befattningshavare avgå i denna ordning.

I propositionen 1951: 140 med förslag till omläggning av landsfiskalsorganisationen föreslogs sålunda att riksdagen måtte medgiva, att ordinarie landsfiskal, som var född före den 1 januari 1894 men vid tidpunkten för omorganisationens ikraftträdande den 1 januari 1952 icke uppnått 63 års ålder, måtte enligt Kungl. Maj:ts bestämmande från sistnämnda tidpunkt kunna efter därom gjord ansökning beviljas pension såsom om han vid avgången uppnått nämnda ålder. Dåvarande chefen för inrikesdepartementet framhöll — gentemot statskontoret — att han anslöt sig till en av sakkunniga anförd åsikt att det ofta skulle framstå såsom obilligt att låta tvångsförflytta en landsfiskal, vars distrikt skulle indragas, då allenast fem

år eller mindre återstod till hans pensionsålders inträde. Vid förtidspensionering borde pensionen beräknas på grundval av den lönegrad, som vederbörande då innehade. Departementschefen ansåg förtidspensionering böra kunna medgivas även landsfiskaler, vilka av svag hälsa eller annan orsak ej vore fullt tjänstdugliga eller lämpliga som landsfiskaler och vilkas återstående tjänstetid ej översteg fem år. Riksdagen biföll vad sålunda föreslagits.

En befogenhet att medgiva avgång med förtidspension av i huvudsak samma art synes mig böra tillkomma Kungl. Maj:t vid pastoratsindelningsreformens genomförande. Avgång i denna ordning torde böra kunna medgivas präst, vars tjänst indrages, såframt vid reformens ikraftträdande ej mer än fem år återstår för honom till uppnående av pensioneringsperiodens nedre gräns. Vid avgång med förtidspension bör pensionen beräknas efter hans innehavda lönegrad och som om han avgått vid pensioneringsperiodens ingång. I sistnämnda hänseende finner jag en viss modifikation påkallad. På grund av speciella, med beskaffenheten av det äldre tjänstepensionssystemet för präster — det s. k. emeritilönesystemet — sammanhängande förhållanden fann man sig böra vid 1951 års löne- och pensionsreglering genom övergångsbestämmelser åt prästerna garantera en viss minsta pension, vars storlek kunde mätas i antal tjänstår enligt den nya pensionsordningen. Dessa för prästerna gynnsamma bestämmelser — för vilka en närmare redogörelse lämnats i propositionerna 1949: 204 (s. 151—154) och 1951: 156 (s. 135 f. och 139 f.) och som återfinnes i 6 punkten kungörelsen den 30 november 1951 (nr 780) med övergångsbestämmelser till tjänstepensionsreglementet för präster — innebar att befattningshavarna vid pensionsreformens ikraftträdande i allmänhet tillgodoräknades så många tjänsteår, att till pensioneringsperiodens övre gräns kunde uppnås sammanlagt 30 tjänsteår. Denna tjänstårsgaranti gäller enligt nyssnämnda kungörelse emellertid icke vid avgång med förtidspension. Enligt min mening bör den i princip ej heller gälla vid förtidsavgång, som av Kungl. Maj:t medgives präst i samband med indelningsreformens ikraftträdande. Dock anser jag mig kunna förorda att präst vid sådan avgång får komma i åtnjutande av garantiregeln, därest för honom felas högst 5 år i de för full pension föreskrivna 30 tjänståren.

En tillämpning av vad jag nu förordat i andra fall än då av präst innehavd tjänst indrages finner jag icke motiverad.

I huru många fall en förtidspensionering kan bli aktuell låter sig icke nu bedöma. Såsom jag redan antytt bör emellertid avgång med förtidspension medgivas mycket restriktivt.

F. Övergångsbefattningar

Förändringar i den församlingsprästerliga organisationen har hittills gjorts utan att man tillgripit övergångs- eller indragningsstat eller liknande anordning.

I ett tidigare avsnitt har redogjorts för den skyldighet att låta sig förflytta till annan tjänst, som ålagts de ordinarie församlingspräster genom 12 § prästlönereglementet. Endast till annan i reglementet avsedd ordinarie församlingspräst tjänst kan förflyttning komma i fråga.

Enligt prästlönereglementet är präst skyldighet att frånträda innehavd ordinarie tjänst ej inskränkt till förflyttning och avgång med pension. I 13 § 1 mom. reglementet stadgas nämligen.

Ordinarie präst är skyldig avgå från tjänsten under förutsättningar, som angivas i gällande tjänstepensionsbestämmelser eller som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Bakgrunden till detta stadgande redovisas i prästvalskommitténs slutbetänkande sålunda.

I sitt principbetänkande framhöll 1946 års prästlönekommitté — i anslutning till sitt förslag om införande av skyldighet för präst att låta sig förflytta, då lämplighetsskäl talade härför — att det kunde invändas, att en förflyttning av en präst, som visat sig icke ha möjligheter till en tillfredsställande utövning av sitt kall, icke alltid kunde giva åsyftat gynnsamt resultat. I de fall, där orsaken till svårigheterna låge i befattningshavarens olämplighet eller oförmåga till samarbete eller eljest i förhållanden, som hänförde sig helt eller väsentligen till hans personliga egenskaper, medförde en förflyttning blott att svårigheterna överfördes från en församling till en annan. Invändningen pekade emellertid på, att behov till äventyrs kunde föreligga jämväl av en anordning, som möjliggjorde en avkoppling helt och hållet av en olämplig befattningshavare från tjänsten även i fall, där pensionering icke kunde äga rum. En sådan anordning hade på vissa förvaltningsområden genomförts, t. ex. genom inrättande av en disponibilitetsstat inom utrikesförvaltningen samt av avgångsstater för militära beställningshavare och för personal inom polisväsendet. Enligt lönekommitténs mening vore frågan om en motsvarande anordning på det prästerliga tjänsteområdet förtjänt av övervägande.

Vid remissbehandlingen av prästlönekommitténs principbetänkande anslöt sig såväl kyrkomötet som övriga remissinstanser till tanken på inrättande av en särskild specialstat för prästerna. I flera yttranden, såsom i kyrkomötets och kammarkollegiets, anfördes såsom grund för denna ståndpunkt att en lösning av ömtåliga konflikter mellan församling och präst endast sällan torde kunna finnas i en förflyttning av prästen. I 1949 års proposition i prästlönefrågan uttalade föredragande statsrådet, att spörsmålet om införande av en dylik specialstat borde närmare utredas i annat sammanhang. Han funne på grund härav riktigt, att vid löneregleringen stadgades skyldighet för ordinarie präst att låta sig överföra på avgångsstat i enlighet med de bestämmelser, som framdeles kunde bliva antagna av

Kungl. Maj:t och riksdagen. I sitt av riksdagen godkända utlåtande över propositionen uttalade sammansatta stats- och första lagutskottet sin anslutning till vad föredragande statsrådet sålunda anfört. Med anledning härav upptog prästlönekommittén i det förslag till prästlönereglemente, som kommittén framlade i sitt slutbetänkande, här refererade bestämmelse. Då reglementsförslaget underställdes 1951 års riksdag, anförde sammansatta stats- och första lagutskottet att det vore angeläget att en särskild prästerlig avgångsstat komme till stånd efter förebild av de motsvarande stater, som funnes inrättade inom utrikesförvaltningen, försvarsväsendet och det statliga polisväsendet. Detta uttalande godkändes av riksdagen.

Prästvalskommittén föreslår att prästerliga disponibilitetsbefattningar skall inrättas. Å sådan tjänst skall placeras ordinarie församlingspräst, vars tjänst indrages i samband med en indelnings- och organisationsreform, samt präst beträffande vilken föreligger sådana förhållanden, som avses i uttalandena — i samband med prästlönereformen — om inrättande av en avgångsstat för präster. Med dessa befattningar skall sålunda tillgodoses alla de behov av speciella stater, som på skilda förvaltningsområden föranlett inrättande av övergångs-, indragnings-, avgångs- och disponibilitetsstater. Uppslaget med en enhetlig konstruktion har närmast hämtats från utrikesförvaltningens disponibilitetsinstitut. I detaljutformningen har kommittén däremot anslutit sig till å ena sidan vanligen tillämpade principer för övergångsstat och å andra sidan den för viss polis- och åklagarpersonal år 1946 inrättade avgångsstaten. Sin slutliga utformning har kommitténs förslag fått i ett i slutbetänkandet intaget förslag till kungörelse om prästerliga disponibilitetsbefattningar.

Enligt kommitténs förslag skall präst, vars tjänst indrages vid indelningsreformen, överföras till disponibilitetsbefattning i följande fall.

a) Annan ordinarie församlingsprästtjänst, vartill prästen lämpligen kan förflyttas, står vid indragningen ej att uppbringa.

b) Kyrkoherde har vid indragningen funnits böra — med eller utan omstationering — åtminstone tills vidare placeras å komministertjänst men förflyttning i löneteknisk bemärkelse till sistnämnda tjänst har ansetts icke böra ske.

c) Innehavare av kyrkoherde- eller komministertjänst, som indrages och ersättes med kyrkoadjunktstjänst, föredrager att uppehålla kyrkoadjunktstjänsten framför att bli förflyttad till annan ort och denna önskan finnes på grund av föreliggande speciella förhållanden böra tillmötesgås.

d) Präst, vars tjänst indragits, överföres till disponibilitetsbefattning för att på försök uppehålla annan församlingsprästtjänst.

Förslaget, att behovet av övergångsstat — eventuellt indragningsstat — och avgångsstat skall tillgodoses med en enhetlig anordning, kallad prästerliga disponibilitetsbefattningar, motiveras av kommittén med huvudsakligen två synpunkter. Den ena är att överförande å en renodlad avgångsstat måste för prästen te sig nedsättande; därmed försvåras utnyttjandet

av en sådan stat. Som en andra synpunkt anför kommittén att dess förslag möjliggör en enklare författningsreglering än som skulle krävas, om två skilda specialstater inrättas.

Beträffande konstruktionen av de prästerliga disponibilitetsbefattningarna m. m. innebär kommitténs förslag huvudsakligen följande.

Beslut om överförande till disponibilitetsbefattning skall meddelas av Kungl. Maj:t, som i samband därmed, enligt av riksdagen godkända grunder, förordnar om inrättande av befattningen. Något visst antal befattningar av ifrågavarande slag skall icke finnas inrättade, utan varje befattning inrättas först då ett konkret behov av densamma uppkommer. Har präst överförts till disponibilitetsbefattning, är han skyldig att låta sig utnämna till innehavare av ledig, i prästlönereglementet avsedd ordinarie tjänst. Genom sådan utnämning avgår prästen från disponibilitetsbefattningen. Detsamma skall, där ej Kungl. Maj:t i visst fall annorlunda medgiver, gälla, om prästen utses till innehavare av ordinarie tjänst, vid vilken eljest utgår avlöning enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser. I avseende å Kungl. Maj:ts befogenhet att tillsätta ordinarie prästerlig tjänst genom att till innehavare utse präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, ävensom procederet härvid — hörande av domkapitlet, pastorat och prästen — skall enligt förslaget till ny prästvalslag gälla samma regler som beträffande tillsättning av tjänst genom förflyttning. Till disponibilitetsbefattning överförd präst skall vara skyldig att, där Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, domkapitlet det förordnar, uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst.

I avseende å löneförmåner till präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, föreslår kommittén följande.

Dylik präst skall i befattningen åtnjuta disponibilitetsarvode. Detta skall utgå under tid, då han ej är förordnad att uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst. Under tid för dylikt förordnande skall han åtnjuta samma avlöningsförmåner, som enligt prästlönereglementet skulle ha tillkommit honom, om han alltjämt innehaft den tidigare tjänsten och förordnandet meddelats jämlikt 7 § prästlönereglementet.

I pensionshänseende skall präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, enligt förslaget behandlas som om han även efter överförandet innehaft och utövat den omedelbart dessförinnan innehavda tjänsten.

Kommittén föreslår vidare vissa bestämmelser angående förmånen av tjänstebostad.

För det fall att kyrkoherde eller komminister, som överföres till disponibilitetsbefattning, förordnas att på samma ort uppehålla kyrkoadjunktstjänst, skall domkapitlet kunna besluta, att bostaden skall förbli tjänstebostad för prästen så länge denne uppehåller kyrkoadjunkturen. Kommittén förutsätter, att domkapitlet inhämtar pastoratets yttrande i saken, men anser icke lämpligt att meddelandet av beslutet göres beroende av pastoratets samtycke.

Om kyrkoherde, som överföres till disponibilitetsbefattning, förordnas att på samma ort uppehålla en komministratur, får han antagas komma

att ha samma tjänstebostad som tidigare. I detta fall liksom i det nyss angivna skall bostadsavdrag och bränslekostnadsgottgörelse beräknas som om prästen alltjämt innehade sin tidigare tjänst.

I fråga om gäldandet av lönekostnaderna för präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, anför kommittén följande.

Under tid, då präst som överförts till disponibilitetsbefattning icke är förordnad att uppehålla ordinarie eller extra ordinarie församlingspräst-tjänst, måste samtliga kostnader för honom tillkommande avlöningsförmåner åvila kyrkofonden. Har prästen dylikt förordnande, är med grunderna för finansieringen av prästerskapets avlöning bäst överensstämmande att dessa kostnader åvila det pastorat, vari han uppehåller tjänst, enligt reglerna i 3 § prästlönekostnadslagen. Pastoratet bör därvid ha att svara även för de merkostnader, som kunna uppstå genom att församlingspräst-tjänst uppehålles av präst, som överförts till disponibilitetsbefattning. Dessa merkostnader torde i allmänhet bliva förhållandevis små. Erinras må att pastorat ansetts böra svara för kostnaderna för avlönande av såväl tjänstledig församlingspräst som dennes vikarie samt att pastorat enligt gällande bestämmelser ha att bestrida de merkostnader, som kunna uppkomma genom att undantagsvis till vikarie å viss tjänst förordnas präst, som i innehavd tjänst uppbär högre avlöning. Efter den effektivisering av den särskilda kyrkliga skatteutjämningen, som skett genom kyrkomusiker- och prästlönereformernas genomförande utan höjning av maximum för församlingsavgifterna, synes man icke av hänsyn till pastoraten behöva tveka om att låta dem i första hand stå för dessa kostnader. I de fall då uppkomsten av kostnaderna sammanhänger med att församlingens dittillsvarande, valde präst får i en eller annan form kvarstanna framstår regeln som i särskild grad naturlig. Avgörande har dock för kommittén varit att finansieringsbestämmelserna härigenom bliva enklare. Icke utan starka skäl bör det redan nu så komplicerade avräkningsförfarandet mellan pastoraten och kyrkofonden göras än mera invecklat.

Under åberopande härav föreslår kommittén att pastorat, vari en till disponibilitetsbefattning överförd präst uppehåller församlingsprästtjänst, skall ha att svara för till prästen utgående avlöningsförmåner jämlikt reglerna i 3 § 2 mom. prästlönekostnadslagen.

Enligt kommitténs förslag till prästvalsstadga skall tid, varunder präst varit överförd till disponibilitetsbefattning utan att ha fullgjort prästerlig tjänstgöring, tillgodoräknas honom såsom prästerliga tjänstår.

Förslaget om inrättande av disponibilitetsbefattningar avstyrkes av *kammarkollegiet*[1], *statskontoret* och *riksräkenskapsverket*, vilka vidhåller sin i yttranden över kommitténs delbetänkande tillkännagivna uppfattning att skilda specialstater bör inrättas för tillgodoseende av ifrågavarande behov. Helt avstyrkande yttrande har vidare avgivits av *Svenska pastoratens riksförbund. Domkapitlet och stiftsnämnden i Strängnäs* godtager en disponibilitetsstat endast som en engångsföreteelse i samband med genomförande av en pastoratsreglering.

[1] Två ledamöter skiljaktiga.

Övriga remissinstanser, som yttrat sig i frågan, accepterar disponibilitetsbefattningarna som ett varaktigt institut. *Domkapitlen i Härnösand* och *Luleå* ävensom *Svenska prästförbundet* avstyrker dock, att institutet tages i anspråk av organisatoriska skäl. *Statens lönenämnd* anser, att frågan om överförande till disponibilitetsstat av andra än organisatoriska skäl är av sådan principiell betydelse att den bör prövas i ett vidare sammanhang. Slutligen framställes i olika yttranden erinringar mot bestämmelsernas innehåll och utformning i övrigt.

Riksräkenskapsverket uttalar i sitt yttrande över kommitténs delbetänkande, att ämbetsverket anser det angeläget att man noga håller i sär de helt olikartade företeelserna övergångs- och indragningsstat å ena sidan samt disponibilitets- och avgångsstat å den andra. Kommitténs förslag om inrättande av disponibilitetsbefattningar innebär ur denna synpunkt en otillfredsställande lösning. Riksräkenskapsverket anser att den hittills brukliga anordningen med övergångsstat bör komma till användning vid indragning av prästtjänster i samband med omregleringen av pastoratsindelningen, givetvis förenad med tjänstgörings- och förflyttningsskyldighet.

Statskontoret säger sig i yttrande över delbetänkandet icke kunna tillstyrka att man — huvudsakligen av den anledningen att man icke vill inrätta en särskild indragningsstat för olämpliga präster — för prästernas del tillskapar en specialstat för bland annat övertaliga befattningshavare uppbyggd efter andra grunder än dem, som eljest plägat komma till användning vid mera omfattande organisationsförändringar inom statsförvaltningen. Statskontoret uttalar i övrigt följande.

Till en disponibilitetsstat plägar som regel överföras personal, som skall hållas i reserv i avvaktan på en eventuell framtida tjänstgöring. En anordning av sådant slag är emellertid icke behövlig i nu förevarande fall. Med hänsyn till den rådande prästbristen bör det knappast i något fall behöva ifrågakomma, att präster, vilkas tjänster indragits, icke kan beredas arbete. Statskontoret vill för den skull föreslå, att, i analogi med vad som skett vid organisationsreformer på andra områden, ledigblivna präster överföras på en övergångsstat med skyldighet att tjänstgöra i den utsträckning vederbörande myndighet anbefaller. Denna tjänstgöringsskyldighet bör regelmässigt utnyttjas. Skulle i enstaka fall inträffa, att prästman icke vidare anses kunna sysselsättas i församlingsprästerlig verksamhet, bör han överföras till indragningsstat.

Kammarkollegiet anför i sitt över delbetänkandet avgivna yttrande, att sättet för tillgodoseende av de genom indelningsreformen uppkommande behoven av specialstater icke bör bestämmas av kommitténs förslag till lösning av det problem, som enstaka för församlingsarbete olämpliga präster må utgöra. Kollegiet ansluter sig därför till statskontorets mening, att de präster, vilkas tjänster vid indelningsreformen indrages och som icke blir förflyttade, bör överföras till en övergångsstat eller — undantagsvis — till en indragningsstat.

Beträffande vad som framkommit vid remissbehandlingen av prästvalskommitténs slutbetänkande må ytterligare framhållas följande.

Anordningen med övergångsstat bör enligt *riksräkenskapsverket* tillämpas även efter indelningsreformens genomförande, då indragning av tjänst påkallas av organisatoriska skäl.

Kammarkollegiets majoritet och *statskontoret* håller däremot före, att behov av övergångsstat annat än i samband med indelningsreformen icke kommer att föreligga med hänsyn till möjligheten att förflytta präst genom utnämning vid tredjegångstillsättning. Enligt den inom kammarkollegiet uttalade skiljaktiga meningen bör emellertid även efter indelningsreformens genomförande fall kunna uppkomma, då det kan vara till gagn att kunna, måhända under en kortare tid, överföra en präst till övergångsstat för att därmed möjliggöra genomförandet av en angelägen indelnings- eller organisationsändring, som eljest skulle behöva fördröjas.

Spörsmålet om en specialstat för olämpliga präster bör enligt *statskontorets* mening icke åter upptagas till prövning nu utan behandlas senare, då uppmärksamhet även bör fästas på motsvarande problem för lärare och övrig inom den civila statsförvaltningen anställd personal.

I samma riktning uttalar sig *riksräkenskapsverket* och — såsom förut anmärkts — *statens lönenämnd.*

Vid *1953 års kyrkomöte* (bilaga 2, s. 44), vilket ägde rum vid en tidpunkt då prästvalskommitténs delbetänkande ännu ej avgivits, framhölls det beträffande disponibilitetsstaten att kyrkomötet icke hade något i princip att invända mot en anordning av ungefär det slag, nämnda kommitté förordat i sitt yttrande över pastoratsindelningssakkunnigas betänkande (bilaga 1, s. 122—125). Då kommitténs avsikt emellertid vore, att till denna stat överförda skulle fortsätta att utföra det arbete, som tillhörde deras tidigare befattningar, ifrågasatte kyrkomötet, om anordningen ej borde betecknas som övergångsstat samt den närmare utformningen av densamma lämpas efter vad som vore vanligt vid inrättandet av sådana stater.

Departementschefen. Vid vittgående organisationsreformer inom den statliga förvaltningen har man vanligen ej kunnat helt undgå att överföra tjänstemän på övergångsstat. Försiktigheten synes mig bjuda att man räknar med att ett behov av sådan stat gör sig gällande vid pastoratsindelningsreformens genomförande. I detta hänseende ansluter jag mig alltså i sak till prästvalskommitténs ståndpunkt.

Beträffande åter lämpligheten av att nu inrätta något som motsvarar de på vissa förvaltningsområden förekommande avgångsstaterna är jag mera tveksam. Kommitténs förslag är här föranlett av att riksdagen år 1951 — i sammanhang med införande av förflyttningsskyldighet för präster av andra skäl än organisatoriska — uttalade att det vore angeläget att

en särskild prästerlig avgångsstat komme till stånd efter förebild av de motsvarande stater, som finns inrättade inom utrikesförvaltningen, försvarsväsendet och polisväsendet. Också enligt min mening kan det inträffa fall, då det vore av stort värde att ha tillgång till en annan åtgärd än förflyttning av präst till annan församlingsprästtjänst. Å andra sidan talar, såsom flera remissmyndigheter framhållit, skäl emot att man upptager detta spörsmål till isolerat bedömande för prästerskapet.

I stället bör en renodlad övergångsstat eller däremot svarande anordning för präster inrättas. Åtminstone tills vidare lär man därvid icke behöva taga hänsyn till andra förhållanden än dem som omedelbart sammanhänger med den allmänna indelningsreformen.

Jag delar prästvalskommitténs åsikt (bilaga 1, s. 123) att med kyrkofondens konstruktion icke väl överensstämmer inrättandet av en övergångsstat. Det syfte, som man i allmänhet vill tillgodose genom inrättande av en övergångsstat, torde på det kyrkliga området kunna uppnås genom införandet av särskilda »övergångsbefattningar». Inrättandet av dylika befattningar kräver vissa ändringar i kyrkofondslagen. Denna lag rymmer i sin 6 § en tämligen detaljerad redovisning av de kyrkliga utgifter, som skall bestridas ur fonden. Härav följer att det ofta blir nödvändigt att vidtaga ändringar i lagtexten. Detta förhållande gör att man bör undvika ändringar som skulle få träda i kraft först om ett flertal år och som under den mellanliggande tiden skulle försvåra andra ändringar. Förslag om de ändringar i denna lag, som indelningsreformen påkallar, torde därför böra underställas riksdagen i ett senare sammanhang. Också med ändringar i prästlönekostnadslagen bör anstå.

Vad jag nu anfört innebär emellertid icke att statsmakterna nu skulle behöva underlåta varje sakligt ställningstagande till användningen av övergångsbefattningar vid indelningsreformen. I ett par hänseenden synes grunderna för detta institut vara av så stort intresse för prästerna och församlingarna, att de bör fastställas i samband med att beslut fattas om indelningsreformen. Sålunda bör nu fastslås att präst, som överföres till övergångsbefattning, skall vara skyldig att uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst liksom att låta sig utnämnas till innehavare av ordinarie sådan tjänst. Vidare åsyftar jag den av prästvalskommittén föreslagna befogenheten för domkapitel att besluta att kyrkoherde eller komminister, som är försedd med tjänstebostad och som överföres till övergångsbefattning samt förordnas att på samma ort uppehålla kyrkoadjunktstjänst, skall få såsom tjänstebostad behålla denna bostad så länge han uppehåller kyrkoadjunktstjänsten. Sistnämnda förslag har mottagits med övervägande gillande och också för egen del kan jag biträda det. Vad beträffar de kontanta avlöningsförmånerna till präst, som innehar övergångsbefattning, måste såsom huvudregel gälla att prästen under tid då han uppehåller tjänst er-

håller lön såsom om han erhållit förordnandet innan han fördes till dylik befattning. Likaså måste prästen under tid då han saknar sådant förordnande vara berättigad till lön efter den lönegrad han innehade före överförandet till övergångsbefattning. Detaljutformningen av sistnämnda två huvudregler synes mig böra övervägas ytterligare. Spörsmålet om fördelningen mellan pastorat och kyrkofonden av kostnader för avlöningsförmåner åt präst, vilken innehar övergångsbefattning och uppehåller församlingsprästtjänst, torde såsom omedelbart sammanhängande med ändringar i prästlönekostnadslagen och kyrkofondslagen icke lämpligen böra upptagas nu.

G. Lönegradsinplaceringens genomförande

För det huvudsakliga innehållet i de sakkunnigas förslag rörande lönegradsinplaceringens genomförande och de däröver avgivna yttrandena har en redogörelse lämnats å sid. 151—158 i Kungl. Maj:ts förutnämnda skrivelse nr 2 till 1953 års kyrkomöte (bilaga 1), till vilken jag tillåter mig att hänvisa. Särskilda utskottets av kyrkomötet godkända uttalande i förevarande fråga återfinnes i dess betänkande (bilaga 2) å sid. 47.

Departementschefen. I likhet med de sakkunniga anser jag, att vid ikraftträdandet av de nya inplaceringsreglerna — vilka bör träda i kraft samtidigt med den nya tjänsteorganisationen och indelningen — samtliga kyrkoherde- och komministertjänster bör inplaceras i lönegrad enligt de nya reglerna, oavsett om tjänsterna beröres av indelnings- och organisationsändringen eller ej.

Jag anser mig vidare böra tillstyrka, att i samband med den allmänna omregleringen av pastoratsindelningen för varje pastorat fastställes en personalförteckning, upptagande i pastoratet inrättade ordinarie och extra ordinarie tjänster, med angivande av lönegradsplacering för dessa.

Vid omreglering av pastoratet genom sammanläggning eller delning torde ny personalförteckning böra fastställas. Med den ståndpunkt jag intagit i frågan om församlingsindelningens inverkan på lönesättningen bör — till skillnad från vad de sakkunniga föreslagit — ändring i församlingsindelningen icke föranleda ändring i personalförteckningen. Ny personalförteckning torde vidare böra fastställas, då — efter den tidpunkt dylik förteckning senast fastställdes — vid vart och ett av fem på varandra följande kalenderårsskiften pastoratets invånarantal enligt gällande inplaceringsregler givit utslag för högre eller lägre lönegradsplacering. Därest tjänst nedflyttas i lönegrad, bör innehavaren av tjänsten likväl bibehållas vid sina löneförmåner.

I prästlönereglementet finns i 46 § sista stycket intaget ett stadgande om att präst är pliktig att underkasta sig särskilda — av Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade — bestämmelser angående avlöningsförmåner vid sådan förflyttning från högre till lägre ordinarie församlingsprästerlig tjänst, som sker i följd av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten. De sakkunniga har föreslagit, att denna skyldighet icke genomföres. Enligt deras mening är det omöjligt att uppställa någon för alla olika fall rättvis regel, därest ifrågavarande villkor i prästlönereglementet skulle effektueras. Genomföres icke ifrågavarande villkor i prästlönereglementet, bör enligt de sakkunniga ej heller det i vissa tjänstinnehavares fullmakter intagna förbehållet enligt Kungl. Maj:ts cirkulär den 11 november 1949, nr 572, sättas i kraft. Cirkuläret bör därför enligt de sakkunniga snarast upphävas.

Av remissmyndigheterna har endast statskontoret ansett sig icke kunna biträda sakkunnigförslaget.

Vad de sakkunniga anfört och föreslagit i sistnämnda hänseende föranleder icke någon erinran från min sida.

H. Provindelning m. m.

Såsom jag i tidigare avsnitt framhållit är problemet med avseende å pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten främst att verkställa en lämpligare fördelning av det nuvarande totala antalet prästtjänster.

Till åskådliggörande av hur indelningen och organisationen skulle te sig vid en tillämpning av de av mig föreslagna normerna har inom ecklesiastikdepartementet upprättats ett utkast till sådan indelning och organisation. Liksom i de sakkunnigas utkast har pastoraten i Stockholm icke medtagits.

Enligt sistnämnda utkast skulle antalet församlingsprästerliga tjänster — domprosttjänsterna oräknade — uppgå till 2 540, vilket innebär en minskning av antalet tjänster i jämförelse med då (oktober 1952) gällande tjänsteorganisation med 1. Det inom departementet upprättade utkastet omfattar sammanlagt 2 541 tjänster. Då antalet tjänster i riket utom Stockholm sedan oktober 1952 ökat med ett 10-tal (huvudsakligen kyrkoadjunkturer i städer), räknar jag med att den prästerliga organisationen i Stockholm skall kunna utvidgas med ett mindre antal tjänster.

Antalet befattningshavare i de olika tjänstekategorierna enligt organisationen i oktober 1952 och enligt de nämnda utkasten framgår av följande sammanställning.

	Kyrkoherdar	Komministrar	Kyrko-adjunkter	Summa
Organisationen i oktober 1952	1 338	855	348	2 541
Sakkunnigas utkast	1 145	848	547	2 540
Departementsutkastet	1 166	852	523	2 541

Fördelningen på lönegrader av de i departementsutkastet upptagna tjänsterna motsvarar i stort fördelningen i de sakkunnigas utkast till indelning och organisation.

I. Ekonomisk uppgörelse m. m.

För ekonomiska uppgörelser mellan berörda pastorat vid sådan ändring i pastoratsindelningen, som icke samtidigt utgör ändring i församlingsindelning, finns icke några i författning givna regler. Lagen den 13 juni 1919 om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning (indelningslagen) är icke tillämplig å pastorat som sådant utan endast å kommun, församling och särskilt bildat — sammansatt — skoldistrikt. I viss utsträckning har emellertid lagen analogivis tillämpats även vid ändring i pastoratsindelning.

I Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 till kyrkomötet (bilaga 1) har å sid. 134—140 lämnats en redogörelse för de regler, som enligt de sakkunnigas mening kan tänkas bli följda vid ekonomiska uppgörelser mellan församlingar, som tillhört ett och samma pastorat men vid reformen läggs till skilda sådana, ävensom däröver avgivna yttranden. Särskilda utskottets uttalande, vilket godkänts av kyrkomötet, återgives å sid. 44—45 i dess betänkande (bilaga 2).

Departementschefen. Den redogörelse, som de sakkunniga lämnat rörande tänkbara regler vid ekonomiska uppgörelser i samband med pastoratsindelningen, har lämnats utan erinran av kammarkollegiet, Svenska stadsförbundet och stiftsnämnden i Växjö. Domkapitlet i Lund, stiftsnämnderna i Strängnäs och Göteborg samt länsstyrelsen i Hallands län och Svenska pastoratens riksförbund har däremot framhållit, att vissa olägenheter och svårigheter kan uppkomma med det förfarande med boställen och prästgårdar, som de sakkunniga föreslagit.

För egen del finner jag icke någon anledning att vid nu ifrågavarande ekonomiska uppgörelse frångå hittills tillämpad praxis och jag ansluter mig därför till vad de sakkunniga anfört.

J. Behandlingsordningen

Rörande tillvägagångssättet vid reformens genomförande föreslår *pastoratsindelningssakkunniga* (bilaga 1 sid. 118), att Kungl. Maj:t uppdrager åt domkapitlen att — sedan berörda församlingar och därvarande prästerskap beretts tillfälle att yttra sig — avgiva förslag till ny indelning och organisation för respektive stift i enlighet med godtagna riktlinjer samt att översända förslagen med tillhörande handlingar till kammarkollegiet för avgivande av utlåtande.

Sedan beslut fattats om ny pastoratsindelning och organisation samt om tidpunkten för den nya indelningens ikraftträdande, bör enligt de sakkunniga meddelas övergångsbestämmelser, avseende att möjliggöra för församlingarna i nybildat pastorat att utse pastoratskyrkoråd för beredning av fråga om utgifts- och inkomststat för nästföljande år m. m. Innehavare av tjänster, som skall indragas, torde därefter böra beredas tillfälle att anmäla önskemål i fråga om förflyttning.

Kyrkomötet (bilaga 2 sid. 41—42 och bilaga 3 sid. 1—2) har icke i och för sig haft något att erinra mot sakkunnigförslaget, men föreslår beträffande handläggningen i kammarkollegiet, att Kungl. Maj:t utser representanter för svenska kyrkan i dess helhet och för respektive stift att deltaga i handläggningen av de med pastoratsreformen sammanhängande frågorna. De rikskyrkliga representanterna, två till antalet, en lekman och en präst, bör tillerkännas ställning som adjungerade ledamöter. Stiftsrepresentanterna föreslås skola utgöras av vederbörande biskop jämte en präst och två lekmän. Enligt kyrkomötet bör dessa deltaga med yttrande och förslagsrätt i samtliga ärenden rörande respektive stift.

Departementschefen. Jag har icke funnit skäl till erinran mot vad de sakkunniga föreslagit i nu förevarande avseende.

Kyrkomötets förslag om förstärkning av kollegiet med två adjungerade ledamöter finner jag väl motiverat. Från flera synpunkter måste det vara värdefullt, att representanter för de kyrkliga intressena erhåller tillfälle att deltaga i ärendenas behandling i kammarkollegiet. Jag vill därför tillstyrka detta förslag. Förslaget om stiftsrepresentanter anser jag mig däremot icke böra förorda.

De ärenden, varom nu är fråga, torde för såväl domkapitlen som kammarkollegiet innebära en sådan ökad arbetsbelastning, att man har anledning räkna med att en förstärkning av dessa myndigheters organisation skall bli nödvändig. Personalförstärkningen inom kollegiet torde emellertid bli erforderlig först under budgetåret 1958/59. Frågan om anvisande av medel för bestridande av kostnaderna för den erforderliga personalförstärkningen inom kammarkollegiet ävensom till ersättningar åt de adjungerade

ledamöterna torde få prövas i samband med behandlingen av kollegiets anslagsäskanden för budgetåret 1958/59.

För domkapitlens del kan däremot behov av personalförstärkning uppkomma under nästa budgetår. Då det är svårt att för närvarande beräkna härför erforderliga medel, torde jag senare få återkomma till denna fråga.

V. Kostnadsberäkningar

Pastoratsindelningssakkunniga (bilaga 1 sid. 158—160) beräknar, att vid ett genomförande av ny pastoratsindelning och tjänsteorganisation i enlighet med de sakkunnigas utkast skulle i fråga om lönekostnaderna uppkomma en årlig besparing av ungefär 90 000 kronor, dock att under en övergångsperiod vissa merkostnader skulle tillkomma.

De sakkunniga förutsätter nämligen, såsom i ett föregående sammanhang framhållits, att präst, som i samband med den allmänna pastoratsregleringen förflyttas till lägre tjänst, ej nedflyttas i den lägre lönegraden utan bibehålles vid dittillsvarande löneställning. Merkostnaderna härför har de sakkunniga uppskattat till högst 145 000 kronor för år. Ytterligare merkostnader följer av regeln att präst, som ej förflyttas men vars tjänst enligt de nya reglerna för lönegradsinplaceringen nedflyttas i lönegrad, personligen skall åtnjuta lön enligt den dittillsvarande, högre lönegraden. Jämväl dessa merkostnader torde, enligt de sakkunniga, kunna antagas bli förhållandevis ringa.

Kostnaderna för andra avlöningsförmåner än lön (vikariatsersättning, reseersättning, sjukvård o. dyl.) torde, enligt de sakkunniga, icke komma att undergå några ändringar av större betydelse vid genomförandet av en indelning och organisation i enlighet med utkastet. Såvitt gäller kostnaderna för reseersättning torde visserligen på grund av omfördelningen av de prästerliga arbetskrafterna antalet resekilometer för församlingsprästerna komma att öka på mellersta och södra Sveriges landsbygd men minska i landets nordliga delar.

I fråga om de sakkunnigas kostnadsberäkningar får jag erinra om att kyrkoadjunktstjänsterna numera uppflyttats från 24 till 25 lönegraden. Då enligt de sakkunnigas utkast antalet dylika tjänster skulle öka med 199, bör man — såsom kammarkollegiet framhållit — beträffande dessa tjänster räkna med en kostnadsökning av mer än 100 000 kronor. Denna ökade kostnad överstiger besparingen enligt förslaget. Å andra sidan torde de förut nämnda merkostnaderna bli mindre än beräknat på grund av det stigande antalet vakantsatta tjänster.

Lönekostnaderna vid en pastoratsindelning och församlingsprästerlig organisation enligt det inom ecklesiastikdepartementet uppgjorda utkastet beräknas understiga lönekostnaderna vid nuvarande indelning och organisation med icke fullt 200 000 kronor. Då jag emellertid här förut räknat med att i viss utsträckning även tillgodose organisationen i Stockholm med ytterligare tjänster, torde kostnaderna i stället överstiga de nuvarande

lönekostnaderna med omkring 15 000 kronor. Vad beträffar merkostnaderna för de präster, som oaktat förflyttning till lägre tjänst bibehålles vid dittillsvarande löneersättning, beräknar jag dessa kostnader till under de närmaste åren omkring 100 000 kronor för år.

Mot de sakkunnigas beräkningar rörande andra avlöningsförmåner än lön har jag icke någon erinran.

För begränsande av antalet gudstjänstsammanlysningar har här förut av mig tillstyrkts anslag ur kyrkofonden med 100 000 kronor per år.

Förutom de nu nämnda torde även uppkomma vissa kostnader av engångsnatur, såsom kostnader i samband med centralisering av pastorsexpeditioner, för arkivfrågornas lösning och för indelningsfrågornas handläggning i domkapitlen och kammarkollegiet. Dessa kostnader är svåra att nu bedöma, men de kommer uppenbarligen icke att bli så stora, att de bör få inflytande på reformfrågans allmänna bedömande.

I skrivelse den 25 november 1955 har statskontoret anmält bland annat, att i förskott från kyrkofonden för gäldande av kostnaderna för den av pastoratsindelningssakkunniga verkställda översynen m. m. utanordnats 192 017 kronor 26 öre. Ifrågavarande kostnader torde böra avföras på kyrkofonden.

VI. Hemställan

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. godkänna av mig förordade riktlinjer och normer för genomförande av ny indelning och tjänsteorganisation för de territoriella pastoraten i riket;
2. godkänna av mig förordade grunder för inplacering av kyrkoherde- och komministertjänster i lönegrad;
3. medgiva, att kostnaderna för den av pastoratsindelningssakkunniga verkställda översynen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen må avföras på kyrkofonden.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Margareta Almling

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

		Sid.
I.	Inledning	3
II.	Huvudgrunderna för reformen	6
	Allmänna synpunkter	6
	Befolkningsomflyttningen	8
	Prästernas arbetsuppgifter, arbetsdistrikt för pastoralvård, antal församlingar i pastorat	10
	Förhållandet till kommunindelningen	12
	Gudstjänstturordning, sammanlysning av gudstjänst	14
	En- eller flerprästpastorat	20
	Gemensamma prästtjänster	24
	Allmänna normer för indelning och organisation	26
III.	Vissa specialfrågor	32
	Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden	32
	Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt	33
	Särskilt tjänstgöringsområde och präst stationering	33
	Centralisering av kyrkobokföringen	35
	Särskilt kyrkobokföringsdistrikt	36
	Anskaffande av bil för tjänstebruk	36
	Lönegradsinplacering för kyrkoherdar och komministrar	37
IV.	Indelningsreformens genomförande m. m.	41
	A. Allmänna synpunkter	41
	B. Samtidigt genomförande m. m.	43
	C. Vakantsättning	47
	D. Förflyttning	50
	E. Förtidspensionering	52
	F. Övergångsbefattningar	55
	G. Lönegradsinplaceringens genomförande	62
	H. Provindelning m. m.	63
	I. Ekonomisk uppgörelse m. m.	64
	J. Behandlingsordningen	65
V.	Kostnadsberäkningar	67
VI.	Hemställan	69

BILAGOR

Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 2, till kyrkomötet angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m.; given Stockholms slott den 12 augusti 1953 ..... *Bilaga 1*

Särskilda utskottets betänkande, nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts skrivelse angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m., dels ock i ämnet väckta motioner ..... *Bilaga 2*

Kyrkomötets underdåniga skrivelse, nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m. ..... *Bilaga 3*

Särskilda utskottets betänkande, nr 3, i anledning av väckta motioner angående pastorats rätt dels att besluta utökning av den församlingsprästerliga organisationen, dels ock att, om det har därför tillräckliga boställstillgångar, bibehålla prästtjänst och söndaglig gudstjänst ..... *Bilaga 4*

Kyrkomötets underdåniga skrivelse, nr 36, angående pastorats rätt att besluta utökning av den församlingsprästerliga organisationen m. m. *Bilaga 5*

Nr 2

Kungl. Maj:ts skrivelse till kyrkomötet angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m.; given Stockholms slott den 12 augusti 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, inhämta kyrkomötets yttrande i däri angivna frågor.

GUSTAF ADOLF

Ivar Persson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 augusti 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, fråga om en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen i riket m. m. samt anför därvid följande.

Inledning

Genom särskilda propositioner år 1949 nr 204 och år 1951 nr 156 underställde Kungl. Maj:t riksdagen förslag till nya grunder och bestämmelser för regleringen av prästernas avlöning m. m., vilka förslag av riksdagen (Rskr 1949: 399 och 1951: 321) i huvudsak godkändes. I enlighet härmed utarbetade lagar och övriga författningar har därefter utfärdats och den nya regleringen har trätt i kraft den 1 januari 1952. Härigenom upphävdes

bland annat 1910 års prästlöneregleringslag ävensom de speciella avlöningsbestämmelserna i de jämlikt nämnda lag för prästerskapet i de särskilda pastoraten för — i regel — en tjuguårsperiod meddelade löneregleringsresolutionerna. I vad dessa tillika innefattade föreskrifter om pastoratens indelning och antal präster i olika tjänstegrader o. d. prolongerades däremot resolutionsbestämmelserna att alltjämt gälla intill dess annat blev i vederbörlig ordning beslutat.

Vid framläggandet av 1949 års proposition i ämnet upptog föredraganden, dåvarande statsrådet Nils Quensel, i sitt yttrande till statsrådsprotokollet (Prop. 1949: 204 s. 42 ff.) — med föranledande av en av statskontoret därom framställd anmärkning — till särskilt skärskådande frågan om sambandet mellan den ifrågavarande avlöningsreformen samt pastoratsindelningen i riket och den prästerliga organisationen inom pastoraten. Han erinrade därvid till en början, hurusom alltsedan 1910 års prästlöneregleringslag trätt i tillämpning ett utomordentligt omfattande arbete nedlagts på de kyrkligt-regionala indelningsfrågorna och på den församlingsprästerliga organisationen. Utredningen i dessa frågor hade i regel företagits i samband med uppgörande av förslagen till löneregleringar för de särskilda pastoraten, men i ett par fall hade utredningar skett för större regionala avsnitt i ett sammanhang (åren 1918—19 för Visby stift och åren 1919—22 för skånedelen av Lunds stift). För pastoratens del hade indelningsändringarna bestått i sammanslagningar och delningar. Ändringarna i den prästerliga organisationen hade avsett indragning eller nyinrättande av prästerliga biträdesbefattningar. Då pastoratens antal i riket nedgått från 1 412 år 1913 till 1 350 år 1948, hade sålunda under den mellanliggande perioden antalet pastoratssammanslagningar överstigit antalet pastoratsdelningar med 62 och antalet kyrkoherdetjänster i riket nedbringats med samma siffra. Vad beträffar komministraturerna uppgick antalet sådana till 944 år 1914 mot 880 år 1948 och indragningarna av komministraturer under perioden hade alltså överstigit antalet nyinrättade befattningar med 64. De icke-ordinarie »fasta» biträdesbefattningarna av viss äldre karaktär, vilka år 1914 utgjorde 125, hade alla indragits men i viss usträckning ersatts med (icke-ordinarie) kyrkoadjunktstjänster. Ett sammanlagt icke så obetydligt antal kyrkoadjunktstjänster hade därjämte inrättats i andra, folkrikare pastorat. Då kyrkoadjunktsbefattningarnas antal år 1948 uppgick till 346, hade sålunda ökningen från år 1914 av de »fasta» icke-ordinarie befattningarna varit 221, motsvarande genomsnittligt för riket i dess helhet cirka en sjättedels tjänst per pastorat. I anslutning härtill framhöll föredragande statsrådet vidare i huvudsak följande.

Vid återblicken på detta indelnings- och organisationsarbete är att uppmärksamma, huru arbetet hämmats av särskilda omständigheter av rättslig natur, i följd varav tillämpningen av meddelat beslut om pastoratssamman-

slagning och tjänsteindragning merendels måst göras beroende av vederbörande befattningshavares avgång från tjänsten — genom dödsfall, tillträde av annan befattning eller pensionering — och nyregleringen således i regel kommit att fördröjas under en lång följd av år, ofta i decennier och i enstaka fall för en mansålder. Prästerna är nämligen — i motsats till vad som gäller för så gott som alla större grupper av befattningshavare i allmän tjänst — icke underkastade förflyttningsskyldighet vid fall av organisationsändringar, och gällande lagstiftning om tillsättning av prästerliga tjänster är icke avpassad för ett utkrävande av en sådan skyldighet. De kyrkliga indelnings- och organisationsfrågorna kommer emellertid — oavsett de arbetsresultat som på området dittills nåtts — att under den närmaste framtiden påkalla en förstärkt uppmärksamhet, bland annat med hänsyn till utfallet av omregleringen av de borgerliga primärkommunerna. Det gäller härvid närmast att undanröja de »geografiska oregelbundenheter», som uppkommer för de fall då gränserna för de nya borgerliga kommunerna skär pastoratsgräns. Det blir då också nödvändigt att — liksom tidigare skett för Visby stift och för de skånska länen inom Lunds stift — taga itu med de kyrkliga indelnings- och organisationsfrågorna icke isolerat för ett särskilt pastorat i sänder utan i ett sammanhang för alla pastoraten inom ett stift eller inom en länsdel av ett stift. Möjligen kommer därvid tillika att anmäla sig ett särskilt avvägningsproblem med hänsyn till den rätt stora ojämnhet, som obestridligen för närvarande råder i avseende å fördelningen av de tillgängliga prästerliga arbetskrafterna mellan rikets olika delar, varvid i förgrunden kommer den missgynnade ställning, som de stora landsbygdsområdena i Övre Norrland utan gensägelse intager. För att de här mötande problemen skall kunna med någon högre grad av effektivitet praktiskt angripas och få en lösning inom rimlig tid, måste förutberörda rättsliga hinder först undanröjas. Vad angår förflyttningsskyldigheten kommer så att ske i och med avlöningsreformens genomförande. Beträffande prästvalsbestämmelsernas anpassning till det uppkomna nya rättsläget bör en utredning snarast möjligt igångsättas.

Föredragande statsrådets här återgivna uttalanden godkändes av riksdagen med åberopande av vad riksdagens sammansatta stats- och första lagutskott därutinnan anfört i sitt över Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition avgivna utlåtande, nr 2. I utlåtandet (s. 69) anförde utskottet i denna fråga bland annat följande.

Utskottet kan i allt väsentligt instämma i det av föredraganden anförda. I samband härmed vill utskottet understryka vikten av att en rationalisering av pastoratsindelningen snarast kommer till stånd. Härvid bör framför allt eftersträvas, att de nu till icke ringa antal förekommande alltför små pastoraten genom indelningsändringar bringas att uppgå i större enheter. Det synes lämpligt att i görligaste mån hänsyn tages till indelningen i borgerliga kommuner, sådan densamma kommer att gestalta sig enligt den nyligen beslutade reformen. Härigenom torde vissa besparingar kunna vinnas, och det är angeläget, att alla möjligheter härtill tillvaratages. Rationaliseringen av pastoratsindelningen är emellertid en fråga, som tarvar ingående förberedelser. För arbetet med dessa förberedelser måste det vara av stor betydelse, att man kan räkna med att det hinder, som ligger i den för närvarande praktiskt taget obefintliga förflyttningsskyldigheten för prästerna, kommer att bortfalla i och med löneregleringens genomförande.

I anslutning härtill må erinras om att Kungl. Maj:t i syfte att underlätta framtida indelnings- och organisationsändringar genom cirkulär den 11 november 1949 till domkapitlen m. fl. myndigheter förordnat, att i fullmakt å ordinarie prästerlig tjänst inom bland annat de territoriella pastoraten skall intagas förbehåll om skyldighet för den till tjänsten utnämnde att underkasta sig de ändringar i fråga om tjänstgöring och lönevillkor, som kan bli en följd av efter hans utnämning ikraftträdande ändring i den ecklesiastika indelningen och därav påkallad omorganisation av den prästerliga tjänstgöringen eller av ändrad prästlönelagstiftning.

Genom beslut den 3 mars 1950 bemyndigade Kungl. Maj:t härefter statsrådet Quensel att tillkalla särskilda sakkunniga *dels* för översyn av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen, *dels ock* för beredning av den förutberörda, i samband med en indelningsreform aktualiserade lagstiftningsfrågan på prästvalsområdet.

I det yttrande till statsrådsprotokollet, varmed statsrådet anmälde förstberörda indelnings- och organisationsfrågor, framhöll han — efter att i korthet ha redogjort för vad därutinnan tidigare förekommit — angelägenheten av att dessa frågor just i det förevarande sammanhanget upptages till en förberedande omprövning från mera allmänna och principiella utgångspunkter samt behovet av att fastare riktlinjer erhålles för det administrativa arbetet på detta område. Till belysning av några av de vid ett dylikt utredningsarbete mötande problemen framhöll statsrådet vidare i huvudsak följande.

Det otillfredsställande i den nuvarande pastoratsindelningen kan illustreras med några statistiska sifferuppgifter. Det finns sålunda, å ena sidan, ett antal pastorat med mycket obetydlig folkmängd — den 1 januari 1948 fanns 5 pastorat med mindre än 600 och 210 pastorat med mindre än 1 500 invånare. Å andra sidan förekommer ett antal storstadspastorat med mycket stor folkmängd, i några fall uppgående till inemot och till och med överstigande 100 000.

Kostnaderna för den prästerliga organisationen i de särskilda pastoraten bestrides till mycket väsentlig del av medel som uttages för riket i dess helhet genom beskattning efter lika grund. Det måste med hänsyn härtill vara ett särskilt riksintresse att tillse, att samhällets ekonomiska uppoffringar för ifrågavarande ändamål ger bästa möjliga utbyte. Detta kan endast ske, om de vid varje tidpunkt tillgängliga prästerliga arbetskrafterna så fördelas att dessa fullt och effektivt utnyttjas.

Ojämnheten i pastoratsindelningen innebär emellertid icke blott en ojämn fördelning av kyrkoherdetjänsterna utan har även medfört en markerad ojämnhet i fördelningen å pastoraten av prästerliga biträdesbefattningar och därmed alltså i fråga om den folkmängd, som belöper på varje tjänstgörande präst. Problemet om den prästerliga organisationen är därför i lika hög grad en fråga om den lämpligaste indelningen av riket i pastorat som en fråga om prästernas lämpliga fördelning på folkmängden i landet.

Av grundläggande betydelse för en präst tjänstearbete är givetvis stor-

leken av den folkmängd, som han har att betjäna. Ett ställningstagande är därför ofrånkomligt till frågan om det ungefärliga folkmängdstal, för vilket anställandet av särskild präst i normala fall skall anses motiverat. Givet är emellertid, att församlingarnas särskilda struktur (geografiska och kommunikatoriska förhållanden) också kräver beaktande. Våra rent agrara församlingar, församlingar med en eller flera markerade tätorter, stads- och storstadsförsamlingarna samt de särpräglade ödeviddsförsamlingarna i de norra provinserna utgör här huvudtyperna.

Även för landets indelning i pastorat är dessa geografiska förhållanden av betydelse. Härvid kan emellertid även böra tagas skälig hänsyn till de historiska förhållanden, som i många fall betingat den nuvarande pastoratsindelningen.

Bland problem, som i det åsyftade sammanhanget därjämte aktualiserades, nämnde statsrådet härefter främst principerna *dels* för inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt, *dels* för de biträdande prästernas stationering inom vederbörande pastorat. Slutligen framhöll statsrådet önskvärdheten av att i samband med utredningen verkställdes en provindelning av stift av olika typer.

Vad särskilt beträffar den inverkan, som den sålunda förutsatta pastoratsindelningsreformen kunde röna av den år 1946 beslutade och numera — den 1 januari 1952 — ikraftträdda nyindelningen av de borgerliga kommunerna, må här till en början sammanfattningsvis erinras om de riktlinjer, som för den sistnämnda reformen anlades.

Syftet med kommunindelningsreformen var främst att skapa befolkningsmässigt och ekonomiskt starkare enheter men även att åstadkomma en viss utjämning av de stora olikheterna i sådana hänseenden mellan de enskilda dåvarande primärkommunerna. Av uttalanden såväl i propositionen i ämnet (Prop. 1946: 236 s. 60 ff.) som i konstitutionsutskottets däröver avgivna utlåtande (KU 19 s. 11 f.), vilket av riksdagen godkändes (Rskr 340), framgår, att en helt schablonmässig lösning av frågan om kommunernas storlek härvid befanns utesluten. Hänsyn måste i varje fall tagas till geografiska betingelser, bebyggelse- och kommunikationsförhållanden, existerande indelningar, de ekonomiska och kulturella förbindelsernas inriktning, vissa traditioner o. s. v. För folkmängden angavs likväl ett befolkningstal av 2 000 invånare såsom en för normala fall lägsta gräns nedåt. Denna minimigräns kunde av ett flertal skilda skäl få underskridas. Konstitutionsutskottet underströk särskilt, att nödig hänsyn borde tagas till förefintligheten av en utpräglad folkmening, så långt detta vore förenligt med reformens huvudsyfte och en lämplig indelning kunde i de enskilda fallen åstadkommas. Vetorätt för kommunerna gentemot indelningsförslag var däremot icke förenlig med förslagets karaktär av allmän reglering. — Enligt ett av dåvarande statsministern i anslutning härtill i riksdagen gjort särskilt uttalande (Rprot. II 1946: 43 s. 3) borde vid indelningen eftersträvas kommuner med snarare över än under 3 000 invånare; sistnämnda befolkningstal och icke minimigränsen av 2 000 invånare var följaktligen att fatta såsom riktpunkt för kommunindelningen.

I avseende å vad vid kommunindelningsreformens genomförande förutsattes i fråga om pastorats- och kommunindelningarnas förhållande till varandra må här vidare nämnas följande.

Under förarbetena till 1946 års kommunala nyindelningslag förbiså man ingalunda betydelsen av förhållandet mellan den kommunala och den kyrkliga indelningen. I direktiven för den år 1943 tillsatta kommunindelningskommittén heter det bland annat, att den nyindelning varom var fråga uteslutande avsåg den borgerliga kommunen och icke vare sig socknen såsom kameral enhet eller den kyrkliga *församlingen*. En annan sak var att utredningen måste undersöka, i vad mån dess förslag finge sådana verkningar, att nya eller ändrade bestämmelser erfordrades inom de områden, som reglerade socknens eller församlingens rättsförhållanden.

I kommunindelningskommitténs betänkande del II (SOU 1945: 38 s. 223 ff.), vilket i huvudsak ligger till grund för 1946 års lag i ämnet, berördes särskilt frågan om förhållandet mellan kommun- och *pastorats*indelningen. Kommittén framhöll bland annat, att rikets olika indelningar från principiell synpunkt helst icke borde skära varandra. Ju mera de olika indelningarna skär varandra, desto svårare blir de att överblicka. Samarbetet mellan de olika myndigheter och andra förvaltningsorgan, vilkas verksamhetsområden avgränsas genom de olika indelningarna försvåras. Om kommunernas gränser skär pastoratens, försvagas samhörigheten antingen inom kommunerna eller inom pastoraten eller inom bådadera. I längden torde det främst inverka på samhörigheten inom pastoraten, eftersom de har färre gemensamma angelägenheter än kommunerna. De särskilda samhälleliga verksamhetsgrenarna syftar i stort sett mot samma mål, det allmänna bästa. Det är därför av stor vikt, att de olika förvaltningsorganen upprätthåller kontakt med varandra såväl vad beträffar verksamheten i allmänhet som vad angår handläggningen av särskilda ärenden. Flera författningar, t. ex. fattigvårdslagen, förutsätter samverkan mellan de borgerliga och kyrkliga kommunala organen. Om olika delar av en kommun tillhör skilda pastorat, försämras i viss mån kontakten mellan de borgerliga och kyrkliga organen och prästerskapets möjligheter till insatser inom socialvården och undervisningsväsendet kan i ogynnsamma fall minskas genom splittringen. Redan till följd av att kommun och församling icke längre sammanfaller kommer utdebiteringen för kyrkliga ändamål att växla inom olika kommundelar. Om de olika kommundelarna dessutom tillhör olika pastorat, tillkommer ytterligare »särdebitering» för pastoratsutskylderna. Detta kan, om skattedifferenserna är mera betydande, medföra vissa olägenheter, i det att hänsyn måste tagas till den kyrkliga utdebiteringen vid bestämmandet av den kommunala. Några nämnvärda tekniska svårigheter för själva uppbörden av utskylderna torde »särdebiteringen» emellertid icke vålla.

Under erinran om att en mycket stor del av pastoraten är alltför små och andra alltför stora för att utgöra lämpliga enheter för den borgerliga kommunala förvaltningen anförde kommittén sammanfattningsvis, att det icke är möjligt att i princip anknyta den nya kommunindelningen till pastoratsindelningen. Fördelarna av att kommuner och pastorat sammanfaller eller att åtminstone kommunernas och pastoratens gränser icke skär varandra är emellertid betydande. Man borde därför sträva efter att följa pastoratsindelningen överallt där så kan ske utan eftergivande av väsent-

liga, med kommunindelningsreformen avsedda syften. Där två eller flera alltför små pastorat lämpligen kan sammanläggas, bör detta ske. Om ett pastorat är alltför stort för att tvångsvis bilda en kommun, bör om möjligt två eller flera kommuner av nöjaktig storlek bildas inom pastoratet. Även där pastoratsindelningen icke lämpligen kan på nyss angivet sätt följas, bör man vid kommunindelningen beakta de kyrkliga intressena. Där omregleringar i pastoratsindelningen är eller kan förväntas bli aktuella, bör man om möjligt anpassa den nya kommunindelningen så, att en framtida överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelningen icke omöjliggöres.

Departementschefen uttalade vid framläggande av förslaget till 1946 års nybildningslag, att han var ense med kommunindelningskommittén därom, att man vid nyindelningen borde taga den hänsyn till pastoratsindelningen, som var möjlig utan eftergivande av väsentliga med kommunindelningsreformen avsedda syften. Det fick därför anses uteslutet, att man enbart av pietetsskäl skulle godtaga pastoraten som indelningsgrund. I de fall då gamla indelningsgränser, sålunda även pastoratsgränserna, kunde följas var det likväl önskvärt att så skedde. Riksdagen gav sin anslutning till dessa uttalanden.

Med stöd av de den 3 mars 1950 erhållna nådiga bemyndigandena tillkallade statsrådet Quensel den 15 april 1950 däri avsedda sakkunniga.

För översynen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen tillkallades kammarrådet E. H. Schalling såsom ordförande samt såsom övriga sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare K. A. M. Andersson i Löbbo, ledamoten av riksdagen första kammare L. E. Andersson i Hedensbyn, kanslirådet N.-E. Brolin, biskopen G. A. E. Hultgren och domprosten I. Hylander. De sakkunniga, vilka antagit benämningen p a s t o r a t s i n d e l n i n g s s a k k u n n i g a, har den 26 februari 1953 överlämnat betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen m. m. (SOU 1953: 11). I betänkandet har de sakkunniga — närmast på grund av särskilda åt dem, i anslutning till 1951 års riksdagsbeslut angående prästernas löne- och pensionsreglering, den 8 oktober 1951 meddelade tilläggsuppdrag — tillika avgivit förslag till ändrade regler för de ordinarie prästernas lönegradsinplacering ävensom beträffande ifrågasatt skyldighet för präst att i visst fall vidkännas minskning i lön och pension vid förflyttning i följd av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten. I arbetet med sistnämnda frågor har de sakkunniga biträtts av byråchefen i statens lönenämnd G. F. O. Cars, vilken av ecklesiastikministern tillkallats såsom expert för sakråd i de hithörande frågorna av löneteknisk natur.

Åt de sakkunniga likaledes givet uppdrag att verkställa översyn av kontraktsindelningen jämte utredning om kontraktsprostinstitutionens framtida utformning har icke av de sakkunniga redovisats i betänkandet; de sakkunniga har nämligen ansett, att huvudförslaget rörande pastorats-

indelningen m. m. väl kan bedömas utan att därvid ståndpunkt behöver omedelbart tagas jämväl till dessa senare frågor.

De för utredningen med avseende å prästvalslagstiftningen tillkallade sakkunniga, 1950 års prästvalskommitté, har ännu ej slutfört sitt uppdrag.

Innan jag övergår till den närmare redogörelsen för innehållet i pastoratsindelningssakkunnigas föreliggande betänkande, får jag erinra om att i anslutning till genomförandet av 1951 års prästlönereform meddelats vissa bestämmelser och föreskrivits speciella åtgärder, vilka var och en på sitt sätt är avsedda att förmedla övergången för de prästerliga befattningshavarna till en ändrad pastoratsindelning och tjänsteorganisation. Härutinnan må följande särskilt uppmärksammas.

Genom stadgande i prästlönereglementet (SFS 1951: 577) har skyldighet ålagts ordinarie präst *dels* i 12 § att låta sig på grund av bland annat organisatoriska skäl förflytta till annan stationeringsort eller till annan ordinarie, i reglementet avsedd tjänst, *dels* i 13 § 1 mom. att avgå från tjänsten — förutom under de jämlikt tjänstepensionsbestämmelserna gällande förutsättningarna — under förutsättningar, som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen. Med sistnämnda stadgande har åsyftats att bereda anställningsrättslig möjlighet till att överföra präst på disponibilitetsstat eller liknande specialstat. Med stöd av 46 § prästlönereglementet kan präst på grund av organisatoriska skäl även åläggas en utsträckt skyldighet att uppehålla annan tjänst.

Slutligen har Kungl. Maj:t — med stöd av vissa i propositionen om prästernas löne- och pensionsreglering (Prop. 1951: 156 s. 24 f.) av föredragande statsrådet gjorda uttalanden vartill riksdagen i huvudsak anslutit sig (S och L[1]U 2 s. 61 f. samt Rskr 321) — föreskrivit särskilda åtgärder för en allmän om än på visst sätt begränsad vakantsättning av ledigblivande ordinarie prästtjänster i avvaktan på den åsyftade pastoratsindelningsreformens genomförande. Förberedelsevis ålades sålunda domkapitlen i cirkulär den 13 juli 1951 att tills vidare göra anmälan hos Kungl. Maj:t om varje vid ordinarie församlingsprästerlig tjänst därefter inträffande ledighet samt att icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd vidtaga åtgärd för sådan tjänsts återbesättande. Sedan förslag uppgjorts till införande av en generell men differentierad ordning vid genomförandet av den därmed inledda allmänna vakantsättningen, över vilket förslag kyrkomötet hördes (KM:ts skr 1951: 6 samt kyrkomötets SU 1 och skr 32), utfärdade Kungl. Maj:t föreskrift härom genom cirkulär den 11 januari 1952. Den därvid stadgade ordningen byggde på av domkapitlen och pastoratsindelningssakkunniga gjorda förhandsbedömanden beträffande varje särskild tjänst, huruvida tjänsten vid en allmän indelningsreform behövde indragas eller kunde förutsättas även därefter bestå. Enligt denna ordning, vilken i huvudsak alltjämt äger tillämpning, har domkapitlet beträffande varje ledig eller framdeles ledigblivande ordinarie församlingsprästerlig tjänst inom stiftet att, allteftersom tjänsten — i en cirkuläret bilagd förteckning över samtliga dåvarande dylika tjänster i riket — betecknats med A eller med B eller med C, antingen i stadgad ordning kungöra tjänsten till ansökan ledig (A-tjänsterna) eller förordna om tjänstens uppehållande med vikarie (B-tjänsterna) eller underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan om tjänstens

återbesättande med ordinarie innehavare eller tjänstens vakantsättning tills vidare (C-tjänsterna). I den cirkuläret bilagda förteckningen har av de dåvarande *kyrkoherdetjänsterna* 801 betecknats såsom A-tjänster, 242 såsom B-tjänster och 326 såsom C-tjänster samt av *komministertjänsterna* 650 betecknats såsom A-tjänster, 113 såsom B-tjänster och 132 såsom C-tjänster. Enligt en för den 1 maj 1953 gjord sammanställning skulle då finnas jämlikt berörda förordnande vakantsatta inalles 51 kyrkoherdetjänster och 48 komministertjänster.

Härjämte får jag erinra om att de — av mig jämlikt nådigt bemyndigande den 30 april 1953 — för översyn av gällande församlingsstyrelselagstiftning tillkallade sakkunniga, församlingsstyrelsekommittén, därvid anmodats att, jämte annat, uppmärksamma i vad mån ett genomförande av en ändrad pastoratsindelning och församlingsprästerlig tjänsteorganisation i anledning av de av pastoratsindelningssakkunniga föreslagna allmänna riktlinjerna kan aktualisera behov av särskilda jämkningar i den gällande församlingsstyrelseorganisationen.

Över pastoratsindelningssakkunnigas förslag har yttranden avgivits *dels* av *samtliga domkapitlen* och *stiftsnämnderna* samt av *överståthållarämbetet* och *samtliga länsstyrelserna, dels* av *kammarkollegiet, riksarkivet, riksräkenskapsverket, statens sakrevision, statistiska centralbyrån, statskontoret* och *svenska kyrkans diakonistyrelse* ävensom av *statens lönenämnd,* i avseende å i förslaget berörda lönetekniska och likställda spörsmål, samt av *1950 års prästvalskommitté,* i avseende å föreslagna övergångsanordningar beträffande tjänstinnehavares förflyttning. Härjämte har yttranden inkommit från *allmänna svenska prästföreningen, svenska kyrkans lekmannaförbund* (kyrkobröderna), *svenska landskommunernas förbund, svenska pastoratens riksförbund, svenska stadsförbundet* och *Sveriges yngre prästers förbund* ävensom från *Sveriges häradsskrivarförening,* i avseende å vad förslaget berör kyrko- och folkbokföringen samt skatteuppbördsförfarandet. Med domkapitlens yttranden har överlämnats av domkapitlen inhämtade yttranden från omkring en femtedel av rikets pastorat, varav en fjärdedel större och mindre tätortspastorat, en fjärdedel större icke-tätortspastorat (över 2 000 invånare) och hälften mindre icke-tätortspastorat. Länsstyrelserna har i en del fall överlämnat yttranden, som inhämtats från vederbörande länsavdelningar av svenska landskommunernas förbund samt från enstaka kommuner. Riksarkivet har överlämnat yttranden av vederbörande lands- och länsarkivarier samt av stadsarkivarien i Stockholm. Slutligen har svenska pastoratens riksförbund, som för sin del över sakkunnigbetänkandet hört rikets samtliga pastorat jämte ett antal församlingar, överlämnat de därvid till förbundet inkomna yttrandena (733 st., varav 586 pastorat) tillika med däröver upprättad tabellarisk sammanställning.

I ärendet har även omedelbart från ett mindretal församlingar inkommit skrifter av växlande art.

Historik

Pastoratsindelningssakkunniga har i sitt betänkande — efter redogörelse för det dem lämnade utredningsuppdraget (1 kap.) — inledningsvis, i 2 kap. (s. 13—35), givit en historisk återblick över handläggningen alltsedan äldre tid av hithörande indelnings- och organisationsfrågor. Mera ingående har härvid i synnerhet behandlats reformarbetet under de senaste hundra åren. Med utgående från allmänna stadganden och särskilda Kungl. Maj:ts beslut — alltifrån bestämmelserna i Västerås ordinantia den 24 juni 1527 och den i 1686 års kyrkolag i 10 kap. 1 § givna förklaringen att kyrkans och församlingens »uppsikt, vård och försvar» i vårt land är anförtrodd Konungen — påvisas här av de sakkunniga, att den avgörande befogenheten med avseende å rikets indelning i pastorat och i fråga om tjänsteorganisationen inom dessa efter reformationens införande i Sverige städse varit förbehållen Kungl. Maj:t. Denna Kungl. Maj:ts kompetens bekräftades på sin tid genom bestämmelser i 23 § 1910 års prästlöneregleringslag. I dessa bestämmelser angavs ävenledes vissa grundläggande förutsättningar för ändring i pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen, nämligen behovet av, å ena sidan, att åstadkomma en tillfredsställande församlingsvård och, å andra sidan, att bereda vederbörande tjänstinnehavare full sysselsättning. Då 1910 års lag i samband med genomförandet av 1951 års prästlönelagstiftning upphävdes, ersattes emellertid dessa bestämmelser med ett mera allmänt avfattat, nu gällande stadgande i 2 § prästlönekostnadslagen (SFS 1951: 570) om att Konungen äger förordna om pastoratsindelning och om prästerlig tjänsteorganisation i pastorat. På sätt de sakkunniga i annat sammanhang i betänkandet (s. 117) framhåller finnes härutöver icke några i författning givna regler om förfarandet då fråga uppkommer om ändring i indelningen av pastorat. Gällande lag om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning (SFS 1919: 293) är icke i och för sig tillämplig å pastorat såsom sådant utan endast å kommun, församling och vissa skoldistrikt. I praxis har likväl några av denna lags bestämmelser (ex. om ekonomisk uppgörelse) ibland analogivis tillämpats även vid ändring i pastoratsindelning.

I anknytning till den historiska redogörelsen redovisar de sakkunniga till sist resultatet av de förändringar i pastoratsindelning och -organisation, som under senare tid (åren 1860—1950) förekommit. Av nuvarande pastorat består blott cirka 60 procent oförändrade till omfattningen sedan före år 1860. Enbart under tiden efter år 1910 har 390 pastorat eller 28 procent av det dåvarande antalet undergått någon indelningsändring. Sammanfattningsvis framhåller de sakkunniga, att helhetsbilden av indelningsändringarna under perioden 1910—1950 utvisar en tendens mot »utjämning» i pastoratsindelningen på det sättet, att antalet pastorat minskats

i rikets i kyrkligt-administrativt avseende tidigast och rikast utvecklade trakter (Skåne, Östgöta- och Västgötaslätterna samt Mälardalen och Uppland), medan pastoratens antal genom delning ökats dels i rikets nordliga och västliga delar (Karlstads, Härnösands och Luleå stift med glest befolkade skogsbygder), där indelningen i kyrksocknar väsentligen slutförts först i nyare tid, dels i Göteborgs stift med dess omfattande skärgårdstrakter. I avseende å de organisatoriska förhållandena i pastoraten visar en av de sakkunniga utförd siffersammanställning, att antalet fast anställda präster från och med år 1860 till 1948 års ingång varit ganska stabilt i landsbygdspastoraten (2 031 resp. 1 970) men i stads- och blandade stads- och landsbygdspastorat förhållandevis mycket ökat (från 252 till 618), därav likväl givetvis mest i de rena stadspastoraten (från 55 till 397). Under samma tid hade antalet invånare per präst stigit i landsbygdspastoraten från 1 555 till 1 844, i de blandade stads- och landsbygdspastoraten från 2 146 till 3 448 samt i de rena stadspastoraten från 2 714 till 4 925, allt i genomsnitt för landet i dess helhet.

För indelning och organisation grundläggande faktorer

I de närmast följande avsnitten av sitt betänkande redovisar pastoratsindelningssakkunniga de huvudfaktorer, som i senare tid vid ändringar i pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen påverkat utformningen av dessa regleringar och som av de sakkunniga nu befunnits vara av betydelse för den anbefallda översynen av hithörande förhållanden. De understryker härvid den nära nog utslagsgivande betydelse, som församlingsprästernas arbetsuppgifter visat sig ha för pastoratens och organisationens ändamålsenliga sammansättning.

Församlingsprästernas arbetsuppgifter

I 3 kap. (s. 36—39) åskådliggöres, med utgående från gudstjänstlivets och församlingsvårdens krav, huvudformerna av de på prästerna ankommande specifikt kyrkliga arbetsuppgifterna. I anslutning härtill framhålles bland annat följande.

För evangeliskt-lutherskt kyrkoliv utgör den allmänna gudstjänsten med ordets förkunnelse och sakramentens bruk ett centrum och ett livsvillkor. Vid varje reform, som avser att reglera de administrativa betingelserna för kyrkans liv och gärning, måste man därför taga sikte på att gudstjänst regelmässigt — om än ock ej alltid söndagligen — kan firas i varje församling.

Församlingsvården, speciellt ungdomsarbetet, har anknytning i den i dopritualen ingående s. k. fadderförmaningen liksom i konfirmandundervisningen. Kyrkans uppgift härutinnan fylles på olika sätt, allt efter de lokala förutsättningarna: söndagsskola, juniorverksamhet (scoutrörelse), ungdomssamling med studiearbete m. m. samt bland vuxna kretsarbetet (ex. »symöten»).

Församlingsvårdens rätta bedrivande förutsätter personlig kontakt mellan präst och församling. I mindre församlingar, där befolkningsomflyttningen icke är särskilt påtaglig, kan en sådan kontakt ofta utan större svårighet ernås; prästen har möjlighet att genom hembesök anknyta till vardagslivets behov och problem. I sådana församlingar betros också prästen med fördel, stundom med nödvändighet, med uppgifter av allmänt social eller humanitär art, vilka i större församlingar med deras sociala differentiering och bättre resurser hellre anförtros åt särskilda organ och för den sociala uppgiften skolad personal. Under alla förhållanden kan prästens aktiva deltagande i församlingslivet icke lämnas opåaktat. Frågan om frivilliga lekmannakrafter i framför allt de större församlingarna är ett alltmer angeläget spörsmål, men den lekmannainsats som behöves kan icke göra den prästerliga ledningen av församlingsarbetet överflödig. De kyrkliga förrättningarna ger prästen naturliga utgångspunkter för personligt fördjupad kontakt. Medlingen i äktenskapstvister, fattad som en del av församlingsvården, kräver omsorgsfull handläggning. Hela denna ytterst personligt betingade sida av församlingsgärningen kräver ett icke ringa mått av tid och beredelse. Den kommer nu dessvärre ofta nog att eftersättas för handläggning av ärenden av administrativ beskaffenhet.

Till sist erinras här om frågan om ordnandet av den andliga vården vid sjukhusen, vari nyligen utredning verkställts (SOU 1949: 53), och påpekas, att — oavsett huru denna fråga slutligt ordnas — det främst synes vara församlingsprästerna som därvid kommer att direkt bli engagerade.

För klarläggande av församlingsprästernas arbetsbörda och dennas fördelning på arbetsuppgifter av olika slag har de sakkunniga låtit genom anordnande av särskilda arbetstidsstudier (oktober 1950 och maj — för Luleå stift juni — 1951) föranstalta om en ingående undersökning av prästernas nuvarande arbetsförhållanden. Resultatet av denna undersökning, som omfattar arbetstidsuppgifter från ett antal av drygt 400 präster, redovisas i 4 kap. (s. 40—44). Sammanfattningsvis framhåller de sakkunniga härom följande.

Tidsuppgifterna ger icke vid handen, att de skillnader i antalet arbetstimmar per präst och månad, som redovisas för olika pastorat, i och för sig är beroende av vederbörande pastorats egenskap av enförsamlingspastorat eller flerförsamlingspastorat. Det bör emellertid erinras, att flerförsamlingspastorat ej sällan är duplikationspastorat, vilket medför en förhållandevis stor tidsbelastning på gudstjänstuppgiften. Någon egentlig skillnad mellan arbetsbelastningen i pastorat av olika struktur kan blott såtillvida påvisas, att den minsta bördan av legalt reglerade arbetsuppgifter förekommer i små agrara pastorat om en församling med en präst och en folkmängd under 2 000 samt måttlig areal. Detta utesluter emellertid icke, att i pastorat av denna typ kan redovisas en arbetsbelastning, som fullt går upp mot den i dubbelt så stora pastorat, vilket förhållande förklaras av att de prästerliga arbetsuppgifterna företer en icke ringa grad av elasticitet. Detta bekräftas av arbetstidsstudierna. Sålunda förhåller det sig i allmänhet så, att — där i ett pastorat ett förhållandevis stort timantal redovisats för en viss uppgift — ett jämförelsevis litet antal timmar upptagits för någon eller några andra uppgifter. Också kan i verkligheten en präst till följd av elasticiteten i arbetsuppgifterna förskaffa sig så mycket arbete i tjänsten, som han vill taga

på sig. Härutinnan föreligger icke någon skillnad mellan pastorat med en och med flera präster. Det lärer dock vara uppenbart att redan den omständigheten, att en präst har skyldighet att betjäna mer än en församling med söndaglig gudstjänst, expedition och ordförandeskap i mera än ett kyrkoråd — uppgifter som icke får utan laga förfall eftersättas — inskränker den möjlighet att fördela uppgifterna på för honom lägliga tider, som eljest står honom till buds. Den omständigheten att hans pastorat består av två eller flera församlingar verkar fördenskull extra tyngande på hans ordinarie arbete.

Pastoratsindelningen och den borgerliga kommunindelningen

Förhållandet mellan pastoratsindelningen och den borgerliga kommunindelningen behandlar pastoratsindelningssakkunniga i 5 kap. (s. 45—55). De påpekar här till en början, att den av kommunindelningskommittén på sin tid förutsatta aktualiseringen av omregleringar i pastoratsindelningen — i sammanhang varmed en överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelningen kunde övervägas — inträffat genom 1949 års riksdagsbeslut om prästerskapets lönereglering och det därav påkallade utredningsuppdraget för de sakkunniga, och nämner vidare i avseende å det nuvarande förhållandet följande.

Före den nya kommunindelningen sammanföll i regel på landsbygden och i de mindre städerna kommun- och församlingsindelning. Grundläggande för den territoriella pastoratsindelningen är den territoriella församlingen. Pastoraten består av en eller flera församlingar, vilka senare i huvudsak sammanfaller med de gamla borgerliga kommunernas områden. Den 1 januari 1948 var enförsamlingspastoraten 604 och flerförsamlingspastoraten 758. Den förra gruppen har sedan dess ökats med 10 och den senare minskats med 3. Antalet städer var vid 1952 års ingång 133, vilka med ett fåtal undantag utgjorde egna församlingar eller omfattade flera sådana. Dessa stadsförsamlingar bildar var för sig eller tillsammans med angränsande landsbygdsförsamlingar pastorat. Städer med mera betydande folkmängd (över 30 000 inv.) är med få undantag uppdelade i flera församlingar och pastorat. För dessa sistnämnda städers del torde det icke ifrågakomma att bilda större pastorat än som motsvarar stadskommunens område; anpassning till dennas gränser föreligger redan antingen i form av kongruens eller så, att flera pastorat rymmes inom kommunen. För stad, som gemensamt med landskommun bildar en församling, kan nybildning av pastorat ske blott under förutsättning av församlingsdelning. Köpingskommunernas antal var vid 1952 års ingång 88. Det övervägande antalet bildar egna församlingar; några få är uppdelade i två eller flera sådana. Övriga köpingskommuner bildar var för sig församling med en landskommun samt pastorat med denna eller flera församlingar. Några större svårigheter att anknyta pastoratsindelningen till de församlingsenheter, vari städer och köpingar är inordnade, torde icke vara för handen. Annorlunda är läget beträffande den återstående gruppen, de egentliga landskommunerna, där ändringar i pastoratsindelningen huvudsakligen torde bli aktuella. Särskilt gäller detta tidigare landskommuner, vilka bildar församling och pastorat tillsammans med stad men genom den nya kommunindelningen sammanförts med andra landskommuner till större enheter.

En jämförelse mellan den gällande pastoratsindelningen och den nya kommunala indelningen ger vid handen, att man vid gruppering av de förutvarande kommunerna i större enheter i allmänhet tagit hänsyn till pastoratsindelningen. I många fall har kommuner, som redan sammanfaller med pastorat, lämnats orubbade. Av gjord sammanställning framgår, att av de 1 369 territoriella pastoraten den 1 januari 1952 (stads- samt blandade stads- och landsbygdspastorat inräknade) sammanföll 429 med borgerliga kommuner enligt den nya indelningen och 667 föll gruppvis helt inom gränserna för respektive kommuner (331 jämte del eller delar av andra pastorat). Beträffande 49 pastorat rådde såtillvida kongruens, att pastoratet omfattade två eller flera kommuner (både stads- och landskommuner). Splittrade på olika kommuner var 224 pastorat.

Under erinran om att beträffande de kyrkliga kommunerna (församlingarna) icke nu förelåg någon fråga om en motsvarande förstoring som den, vilken vidtagits med avseende å de borgerliga primärkommunerna, betonar de sakkunniga, att man fördenskull vid bedömandet av spörsmålet om pastoratens anslutning till den nya kommunindelningen torde ha att utgå från en i stort sett oförändrad församlingsindelning. De framhåller vidare i detta sammanhang följande.

Den kommunala självstyrelsen har inom pastoratsförvaltningen, där denna icke sammanfaller med församlingsförvaltningen, ett begränsat utrymme och är i stort sett anknuten till boställsförvaltningen. Denna står dock i väsentlig mån under myndighetskontroll. Utdebiteringen till pastoratsutgifterna är i regel föga betydande i jämförelse med den borgerligt kommunala. Det är dock för skattebetalarna ett intresse att den ojämnhet i utdebiteringen, som den borgerliga kommunens uppdelning mellan olika pastorat kan medföra, i görligaste mån elimineras genom kongruens mellan kommun- och pastoratsindelning.

Befintligheten av en tätort, som utgör ett naturligt centrum för flera kommuner, har i många fall blivit bestämmande för kommunindelningen. Även från pastoral arbetssynpunkt är ofta fördelar förenade med att också pastoratet har ett förvaltningscentrum i en sådan ort. I icke ringa utsträckning har sedan år 1910 flyttning av prästgård från landsbygd till tätort redan ägt rum.

Även i ett annat avseende skulle en anpassning av pastoratsindelningen till de borgerliga kommunerna vara av värde för det prästerliga arbetet. För närvarande äger konfirmandundervisning i stor utsträckning rum i anslutning till det sjunde skolåret. Tendensen till centralisering av skolväsendets högre stadier till huvudorten i en borgerlig kommun, som sammanfaller med pastorat, skulle underlätta en samordning av konfirmandundervisningen med kommunens skolväsen.

För den borgerliga kommunen är verksamheten i väsentlig mån baserad på att medlemmarna uppsöker förvaltningscentrum, kommunalkontor och andra expeditioner. I viss mån gäller ett motsvarande förhållande i fråga om de pastorala angelägenheterna men därjämte ett omvänt, nämligen att prästen regelmässigt har att uppsöka sina församlingsbor. Prästen får icke nöja sig med att fullgöra sina legalt reglerade skyldigheter, kyrko- och folkbokföring, expedition, gudstjänst, tjänsteförrättningar etc. Av honom kräves ett personligt engagemang, som innebär en aktivitet av helt annan art

än vad som i allmänhet påkallas i det kommunala förvaltningsarbetet. Folkmängden i ett pastorat kan därför icke utan avsevärd olägenhet för pastoralvården överskrida ett tal, utöver vilket en tillfredsställande kontakt med olika befolkningsgrupper omöjliggöres.

Till sist understryker de sakkunniga, att pastoratsbildningen i allt fall främst åsyftar att skapa för det prästerliga arbetet lämpliga enheter samt att det i sin mån ock må beaktas, att genom en nyordning av pastoraten till överensstämmelse med de nya borgerliga kommunerna olägenheter i särskilda fall kan vållas den kyrkliga traditionen och seden. Det torde komma att finnas fall, där en sådan anpassning skulle för det kyrkliga arbetet medföra större nackdelar än fördelar.

Befolkningsutvecklingen

Beträffande befolkningsutvecklingen och dess betydelse för indelning och organisation, som pastoratsindelningssakkunniga behandlar i 6 kap. (s. 56—61), framhåller de till en början, att en revision av pastoratsindelningen bör, i likhet med vad som åsyftades vid regleringen av den borgerliga kommunindelningen, inriktas på att skaffa en relativ trygghet mot alltför snara indelningsändringar, och anför härom följande.

För att indelningen skall kunna bereda möjlighet till arbete på längre sikt bör man helst kunna räkna med att den blir bestående åtminstone i 30 år. Med en sådan riktpunkt är det nödvändigt att taga hänsyn till tendenser i utvecklingen, som kan komma att medföra minskning i befolkningsunderlaget. En ökande folkmängd bereder mindre bekymmer; indelningsfrågor, som sammanhänger därmed, kan utan större olägenhet tagas upp alltefter som förutsättningarna för en ändring är för handen. Den normala lösningen av sådana frågor blir i regel först ökning av organisationen och sedan pastoratsdelning.

Efter redogörelse för vissa framställda befolkningsprognoser, dels för landsbygden, dels för tätorter av skilda slag, framlägger de sakkunniga i en särskild sammanställning resultatet av en av dem verkställd undersökning av folkmängdsutvecklingen i de nuvarande landskommunernas områden. De sakkunniga sammanfattar sitt omdöme av undersökningsresultatet med hänsyn till pastoratsindelningen sålunda.

Större tätorter verkar regelmässigt såsom i befolkningshänseende stabiliserande faktorer. Deras folkmängdsökning kan allt efter förhållandet mellan tätorts- och jordbruksbefolkning uppväga minskningen i den senare. Även mindre tätorter kan spela motsvarande roll, men snarare så, att deras befolkningstillväxt kan fördröja folkmängdsminskningen i vederbörande pastorat såsom helhet. Det gäller därför att i varje särskilt fall ägna uppmärksamhet åt frågan, i vad mån vid indelningen av ett landsbygdspastorat befintligheten av en mera betydande tätort kan antagas hejda eller fördröja sådan beräknad nedgång i folkmängden, som eljest skulle motivera pastoratets sammanläggning med annat pastorat eller församling.

Nuvarande indelning och organisation

I 7 kap. (s. 62—80) redogör pastoratsindelningssakkunniga härefter för grunderna för och utvecklingen i praxis av pastoratens nuvarande indelning och organisation och framhåller därvid det nära sammanhang, som frågan om pastoratsindelningen har med frågan om fördelningen av de prästerliga krafterna på pastoraten; de båda frågorna måste därför ses med utgångspunkt i detta samband. De sakkunniga anför i anslutning härtill bland annat följande.

Organisationen av församlingsprästerskapet, som ursprungligen var baserad på sockenkyrkan, så att varje församling utgjorde ett pastorat och hade blott en präst, har i äldre tid varit väsentligen beroende av tillgången på lokala avlöningstillgångar; även geografiska förhållanden har medverkat till att den organisatoriska enheten, pastoratet, i varje fall på landsbygden, fått en begränsad omfattning oftast med blott en prästerlig tjänst. I den mån folkmängden stigit och delning av pastorat icke kommit i fråga har organisationen ökats genom inrättande av prästerliga biträdestjänster. Härav har följt, att ett större antal kyrkoherdetjänster numera har karaktären av förmanstjänster, såtillvida att i samma pastorat finnes en eller flera tjänster med lägre ställning än kyrkoherdetjänsten. Fortfarande är dock över 40 procent av de 1 369 territoriella pastoraten utan fasta biträdestjänster; dessa pastorat bildar de s. k. enprästpastoraten.

De ekonomiska förutsättningar, under vilka den församlingsprästerliga organisationen tillkom, är numera andra. Genom maximeringen av pastoratens utgifter för prästerskapets avlöning samt skatteutjämningen över kyrkofonden och dennas finansiering genom den allmänna kyrkoavgiften kan organisationen justeras oberoende av tillgången på avlöningsmedel inom varje pastorat för sig. Kungl. Maj:t har blivit i stånd att oavsett menighetens förmåga av uppoffringar för avlöning av prästerskapet ordna tjänsternas fördelning efter vad som från rikskyrkliga synpunkter synes bäst.

Efter tillkomsten av 1910 års prästlönelagstiftning, varigenom för första gången en allmän utjämning av kostnaderna för prästerskapets avlöning infördes, har frågan om den församlingsprästerliga organisationens omfattning i stort sett bedömts från synpunkten av den kyrkliga verksamhetens behov och önskemålet att effektivt utnyttja de prästerliga krafterna. Detta avspeglas i det sedan dess stigande antalet ändringar i pastoratsindelningen. Folkmängd, bebyggelsekaraktär, avstånd och areal inom ett pastorat har därvid varit viktiga faktorer för avgörandet om organisationens storlek. En icke av förhållandena motiverad ojämnhet mellan pastoraten består dock fortfarande i avseende å folkmängd och tjänsteorganisation.

Ändringarna i indelningen och organisationen har huvudsakligen skett genom delning eller genom sammanläggning av förutvarande pastorat. Grundläggande för dessa ändringar har företrädesvis varit hänsynen till folkmängd och areal men även till de föreliggande historiska och naturliga — geografiska och sociala — förutsättningarna. Inom organisationen har under denna tid kyrkoadjunktsinstitutionen fått allt större plats.

Såvitt angår städerna har man vid behandlingen i regel utgått från att en befolkning av intill 5 000 kan betjänas av en präst utan att arbetsbördan blir alltför tyngande. Beträffande landsbygden har en präst ansetts vid måttlig areal (c:a 1 kv.-mil) kunna betjäna en folkmängd av högst 3 000, under

det han förutsatts icke ha tillräcklig sysselsättning vid en folkmängd under 2 000. För städerna torde frågan om minimital icke ha varit aktuell.

Till närmare belysning av förhållandena lämnar de sakkunniga härefter en utförlig redogörelse för indelningsändringar, som under de senaste 40—50 åren vidtagits, samt för resultatet av dessa vid årsskiftet 1947/48 med hänsyn till folkmängd, areal och antal församlingar inom pastoraten och dessas förhållande till antalet präster därstädes. Resultatet visar stora variationer såväl inom respektive stift som de skilda stiften emellan och särskilt med avseende å förhållandena i landsbygdspastoraten (den administrativa landsbygden) samt i stadspastoraten och de blandade stads- och landsbygdspastoraten. Vad beträffar de framkomna siffrornas betydelse för mätande av (de potentiella) arbetsuppgifternas omfattning erinrar de sakkunniga om följande.

En stor areal verkar regelmässigt förtyngande, om arbetsbördan eljest, bedömd enbart efter folkmängdstal, antages vara normal. Fasta jämförelsetal kan därvid svårligen uppställas; bebyggelsens spridning och kommunikationsledernas beskaffenhet måste verka differentierande från pastorat till pastorat. Med hänsyn tagen till kända förhållanden härutinnan torde man emellertid kunna av siffrorna utläsa, att olikheterna mellan de sydliga stiften icke har några större proportioner, Skara och Visby stift möjligen undantagna; för dessa två tillkommer en särskild omständighet, nämligen antalet kyrkor och församlingar per präst. I de nordliga delarna av riket, särskilt Härnösands och Luleå stift, tyder däremot siffrorna för landsbygdspastoraten på en avsevärt större arbetsbelastning per präst än söderut. De högre folkmängdstalen för stadspastoraten och de blandade pastoraten kompenseras av de lägre arealtalen samt, beträffande de blandade pastoraten, jämväl av den omständigheten att städerna utgör kommunikationscentra för dessa pastorat med i regel både goda och täta förbindelser med landsbygden. Vidare framgår, att i såväl stadspastorat som blandade stads- och landsbygdspastorat, sedda såsom grupper, antalet präster år 1948 i regel överstiger antalet i pastoratet ingående församlingar. Frågan i vad mån arbetet tynges genom att varje präst har att betjäna mer än en församling kan fördenskull för dessa grupper blott i undantagsfall få betydelse. I landsbygdspastoraten åter var förhållandet vid samma tidpunkt i viss mån annorlunda. För dessa visar det sig, att frågan i vad mån ett större antal församlingar än en per präst kan öva inflytande på arbetsbördan och därmed på organisationens lämpligaste omfattning huvudsakligen är aktuell för Visby, Skara och Lunds stift. En sammanställning för samtliga pastoraten beträffande antalet pastorat stiftsvis med mer än en församling per präst den 1 februari 1952 utvisar, att en pastoratsindelning med två församlingar per präst är vanligast i Lunds stift (115 av 287 pastorat i riket i dess helhet), med tre församlingar i Skara stift (22 av 41) samt med fyra församlingar i Skara stift och Visby stift (8 resp. 5 av 15).

I anknytning delvis till en med domkapitlen — efter hörande av vederbörande stiftskommittéer för de aktuella pastoratsindelningsfrågornas beredning — anordnad enkät framlägger de sakkunniga här till sist sina synpunkter *dels* på i vad mån frågan om den församlingsprästerliga organisationens

omfattning i pastorat — där man på grund av antalet i pastoratet ingående församlingar kan tänkas behöva räkna med ett mindre folkmängdstal per präst än det normala — är beroende på turordningen för gudstjänsterna i församlingskyrkorna, *dels* på frågan om betydelsen för organisationen av prästernas tjänstegrad och deras bostadsförhållanden.

Villkoren för gudstjänstliv och församlingsvård

Slutligen har de sakkunniga i 8 kap. (s. 81—92) analyserat och sammanfattningsvis belyst frågan, huru villkoren för gudstjänstliv och församlingsvård gestaltar sig i pastorat av olika typ, under hänsynstagande till skilda lokala förutsättningar.

Efter att inledningsvis ha berört de förändringar i den kyrkliga verksamheten, som samhällsutvecklingen sedan äldre tid medfört, framhålles här bland annat följande med avseende å den lokala församlingens betydelse såsom kyrkligt verksamhetsområde.

Den naturliga samhörigheten mellan alla sockenbor har särskilt i mindre församlingar varit bestämmande för utgestaltningen även av den moderna församlingsvården både när det gäller arbetet bland barn och ungdom och med avseende på föreningsverksamheten bland äldre. Den har karaktären av *församlingsarbete* med den lokala vidd och begränsning, som följer därav. Symbolisk för den nu skisserade tendensen inom nutida kyrkoliv är kombinationen församlingskyrka-församlingshem.

Däremot bör emellertid ställas en annan tendens, som går ut på att vidga ramen för den kyrkliga verksamheten. Församlingsrörelsen har växt ut till en kyrkorörelse, som bragt till uttryck de enskilda församlingarnas tillhörighet till en större samfundsgemenskap och fört fram organ och sammanslutningar i kontrakten, stiften och rikskyrkan.

De faktorer, som varit verksamma i den moderna samhällsutvecklingen och framkallat upplösning av de gamla lokala enheterna till förmån för bildandet av större kommunala verksamhetsområden, har också gjort sig gällande inom församlingsorganisationen. En alltför stark folkminskning i rena landsförsamlingar likaväl som en alltför stor folkökning i församlingar med tätortsbebyggelse kan vålla, att församlingen har svårt att fungera såsom en sådan. Församlingen utgör alltjämt en naturlig kyrklig arbetsenhet och kan, där underlaget för gudstjänstliv och övrigt kyrkligt arbete är tillfredsställande, svårligen såsom sådan ersättas.

De sakkunniga framhåller härefter, att vid bedömandet av de krav, som gudstjänstliv och församlingsvård ställer på den prästerliga arbetskraften i det enskilda fallet, hänsyn måste tagas till de betydande variationerna i församlingarnas struktur.

En viktig skillnad förefinnes mellan »kyrkliga» församlingar, där behovet av gudstjänsttillfällen är starkt och den kyrkliga seden väl hävdat sig även i fråga om sökandet av själavård, och »okyrkliga» församlingar, där både gudstjänstliv och församlingsvård i traditionell form råkat i förfall. Med hänsyn till arbetsbördan blir dock skillnaden icke så stor för församlingsprästen. Medan denne i förra fallet har full sysselsättning med de uppgifter, som sedan gammalt är givna, måste han i senare fallet ägna så mycket

mera arbete åt den uppsökande uppgiften och åt prövande av nya medel för att främja en förnyelse av kyrkolivet. Det moderna församlingsarbetet representerar sålunda en till det centrala i prästens kallelse hörande arbetsuppgift av krävande art, som han icke kan undandraga sig.

Ser man återigen till förutsättningarna för den kyrkliga verksamhetens utformning och till möjligheterna för prästerskapet att fylla de härigenom ställda kraven, är det andra faktorer, som framträder. Här kommer givetvis församlingarnas folkmängd och areal, deras geografiska och sociala struktur i betraktande. Men det är också av väl så stor betydelse, om prästerskapet har en eller flera församlingar att betjäna eller om en församling har en eller flera präster.

Efter redogörelse för de yttranden med avseende å frågan om en- eller flerprästpastorat, som avgivits vid den förut omnämnda enkäten med domkapitlen och vederbörande stiftskommittéer, framlägger de sakkunniga sina synpunkter på skilda förekommande pastoratstyper. De anmärker härtill följande.

Vår historiskt framvuxna pastoratsorganisation uppvisar så starka variationer, att det knappast låter sig göra att i en schematisk översikt redovisa alla förekommande pastoratstyper. Med hänsyn till utredningens syfte kan det vara motiverat att lämna å sido pastorat, som redan enligt de vid en senare tids ändringar i indelningen tillämpade principerna måste anses för små eller för stora. Men även om undersökningen begränsas till några av de allmännast förekommande pastoratstyperna, visar det sig vara förenat med stora svårigheter att behandla dem i ett sammanhang. En karakteristisk olikhet föreligger sålunda mellan den äldre typ av pastorat, bestående av en eller flera till folkmängd och areal små församlingar, vilken alltjämt är förhärskande i de sydsvenska och mellansvenska stiftens jordbruksbygder, och den nyare typ, som representeras å ena sidan av de över hela landet spridda pastoraten med större städer och andra tätorter och å andra sidan av de vidsträckta landsbygdspastoraten, framför allt i de båda norrlandsstiften men även i vissa trakter av andra stift.

I beaktande härav har de sakkunniga för granskningen av skilda pastoratstypers ändamålsenlighet indelat pastoraten efter deras större eller mindre folkmängd och areal (under eller över 1 500 invånare och 1 kvadratmil) samt därunder i pastorat av agrar- eller tätortskaraktär, bestående av en eller flera församlingar och betjänade av en eller flera präster. På den analys de sakkunniga här gjort bygger de till stor del det förslag till indelnings- och organisationsnormer, som de framlägger.

Sakkunnigförslaget

Huvudlinjerna i sakkunnigförslaget

Innan de sakkunniga övergår i 9 kap. (s. 93—115) till att precisera de riktlinjer för ny indelning och organisation av pastoraten, som de med stöd av den föregående redogörelsen för de härför relevanta huvudfaktorerna funnit böra tillämpas, framhåller de — med erinran om de prästerliga arbetsuppgifternas betydelse för dessa regleringar — följande.

Genom de på de sakkunnigas initiativ verkställda arbetstidsstudierna torde ha vunnits en — så långt sig göra låter — tillförlitlig och belysande bild av såväl omfattningen som arten av de arbetsuppgifter i tjänsten, som i olika typer av pastorat och under skilda organisationsformer för närvarande åvilar församlingsprästerskapet. I anslutning till den i samband med 1951 års religionsfrihetslagstiftning medgivna skattelindringen för personer, som ej tillhör svenska kyrkan, framhölls bland annat (SOU 1949: 20, s. 322 ff. och 337 ff.), hurusom en väsentlig del av de i prästerskapets tjänsteåligganden numera ingående arbetsuppgifterna icke hade enbart kyrklig utan fastmer övervägande borgerlig karaktär. Som detta omdöme i stort sett torde äga giltighet, kan redan därav slutas, att lösningen av nu föreliggande problem ej mindre blir av vikt för den speciellt kyrkliga verksamheten än även får en mera allmänt administrativ räckvidd.

De sakkunniga angiver härefter till en början de förutsättningar, varå en reform av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen bör bygga och vilka i samband med redogörelsen i de föregående kapitlen av dem ingående belysts från vissa samlande utgångspunkter. Förutsättningarna skärskådas härvid från huvudsakligen följande synpunkter: församlingarna såsom arbetsdistrikt och deras betydelse för den kyrkliga verksamheten; pastoratens och däri ingående församlingars struktur; pastoratens folkmängd och areal; avvägningen mellan riks- och lokalintresse; pastoratens förhållande till kommunindelningen; gudstjänstturordningen; pastoratens omfattning i avseende å antal församlingar; för pastorat erforderligt antal präster och möjligheten av prästs anställande för skilda pastorat.

På grundval av dessa förutsättningar har de sakkunniga kommit fram till vissa allmänna normer, som enligt deras uppfattning — med alla de smärre, lokalt betingade avvikelser eller jämkningar, som i en angelägenhet av förevarande art alltid måste förutsättas — bör tjäna till rättesnöre för den revidering av pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten, som avsetts.

Jag vill längre fram återkomma till den närmare innebörden av de av de sakkunniga sålunda uppställda förutsättningarna och normerna samt de sakkunnigas motivering härför. Här skall jag först i korthet redogöra för de huvudsynpunkter de sakkunniga härutinnan anlagt och det väsentliga i vad de med stöd därav föreslagit i avseende å indelning och organisation av pastoraten. Därvid följer jag i det huvudsakliga en av de sakkunniga själva gjord sammanfattning av förslaget.

De prästerliga arbetsuppgifterna är av största betydelse för organisationens utformning. Indelningen i pastorat blir å sin sida av given betydelse för den samlade prästerliga verksamhetens behöriga tillgodoseende.

En såvitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art är ett riksintresse, som måste ges ett avgjort företräde framför exempelvis en enskild församlings önskan att få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses nödvändig från arbetssynpunkt.

Ett riktigt förhållande mellan folkmängd och areal å ena samt tjänsteorganisation och indelning å andra sidan är en bestämd förutsättning för att den prästerliga arbetskraften skall kunna förväntas bli effektivt utnyttjad.

Vissa åtgärder förordas till lättnad i prästernas arbetsbörda, varigenom en ändamålsenlig indelning och organisation torde främjas.

Sålunda bör en centralisering av kyrkobokföringen i ett pastorat till dettas huvudort övervägas för möjliggörande av biträdeshjälps anskaffande för pastorsexpeditionen. Denna fråga bör dock städse prövas med hänsyn till de i varje fall föreliggande lokala betingelserna.

Vidare föreslås vissa regler för lån ur kyrkofonden till underlättande för församlingspräst att anskaffa egen bil att användas i tjänsten.

Ehuru gudstjänst principiellt synts böra hållas i varje församlingskyrka varje predikodag, har det dock befunnits rimligt, att, där folkmängden i en församling är särskilt liten och för gudstjänsthållningen tillräckligt antal präster icke kan ställas till förfogande i pastoratet, för sådan församling sammanlysning sker av högmässogudstjänsten med annan församlings.

För ny pastoratsbildning bör regelmässigt uppställas kravet, att minst en präst, om möjligt två, där får full sysselsättning med tjänsteuppgifter.

Behov av pastoratsdelning uppkommer, när gudstjänstliv och församlingsvård på grund av folkmängdens tillväxt och andra omständigheter icke längre kan besörjas enhetligt för hela pastoratet och tjänsteorganisationen fått en omfattning, som gör det svårt för kyrkoherden att utöva ledningen.

Vid fråga om sammanläggning av pastorat med annat pastorat eller del därav måste övervägas, icke blott huruvida de två kyrkoherdarna i de nuvarande pastoraten har eller kan få tillräcklig sysselsättning utan ock i vad mån vid en sammanläggning, där denna förutsätter en organisation av flera än en präst, arbetsgemenskap mellan dessa med någon fördel kan genomföras i det nybildade pastoratet.

En anknytning av pastoratsindelningen till den nya kommunindelningen (dock ej nödvändigtvis till kongruens mellan kommun och pastorat men likväl så att pastoratsgräns ej skär kommungräns) kommer i stort sett att vara till gagn för den kyrkliga organisationen. Pastorat bör icke vara delat mellan två län eller stift.

Antalet församlingar i ett pastorat med två präster bör helst icke överstiga fem. Olika folkmängdstal räknas med såsom mätare av prästernas arbetsbörda för tätortspastorat och landsbygdspastorat. Med bortseende från ojämnheter, vilka härledes av osäkerhet beträffande denna pastoratens karaktär och av »besvärlig tjänstgöring», har såsom norm för organisationen uppgjorts en schematisk regel, som skiljer mellan tätorts- och landsbygdspastorat med olika antal församlingar och präster.

Såsom »måttlig areal» för ett enprästpastorat om högst fyra församlingar gäller 1 1/2 kvadratmil, där icke särskilda omständigheter, såsom svårfram-

komliga vägar, skärgård o. d. talar däremot. Vid anställande av flera präster i ett pastorat bör nämnda normalmått för areal skäligen höjas med hänsyn till antalet präster.

Då folkmängden i ett pastorat med måttlig areal överskrider det tal, som skäligen ansetts kunna belöpa på dess prästerskap, bör man framför en pastoratsdelning, som innebär bildande av enprästpastorat, överväga inrättande av en ny tjänst, under förutsättning att organisationen ej redan nått gränsen för sin funktionsduglighet. I vissa fall kan en organisation med endast en präst bli den lämpligaste. En organisation av flera präster, vilken ger möjlighet till en mera individuell anpassning efter verksamhetens skiftande krav, innebär dock generellt sett påtagliga fördelar. En pastoratsorganisation av flera än fem präster är normalt icke önsklig.

Den för närvarande i ett fåtal fall tillämpade anordningen med gemensam kyrkoadjunkt för skilda till varandra gränsande pastorat föreslås komma till ökad användning. Sådan kyrkoadjunkts arbetsuppgifter inom de särskilda pastoraten bör fastställas av domkapitlet.

Där organisationen i ett pastorat består av blott kyrkoherde men folkmängdstalet väsentligt överstiger 3 000 för landsbygds- och 4 000 för tätortspastorat samt visar tendens till fortsatt stegring, bör tills vidare i pastoratet inrättas en kyrkoadjunktur. Om folkmängden ytterligare ökas, t. ex. med mer än 50 procent av nämnda grundtal och så att två prästers fulla arbetskraft erfordras, bör i regel adjunkturen ombildas till en komministratur. Då behov av en tredje tjänst inträder, bör denna under motsvarande förutsättning bli en kyrkoadjunktur. Vid ökning av organisationen utöver tre präster får arbetsförhållandena i varje särskilt fall bli avgörande. Icke i något fall, ej ens för de stora städerna, bör en organisation med flera kyrkoadjunkter än två förekomma.

Frågan om möjlighet för Kungl. Maj:t att ålägga vederbörande pastorat att tillhandahålla kyrkoadjunkt tjänstebostad mot erläggande av hyra bör upptagas till förnyad prövning.

Om antalet kyrkoherdetjänster i riket genom reformen blir väsentligt reducerat, synes det angeläget, att sådana justeringar sker i gällande prästvalslag, att större garanti ges för varje förtjänt präst att nå ordinarie tjänst.

Genomförandet av den nya indelningen och organisationen bör ske samtidigt för hela riket. Dessförinnan bör beslut om förflyttning av innehavare av indragna tjänster ha meddelats. Med avseende å sådan förflyttning föreslås vissa tillfälliga regleringar, varigenom antalet av de fall, då förflyttning till annan ort blir nödvändig, skulle kunna begränsas.

Jämte vad de sakkunniga sålunda föreslagit och förordat har de i sitt betänkande särskilt behandlat ett par till indelnings- och organisationsreformen närstående frågor ävensom de av mig inledningsvis omnämnda frågorna om de ordinarie prästernas lönegradsinplacering m. m.

I de förstnämnda två frågorna — avseende principerna *dels* för inrät-

tande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt, *dels* för pastoratets uppdelning i arbetsdistrikt (särskilda tjänstgöringsområden) och vad därmed sammanhör, eller biträdande präst stationering inom pastoratet — har de sakkunniga närmare angivit vissa förutsättningar, som borde föreligga för dylika indelningar.

I avseende å reglerna för prästernas lönegradsinplacering har de sakkunniga föreslagit nya grunder efter statistiskt fastställbara, schablonmässigt fixerade faktorer av kvalitativ natur. De nya inplaceringsreglerna avses att med reformens genomförande tillämpas enhetligt för samtliga ifrågavarande tjänster. I anslutning härtill föreslås, att antalet lönegrader för komministrar reduceras från fyra till två samt att inrättande av särskilt tjänstgöringsområde inom pastorat ej vidare skall inverka på vare sig kyrkoherdes eller komministers lönegradsplacering.

För åskådliggörande av en indelning och organisation med tillämpning av de sakkunnigas förslag till riktlinjer har till betänkandet fogats ett utkast till dylik indelning och organisation för de territoriella pastoraten i riket, bortsett från Stockholms stad vars kyrkliga indelning och organisation nyligen varit föremål för utredning genom särskilda sakkunniga. En sammanställning visar, att enligt utkastet antalet prästerliga tjänster utom Stockholm bleve praktiskt taget oförändrat. Kyrkoherdetjänsterna skulle emellertid minskas med 193 och komministertjänsterna med 7 men kyrkoadjunkturerna ökas med 199.

En indelning och prästerlig organisation enligt detta de sakkunnigas utkast beräknas, vid en tillämpning av de föreslagna reglerna för kyrkoherdarnas och komministrarnas inplacering i lönegrad, innebära en årlig minskning av lönekostnaderna för församlingsprästerna i riket med i avrundat belopp 90 000 kronor.

YTTRANDEN

I åtskilliga av de över pastoratsindelningssakkunnigas förslag avgivna yttrandena har uttalanden gjorts rörande angelägenheten överhuvudtaget av en pastoratsindelningsreform, som här förutsatts, ävensom framförts vissa mera allmänna omdömen rörande det nu föreliggande förslaget.

Behovet av en ändring av den nuvarande pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen har av remissmyndigheterna allenast ifrågasatts av *stiftsnämnden i Göteborg*, som — från de synpunkter stiftsnämnden företräder — icke känner sig övertygad om att en allmän översyn av pastoratsindelningen är nödvändig. Stiftsnämnden anser, att i de relativt få fall, då behov av ändring föreligger, sådan kan ske från fall till fall utan en allmän omstöpning med de vittgående konsekvenser, som härav måste följa. *Domkapitlet i Karlstad* anför, att det visserligen intet har att erinra mot en av förhållandena på varje ort betingad ändring i nuvarande pasto-

ratsindelning, men att domkapitlet icke kan biträda en sådan hela riket omfattande pastoratsindelning, som de sakkunniga föreslagit. *Sveriges yngre prästers förbund* hemställer för sin del, att en ny och allsidig utredning verkställes i frågan med deltagande jämväl av särskilda representanter för de speciellt berörda stiften.

I övrigt har i nu förevarande sammanhang i huvudsak anförts följande.

Domkapitlet i Uppsala: Den i vissa avseenden föråldrade pastoratsindelningen innebär ett problem, som kräver sin lösning. Därom råder säkerligen enighet från alla intressegruppers sida. När det emellertid gäller frågan, huru tillfredsställande rättelse skall ernås, torde det vara hart när omöjligt att tillgodose alla önskemål. De sakkunniga har synbarligen betraktat spörsmålet som en utjämnings- och fördelningsfråga, där den ekonomiska synpunkten spelat en icke oväsentlig roll. Från kyrkans synpunkt hade det otvivelaktigt varit önskvärt, om församlingens behov av gudstjänst och präst satts i första rummet. Som allmänt omdöme bör dock kunna medgivas, att de sakkunniga under för handen varande förhållanden och med hänsyn till de disparata aspekter, som de skilda intressegrupperna lägger på spörsmålet, kommit fram till riktlinjer, som synes kunna bilda basen för en för alla parter godtagbar lösning.

Domkapitlet i Linköping: Vid uppgörandet av sitt principförslag har de sakkunniga haft en välbetänkt omsorg om storstädernas samt Norrlands behov av effektiv prästerlig försörjning. Detta måste räknas till sakkunnigförslagets förtjänster. Den får emellertid icke köpas genom en alltför stor utarmning av mellersta Sveriges kyrkliga organisation.

Domkapitlet i Skara: De ingående och omsorgsfulla utredningar, som ligger till grund för de sakkunnigas betänkande, har bekräftat nödvändigheten av en översyn av den kyrkliga organisationen. I kyrkans eget intresse bör det i viss omfattning ske en omreglering, under hänsynstagande både till de nuvarande befolkningsförskjutningarna från landsbygden till tätorterna och till bristen på prästerliga krafter i vissa storstäder och inom delar av norrlandsstiften.

Domkapitlet i Strängnäs: Att den nuvarande pastoratsindelningen i många fall behöver ändras är uppenbart, varvid pastoratsbildningen bör skapa för det prästerliga arbetet lämpliga enheter, men rationaliseringen får under inga omständigheter medföra att det kyrkliga livet bortrationaliseras. Varje sådan farhåga skulle också ha varit helt utesluten om de kamerala och ekonomiska övervägandena, som givetvis har sin stora betydelse, hade fått träda i bakgrunden för de kyrkliga och religiösa principer, som flerstädes förekommer i betänkandet men aldrig tillerkänts ett rätt dominerande inflytande. Hänsyn bör tagas till folkviljan i största möjliga utsträckning. Det är ett riksintresse och än mer ett rikskyrkligt intresse att den kyrkliga organisationen göres ändamålsenlig. Men man kan icke lämna de historiska hänsynen ur räkningen.

Domkapitlet i Västerås: Utan att bestrida det berättigade i kravet på en rationalisering och vikten av att de prästerliga arbetskrafterna fullt och effektivt utnyttjas vill dock domkapitlet för sin del framhålla det vanskliga i att anlägga en alltför rationell synpunkt på prästens arbete. Prästen kan inte jämföras med en kommunal eller statlig tjänsteman. Hans arbete är i hög grad individuellt och decentraliserat varför han inte kan centralt dirigeras i likhet med andra befattningshavare. Å andra sidan påkallar den

förändrade befolkningssituationen en omorganisation av den kyrkliga verksamheten. Det blir här fråga om en nödvändig anpassning till ett ofrånkomligt faktum. Den nuvarande pastoratsindelningen måste därför justeras. Från kyrkans sida består det mest angelägna i denna förändring dock inte däri, att mindre pastorat sammanslås, även om detta i många fall är motiverat, utan däri att större samhällen och städer får flera prästerliga arbetskrafter och de stora pastoraten delas.

Domkapitlet i Växjö: Domkapitlet anser, att en allmän översyn av den svenska kyrkans pastoratsindelning av olika skäl nu är behövlig och tänker därvid i första hand på den stora befolkningsomflyttning, som medfört städernas tillväxt, ett framväxande av nya tätorter och en däremot svarande avfolkning av landsbygden. För en pastoratsreglering talar jämväl de ohållbara kyrkliga förhållanden, vilka uppstått genom utebliven eller försenad församlingsreglering i de större städerna och särskilt i Stockholm. En omreglering måste genomföras så, att man gottgör vad som försummats rörande de större städerna, församlingar med tätorter och stora delar av Norrland och härtill har förslaget givit beaktansvärda bidrag. För lösningen av dessa frågor får emellertid icke kyrkans livsvillkor i stort och inom övriga delar av landet försämras.

Domkapitlet i Lund: Domkapitlet behöver knappast påpeka vilka betydelsefulla och nära nog vitala frågor för vår kyrka, betänkandet behandlar och angiver lösning för. Domkapitlet är angeläget att framhålla, att betänkandet är ett synnerligen förtjänstfullt arbete, i vilket de svåra och komplicerade frågorna blivit sakligt och allsidigt belysta. I mångt och mycket är domkapitlet fullt ense med de sakkunniga. I några betydelsefulla frågor — i viss mån sammanhängande med varandra — måste dock domkapitlet intaga en gentemot de sakkunnigas majoritet bestämt motsatt position.

Domkapitlet i Göteborg: De sakkunniga har på ett förtjänstfullt sätt framhållit behovet av en förbättrad församlingsprästerlig organisation, innebärande inrättandet av flera prästerliga tjänster och uppdelandet av alltför stora församlingar inom tätorter, städer och vissa delar av de norrländska stiften. Domkapitlet kan emellertid icke ansluta sig till den uppfattning, som de sakkunniga företräder, när det gäller bästa sättet att ernå en sådan nödvändig förbättring av den kyrkliga organisationen.

Domkapitlet i Härnösand: Domkapitlet finner det ostridigt att befolkningsutvecklingen i vårt land under 1900-talets gångna hälft undergått en så markant förändring att en revision av den nuvarande pastoratsindelningen är fullt befogad också från kyrkans synpunkt. Den är nödvändig dels med hänsyn till möjligheterna att bättre kunna utnyttja de prästerliga krafterna, dels med hänsyn till församlingslivets behov, framförallt i de församlingar, där nya befolkningscentra, s. k. tätorter, växt fram. Domkapitlet konstaterar också med tillfredsställelse, att de sakkunniga i sitt betänkande med hänsyn till givna direktiv och med beaktande av det kyrkliga livets krav givit många värdefulla uppslag och enligt domkapitlets mening framlagt åtskilliga realiserbara förslag när det gäller att lösa de problem, som sammanhänger med angivna förhållanden.

Domkapitlet i Luleå: Försåvitt utredningsarbetet mer eller mindre bestämts av önskemålet att hålla organisationen inom nuvarande antal prästerliga krafter och inom nuvarande kostnadsram, har den synpunkt förryckts, som vid en utredning av detta slag givetvis bort vara den i första hand vägledande, nämligen vad en effektiv församlings- och själavård under nuvarande förhållanden kräver. Denna fråga borde först ha ställts och be-

svarats utan sidoblickar åt andra önskemål. Därefter hade den frågan fått ställas, på vad sätt och i vad mån det må vara möjligt att tillgodose de sakligt motiverade kraven. Det hade för alla berörda parter och för ärendets fortsatta behandling varit gagneligt, om utredningen kunnat läggas upp på detta sätt. Nu undgår man icke att gång efter annan fråga sig, om de framförda förslagen är grundade helt på vad som är från församlings- och själavårdens synpunkt ändamålsenligt eller om de tillika påverkats av andra hänsyn.

Domkapitlet i Visby: Det är riktigt, att ett av kyrkans största problem för närvarande ligger i de högst otillfredsställande möjligheterna för själavårdande verksamhet i storstadsförsamlingarna och att lösningen av detta problem bör vara föremål för hela kyrkans gemensamma strävan. Att emellertid i detta syfte mera väsentligt rubba nu gällande indelning i de mindre församlingarna av i allmänhet agrar karaktär skapar omedelbart nya problem och synes varken vara rättvist eller välbetänkt.

Domkapitlet i Stockholm: Vad beträffar behovet av arbetskraft för den kyrkliga verksamheten inom riket i dess helhet vill domkapitlet framhålla, att det från kyrkliga synpunkter självfallet är önskligt, att verksamheten inom växande samhällen utbygges utan reduktion av den bestående organisationen i andra delar av landet. Att detta för närvarande icke synes vara möjligt sammanhänger med den bristande personaltillgången. Därest ett ändrat läge i detta hänseende skulle uppkomma, bör enligt domkapitlets mening organisationen utbyggas till större omfattning än som nu är möjligt.

Stiftsnämnden i Skara: Stiftsnämnden vill uttala sin uppskattning över den omsorg och grundlighet, som utmärker de sakkunnigas förslag. Stiftsnämnden är fullt införstådd med att de befolkningsförskjutningar, som under det senaste halvseklet ägt rum inom vårt land, nödvändiggör en översyn av den nuvarande pastoratsindelningen och i samband därmed ett övervägande av, huru de prästerliga arbetskrafterna skall fördelas för att bäst kunna tillgodose den kyrkliga verksamhetens behov.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Det lärer icke kunna bestridas, att den nuvarande pastoratsindelningen i vissa avseenden är otillfredsställande och att en översyn av denna indelning (icke indelningen i församlingar) — liksom förut av kommunindelningen — är av behovet påkallad. Vissa pastorat torde icke ge full sysselsättning åt en präst och åtskilliga pastorat torde vara otillräckligt tillgodosedda i avseende å sin tjänsteorganisation. Vid översynen av pastoratsindelningen lärer emellertid andra synpunkter än de som särskilt starkt gjorde sig gällande beträffande kommunindelningen böra anläggas. Avseende synes sålunda böra läggas mindre vid den ekonomiska sidan av saken än vid angelägenheten av att gudstjänstliv och församlingsvård i största möjliga utsträckning främjas.

Länsstyrelsen i Gotlands län: Under de senaste åren har med allt större tydlighet framgått, att rikets nuvarande pastoratsindelning icke är tillfredsställande. I nämnda avseende har åberopats bland annat ojämnheterna i indelningen. Med hänsyn härtill måste betänkandets framläggande i och för sig hälsas med tillfredsställelse.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Den översyn av den kyrkliga administrationen, som betänkandet föreslår, synes länsstyrelsen innebära ett steg i rätt riktning när det gäller kyrkans anpassning till det moderna samhället. Genom den kraftiga förändring av befolkningsförhållandena under de se-

naste årtiondena med en minskning av invånarantalet i de flesta pastorat på rena landsbygden och en motsvarande ökning av befolkningen i större samhällen och städer har uppstått en situation, till vilken den kyrkliga organisationen och arbetet bör anpassas.

Länsstyrelsen i Hallands län: Enligt det föreliggande förslaget kommer ett stort antal pastorat i de syd- och mellansvenska stiften att reduceras. Det är troligt att en sådan ändrad indelning medför vissa olägenheter för den kyrkliga verksamheten och att opposition är att vänta från många församlingar och pastorat. Bland de befarade olägenheterna må nämnas att den kyrkliga strukturen i stiftet i viss mån förändras, att svårigheter uppstår att hålla gudstjänst varje söndag i församlingarna, att samhörigheten inom pastoraten försvagas, samt att befordringsutsikterna för prästerna inom de berörda stiften försämras. Trots de sålunda befarade olägenheterna anser länsstyrelsen, att skälen för en ändrad pastoratsindelning är så starka att en allmän indelningsändring bör genomföras.

Länsstyrelsen i Värmlands län: Länsstyrelsen vill till en början framhålla, att enligt länsstyrelsens mening de sakkunnigas betänkande och förslag innefattar ett i det stora hela förtjänstfullt försök att lösa ett på grund av den historiska utvecklingen ganska invecklat organisatoriskt spörsmål. Klart är att man vid den avvägning av olika faktorer, som måste föregå en sådan problemlösning, kan i vissa stycken komma till olika resultat beroende på den vikt, som tillmätes en eller flera av dessa faktorer. I huvudfrågan delar länsstyrelsen de sakkunnigas uppfattning därom, att en förändring av den nuvarande pastoratsindelningen bör komma till stånd i de fall, då de nuvarande pastoraten är antingen för stora eller för små för att på ett tillfredsställande sätt kunna fungera i fortsättningen. En viss utjämning beträffande pastoratens ytvidd och folkmängd till önskvärd storlek skulle därigenom kunna åvägabringas till gagn i första hand för den prästerliga verksamheten men jämväl för samarbetet mellan de kyrkliga och de borgerliga primärkommunerna.

Länsstyrelsen i Västmanlands län: Till en början får länsstyrelsen uttala sin principiella anslutning till de sakkunnigas förslag. Motstånd mot detsamma får man säkerligen förvänta i det att man på sina håll kommer att finna det svårt att släppa de traditionella synpunkterna, även om traditionen delvis kommer att bevaras genom att församlingarna icke kommer att beröras av förslaget. Men hur traditionsbunden man än må vara, kan man väl icke ställa sig helt oförstående för utvecklingens krav. Den föreslagna pastoratsindelningen liksom den genomförda kommunindelningsreformen har samma bakgrund, nämligen de befolkningsomflyttningar, som ägt rum och som tunnat ut den egentliga landsbygdsbefolkningen. En så vitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga prästerliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art är, såsom de sakkunniga framhållit, ett riksintresse, som måste ges ett avgjort företräde framför exempelvis en enskild församlings önskan att få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses nödvändig från arbetssynpunkt.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län: Länsstyrelsen finner det uppenbart, att en viss justering av gällande pastoratsindelning måste äga rum. En sådan justering är påkallad framför allt av de ändrade befolkningsförhållandena, som medfört en stark minskning av invånarantalet å landsbygden och en motsvarande ökning av befolkningen i städerna och tätorterna. De numera

delvis ändrade arbetsuppgifterna å de prästerliga tjänsterna och kommunikationernas utveckling under senaste åren utgör också faktorer, som motiverar en omprövning av pastoratsindelningen.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län: De sakkunnigas utredning har enligt länsstyrelsens förmenande givit klart belägg för att en reform av den nuvarande pastoratsindelningen från skilda synpunkter är ofrånkomlig. De riktlinjer, som de sakkunniga i detta hänseende uppdragit, synes länsstyrelsen väl avvägda och lämpliga att ligga till grund för en indelningsreform.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Det uppdrag, som anförtrotts pastoratsindelningssakkunniga, får anses vara ytterligt genomgripande och betydelsefullt. Det gäller att på ett tillfredsställande sätt bryta en indelning och organisation, som i de sydligare delarna av landet vuxit fram redan under den tidiga medeltiden. Ehuru denna organisation givetvis bär traditionens helgd och måhända har ivriga försvarare i de skilda församlingarna, får man icke glömma den omgestaltning av samhället, som under århundradena skett i ekonomiskt hänseende, beträffande befolkningsförhållandena och kommunikationsväsendet. Härtill kommer, att en ny indelning av flertalet av de borgerliga kommunerna nyligen genomförts. Det kan med hänsyn till samtliga dessa skäl icke framstå annat än som naturligt, att även indelningen i pastorat och församlingar samt den prästerliga organisationen ordnas mera ändamålsenligt.

Kammarkollegiet: De sakkunniga har ansett, att pastoratsindelningen och den prästerliga organisationen skulle ordnas på sådant sätt, att befolkningen i riket i görligaste mån komme att äga lika möjlighet till prästerlig betjäning, detta oberoende av om pastoratet utgjordes av tätort eller landsbygd och oberoende av var inom riket pastoratet vore beläget, samt att prästernas arbetskraft bleve fullt och effektivt utnyttjad. Mot dessa principer för indelningen och organisationen, vilka principer synes ansluta till de för utredningen givna direktiven, lärer icke vara något att erinra.

Svenska kyrkans diakonistyrelse: Ojämnheterna i den gällande pastoratsindelningen och i den nuvarande fördelningen av den prästerliga arbetskraften är uppenbara och påkallar revision. Det försök till anpassning av kyrkoorganisationen efter den nutida samhällsstrukturen som det föreliggande betänkandet utgör måste därför hälsas med erkännande. Diakonistyrelsen delar de sakkunnigas mening, att en dylik organisatorisk förändring höggradigt måste taga hänsyn till angelägna kyrkliga behov inom våra hittills eftersatta växande bebyggelsecentra. Med tillfredsställelse noteras de framlagda förslagen till förbättringar i dessa avseenden.

Allmänna svenska prästföreningen: Med tillfredsställelse och instämmande konstaterar föreningen, att väsentliga förbättringar nu föreslås av de sakkunniga för norrlands- och tätortspastoratens del. Samtidigt måste emellertid djupt beklagas och gensaga resas mot att de sakkunniga synes varit bundna av sådana ekonomiska hänsyn, att de nämnda förbättringarna måst vinnas på bekostnad av den pastorala organisationen i mellan- och sydsveriges agrara bygder.

Svenska pastoratens riksförbund: I likhet med de sakkunniga finner riksförbundet det nödvändigt med en översyn av den kyrkliga organisationen. Den sedan lång tid pågående befolkningsförskjutningen från landsbygden till tätorterna har, såsom de sakkunniga på ett förtjänstfullt sätt belyst ge-

nom ingående och omsorgsfulla utredningar, skapat en mängd nya problem för det kyrkliga arbetet. Behovet av en utökning av den prästerliga arbetskraften inom vissa storstäder och inom vissa delar av norrlandsstiften liksom även av en förbättrad indelning inom dessa områden har av de sakkunniga beaktats och föranlett förslag, som riksförbundet i stora delar kan ansluta sig till. En sådan av utvecklingen betingad omreglering av pastoraten bör dock icke få medföra, att den kyrkliga verksamheten inom andra delar av riket, i synnerhet landsbygdsområdena inom de syd- och mellansvenska stiften, försvåras eller sättes i efterhand. Riksförbundet kan därvidlag inte underlåta att framhålla, att vissa av de sakkunnigas riktlinjer måste leda till ett eftersättande av de kyrkliga behoven på landsbygden. De från olika pastorat inkomna yttrandena visar även, att en tillämpning av dessa riktlinjer i stor utsträckning skulle ske mot de berörda självstyrelseorganens önskemål och synpunkter.

Av *pastoraten* har inalles 365 ingivit yttranden till domkapitlen över de sakkunnigas förslag, därav 90 större och mindre tätortspastorat, 110 större icke-tätortspastorat samt 165 mindre icke-tätortspastorat (häri inräknade de särskilda pastoraten i sådana kyrkliga samfälligheter av pastoratsenheter, som var för sig avgivit gemensamt yttrande till vederbörande domkapitel). Av ifrågavarande pastorat har 268 tillika ingivit sitt yttrande till svenska pastoratens riksförbund, varför dessas yttranden jämväl redovisas av riksförbundet bland de till förbundet inkomna och ingår i den däröver upprättade tabellsammanställningen.

Enligt en inom ecklesiastikdepartementet gjord sammanställning över de till domkapitlen inkomna yttrandena har en reform av pastoratsindelningen och den därmed sammanhörande tjänsteorganisationen — i någorlunda anslutning till de av pastoratsindelningssakkunniga förordade allmänna riktlinjerna — tillstyrkts av 45 pastorat, därav 22 tätortspastorat samt 12 större och 11 mindre icke-tätortspastorat, motsvarande sammanlagt 12 procent av dem, som yttrat sig. Av övriga har 72 pastorat eller 20 procent, därav 11 tätortspastorat, 20 större icke-tätortspastorat och 41 mindre icke-tätortspastorat, mera allmänt avstyrkt dylik indelnings- och organisationsändring, medan 248 pastorat eller 68 procent, därav 57 tätortspastorat, 68 större icke-tätortspastorat och 123 mindre icke-tätortspastorat, icke alls eller mindre klart yttrat sig i själva denna principfråga eller huvudsakligen anlagt lokala synpunkter däråt.

Huru dessa yttranden stiftsvis fördelar sig och huru pastoraten i yttrandena — i de fall där uttalanden härutinnan gjorts — ställt sig till vissa huvudpunkter i de sakkunnigas förslag framgår närmare av följande, på grundval av departementets sammanställning upprättade tabell (Tab. 1).

I den av *svenska pastoratens riksförbund* gjorda tabellsammanställningen över de till förbundet från 586 pastorat och 147 lokala församlingar inkomna yttrandena har dessa grupperats med hänsyn till vederbörandes ståndpunktstaganden till i det hela samma huvudpunkter i förslaget, som

Tabell 1.

Inställning till de sakkunnigas förslag	Pastoratstyp*	Stift												Summa
		Uppsala	Linköping	Skara	Strängnäs	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlstad	Härnösand	Luleå	Visby	Stockholm	
1. Mera allmänt tillstyrkande av en reform i anslutning till de föreslagna riktlinjerna	T	—	9	4	—	1	—	1	—	4	2	1	—	—	22
	S	2	—	—	1	3	1	—	—	2	2	1	—	—	12
	M	5	—	1	—	1	—	1	—	1	2	—	—	—	11
	S:a	7	9	5	1	5	1	2	—	7	6	2	—	—	45
2. Mera allmänt avstyrkande av en reform i anslutning till de föreslagna riktlinjerna	T	1	1	—	1	—	5	—	1	1	—	—	1	—	11
	S	—	3	4	2	—	2	2	3	3	1	—	—	—	20
	M	5	6	5	6	—	6	5	4	2	1	—	1	—	41
	S:a	6	10	9	9	—	13	7	8	6	2	—	2	—	72
3. Invändning mot förord för flerpräst-pastorat	T	1	3	2	—	—	4	2	1	2	3	—	—	—	18
	S	1	2	4	1	2	4	3	—	5	6	2	—	—	30
	M	5	8	6	9	2	7	8	4	4	4	—	1	1	59
	S:a	7	13	12	10	4	15	13	5	11	13	2	1	1	107
4. Invändning mot anknytning till den borgerliga kommunindelningen	T	1	1	2	—	1	4	—	2	2	—	—	—	—	13
	S	1	3	5	2	1	1	3	2	3	3	1	1	—	26
	M	2	5	4	2	2	2	6	5	3	3	—	—	1	35
	S:a	4	9	11	4	4	7	9	9	8	6	1	1	1	74
5. Invändning mot utökad sammanlysning av högmässogudstjänster	T	1	4	2	—	—	4	3	4	5	2	2	—	1	28
	S	3	4	5	—	2	3	3	4	11	7	1	1	—	44
	M	7	7	8	7	2	7	9	10	5	2	—	—	1	65
	S:a	11	15	15	7	4	14	15	18	21	11	3	1	2	137
6. Invändning mot vidgad centralisering av kyrkobokföringen	T	1	3	2	—	—	5	—	1	2	—	3	—	—	17
	S	1	4	5	2	3	4	3	2	7	8	—	—	—	39
	M	5	8	8	6	4	6	7	6	3	3	—	1	—	57
	S:a	7	15	15	8	7	15	10	9	12	11	3	1	—	113
7. Invändning mot de föreslagna folkmängdsnormerna	T	—	1	2	—	—	5	—	2	3	—	1	—	1	15
	S	—	3	4	2	1	2	1	1	4	5	—	—	—	23
	M	6	6	7	10	3	4	2	5	3	4	—	1	2	53
	S:a	6	10	13	12	4	11	3	8	10	9	1	1	3	91
8. Intet eller oklart principiellt ställningstagande eller endast lokala synpunkter	T	4	5	4	1	2	4	19	5	5	1	3	2	2	57
	S	6	5	7	1	4	5	13	2	18	8	6	1	2	68
	M	10	5	9	10	12	12	19	9	13	2	1	2	9	123
	S:a	20	15	20	12	18	21	51	16	36	11	10	5	13	248

* T = tätort
S = större icke-tätort (mer än 2 000 inv.)
M = mindre icke-tätort.

Tabell 2.

Inställning till de sakkunnigas förslag	Stift													Summa
	Uppsala	Linköping	Skara	Strängnäs	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlstad	Härnösand	Luleå	Visby	Stockholm	
Förslagets riktlinjer kan läggas till grund för ny pastoratsindelning	2	—	—	—	1	—	—	—	—	1	3	—	—	7
Flerprästpastorat fördelaktigast	1	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	4
Enprästpastorat fördelaktigast	16	45	19	16	9	24	34	8	12	13	2	19	—	217
Överensstämmelse med den borgerliga kommunindelningen önskvärd	—	2	2	—	—	2	4	—	1	—	—	—	1	12
Pastoratsindelningen bör utformas enbart efter det kyrkliga arbetets krav	10	21	23	8	9	24	15	30	7	11	3	—	1	162
Kritik mot sammanlysning av gudstjänster	22	59	37	15	15	41	52	45	25	12	7	1	1	332
Centraliserad kyrkobokföring önskvärd	—	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	6
Decentraliserad kyrkobokföring önskvärd	17	52	25	19	8	41	37	34	12	16	3	1	—	265
De föreslagna folkmängdstalen tillfredsställande	1	—	—	—	—	1	6	2	—	—	—	—	—	10
Lägre folkmängdstal önskvärda	12	35	19	9	8	27	5	14	7	9	1	17	1	164
Endast lokala synpunkter anförda samt övriga yttranden	32	13	46	12	14	30	27	8	15	6	3	5	4	215

redovisas i den inom departementet upprättade sammanställningen över yttranden. (Riksförbundet har för sin del även redovisat inställningen till frågan om en utökning enligt de sakkunnigas förslag av antalet icke-ordinarie tjänster i pastoraten.) Inställningen i yttrandena enligt riksförbundets sammanställning med avseende å ifrågavarande huvudpunkter framgår av en särskild uppgjord tabell (Tab. 2).

Såsom exempel på pastoratens inställning i särskilda fall till de sakkunnigas förslag — generellt eller i vissa hänseenden — återges här även vad i huvudsak anförts i några av de pastoratsyttranden, där närmare saklig motivering redovisas.

Gryta (616 inv.) — *Giresta* (271 inv.) — *Fröslunda* (439 inv.), pastorat i Uppsala stift och Uppsala län: Med erkännande av behovet av en viss omflyttning av prästerliga tjänster från församlingar med stadigt nedåtgående folkmängdstal, med i regel små avstånd och särskilt på senaste tiden förbättrade kommunikationer, till församlingar med starkt ökande folk-

mängd anser sig pastoratet med avseende å verkningarna av de sakkunnigas förslag på pastorat och församlingar, som skulle komma att drabbas av inskränkningar i en eller annan form, böra framhålla följande. — Den inskränkning, som infördes genom den senaste ändringen av härvarande kyrkliga organisation från söndaglig gudstjänst i varje församlings kyrka till gudstjänst två dagar av tre på varandra följande, kan icke sägas ha vållat avbräck i det kyrkliga livet eller gudstjänstlivet, men den bör ej tillåtas gå längre. I församlingar med upp till 600 personers folkmängd och med ett avstånd för flertalet församlingsbor av högst 5 km till den egna församlingens eller grannförsamlingens kyrka bör möjligen en sådan anordning kunna godtagas. — Där en långvarig pastoratsgemenskap skapat gemenskap i kyrkligt liv och arbete så, att pastoratet på grund av de däri ingående församlingarnas litenhet ersatt församlingen såsom kyrklig arbetsenhet i ett eller flera avseenden, synes det kyrkliga arbetets behov böra tillgodoses före behovet av likformighet mellan kyrklig och borgerlig indelning. — En viss, icke alltför obetydlig elasticitet bör kunna medgivas vid beräkningen av den arbetstid, som antages skola belöpa på varje präst. I mindre och små församlingar med det i regel rikt utvecklade personliga förhållandet mellan församling och präst kan det vara svårt att draga gränsen mellan tjänsteåliggande och vad prästen kan göra såsom en personlig tjänst åt sina församlingsbor vid skilda tillfällen i livet. Det har varit en av det svenska kyrkolivets stora tillgångar, att det rått djupgående personliga förbindelser mellan präst och församlingsbor. — Centralisering i viss utsträckning av pastorsexpedition förtjänar att övervägas, då bekväma kommunikationer stå allmänheten till buds och befolkningstalet är av den storleken, att det motiverar hel- eller deltidsanställt skrivbiträde. Om vid en sammanslagning av pastorat präst fortfarande kommer att vara bosatt i prästgården och lämpliga lokaler m. m. finnes bör dock expeditionen kunna bibehållas, då det anses förenligt med befolkningens intressen. Att i den meningen centralisera pastorsexpeditionen att den bör förläggas till centralort i kommunen, som är belägen inom pastoratet, är en fråga, som torde kunna lösas lokalt utan generella föreskrifter av åläggande innebörd.

Bredestad (1 528 inv.) — *Askeryd* (717 inv.) — *Marbäck* (654 inv.), pastorat i Linköpings stift och Jönköpings län: Erkännansvärda synpunkter kan framdragas, men vid ett remissvar må de avvikande synpunkterna särskilt få framhävas. Det första, som då måste påpekas, är, att de sakkunnigas syn på pastoralvården såsom prästernas arbetsinsats utförd i pastoratet såsom en helhet är verklighetsfrämmande. Sådant gäller endast enförsamlingspastorat och i några få fall tvåförsamlingspastorat. Visst talar de sakkunniga om sockengemenskap och församlingsarbete. De berörs i flera sammanhang, men de sakkunniga fullföljer icke dessa synpunkter. Pastoratet vill på det starkaste framhäva, att pastoralvården har knutits och måste alltjämt knytas till socknen. Sockengemenskapen är stark och kommer helt visst att bli starkare inför det hot om upplösning som sakkunnigförslaget, trots allt gott, dock utgör. Gemenskapen kommer då även fram i önskan att helt binda sin inom socknen boende präst vid sig och svartsjukt hindra honom från arbetsinsats i andra socknar. Följden blir att i socknar utan präst pastoralvården blir lidande och svårighet uppstår för en kyrkoherde att planera arbetsinsats för annexförsamlingarnas präster. För landsbygdsförsamlingarna, som genom förslaget blir utan präst, betyder detta i de flesta fall det kyrkliga livets död, ty den personliga kontakt, som socken-

borna sätter så stort värde på, kan aldrig åstadkommas när en präst kommer endast för att utföra sina legala förrättningar och sedan återvänder hem till sin egen socken. Praktiskt kan man alltså aldrig tala om sitt eget pastorat så som man talar om sin egen socken. Här är ej fråga om en prästerlig ovilja utan om den starkt utpräglade sockengemenskap, som det givetvis är enbart uppmuntrande för en präst att få uppleva och gå in uti. »Särskilda tjänstgöringsområden» kommer att kvarstå i praktiken, även om de icke medtages i lag. Vid den slutliga fastställelsen av flerförsamlingspastoraten måste därför den största hänsyn tagas till de geografiska förhållandena, så att en rättvis balans i tjänstefördelningen åstadkommes.

Södra Åsum (3 323 inv.) — *Ilstorp* (147 inv.), pastorat i Lunds stift och Malmöhus län: Det synes ofrånkomligt, att en viss omreglering av rikets pastorat göres. Att pastoratets gränser därvid, när så utan olägenhet för det kyrkliga livet kan ske, anpassas efter de nya kommunernas gränser, så att dessa icke onödigtvis skär varandra, synes — med tanke på framtiden — vara eftersträvansvärt. Likaså utgör anordningen med en för två pastorat gemensam kyrkoadjunkt en lösning, som icke bör avvisas. Däremot är det betänkligt, att många församlingar berövas söndaglig gudstjänst i den egna församlingskyrkan, och mycket vägande skäl kan anföras mot det av de sakkunniga förordade bildandet av flerprästpastorat å landsbygden. Från allmänhetens synpunkt är det ett önskemål, som icke bör negligeras, att vägen till präst och pastorsexpedition icke blir för lång. Den personliga kontakten, som i allt församlingsarbete är av stor betydelse, främjas, om varje präst anvisas sitt eget lagom avvägda tjänstgöringsområde, där han som kyrkoherde på eget ansvar har att handha församlingsvården. Anordningen med över- och underordnade tjänstemän innebär en byråkratisering, som borde vara främmande för det kyrkliga arbetet. Härtill kommer, att den kraftiga reduceringen av kyrkoherdetjänsterna kommer att inverka synnerligen menligt på prästrekryteringen.

Karlskoga (32 377 inv.), pastorat i Karlstads stift och Örebro län: Med hänsyn till de erfarenheter, som vunnits i Karlskoga med sina nu över 32 000 invånare, anser församlingen att folkmängdstalet för delning av pastorat kan sättas högre än vad majoriteten av de sakkunniga föreslagit, under förutsättning att åtgärder vidtages för att underlätta särskilt kyrkoherdens arbetsbörda och att ett tillräckligt antal präster tilldelas pastoratet. Med stora pastorat följer att tillräcklig skrivhjälp kan anställas på pastorsexpeditionen. Finnes som ofta är fallet ecklesiastika boställen, kan skötseln av dessa liksom andra kamerala arbetsuppgifter överlåtas på en kyrkokamrer, varvid särskilt kyrkoherdens arbetsbörda väsentligt lättas. En skyndsam utredning bör komma till stånd med uppgift att undersöka möjligheterna att avlyfta från prästerna, och då främst kyrkoherden, sådana arbetsuppgifter, som har föga med prästtjänstens rent kyrkliga karaktär att skaffa. Om erforderligt antal präster placeras i de stora pastoraten, synes en ofta önskvärd differentiering av dessa befattningshavares arbetsuppgifter kunna åstadkommas. Lämpligt torde även vara med en uppdelning av den pastorala verksamheten på arbetsdistrikt. Så sker i viss utsträckning i Karlskoga och erfarenheten av denna anordning är god. Av betydelse i stora pastorat torde vara, att särskilda medarbetare såsom diakonissa och ungdomsledare anställes. Centralisering av kyrkobokföringen inom ett pastorat till dettas huvudort är i de flesta fall lämplig; olägenheten med långa avstånd till pastorsexpeditionen för allmänheten uppväges av de numera

oftast goda kommunikationerna. I Karlskoga har den kyrkliga kommunens kassa och bokföring samordnats med den borgerliga kommunens. Att församling under vissa förhållanden skall dela kyrkoadjunkt med annan församling kan dock icke biträdas. Svårigheter av organisatorisk karaktär torde uppstå med en sådan anordning och en prästman med tjänsteåligganden på skilda håll och kanske med olika uppgifter inom de båda församlingar han skall tjäna kan icke få den förankring inom orten och den samhörighetskänsla med befolkning och ämbetsbröder, som är en viktig förutsättning för att han skall lyckas med sitt arbete.[1]

Ekerö (1 679 inv.), pastorat i Stockholms stift och Stockholms län: Församling, som är stor nog att ha egen präst och som nu är eget pastorat, bör bibehålla sin kyrkoherdetjänst och ej som annexförsamling förenas med ett grannpastorat. Som minimigräns för pastorat bör sättas 1 000 personer, vilket ger en präst full sysselsättning, om han enligt kyrkolagens bestämmelser skall ombesörja en verklig församlingsvård. För denna minimigräns talar också nutida samhällsförhållanden. Ty i det nutida samhället blir det allt svårare med kollektiva samlingar, medan de enskilda människornas behov av personlig gemenskap och vård blir allt större. Förslaget söker tillgodose tätorternas och norrlandsförsamlingarnas ökade behov av prästerliga krafter, och detta är i hög grad önskvärt. Men detta får inte ske på bekostnad av att otillfredsställande förhållanden skapas i ett flertal lantpastorat i södra och mellersta Sverige. Ökningen av antalet kyrkoadjunktstjänster på bekostnad av ordinarie tjänster kommer att medföra allvarligt försämrade befordringsförhållanden på den prästerliga banan, som redan nu är svårrekryterad.

Förutsättningar för indelning och organisation

Såsom förut nämnts har de sakkunniga, innan de framlägger de utarbetade normerna för den åsyftade revisionen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen, utförligt angivit de förutsättningar, som de funnit vara för dessa normer grundläggande. Jag fullföljer nu min redogörelse i detta hänseende och återger fördenskull här närmast innebörden av dessa särskilda förutsättningar samt beträffande varje dylik det huvudsakliga såväl av de sakkunnigas motivering som av sådana i remissyttrandena därtill gjorda uttalanden, som befunnits för sakens bedömande representativa.

Prästernas arbetsuppgifter

Inledningsvis har de sakkunniga understrukit den betydelse de på församlingsprästerna ankommande arbetsuppgifterna måste tillmätas för det föreliggande problemets lösning. Förhållandet belyses ytterligare genom den i föregående avsnitt av betänkandet (3 och 4 kap.) lämnade redogörelsen för karaktären av de specifikt kyrkliga arbetsuppgifterna och omfatt-

[1] Av närvarande 28 ledamöter i kyrkofullmäktige ville 10 ej biträda uttalandena om högsta folkmängdstal och centralisering av kyrkobokföringen.

ningen av prästernas totala arbetsbörda i tjänsten. De sakkunnigas förslag i det följande bygger också till väsentlig del främst på bedömanden av de beräkneliga tjänsteuppgifternas inverkan på indelning och organisation.

I *särskilt yttrande* till sakkunnigbetänkandet har en av de sakkunniga, riksdagmannen Andersson i Löbbo, framhållit den lättnad i åtskilliga av prästernas arbetsuppgifter, som vunnits med den skedda utvecklingen på skilda områden, såsom i följd av folkskoleväsendets överflyttning till den borgerliga kommunen, kyrkofullmäktiges införande och avskaffandet av prästs självskrivenhet till ordförande i kyrkostämma samt kommunikationsmedlens utveckling. Med hänsyn härtill syntes det föreligga större möjligheter till utvidgning av pastoraten.

Till de sakkunnigas betänkande finnes ytterligare ett *särskilt yttrande,* avgivet av en annan av de sakkunniga, kanslirådet Brolin, vilket yttrande jämväl rör prästernas arbetsuppgifter.

Denne framhåller, hurusom i betänkandet konstaterats, att det väsentliga i den prästerliga församlingsverksamheten för närvarande mångenstädes måste av församlingsprästen eftersättas för handläggningen av legalt föreskrivna arbetsuppgifter av administrativ beskaffenhet, ävensom betonats de svårigheter för en sammanläggning av flera smärre församlingar till ett pastorat, som i synnerhet vållas av att administrationsbördan därvid ökar genom dubbleringen av kyrkorådssammanträden o. dyl. Han uttalar i anslutning härtill, att de sakkunniga — liksom de förordat särskilda åtgärder för att minska sådant församlingsprästernas expeditionsarbete som hindrar dem i deras egentliga prästerliga gärning — bort rekommendera en skyndsam utredning rörande möjligheten att avlyfta från prästerna, främst kyrkoherden, de med prästtjänstens rent kyrkliga karaktär föga sammanhörande arbetsuppgifter, som betingas av tjänstinnehavarens enligt författningarna åliggande engagement i vissa grenar av kommunal förvaltning, enkannerligen uppgifter av övervägande ekonomiskt och därmed jämförligt innehåll. En dylik utredning borde, enligt den sakkunnige, främst inriktas på en översyn av församlingsstyrelselagarna i syfte att avskaffa prästernas obligatoriska bundenhet vid sådana kommunala uppdrag, som icke har omedelbar saklig betydelse för deras rent prästerliga församlingsverksamhet. I samband härmed rekommenderar emellertid den sakkunnige även en del andra reformer inom den kyrkliga kommunalförvaltningen, bland annat en utvidgad tillämpning av institutet kyrklig samfällighet i ekonomiska angelägenheter, vilket enligt den sakkunniges mening i hög grad skulle kunna möjliggöra ett effektivt utnyttjande av den prästerliga arbetskraften för den rent prästerliga församlingsverksamheten och därigenom ock vidga förutsättningarna för den för denna verksamhet bäst lämpade pastoratsindelningen och -organisationen.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Linköping: Prästens andliga insats göres icke blott genom förkunnelsen utan också genom den personliga umgängelsen i samtal, rådfrågning, sjukbud, medling, studiecirklar och andra tillfällen till själavård.

Förkunnelsen kan icke eftersättas eller minskas utan allvarlig våda för ökad »paganisering». Den insats, hjälpande, undervisande och vägledande, som man har rätt att begära att kyrkan skall förmå göra i folklivet har emellertid i våra dagar behov av även annan form än förkunnelsens. Kyrkan har att under ständig varsamhet, takt och beredvillighet knyta personliga kontakter och vara redo för personlig debatt, stundom kritiska inkast och trevande frågor. När på denna väg förtroende vunnits, kan kyrkan få göra den insats, ett oväntat stort antal människor i vår tid alltjämt begär. Konsekvensen av denna syn på dagsläget i vårt folkliv måste bli, att präst och församling — samt präst och den enskilde församlingsmedlemmen — i möjligaste mån beredes tillfälle till denna personliga vardagskontakt. Detta ger emellertid en helt annan aspekt på pastoratssammanslagning och de prästerliga krafternas fördelning, än om huvudvikten lägges enbart på gudstjänster, konfirmandundervisning och pastorsexpedition. För ordnandet av nämnda tre uppgifter och annan hävdvunnen församlingsvård är det möjligt att rationalisera organisationen genom statliga billån åt präster, bosatta på längre avstånd från olika bebyggelsecentra. Men hela denna rationaliseringsprincip blir verklighetsfrämmande, så snart man uppmärksammar vikten av en kontinuerlig personlig kontakt mellan präst och församling. Det blir då icke längre möjligt att låta sig bindas av schablonmässiga befolkningstal. Man måste gå den längre vägen och på varje enskild punkt undersöka de lokala möjligheterna för en präst att med hänsyn till geografiska förhållanden lika mycket som till församlingens sociala struktur uppnå och upprätthålla den personliga förbindelsen.

Domkapitlet i Göteborg: De sakkunniga synes ha utgått från att frågan väsentligen är ett avvägningsproblem, där det gäller att disponera de förefintliga prästerliga tjänsterna så att de blir effektivare utnyttjade än vad som nu är fallet. Det totala antalet prästerliga tjänster behålles konstant, men en betydande omflyttning föreslås. Enligt domkapitlets övertygelse innebär detta, att de sakkunniga utgått från oriktiga förutsättningar, som icke äger stöd i de faktiska förhållandena. En första förutsättning för en sådan lösning av problemet måste uppenbarligen vara, att prästerskapet på landsbygden för närvarande icke har full sysselsättning och att tillräckligt många prästerliga tjänster kan avstås av landspastoraten till förmån för de mindre väl tillgodosedda tätorterna.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: Det grundläggande för den ifrågasatta församlingsprästerliga organisationen måste självfallet vara de ämbetsplikter, som skall åvila vederbörande befattningshavare. I detta hänseende är förhållandena beträffande prästerna egendomliga i så måtto att deras arbetsuppgifter icke författningsmässigt reglerats på ett uttömmande sätt. Några större svårigheter att få fram ett ungefärligt mått på omfattningen av prästernas så att säga löpande arbete torde likväl icke föreligga, då de prästerliga åliggandena därvidlag av ålder är ganska klart avgränsade mot annan kyrklig verksamhet. Vad som däremot icke låter sig med samma grad av tillförlitlighet mäta är den fria verksamhet utöver det obligatoriska, som varje präst efter egen läggning och förhållandena på orten utövar och som i särskilt hög grad utmärker just prästämbetet. Möjligheten att utöva denna betydelsefulla verksamhet, mången gång i det tysta, får enligt länsstyrelsens mening icke genom en ny indelning eller organisation inskrän-

kas. Organisationen bör därför icke göras så snäv att prästerskapet icke får tillräckligt utrymme att tillfredsställa en självklar och naturlig önskan att, i stillhet och utan jäkt, utöva denna verksamhet vid sidan av de egentliga tjänsteåliggandena.

Statskontoret: Grundläggande för organisationen — såväl vad gäller frågan om sammanläggning eller inrättande av nya pastorat som om antalet präster inom pastoraten — blir, enligt de sakkunniga, omfattningen av den prästerna åvilande arbetsbördan. Statskontoret får med anledning härav understryka vad de sakkunniga anfört därom att någon uttömmande i författning klart angiven fixering av arbetsuppgifterna icke skett. Den av 1948 års kyrkomöte avlåtna skrivelsen med begäran om utfärdande av instruktion rörande präst ämbetsplikt synes ännu icke ha lett till några resultat. De sakkunniga har därför vid bedömandet av arbetsuppgifternas omfattning ansett sig böra utgå från förhållandena sådana dessa författningsenligt och sedvanemässigt gestaltats. Det måste enligt statskontorets förmenande ingiva betänkligheter att genomföra organisationsändringar utan att klarare normer föreligger om arbetsuppgifternas omfattning och karaktär. Så länge dessa förutsättningar saknas, måste därför organisationen anses vila på en i hög grad osäker grund. I detta sammanhang förtjänar ock att särskilt uppmärksamma vad de sakkunniga uttalat om de prästerliga arbetsuppgifternas elasticitet. Det torde ligga i sakens natur, att det, mot bakgrunden av vad sålunda anförts, möter avgörande svårigheter att bedöma riktigheten av den ändrade pastoratsindelningen, svårigheter, vilka måste påkalla restriktivitet vid bedömande av de faktorer, som skall påverka ställningstagandet främst i vad avser antalet präster. Ett ytterligare skäl för en sådan restriktiv ställning till organisationsfrågorna är, att de sakkunniga genomgående räknar med pastoratens hela invånarantal utan hänsynstagande till den befolkningsdel, som kan hava utträtt ur svenska kyrkan. Visserligen har procenttalet utträdande hittills varit relativt ringa, men det torde vara berättigat antaga, att detsamma knappast är fullt rättvisande, då de medgivanden, som genom dissenterlagstiftningen lämnats vissa frikyrkliga organisationer, icke kan helt ha undgått att påverka den prästerliga arbetsbördan även i fråga om personer, som alltjämt formellt tillhör statskyrkan.

Domkapitlet i Uppsala: De till de sakkunniga redovisade arbetstidsstudierna ger vid handen, att prästernas tid i icke ringa utsträckning upptages av administrativa uppgifter av kyrkokommunal karaktär, såsom de ecklesiastika boställs- och fondförvaltningarna, statförslagens beredande, medelsförvaltning m. m. Detta gäller givetvis främst kyrkoherden i hans egenskap av kyrkorådsordförande med allt vad därav följer av kommunalförvaltande uppgifter och ansvaret för deras rätta fullgörande. Dessa administrativa uppgifter lärer icke bliva mindre genom bildande av större pastorat. Prästerskapets tid att mera helt ägna sig åt den själavårdande verksamheten torde bliva än mer beskuren. I synnerhet den fria kyrkliga verksamheten i dess olika och skiftande former, numera av så avgörande vikt och betydelse för kyrkans liv, lärer röna menlig inverkan av de ifrågasatta pastoratsbildningarna. Kyrkoherden är enligt lag ordförande i kyrkorådet och bör så förbliva. Domkapitlet vill sålunda inlägga en bestämd

gensaga emot den reservationsvis framförda tanken, att kyrkorådets uppgifter skulle överflyttas till annan nämnd med karaktären av församlingens verkliga styrelse, varigenom kyrkorådet bleve denna styrelse underordnad. Härmed skulle kyrkoherden komma att i huvudsak förlora kontakten med de uppgifter, som kyrkorådet nu har och som så nära ansluter sig till den rent prästerliga verksamheten. Ordnandet av de kyrkliga administrativa uppgifterna på lämpligt sätt förutsätter förståelse för kyrkans egenart. Såvitt rör den ecklesiastika boställsförvaltningen kan pastorat uppdraga åt särskild boställsstyrelse att fullgöra de åligganden, som eljest tillhör kyrkorådet. Boställsstyrelse väljer inom sig ordförande. Genom tillsättande av en boställsstyrelse kan sålunda kyrkoherden synas bli befriad från ansvaret för denna verksamhet. Så är dock icke helt fallet. För beslut å kyrkostämma i ärenden av ifrågavarande art fordras nämligen beredning icke blott av boställsstyrelse utan även av kyrkoråd. Lättnaden i arbetsbördan blir under sådana förhållanden icke så stor, särskilt från synpunkten av att kyrkorådets ordförande är den ende av de medagerande, som handlar under tjänstemannaansvar.

Domkapitlet i Härnösand: Det reservationsvis framförda förslagets genomförande kan bland annat leda till att kyrkoråd och kyrkostämma berövas sina nuvarande befogenheter och att alla kyrkliga frågor av större betydelse kommer att avgöras av den borgerliga kommunen. Att detta från kyrkans synpunkt skulle vara ett mål att eftersträva, synes domkapitlet svårt att förstå.

Domkapitlet i Luleå: Ett förverkligande av den tanke som här framförts eller att man genom att överflytta vissa angelägenheter — speciellt de ekonomiska — från kyrkorådet till annan nämnd skulle frigöra prästen i hans egenskap av kyrkorådsordförande från vissa arbetsuppgifter, kan befaras medföra, dels att det centrala, intresserade och aktiva inflytande i församlingslivet, som kyrkorådet alltmer kommit att utöva och som från skilda håll omvittnas såsom en synnerligen värdefull faktor, påtagligt försvagas, dels ock att prästen går förlustig den ofta värdefulla kontakten med församlingens praktiska angelägenheter. Domkapitlet, som anser angeläget att här antydda utveckling får fortsätta, måste avvisa varje anordning, som rubbar kyrkorådets ställning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Länsstyrelsen finner en centralisering och rationalisering av prästernas administrativa arbetsuppgifter vara av synnerligen stor betydelse för en ändamålsenlig utformning av pastoratsindelningen. Utredning om prästernas tjänsteuppgifter ingår visserligen icke i direktiven för de sakkunniga men borde såsom en av reservanterna framhåller göras till föremål för en särskild undersökning. Om prästerna befrias från vissa administrativa arbetsuppgifter ökas möjligheterna att anknyta pastoratsindelningen till den nya borgerliga kommunindelningen. Pastoratens ekonomiska förvaltning kan lämpligen centraliseras till den borgerliga kommunens huvudort, varigenom de kommunala tjänstemännen kan anlitas för bokföring m. m.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Den förordade översynen av församlingsstyrelselagarnas bestämmelser, i vad de rör församlingskyrkorådets befogenheter och prästernas därvid förbundna arbetsuppgifter, får länsstyrelsen tillstyrka.

Statskontoret: Ämbetsverket ansluter sig till de rekommendationer, som gjorts dels av de sakkunniga om översyn av gällande författningar rörande kyrkobokföringen i syfte att åstadkomma en bättre organisation av arbetet med denna och dels av en reservant om översyn av församlingsstyrelselagarna samt om vidgad tillämpning av allmänna församlingsstyrelselagen om kyrklig samfällighet i ekonomiska angelägenheter i syfte att begränsa prästernas obligatoriska bundenhet vid kommunala uppdrag, som icke har omedelbar saklig betydelse för deras rent prästerliga församlingsverksamhet.

Allmänna svenska prästföreningen: Historiskt och traditionellt är kyrkorådet insatt i ett församlingsvårdssammanhang. En glädjande tendens till ett kraftigare betonande härav hör med till dagens kyrkobild. En omorganisation som bryter denna utveckling och ger kyrkorådet »ställningen av en underordnad nämnd för speciella förvaltnings- och verkställighetsbestyr» medför en icke försvarlig utarmning av församlingslivet. I det särskilda yttrandet ifrågasättes att lösgöra pastor från vissa nu obligatoriska uppgifter inom församlingskyrkorådets arbetssfär. Berörda åligganden är intimt knutna till pastors församlingsvårdande uppgifter. Föreningen nödgas beteckna de här föreslagna åtgärderna såsom motiverade utifrån andra synpunkter än pastoralvårdens och såsom en tendens till förändring av kyrkoherdetjänstens karaktär från först och sist församlingsherdens till motsvarighet till en borgerlig kommunalförvaltningstjänst.

Svenska kyrkans diakonistyrelse: Förutom andra anförda invändningar göres mot de sakkunnigas förslag den än väsentligare invändningen, att kyrkoherdarna enligt förslaget i fortsättningen får genomsnittligt ökade administrativa arbetsåligganden till förfång för deras rent pastorala uppgifter. Gäller dessa invändningar redan de sakkunnigas gemensamma förslag framkallas de dock i ännu högre grad av detta särskilda yttrande med dess förslag till åtgärder för eventuellt ännu större pastoratsbildningar. Kyrkans organisation är först och sist en organisation för att på tjänligaste sätt möjliggöra kyrkans andliga, evangelisatoriska uppgift. Där organisationen medför en administrativ förvaltningstjänst som beskär och försvårar såväl kyrkans som en del av prästerskapets arbetsmöjligheter i ordets och själavårdens tjänst och medger prästen ringa eller ingen tid till studier och meditation, har en för kyrkan främmande syn på pastoratsorganisationen trängt väsentliga och avgörande synpunkter åt sidan.

Svenska landskommunernas förbund: I de sakkunnigas uppdrag har ej ingått att söka åstadkomma en rationell ändring av systemet med olika utdebiteringssatser inom de primärkommunala områdena. En sådan ändring måste dock från olika synpunkter anses påkallad även om den icke torde kunna erhållas med mindre församlingarna upphör såsom självständiga utdebiteringsenheter för kyrkliga ändamål. Icke minst med hänsyn till den ännu icke avstannande befolkningsuttunningen i de regioner, där småförsamlingarna förekommer talrikast, torde en utredning av förevarande spörsmål icke längre kunna skjutas på framtiden. I avvaktan härpå bör — bland annat för vinnande av erfarenheter — eftersträvas att få till stånd samfälligheter för de småförsamlingar, som ingår i ett och samma pastorat. Dylika samfälligheter bör omfatta församlingarnas samtliga ekonomiska angelägenheter.

Sveriges häradsskrivarförening: Med hänsyn till skattedebitering, uppbörd och redovisning hade det varit önskvärt att frågan om sammanslag-

ning av församlingar upptagits i detta sammanhang. Det hör icke till ovanligheten att samma fögderi innefattar ett 10-tal borgerliga kommuner men ett 40—50-tal församlingar, förorsakande ett flertal skilda utdebiteringar i samma borgerliga kommun. Därest sammanslagning nu ej kan ske, synes institutet kyrklig samfällighet i ekonomiska angelägenheter böra i största utsträckning utnyttjas.

Arbetsdistrikt för pastoralvården

De sakkunniga understryker församlingens betydelse för den prästerliga verksamhetens utövande. Det är i församlingens kyrka och — i många fall — på andra predikoplatser inom församlingen som gudstjänst hålles. Prästen betjänar församlingsborna med kyrkliga förrättningar och själavård. Den fria församlingsverksamheten, innefattande ett flertal verksamhetsgrenar varav söndagsskola, ungdomsverksamhet och arbetskretsar för vuxna är de allmännast förekommande, bedrives regelmässigt församlingsvis, vare sig präst finnes bosatt i församlingen eller ej. Ehuru församlingen sålunda i flera hänseenden alltjämt är det givna arbetsdistriktet för pastoralvården, bildar dock pastoratet såsom det legalt-administrativa tjänstgöringsområdet för en kyrkoherde och honom eventuellt biträdande präster den yttre ramen och därmed den egentliga enheten för denna verksamhet i dess helhet — och detta även i de fall då pastoratet omfattar flera församlingar. De sakkunniga framhåller vidare, att liksom de prästerliga arbetsuppgifterna i sig själva är av största betydelse för pastoratsindelningens utformning blir därför också denna indelning å sin sida i hög grad avgörande för den samlade prästerliga verksamhetens behöriga tillgodoseende.

YTTRANDEN

Stiftsnämnden i Linköping: Det synes särskilt angeläget framhålla, att pastoraten som sådana icke regelmässigt är kyrkliga arbetsenheter. Detta blir fallet endast då fråga är om enförsamlingspastorat. I övrigt utgör församlingarna kyrkligt sett arbetsområden. När i utredningen talas om att avsevärda fördelar är förenade med ett uppehållande av sambandet mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunindelningen, icke minst för den samverkan mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunens förvaltningsorgan, som är av stor betydelse för det kyrkliga arbetet, avses tydligen icke prästernas kyrkliga eller religiösa arbete bland församlingsborna. I stället syftas här med »kyrkligt» arbete på förvaltningsmässiga uppgifter av teknisk och ekonomisk art. Redan genom detta påpekande bör inses faran av att låta dessa sistnämnda uppgifter få sådan tyngd vid bedömandet av en rätt pastoratsindelning, att den betydligt viktigare frågan om prästens möjligheter att verka för och leda den andliga vården i församlingen tillmätes en underordnad betydelse.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: Den nya kommunindelningen innebär till skillnad från den nu avsedda nya pastoratsindelningen, att de minsta kommunala enheterna, småkommunerna, upphört. Enligt förslaget till pas-

toratsindelning skall de minsta kyrkliga enheterna, församlingarna, fortfarande bestå. Ehuru frågan om församlingarnas bestånd alltså nu icke är aktuell, bör det dock enligt länsstyrelsens mening framhållas, att församlingarna av ålder och tradition spelar en så betydande roll såsom enheter för det kyrkliga livet, att — åtminstone sådana som förhållandena nu är — en sammanläggning i större omfattning skulle medföra betydande skadeverkningar.

Länsstyrelsen i Örebro län: I mindre församlingar har prästen som regel en mera personlig kontakt med sin församling och fullgör där ofta uppgifter av social och humanitär art, som i större församlingar omhänderhaves av särskilda organ eller befattningshavare. Prästen leder icke sällan även studiecirkel- och ungdomsverksamhet i orten. För att fullgöra nämnda arbetsuppgifter, är det enligt länsstyrelsens förmenande synnerligen angeläget, att efter indelningsändring präst så vitt möjligt stationeras å ort och får sin huvudsakliga tjänstgöring förlagd till område, där sådan tidigare varit bosatt och verkat.

Svenska kyrkans lekmannaförbund: Församlingen, socknen, är sedan sekler platsen för svenskt kyrkoliv och fostrande fromhetsliv inom ett visst geografiskt område. Men om begreppet socken i stort sett förlorade sin betydelse i och med kommunalreformen 1862, så befarar nu kyrkfolket, att församlingsbegreppet kommer att vandra samma väg, därest riktlinjerna för indelning och organisation fullföljes enligt de sakkunnigas förslag. En kyrkokristen känner sig beklämd vid konstaterandet, att i förslaget församlingstanken i stort sett tappats bort och utbytts mot det från kyrkligt-central synpunkt olyckliga ordet pastorat. Uttryck sådana som enförsamlingspastorat, flerförsamlingspastorat, pastorat med agrar karaktär, pastorat med tätortskaraktär m. fl. pekar alla bort från församlingstanken. Man bygger icke en folkkyrka genom »församlingsprästerlig» organisation, även om denna kan ha funktionsviktig betydelse. Vad som också i dag betyder något för kyrka och folk rymmes inom församlingskyrkans hägn och heter ordet, dopfunt, altarring, predikstol och kyrkobänk. Och avser man icke att gagna kyrkans gärning i folket, då har denna pastoratsindelningsaktion förfelat sitt syfte. De sakkunniga har i olika sammanhang givit uttryck för kyrkan såsom en uppbyggande och krafttillförande faktor i samhällslivet, men denna grundläggande tanke har likväl kommit i skymundan i och genom den strikt funktionsmässiga uppläggningen vid reformens förverkligande.

Pastoratens och församlingarnas struktur

De pastoraten liksom däri ingående församlingar emellan förefintliga olikheterna i strukturhänseende återfinnes, enligt de sakkunniga, ej blott mellan landets geografiskt och klimatiskt skilda delar utan även inom de enskilda stiften, vart för sig. I befolkningshänseende åtskiljes trenne huvudtyper av pastorat. En grupp utgöres av de rent agrara, i regel små pastoraten utan tätorter; en annan bildar de större, i huvudsak agrara men med en eller flera större byar eller andra tätorter; en tredje kategori omfattar de egentliga tätortspastoraten, inom vilka ingen eller blott ett mindretal av befolkningen ägnar sig åt jordbruk och dess binäringar. Redan dessa typ-

olikheter är av den största betydelse. Det föreliggande regleringsproblemet måste — framhåller de sakkunniga vidare — främst upptagas och utredas från just denna utgångspunkt. Folkmängdstalet får olika betydelse i pastorat med vidsträckt areal, långa avstånd mellan bebyggelsen och besvärliga kommunikationer och i pastorat med förhållandevis liten areal, små avstånd och goda kommunikationer. En befolkning, som är jämnt spridd över ett agrart landsbygdspastorats område, ger mer tidskrävande arbete än en lika stor befolkning i ett tätortspastorat med i huvudsak till ett byggnadsplanerat område koncentrerad bostadsbebyggelse. Å andra sidan erbjuder oftast ett pastorat av den senare typen i högre grad komplicerade sociala och religiösa problem än det agrara.

Enligt de sakkunniga föreligger en strukturell olikhet, som man måhända ej kan helt bortse från, också i avseende å kulturella anordningar. Genom de moderna bildningsmedlen, framför allt radion, har väl isoleringen mångenstädes brutits och den kulturella utvecklingen främjats, men fall kan alltjämt förekomma där stora svårigheter möter för prästen att bland lekmännen förvärva skickade medhjälpare i församlingsarbetet. Den prästerliga arbetsbördan blir i en dylik församling såväl kvantitativt som kvalitativt avsevärt större än församlingens storlek i och för sig motiverar. Där kan ock prästen av enahanda skäl få svårt att undandraga sig allmänt kommunala och sociala uppdrag, som prästerskapet annars normalt icke behöver fullgöra.

Den typolikhet, som kan föreligga med hänsyn till variationer i det kyrkliga intresset, kan enligt de sakkunniga knappast tillmätas särskild betydelse vid uppdragandet av riktlinjerna för indelning och organisation. I vad mån sådant inverkar på förutsättningarna för prästernas arbete är i och för sig en svårbedömd fråga; ytterst blir detta huvudsakligen beroende av vederbörande präst egen personliga läggning, hans uthållighet och anpassningsförmåga.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Göteborg: Vad beträffar den av de sakkunniga förordade uppdelningen av pastoraten i tätorts- och landsbygdspastorat med därav följande olika bedömande av behovet av präster, vill domkapitlet påpeka, att denna uppdelning kan bli i hög grad olämplig, därest man under alla förhållanden till tätortsgruppen räknar pastorat, där två tredjedelar av befolkningen tillhör tätortsbebyggelsen. Domkapitlet finner detta helt verklighetsfrämmande och vill understryka, att indragning av tjänster, t. ex. i följd av att landsbygd förenas med tätort och därför kommer att räknas såsom sådan, måste leda till att det nödvändiga församlingsarbetet i stor utsträckning eftersättes. Andra beräkningsgrunder måste uppenbarligen i sådana fall tillämpas, vilka medgiver, att landsbygden erhåller det antal präster, som där skulle ha sysselsatts, därest den icke varit förenad med en tätort. Det är vidare i många fall i hög grad oriktigt att betrakta ett »tät-

ortspastorat» såsom mindre arbetskrävande än ett landsbygdspastorat. En väl sluten bebyggelse kring kyrka och prästgård kan visserligen medföra kortare resor och mindre antal gudstjänster. Men om prästgården ligger avsides från tätorten och om kyrkan icke är belägen i densamma, blir det tätare och längre resor och ett större behov av extra gudstjänster än annars skulle ha varit fallet. Förekommer det två eller tre tätorter jämte landsbygd inom en församling, blir arbetet särskilt arbetskrävande, och det finnes ingen anledning att i sådant fall räkna med att en präst rimligen kan hinna med själavården bland ett större antal människor än normalt.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Särskilt bör vid indelningsändring beaktas att landsbygdsförsamlingarna vid omfördelningen av tjänsteorganisationen icke missgynnas på tätorternas i synnerhet storstadspastoratens, bekostnad. Det förefaller som om de sakkunniga anlagt en syn på frågan om den prästerliga organisationen på landsbygden som knappast står i överensstämmelse med allmän uppfattning.

Kammarkollegiet: I fråga om faktorer, som skulle kunna tillerkännas betydelse för prästens arbetsbörda, har de sakkunniga bland annat berört skillnaden mellan »kyrkliga» och »okyrkliga» församlingar. Berörda skillnad har ansetts icke kunna beaktas i förenämnda sammanhang, då prästen i »okyrklig» församling måste ägna mycket arbete »åt den uppsökande uppgiften och åt prövande av nya medel för att främja en förnyelse av kyrkolivet». Huruvida de sakkunniga med »okyrklig» församling åsyftat församling, vars medlemmar i betydande utsträckning är anslutna till frikyrkosamfund — såsom fallet är exempelvis beträffande åtskilliga församlingar i Småland, Närke och Dalarna — framgår ej. Det synes kollegiet emellertid uppenbart, att församlingspräst i dylik församling, varest frikyrkopastorer ofta nog i betydande utsträckning fullgör de uppgifter, som eljest skulle ankommit på församlingsprästen, har en väsentligt mindre arbetsbörda än församlingens folkmängd i och för sig ger vid handen. Då emellertid tillhörigheten till frikyrkosamfund samt ianspråktagande av dess pastorers tjänster synes vara en relativt oviss och föränderlig faktor, lärer den församlingsprästerliga organisationen knappast kunna göras i högre grad beroende härav. Dock synes det motiverat att i fall, då det är tveksamt huruvida tillräckliga skäl må föreligga för en ändring i organisationen, taga viss hänsyn till förekomsten av och anslutningen till frikyrkliga organisationer.

Statskontoret: Prästernas arbetsuppgifter torde vid jämförelse med vad tidigare varit fallet ha ändrat karaktär och i vad avser legala uppgifter i viss utsträckning minskat. Befolkningens ökade rörlighet har väl kunnat medföra en ökning av registreringsuppgifterna. Samhällslivets — enkannerligen undervisningsväsendets och det allmänna kulturlivets och den sociala omvårdnadens — ständigt fortskridande sekularisering har medfört ett bortfall eller en kraftig sammankrympning av ej så få prästerliga arbetsuppgifter. Härtill må även fogas en erinran om den oerhörda utvecklingen, som kommunikationsväsendet undergått särskilt på landsbygden, en omständighet, som de sakkunniga i annat sammanhang ansett sig böra tillmäta betydelse. Det torde också svårligen kunna göras gällande, att förhållandena i ett landsbygdspastorat med en areal av endast 1 ½ kvadratmil mera väsentligen avviker från dem, som utmärker tätortspastoraten.

Pastorats folkmängd och areal

De sakkunniga framhåller, att redan till det nuvarande systemets förutsättningar i princip hört, att pastoraten erhåller en tillräcklig storlek för att där anställda präster skall bli fullt sysselsatta med till tjänsten hörande uppgifter. Ett riktigt förhållande mellan folkmängd och areal å ena samt tjänsteorganisation å andra sidan blir alltjämt den givna förutsättningen för att den prästerliga arbetskraften skall kunna förväntas bli effektivt utnyttjad. Enligt de sakkunnigas mening brister det på många ställen härutinnan i den nuvarande indelningen, i det att flera pastorat är av alltför liten storlek för att ge *en* präst tillräckliga arbetsuppgifter, och just bland dessa pastorat möter man folkminskningens problem mest utpräglat. I andra pastorat är folkmängden uppenbart för stor för att arbetet skall kunna väl sammanhållas under en kyrkoherde. Liknande svårighet kan även göra sig gällande i pastorat med alltför stor areal. Kräver pastoratets storlek anställande av flera präster, kan detta vara till fördel för den prästerliga verksamhetens tillgodoseende, då en fördelning av arbetet på tjänstinnehavarna där blir naturlig och denna fördelning kan göras efter vederbörandes med hänsyn till ålder och läggning större fallenhet för de särskilda uppgifterna. Ett pastorat bör dock — framhåller de sakkunniga vidare — om möjligt icke sammansättas så, att i följd av de geografiska förhållandena flera präster måste tagas i anspråk än fallet är vid ett annat indelningsalternativ, som från det allmännas synpunkt också blir tillfredsställande. Ett pastorat bör ej heller få så stor folkmängd, att för kyrkoherden-arbetsledaren omöjliggöres den nödiga kontakten med såväl de honom biträdande prästerna som de olika befolkningsgrupperna i pastoratet eller att förvaltnings- och expeditionsarbetet blir honom övermäktigt.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Strängnäs: De sakkunniga betonar hur ett riktigt förhållande mellan folkmängd och areal å ena och tjänsteorganisationen å andra sidan alltjämt blir den givna förutsättningen för att den prästerliga arbetskraften skall kunna förväntas bli effektivt utnyttjad. När det säges att i den nuvarande organisationen enprästpastoratet ofta ger prästen för litet arbete, kan detta vara riktigt i teorien, men det visar sig i praktiken att en ensam nitisk präst i ett sådant pastorat med två församlingar och mellan 1 000 till 1 500 invånare har full sysselsättning och därtill en mycket god kontakt med sina församlingsbor. I ett landspastorat med flera församlingar och t. ex. kyrkoherde, komminister och kyrkoadjunkt gäller i ringa grad vad som sägs om kyrkoherden som arbetsledare och kyrkoherdetjänsten som förmanstjänst. Någon differentiering i fråga om ungdomsarbete, arbete bland barn etc. torde i regel icke förekomma. De olika prästerna betjänar i allmänhet olika församlingar och blir dessa församlingars själasörjare. I tätortspastorat och stora landsbygdspastorat torde däremot resonemanget gälla.

Domkapitlet i Luleå: Mot de sakkunnigas förslag att sätta den prästerliga tjänsteorganisationen i viss relation till folkmängden synes i princip intet vara att erinra, men däremot väl mot de sakkunnigas förslag till folkmängdstal. Det synes uppenbart, att den under senare tid inträdda befolkningsökningen icke fått något tillfredsställande uttryck i en utbyggnad av den prästerliga organisationen. Domkapitlet förmenar, att denna befolkningsökning och den ökning av den prästerliga verksamheten, som enligt vad de sakkunniga själva uttalat ägt rum, bort resultera i en förstärkning av den samlade prästerliga arbetskraften.

Statskontoret: Vid mätandet av prästernas arbetsbörda i ett pastorat har alltsedan 1910 folkmängdstalet tillmätts största betydelsen. I andra rummet har kommit pastoratets areal och därefter vissa omständigheter, som hänförts till begreppet besvärlig tjänstgöring bland annat duplikation, avstånd till kyrkan m. m. De sakkunniga har föreslagit, att folkmängdstalet alltjämt skall gälla såsom mätare av prästernas arbetsbörda. I överensstämmelse med äldre praxis har de vidare ansett sig böra räkna med olika folkmängdstal för tätorts- och landsbygdspastorat; i tätortspastorat bör en präst kunna betjäna ett större antal församlingsbor än på den egentliga landsbygden. De av de sakkunniga härvid föreslagna gränserna finner statskontoret emellertid alltför snävt dragna och anser för sin del bärande skäl icke föreligga att för städernas del reducera den av 1897 års prästlöneregleringskommitté uppställda folkmängdsgränsen för en enprästorganisation. För landsbygdens del torde folkmängdsgränsen i enprästspastorat kunna icke obetydligt flyttas uppåt i förhållande till vad hittills tillämpats.

Allmänna svenska prästföreningen: De i betänkandet föreslagna befolkningsenheterna per präst inom olika pastoratstyper kan å vissa orter med gynnsamma förhållanden anses acceptabla. De sakkunniga har visserligen gått under de siffror som nu i praxis tillämpas, men ytterligare sänkning rekommenderas. Föreningen vill under alla omständigheter med bestämdhet hävda nödvändigheten av att de slutliga bestämmelserna för pastoratsregleringen ges en sådan utformning att domkapitlen erhåller möjlighet att med hänsyn till lokala förhållanden tillämpa en icke alltför snäv jämkningsmarginal. Sak samma bör gälla arealsiffrornas tillämpning. När vissa maximisiffror anges för befolkningstalet inom en viss pastoratstyp måste förutsättas, att detta är den absoluta övre gränsen, som icke får överskridas och som uppnådd omedelbart aktualiserar en pastoratsdelning.

Riksintresse — lokalintresse

Vid ett bedömande av huru stor enhet i avseende å folkmängd och areal och huru många församlingar i ett enskilt fall lämpligen kan sammanhållas i ett pastorat och vilka tjänster där behöves blir det ofta en grannlaga uppgift att göra en avvägning mellan riksintresse och lokalintressen. Fördelningen av de prästerliga tjänsterna företer för närvarande ostridigt en avsevärd ojämnhet. En såvitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga prästerliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art är enligt de sakkunnigas mening ett anspråk sammanfallande med hela svenska kyrkans intresse och därmed ett givet riksintresse. Detta bottnar i det naturliga kravet, att hela befolkningen skall i görlig mån äga lika möjlighet till

prästerlig betjäning oberoende av om den tillhör tätort eller den egentliga landsbygden, rikets södra eller dess norra delar. Härvid måste riksintresset ges ett avgjort företräde framför en enskild församlings krav på att få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses nödvändig från arbetssynpunkt. Ehuru detta från en landsbygdsförsamlings synpunkt kan te sig oskäligt, måste dock beaktas, att den förskjutning i folkmängdsfördelningen från landsbygd till tätort, som karakteriserar de senaste årtiondena, just från rikssynpunkt ställer alldeles särskilda krav på tjänsteorganisationens utbyggnad speciellt för tätorterna. Expeditionsarbetets utökning genom det nya folkbokföringssystemet har också i allmänhet blivit mest kännbar i tätorterna med deras regelmässigt rörligare befolkning. De sakkunniga framhåller vidare, att den gällande pastoratsindelningen näppeligen kan påkalla sådan hänsyn, som i indelningsfrågorna av gammalt visats gentemot församlingsindelningen, till vilken de lokala traditionerna ju i stort sett är anknutna. Särskilt bör detta icke kunna komma i fråga med avseende å de av flera församlingar sammansatta pastoraten, vilka under de senaste fyrtio åren i stor utsträckning (till mer än en tredjedel av det nuvarande antalet) undergått till och med upprepade förändringar. Skälig hänsyn bör dock kunna tagas till framförda lokala önskemål, om de är sakligt grundade. Hänsyn bör exempelvis även, där sammanläggning av pastorat till större enhet är i fråga, kunna tillmätas ett önskemål att de gamla pastoraten skall i sin helhet få ingå i den nya enheten.

I ett senare sammanhang (s. 114 f.) påvisar de sakkunniga vissa olägenheter, som kan förutses följa med en indelning och organisation inom den ram, som de av dem förordade riktlinjerna medger. De sakkunniga belyser därvid bland annat huru ett riksintresse — däribland alltså hänsyn till svenska kyrkan i dess helhet — i särskilda fall kan kräva bortseende i viss mån från lokala önskemål och behov. En strikt tillämpning av de indelnings- och organisationsprinciper, som förordats, kan sålunda på sina håll medföra tvånget att avveckla viss prästerlig verksamhet t. ex. i form av särskilda gudstjänster och särskild konfirmandundervisning på avlägsna och isolerade platser. En minskning av den nuvarande organisationen kan på så vis i somliga församlingar medföra en avveckling eller åtminstone försvagning av löftesrikt arbete. Detta följer, enligt de sakkunnigas mening, dels av nödvändigheten att bättre än nu är fallet tillgodose de underorganiserade två nordliga stiften samt de växande storstadspastoraten, dels av att de sakkunniga ansett kostnadsramen för den nuvarande prästerliga organisationen icke böra överskridas vid nyordningen.

I *särskilt yttrande,* som biskopen Hultgren och domprosten Hylander gemensamt avgivit till de sakkunnigas betänkande, har — i viss anslutning till de sakkunnigas här sist berörda påpekanden — framhållits, att den kyrkliga verksamhetens behov icke kunnat genom förslaget tillgodoses i så stor utsträckning som önskvärt varit. De för indelning och organisation upp-

dragna riktlinjerna leder till vissa för kyrkolivet kännbara konsekvenser. Även om man tar i betraktande föreslagna stödåtgärder, kommer i de syd- och mellansvenska stiften organisationen såtillvida att försvagas, som antalet pastorat starkt reduceras, varjämte för riket i dess helhet möjligheten minskas för präst att befordras till kyrkoherde genom den ändrade relationen i fråga om antalet befattningshavare mellan de olika tjänstekategorierna. Att förslaget med dessa konsekvenser av reservanterna godtagits, anger de ha sin grund däri, att enligt deras uppfattning ingen annan möjlighet finnes att utan en väsentlig vidgning av kostnadsramen åstadkomma den omfördelning av de prästerliga krafterna i riket, som är påkallad av behovet att bättre tillgodose tätorterna och de vidsträckta bygderna.

Vid de provindelningar av rikets stift, som av de sakkunniga verkställts och redovisats i det förut omnämnda, av dem upprättade utkastet för åskådliggörande av tillämpningen av de i förslaget uppdragna riktlinjerna, har — såsom även framgår av de därom tidigare lämnade sifferuppgifterna — skisserats en personalorganisation, vilken totalt ej blott i avseende å lönekostnad håller sig inom kostnadsramen för nuvarande organisation utan även nära ansluter sig till dennas sammanlagda tjänstebestånd. Detta förhållande jämte de sakkunnigas närmast härförut återgivna uttalanden har beaktats i flera av remissyttrandena och synes ibland ha, särskilt av de kyrkliga organen, påtalats såsom uttryck för ett misstytt riksintresse.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Vid uppgörande av indelningen och organisationen, som innefattar flera svårbedömbara faktorer, bör den viktigaste riktpunkten för frågans lösande vara de föreliggande prästerliga arbetsuppgifterna, som man vill ha uträttade, och vad som skäligen härför bör kunna göras från synpunkten av kyrkans egentliga syftemål. Avgörande vikt och betydelse bör däremot icke fästas vid den ekonomiska sidan av saken och storkommunindelningen bör icke i första hand vara bedömningsgrunden härvid.

Domkapitlet i Linköping: De sakkunniga synes hava varit på ett för dem själva betungande sätt bundna av givna direktiv angående kostnadsram och väntad besparing vid pastoratsregleringens genomförande. Det skulle vara orättvist att lägga de sakkunniga till last, att de icke i åtlydnad av dessa besparingsdirektiv kunnat åstadkomma ett tjänligare förslag. Det synes emellertid vara en i alla andra sammanhang ovanlig och främmande synpunkt att såsom översta princip knäsätta besparingssynpunkten. Det hade varit rimligare att förslaget fått uppgöras från sakliga och objektiva synpunkter. Härvid hade man alltså fått undersöka i första hand vilken organisation, som svarar mot dagens behov av en funktionsduglig kyrka. Därefter hade man haft att undersöka möjligheterna för dess genomförande.

Domkapitlet i Skara: Den omreglering, som kräves, får icke innebära ett eftersättande av de kyrkliga behoven på andra håll, närmast på landsbyg-

den i de syd- och mellansvenska stiften. Särskilt i uråldriga kristna bygder, såsom inom Skara stift, utgör de nuvarande pastoraten ofta historiskt och kyrkligt betingade enheter, som icke utan trängande skäl bör sönderbrytas. En omfördelning av de prästerliga krafterna bör därför icke få resultera i att det kyrkliga livet hämmas i de små men ofta religiöst livaktiga landsbygdsförsamlingarna. Enligt domkapitlets mening bör de kyrkliga behoven göras till översta norm vid en översyn av pastoratsindelningen. Då dessa behov icke kan allsidigt tillgodoses inom den nuvarande kostnadsramen för det kyrkliga arbetet, är det beklagligt, att de sakkunniga vid sina beräkningar och förslag känt sig bundna av sagda kostnadsram. Domkapitlet finner det angeläget, att denna icke får hindra sådana ändringar i förslaget, som från kyrklig synpunkt befinnes oundgängligen nödvändiga. Domkapitlet finner det även otjänligt att på sätt som skett i de sakkunnigas betänkande fastlåsa den prästerliga organisationen vid det nuvarande antalet prästerliga tjänster. De växande kyrkliga behoven, betingade både av den inre kyrkliga expansionen och av den fortgående befolkningstillväxten i landet, synes kräva en utökning av antalet prästerliga tjänster.

Domkapitlet i Göteborg: Enligt de sakkunniga motsvarades år 1897 inom de rena landsbygdspastoraten en prästerlig tjänst av i genomsnitt 1 827 invånare. Motsvarande siffra 1948 var 1 844. Landsbygden har alltså fortfarande lika många invånare per prästerlig tjänst som i slutet på föregående sekel. Det synes alltså uppenbart, att behovet av fler prästerliga tjänster i tätorter, städer och norrländska storförsamlingar icke kan tillgodoses genom en mera omfattande nedskärning av den prästerliga organisationen på landsbygden. Det problem, som här föreligger, har sin orsak i att utbyggandet av den församlingsprästerliga organisationen icke hållit jämna steg med befolkningstillväxten. En betydande eftersläpning har uppstått, när det gällt att förse de växande städerna med nödigt antal präster och församlingar. Detta problem kan icke lösas därigenom att den prästerliga organisationen uttunnas i de delar av landet, där den är någorlunda tillfredsställande ordnad. Det ges icke något stift, där antalet präster i förhållande till befolkningen överstiger vad som kan anses vara skäligt och nödvändigt för en effektiv församlingsvård. Domkapitlet anser det alltså vara omöjligt att komma till rätta med de mycket allvarliga brister som vidlåder den nuvarande församlingsprästerliga organisationen i storstäderna genom en omdisponering av nu förefintliga prästerliga tjänster. Även om de tjänster på landsbygden, som utan skada kan undvaras, indrages, förslår de icke till att fylla de alltför stora luckor, som under det senaste halvseklet fått uppstå. Det är icke något rikskyrkligt intresse, att den organisation, som på landsbygden hittills funktionerat tillfredsställande, nu skall nedbrytas.

Domkapitlet i Visby: För en rättvis bedömning av de resultat, vartill de sakkunniga kommit, måste man hålla i minnet att deras uppgift varit icke enbart att skapa en organisation, som utifrån den kyrkliga verksamhetens behov förlänar denna verksamhet stadga, planmässighet och effektivitet, utan även att samtidigt tillse, att de behov, som under utredningsarbetet framträtt, tillmötesgås allenast i sådan omfattning att den givna kostnadsramen icke i väsentligare mån vidgas. Det synes emellertid uppenbart att det hos de av den avsedda regleringen berörda småförsamlingarna förefinnes en utpräglad mening att bevara status quo. Vid bedömning av de enskilda fallen bör långt gående hänsyn tagas härtill — detta av rättvise-

skäl. En dylik hänsyn måste från kyrklig synpunkt få anses välbetänkt och synnerligen angelägen. Bringas det kyrkliga livet i dessa småförsamlingar att genom allt för strama organisatoriska åtgärder tyna och utslockna kommer detta att förmärkas i det kyrkliga livet inom kyrkan i dess helhet. Givetvis måste en avvägning mellan »riksintresse» och »lokalintresse» göras, då det gäller den prästerliga tjänsteorganisationen. Men man bör icke förbise, att i många fall det som i förstone ter sig som »lokalintresse» närmare besett är ett »riksintresse», ett hela svenska kyrkans intresse. Och det måste vara ett intresse för hela svenska kyrkan att det i många fall löftesrika kyrkolivet i de små församlingarna så långt möjligt bevaras med nuvarande organisation.

Domkapitlet i Stockholm: De föreslagna principerna för en omfördelning av tillgänglig arbetskraft är enligt domkapitlets mening på det hela taget väl avvägda. Det är uppenbart, att den kyrkliga verksamheten måste vara uppsökande även i den betydelsen att den söker sig till orter, där befolkningstillväxten är störst. Domkapitlet vill understryka, att den uppbyggande verksamheten bland inflyttade människor i växande tätorter, och kanske främst bland rotlös storstadsungdom, måste tillmätas en hög angelägenhetsgrad i valet mellan kyrkans olika uppgifter.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: De besparingssynpunkter, som anlagts, måste leda till rekryteringssvårigheter. Att de sakkunniga ansett kostnadsramen för den nuvarande prästerliga organisationen icke böra överskridas vid nyordningen tyder på att ekonomiska synpunkter i alltför hög grad anlagts av de sakkunniga. Anledning synes därför föreligga att verkställa en överarbetning av förslaget, varvid hänsyn icke såsom nu skett bör tagas till en på förhand bestämd kostnadsram utan en förutsättningslös utredning bör verkställas i frågan om möjligheten att åstadkomma en organisation, som svarar mot dagens behov av en funktionsduglig kyrka.

Länsstyrelsen i Kristianstads län: I betänkandet har de sakkunniga föreslagit en omfördelning av de prästerliga tjänsterna i syfte att bättre tillgodose vissa tätorters och vidsträckta bygders behov av dylik arbetskraft. Att nämnda delar av vårt land är i behov av en förstärkning i sådant avseende är ovedersägligt. Då de sakkunniga vid sitt arbete haft såsom rättesnöre att icke överskrida gällande kostnadsram, har emellertid deras förslag resulterat i en uttunning på andra håll av den prästerliga organisationen, främst i syd- och mellansvenska bygder. Länsstyrelsen ifrågasätter om den fördel, som vinnes genom att tillgodose tätorters och vidsträckta bygders behov av prästerlig arbetskraft, kan uppväga den olägenhet, som tillfogas församlingarna och det kyrkliga livet på de håll, där uttunningen av den prästerliga organisationen sätter in. De sakkunniga har varit angelägna att redovisa en prästerlig personalplan, för vilken kostnaden icke överstiger kostnaden för den motsvarande nuvarande planen. Länsstyrelsen anser, att de sakkunniga vid uppgörande av sitt förslag väl mycket betonat den ekonomiska synpunkten och icke tillräckligt beaktat församlingarnas behov av gudstjänst och präst.

Kammarkollegiet: Kollegiet anser, att den omständigheten, att ett pastorat består av flera församlingar, icke bör få leda till en utbyggnad av den

prästerliga organisationen i den utsträckning, de sakkunniga förordat. En organisation, som i anledning av förekomsten av flera mindre församlingar i ett pastorat göres alltför omfattande, lärer omedelbart aktualisera frågan om en ändring i församlingsindelningen.

Statskontoret: De sakkunniga har visserligen vid genomförande av sitt uppdrag måst utgå från att den nuvarande församlingsindelningen skolat bibehållas orubbad, men statskontoret måste bestämt hålla före, att den i det nuvarande samhällslivet föga tidsenliga församlingsindelningen icke bör i den omfattning, som i utredningen skett, få bli bestämmande för pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen. Ämbetsverket vill i detta sammanhang erinra om denna organisationsfrågas ekonomiska sida. Dessa små pastorat med förhållandevis många präster får nämligen regelmässigt tillskott ur kyrkofonden. I realiteten innebär detta, att de finansieras av andra pastorat, framför allt av pastoraten i de större städerna. En alltför långt driven hänsyn till församlingsindelningen medför därför icke blott att arbetskraften blir ojämnt fördelad utan även en misshushållning med de för kyrkan i dess helhet tillgängliga avlöningsmedlen. Härtill kommer att flerförsamlingspastoraten så gott som uteslutande är belägna på den egentliga landsbygden, där avfolkningen kan väntas bli särskilt framträdande.

Förhållandet till kommunindelningen

Kongruens mellan pastorat och borgerlig kommun föreligger för närvarande redan i ett avsevärt antal fall, såsom beträffande åtskilliga städer och köpingar och där kommunens folkmängdstal ligger omkring eller under 2 000. Fullständig anknytning till den nuvarande kommunindelningen kan även föreligga sålunda, att antingen en kommun innefattar flera hela pastorat eller ett pastorat omfattar flera kommuner. En anknytning på något av här angivna sätt av pastoratsindelningen till den borgerliga kommunens territorium kommer, såsom i det föregående nämnts, enligt de sakkunnigas uppfattning övervägande att lända det kyrkliga arbetet till fördel. Skär pastoratsgräns borgerlig kommuns gräns kan sådan oregelbundenhet, liksom enligt 1919 års indelningslag under vissa förutsättningar, utgöra skäl för indelningsändring. Dylik avvikelse kan dock, av hänsyn till det kyrkliga arbetet, stundom i fråga om pastoratsindelningen bli nödvändig, exempelvis om kommunindelningen kan väntas i nära framtid bli ändrad eller kyrkogemenskap, som icke lämpligen kan upplösas, föreligger för invånarna i församlingar på olika sidor om kommungräns. Då en anknytning till kommunindelningen medför att gudstjänstturerna inom pastoratet icke kan ordnas utan en eljest obehövlig utökning av tjänsteorganisationen därstädes, kan arbetstekniska skäl även tala för en avvikelse. Sträcker sig ett nuvarande pastorat över läns- eller stiftsgräns, bör pastoratet dock alltid redan av detta skäl underkastas ny indelning, såframt icke heller läns- respektive stiftsgränsen kan ändras.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Linköping: När de sakkunniga talar om det angelägna i att upprätthålla samband mellan den borgerliga kommunen och församlingen för det kontinuerliga samarbetet mellan dessa enheters förvaltningsorgan måste domkapitlet anse, att en underordnad synpunkt gjorts till översta princip. Det rent kyrkliga arbetet inom församlingarna förutsätter icke oavbrutet samarbete med den borgerliga kommunens förvaltningsorgan. — Att viss ojämnhet i utdebiteringen kan uppkomma mellan olika församlingar, därest ett pastorat skär över kommungränsen, torde icke på allvar kunna göras till argument för likriktning mellan pastorat och kommun. — Det synes dock uppenbart, att vissa fördelar är att vinna av samstämmighet mellan s. k. storkommun och pastorat. Denna synpunkt får emellertid icke övervärderas så att man för att vinna full enhetlighet skulle vidtaga sådan pastoratsreglering, som försämrar de kyrkliga arbetsmöjligheterna. Man har anledning till desto större varsamhet i detta hänseende som storkommunindelningen i riket icke hundraprocentigt visat sig lyckad. Det synes emellertid för domkapitlet mest ändamålsenligt, att en storkommun till sina gränser sammanfaller med ett eller flera pastorat, varvid det dock icke är motiverat att sammanslå flera pastorat för att åstadkomma identisk enhet med kommunen. Givetvis får ej heller denna sistnämnda princip undantagslöst genomföras. Lokala, historiska eller andra förhållanden kan medföra önskvärdheten att inom ett pastorat sammanhålla församlingar, även om en annexförsamling skulle skära över kommungränsen. All tvångslikriktning eller konstlad likriktning bör undvikas.

Domkapitlet i Strängnäs: Vid en kyrklig indelning bör hänsyn tagas uteslutande till kyrkliga faktorer, vadan den borgerliga kommunens struktur och storlek under inga förhållanden får förtränga sådan indelning av pastoraten, som bäst gagnar den kyrkliga verksamheten.

Domkapitlet i Lund: Under 1920- och 1930-talen var stiftets landsbygdspastorat föremål för en genomgripande omorganisation, vars mindre gynnsamma verkningar för det kyrkliga arbetet ännu knappast helt övervunnits. Att utan tungt vägande skäl ånyo ombilda det stora flertalet av dessa pastorat, kan domkapitlet omöjligen medverka till. Då det pastorala arbetet i väsentliga avseenden är anknutet till och beroende av kyrklig tradition och sed, måste största försiktighet tillrådas vid dessa nyordningar. Vinsterna för det kyrkliga arbetet måste vara påtagliga och ändringar i allmänhet ej genomföras med mindre folkmängdstalet tvingar härtill. Domkapitlet föreställer sig att pastorats- och kommungränser kommer att mycket noga diskuteras vid avgivande av de slutliga förslagen till såsom nödvändiga ansedda förändringar i stiftets pastoratsindelning. Domkapitlet vill emellertid redan nu förutskicka, att skulle den kyrkliga verksamhetens ändamålsenliga anordnande innebära, att överensstämmelse mellan dessa gränser ej kan nås, kan någon berättigad invändning häremot ej göras. Främsta målet för indelningsändringarna är dock ett underlättande och befordrande av möjligheterna till en så gynnsam utveckling av det pastorala arbetet, som föreliggande förhållanden medgiver.

Domkapitlet i Göteborg: Framtida ändringar av den kyrkliga indelningen bör vidtagas allenast med hänsyn till det kyrkliga arbetets effektivitet. Sådana regleringar, som främjar ett ändamålsenligt utnyttjande av den präs-

terliga arbetskraften och en god församlingsvård, bör genomföras utan hinder av att inkongruens kan komma att råda mellan kyrklig och kommunal indelning. — Principen att i görligaste mån anknyta pastoratsindelningen till storkommunerna anser domkapitlet medföra olyckliga konsekvenser för det kyrkliga arbetet. En sådan anknytning är också onödig. — Enligt domkapitlets mening föreligger ej några bärande skäl att söka åstadkomma en likartad kyrklig utdebitering inom alla församlingar i samma storkommun. Sådana olikheter förekommer allmänt och någon olägenhet har icke förmärkts av dem. Förvaltningstekniska skäl kan alltså icke motivera omreglering av pastoraten till likhet med storkommunerna. Pastoraten är kyrkliga arbetsenheter för gemensamma ändamål (anställande och avlöning av präst, byggande av prästgård). De bör utformas uteslutande med hänsyn till dessa ändamål. — Icke heller synes det rimligt att ändra pastoratsindelningen för att söka centralisera det kyrkliga arbetets ledning till de tätorter, som med större eller mindre rätt ansetts skola bli centra för de nya storkommunerna. Det är riktigt, att sådana tätorter skall erhålla en tillfredsställande andlig vård. Att där stationera en präst kan ofta vara befogat. Tjänstetypen kan i så fall ofta lämpligen vara komminister eller kyrkoadjunkt. Att sträva efter att mera generellt förflytta kyrkoherdarna till dessa tätorter skulle medföra orimliga kostnader utan motsvarande fördelar. Den kontakt mellan prästen och de kommunala förvaltningsorganen, som är önskvärd, kan numera utan svårighet upprätthållas med hjälp av telefon och bil. Detta motiv för en sammanjämkning av pastorat och storkommuner bortfaller därför helt. — Vidare anföres av de sakkunniga, att en anpassning efter kommunindelningen skulle kunna vara av värde för det prästerliga arbetet därigenom, att konfirmandundervisningen kan komma att förläggas till de centralt belägna enhetsskolorna. Domkapitlet vill kraftigt framhålla, att en sådan centralisering av konfirmandundervisningen alls icke bör ifrågakomma. Det är av allra största betydelse för församlingsvården, att konfirmationsberedelsen knytes till hemförsamlingen och ledes av den präst, som handhar pastoratsvården i ifrågavarande församling. Detta skäl för sammanjämkning av pastorat och storkommuner är alltså icke hållbart. — De sakkunniga har vidare refererat de skäl för en sammanjämkning av kyrkliga och kommunala indelningsgränser, som anförts i kommunindelningskommitténs betänkande av år 1945. Domkapitlet kan icke heller finna dessa skäl bärande. Samhörigheten inom ett pastorat och inom en kommun är icke av samma slag. De kan bestå och bli till nytta oberoende av varandra. Samhörigheten inom pastoratet är nämligen i väsentlig mån betingad av samhörigheten med samme själasörjare. Denna samhörighet blir endast försvagad, om man söker en anknytning till den kommunala indelningen, som medför att fler präster måste tjänstgöra inom samma församlingar eller att en kyrkoadjunkt måste tjänstgöra inom två olika pastorat. — Vad åter beträffar samarbetet med de kommunala organen, exempelvis i fattigvården, är kyrkans insats här väsentligen beroende på den enskilde prästens kännedom om sina församlingsbor. Samarbetet blir därför ineffektivt, om det skall förmedlas av en kyrkoherde i ett alltför stort pastorat, som tillskapats endast för att motsvara en viss storkommun. Samarbetet blir långt effektivare, om pastoraten bibehålles vid lämplig storlek, så att vederbörande präst personligen känner sina församlingar. — Domkapitlet kan alltså icke finna, att det förebragts några vägande skäl för en generell anpassning av pastoraten efter storkommunerna.

Domkapitlet i Karlstad: Frågan om pastoratsindelningens anpassning till den nya kommunindelningen bör prövas med hänsyn till kyrkliga behov och intressen. Kommunreformen har mångenstädes genomförts utan hänsyn till den kyrkliga indelningen och under uttryckligt framhållande av att denna icke skulle komma att beröras därav. Den från visst håll framförda tanken att skapa med storkommunerna sammanfallande storpastorat är alltför orimlig för att behöva diskuteras. Även den ifrågasatta omregleringen av pastorat med inom två kommuner fallande församlingar därhän, att kommun- och pastoratsgränser bringas att överensstämma, skulle medföra en allvarlig försämring av förutsättningarna för det kyrkliga arbetet i många fall, särskilt då en sådan sammanjämkning skulle leda till bildandet av treförsamlingspastorat, som icke tillfredsställande kan betjänas av en präst men heller icke lämnar full sysselsättning åt två. Några vägande praktiska skäl för en generell sammanjämkning av pastoratens och kommunernas gränser har veterligen icke anförts. Under sådana omständigheter bör en pastoratsreglering i detta syfte icke genomföras, om det skulle vara till förfång för det kyrkliga livet.

Domkapitlet i Härnösand: Utvecklingen från små pastorat till storpastorat är från kyrklig synpunkt att anse som en utveckling bakåt.

Stiftsnämnden i Strängnäs: De fördelar, som i administrativt avseende kan vinnas genom kongruens mellan pastorat och kommun, motväges i vissa fall av nackdelarna av försämrad betjäning av församlingsborna, längre avstånd för dem och dyrare resor.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: De skäl, som de sakkunniga anfört till stöd för en samordning av den kommunala indelningen och pastoratsindelningen, är av den vikt att en dylik samordning, såvitt möjligt, bör eftersträvas. De brister, som trots den nya kommunindelningen ännu vidlåder den borgerliga kommunbildningen, och de mäktiga kyrkliga traditioner, som här och var alltjämt finnes kvar, synes likväl motivera, att man vid en nyordning icke går alltför hårt fram genom att över hela linjen kräva samordning. Det torde likaledes vara fullt tillräckligt, att man icke påfordrar kongruens mellan kommuner och pastorat utan stannar vid att dessa borgerliga och kyrkliga territorier icke bör få skära varandras gränser.

Länsstyrelsen i Hallands län: I länet skär för det närvarande pastoratsgränserna kommungränserna i ett ganska stort antal fall. Någon större olägenhet därav har icke förmärkts. Anledning synes därför icke föreligga att låta anknytningen till kommunindelningen framstå såsom något primärt. Det väsentliga bör i stället vara att bilda pastorat, som är lämpliga enheter för det prästerliga arbetet.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Att åstadkomma ett fruktbärande samarbete mellan den kyrkliga och borgerliga kommunen måste vara till uppenbar fördel för båda dessa kommungrupper. I många avseenden, speciellt inom socialvården och undervisningsväsendet, föreligger ju ett klart sammanhang mellan de kyrkliga och borgerliga kommunerna. Den samverkan, som här finnes, bör tillvaratagas och vidare utvecklas. Det framstår därför som principiellt önskvärt, att den borgerliga och kyrkliga indelningen sammanfaller. Å andra sidan får ett realiserande av detta önskemål ej leda till att en ny pastoratsindelning sker helt och hållet efter en bestämd mall och med huvudmålsättning att utforma pastorat, som med hänsyn till ytvidd,

befolkning och andra yttre faktorer är lämpliga, utan indelningen måste ske med lika starkt beaktande av de faktorer av andra slag, framför allt av kyrklig art, som i de särskilda fallen kan tala för avvikelser från en eljest godtagbar regel. Det måste sålunda vid nyindelningen tillses, att de specifikt kyrkliga uppgifterna icke tillbakasättes. Vid en nyindelning av pastoraten är det vidare angeläget att i landsdelar, där pastoratsindelningen har gammal hävd, ingreppen ej göres större än nödvändigt utan så att reformen kan ske med och ej mot vederbörandes mening.

Länsstyrelserna i Uppsala, Gotlands, Älvsborgs, Västmanlands, Västernorrlands och *Jämtlands län* samt *kammarkollegiet* ävensom *svenska landskommunernas förbund* och *svenska stadsförbundet* har i huvudsak godtagit de sakkunnigas uttalanden i här berörda avseende.

Länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs och *Kalmar län* har särskilt understrukit vikten av en anknytning av pastoratsindelningen till den nya kommunindelningen.

Svenska pastoratens riksförbund: Förbundet, som icke är blint för att en överensstämmelse mellan skilda indelningar kan medföra praktiska fördelar och bidraga till reda och översiktlighet i allmän förvaltning, har dock den meningen, att dessa fördelar icke är så stora, att man för dem bör offra det kyrkliga arbetets egna krav på indelningen. I de fall, då dessa krav bäst tillgodoses genom att man låter de två indelningarna avvika från varandra, bör man därför icke tveka inför en sådan åtgärd. Den borgerliga och den kyrkliga indelningen tjänar två skilda ändamål och vardera verksamhetsgrenen far säkerligen bäst av att bli organiserad efter sin egenart, även om man ibland måste eftersätta överensstämmelsen. — I de sakkunnigas framställning av denna fråga har stor vikt lagts på konfirmandundervisningens ordnande. De sakkunniga synes därvid ha tänkt sig, att denna undervisning skulle förläggas till en centralskola i varje borgerlig kommun. Bortsett från att det starkt kan ifrågasättas, huruvida det vore lyckligt att på sådant sätt lösgöra konfirmandundervisningen från hemförsamlingens kyrka och prästerskap, har det nu dessutom blivit klart, att man måste räkna med centralskolor, som blir gemensamma för två eller flera borgerliga kommuner. På grund härav synes man nödgas uppge tanken på en samorganisation av skola och konfirmandundervisning. Därmed förfaller också detta skäl för överensstämmelse mellan borgerlig och kyrklig indelning. — Det må för övrigt erinras om att en ganska stark kritik framkommit mot det sätt, varpå de borgerliga kommunerna gestaltades vid den nyligen genomförda sammanslagningen. Frågan om de borgerliga kommunernas omfattning synes därför ännu icke vara slutligen löst, och ganska genomgripande reformer kanske förestår på detta område. Under sådana förhållanden kan det icke anses välbetänkt att binda pastoratsindelningen allför hårt vid den nuvarande borgerliga indelningen.

Gudstjänstturordning; sammanlysning av gudstjänst

Den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten kan enligt de sakkunnigas mening icke förväntas kunna för varje pastorat bestämmas till sådan storlek, att genom densamma ordinarie högmässogudstjänst skall kunna uppehållas varje predikodag året runt i varje till pastoratet hörande för-

samlingskyrka. För fullgörande av en dylik gudstjänstturordning kräves stark utökning av organisationen. Redan nu kan i flera fall — främst i Skara och Visby stift — högmässorna i de särskilda församlingskyrkorna inom flerförsamlingspastorat icke uppehållas söndagligen utan Kungl. Maj:t har måst förordna om »sammanlysning» där av högmässogudstjänsterna, d. v. s. dessa fullgöres växelvis i kyrkorna genom s. k. alternering. De sakkunniga understryker härvid, att man betraktar såsom gällande rätt alltsedan reformationen att i varje församlingskyrka skall hållas gudstjänst, men att därav icke följer att det så måste ske varje predikodag. I sin historik (s. 21 f.) anger de sakkunniga med följande data i korthet huru förhållandena härutinnan utvecklat sig.

I 1571 års kyrkoordning heter det (under rubriken »Ett sätt till att ordinera präster»): »Där flera kyrkor lyda till ett prästagäll, må prästen hålla tiderna ömsom vid den ena och ömsom den andra, på det han må hava desto mera tid både till predikan och annat. Är ock den ena kyrksocknen större till mantal än den andra, så hålle prästen två eller tre helgdagar tiderna vid den som större är och den tredje eller fjärde vid den mindre efter som det sig med mantalet hava kan. Dock skall detta vara sagt om de gäll, som icke förmå hålla kapellan.» Motsvarande stadgande saknas i 1686 års kyrkolag. Kungl. Maj:t förklarade likväl den 23 februari 1695 beträffande Skara stift att, enär i stiftet »mest alle pastorater bestå av några små socknar, varav ganska få mäkta mer försörja än två präster, varandes så mycket besvärligare överallt i socknarna med gudstjänsten att kunna inrätta en uniform ordning, alltså haver biskopen, så vid visitationer som eljest, således att söka moderera både prästernas och åhörarnas besvär med kyrkoresorna som ortenas beskaffenhet bäst kan medgiva». Redan tidigt rådde en ganska markerad skillnad i avseende å gudstjänsternas turordning mellan Skara stift och de övriga stiften. I det förra omfattade pastoraten sedan lång tid tillbaka oftast mer än två, ej sällan tre, fyra eller ännu flera församlingar. För en ensam präst kunde det därför vara omöjligt att söndagligen förrätta gudstjänst i var och en av pastoratets kyrkor. Prästen kom därför att alternera mellan kyrkorna, exempelvis så att, där en präst fanns för två kyrkor, gudstjänst hölls i varje kyrka varannan söndag, och där en präst fanns för tre kyrkor, gudstjänst hölls i varje kyrka blott var tredje söndag. I övriga stift kunde församlingslivets fordringar däremot oftast bättre tillgodoses, så att i regel gudstjänst kunde hållas i varje kyrka varje söndag. I Lunds och Göteborgs stift, där det vanligen fanns två kyrkor för varje ordinarie präst, fullgjordes detta nästan undantagslöst genom »duplikation», så att prästen varje söndag förrättade gudstjänst i två kyrkor. Även i Visby stift förekom dylik duplikation i många fall. I ett par fall ägde i detta stift rum s. k. växelvis duplikation, d. v. s. att i ett treförsamlingspastorat med en präst gudstjänst hölls i varje församlings kyrka två söndagar av tre. — I anslutning till 1910 års prästlönereform uttalades, att gudstjänst borde förrättas i överensstämmelse med ortens sed, vilket av riksdagen godkändes. Efter nämnda reform har i Skara stift alterneringssystemet i viss utsträckning ersatts eller kompletterats med duplikation. — För riket i dess helhet gäller slutligen även, jämlikt lag den 18 mars 1910, att domkapitlet, där sådan av omständigheterna föranledes, äger förordna, att för två eller flera församlingar må

förrättas gemensam högmässa i en av dem. Domkapitlet bör därvid i regel inhämta vederbörande församlingars yttranden, i allt fall när det gäller högmässas förrättande i annan kyrka än församlingens egen.

Skall högmässogudstjänst överallt, oavsett pastorats folkmängd, städse uppehållas, nödgas man — påpekar de sakkunniga — tänka sig en organisation av minst två präster i ett betydande antal av nuvarande pastorat med förhållandevis ringa folkmängd men flera än två församlingar, och detta även om folkmängden där är sjunkande. För att undvika en sådan konsekvens har de sakkunniga övervägt betingelserna för en sammanlysning i större eller mindre omfattning av högmässogudstjänsten i kyrkor i församlingar med obetydlig folkmängd och ett avstånd till en grannförsamlings kyrka, som icke alltför mycket försvårar för församlingsborna att där bevista gudstjänsten. I vilken utsträckning och under vilka förutsättningar dylik sammanlysning skall kunna nu vidtagas blir helt naturligt i allmänhet beroende av ett bedömande i de särskilda fallen. Det synes de sakkunniga emellertid kunna förutsättas såsom rimligt, att sammanlysning kan ordnas för församling med upp till 500 invånare, åtminstone där folkmängden är stillastående eller nedgående och avståndet från den egna kyrkan till närmaste grannkyrka icke överstiger fem kilometer. Vid exceptionellt små avstånd mellan kyrkorna bör anordningen skäligen kunna genomföras även för församlingar med något större folkmängd och, då folkmängden är mycket ringa, även om avståndet till grannkyrkan något överstiger fem kilometer. Sammanlysning i vad avser alterneringsordningen måste komma att i de enskilda fallen närmare regleras allt efter tillgången på präster. I regel synes den dock böra begränsas till att avse högmässogudstjänstens inställande högst varannan predikodag.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Sammanlysning av gudstjänsterna kan endast öka farhåga för gudstjänstlivets tillbakagång ute i bygderna. Mentaliteten hos allmänheten torde nämligen vara sådan, att man helst besöker sin hemförsamlings kyrka och att gudstjänstbesöket ofta icke blir av, då denna är stängd och hänvisning till annan kyrka skett, även om färdvägen icke är lång.

Domkapitlet i Linköping: Såsom rationell princip torde de sakkunnigas ståndpunkt i förevarande fråga kunna försvaras. Domkapitlet måste likväl såsom en mycket allvarlig angelägenhet framhålla önskvärdheten av att de kyrkor, där icke söndaglig gudstjänst firas, blir så få som möjligt. För detta önskemål har domkapitlet flerfaldig motivering. Hela pastoratsindelningen måste ha till uppgift att göra kyrkan effektiv i sin gärning. För närvarande hotas den svenska landsbygden av en viss paganisering beträffande kyrksamhet. Undantag härifrån utgör de mindre församlingarna. Vill man fylla sin uppgift att motverka paganiseringen, måste man alltså med den största varsamhet beröva dessa mindre församlingars kyrkor deras söndagliga gudstjänster. I stället bör man, med lärdom från dessa mindre

församlingar, intensifiera arbetet i de större församlingarna utan att köpa denna intensifiering för priset av de små församlingarnas utarmning. Man må heller icke förgäta, att de små församlingarna betalar väsentligt mycket mer för sitt kyrkoliv än de större. De påtager sig och har redan gäldat mycket stora utgifter för sina kyrkors och kyrkogårdars underhåll. Denna ekonomiska uppoffring är ett i handling avgivet votum till förmån för att deras kyrkoliv skall bevaras obeskuret. Det råder intet tvivel om, att de små församlingarna har en utpräglad mening och önskar behålla sina söndagliga gudstjänster. Önskligt vore, att man också kunde påräkna visst anslag ur kyrkofonden till tjänstebiträde för gudstjänster i kyrkor, som måste sakna ordinarie gudstjänster. Överhuvudtaget öppnas också perspektivet mot ökad användning och utbildning av lekmannakrafter i frivillig kyrkotjänst.

Domkapitlet i Skara: För sin del kan domkapitlet icke godtaga den av de sakkunniga förordade principen, att sammanlysning av högmässogudstjänster i allmänhet bör kunna ifrågakomma åtminstone för församling med upp till 500 invånare och med ett avstånd från den egna kyrkan till närmaste grannkyrka av upp till fem kilometer.

Domkapitlet i Växjö (som åberopar följande uttalande av en av stiftets präster, teol. dr Berndt Gustafsson): Ett realiserande av tanken att högmässogudstjänsten skulle inställas i ett ganska stort antal små församlingar skulle verka starkt destruerande på den kyrkliga seden. Under alla omständigheter synes rimligt, att de små församlingar, som har högre kyrksamhetstal än intilliggande större församlingar, får behålla sin söndagliga gudstjänst. Någon bedömning av vilka församlingar det i så fall kan gälla kan emellertid icke ske utifrån betänkandet. Från den synpunkten har det varit olyckligt att utredningen vid bedömandet av de kyrkliga behoven endast hållit sig till invånarantal och medvetet hållit frågan om den kyrkliga sedens styrka utanför. Den administrativa synpunkten kunde ha balanserats av den religionssociologiska.

Domkapitlet i Lund: För upprätthållande av gudstjänster varje predikodag i »stängda» kyrkor bör tjänstebiträde, som avses i nådiga cirkuläret den 30 juni 1953 rörande ersättning till vissa vikarier å prästerliga tjänster och till icke-prästvigda tjänstebiträden åt präster, kunna få anlitas, därest församlingskyrkorådet härom gör framställning. Här bör också präst kunna inträda såsom tjänstebiträde. I församlingstjänst anställd präst, som icke har predikoskyldighet varje sön- eller helgdag, emeritipräst, prästvigd läroverkslärare m. fl. kan tänkas komma ifråga. Ersättning bör utgå till dessa tjänstebiträden och präster enligt nämnda cirkulär. Merkostnaden för kyrkofonden blir icke särskilt stor — det torde för stiftets vidkommande årligen komma att röra sig omkring 70 000 kronor. Skulle icke kyrkofonden anses böra bestrida dessa kostnader — domkapitlet förmenar dock det ligger helt inom ramen för de ändamål, vartill kyrkofonden kan anlitas, att gälda ifrågavarande kostnader — bör församlingen i stället kunna anslå medel för täckande av dessa utgifter. Församlingen torde vara befogad härtill jämlikt 2 § a) lagen om församlingsstyrelse. Skulle tvekan råda om denna befogenhet, bör erforderlig ändring vidtagas i lagen. — Det skulle för av gudstjänstindragning berörda församlingar te sig orättfärdigt att beröva dem söndagliga gudstjänster, då med god vilja frågan på ett tillfredsställande sätt kan lösas. Domkapitlet vill för sin del på intet sätt medverka till »stängning» av kyrkor inom stiftet.

Domkapitlet i Karlstad: Varje församling måste få behålla möjligheten till söndaglig gudstjänst. De sakkunnigas förslag till sammanlysning av gudstjänster för två församlingar till en kyrka kan från kyrklig synpunkt icke biträdas. Kyrkan kan icke finna sig i att Guds ords predikan utan tvingande skäl nedlägges. Församlingens rättighet och skyldighet beträffande den söndagliga gudstjänsten måste ovillkorligen respekteras. I stället för en utökning av antalet nu befintliga kyrkor utan söndaglig gudstjänst bör åtgärder vidtagas i syfte att åvägabringa gudstjänst varje söndag i varje kyrka.

Domkapitlet i Visby: Söndaglig gudstjänst i varje kyrka är visserligen ett ideal att sträva för. Det förefaller emellertid liksom de flesta ideal ouppnåeligt. Om varje kyrka skulle få gudstjänst förrättad av präst varje sön- och helgdag, skulle uppstå ett organisatoriskt problem av sådan omfattning, att det icke kan bemästras. — Söker man bilda sig en uppfattning av verkningarna av redan nu tillämpad sammanlysning, har man svårt att nå fram till en entydig mening. Från vissa håll omvittnas, att församling, som har gudstjänst endast varannan eller t. o. m. var fjärde söndag, visar större angelägenhet att tillvarata tillfällena än församling med söndaglig gudstjänst. Från andra håll anmäles motsatt erfarenhet — saknaden av söndaglig gudstjänst verkar destruerande på den kyrkliga seden. — Sammanlysning av gudstjänster lärer sålunda vara oundviklig. Det synes emellertid icke välbetänkt att låta bedömningen av denna fråga ske utifrån ett visst fastslaget folkmängdstal i en församling. Här bör möjligheter beredas för stiftsledningen att taga hänsyn till andra faktorer (kyrksamhetstal, nattvardsfrekvens m. m.), som vittnar om tillvaron av en levande församling och därmed om behov av söndaglig gudstjänst.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: Sammanlysning av högmässogudstjänsterna, som självfallet organisationsmässigt kan synas rationell och praktisk, bör dock vidtagas endast med utomordentligt stor varsamhet. I görligaste mån bör hänsyn tagas till sådana omständigheter som kyrklig tradition, kyrksamhet i församlingen, möjligheterna att befordra gamla från församlingskyrkan till grannkyrkan m. m.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: De avsteg från regel om söndaglig gudstjänst i varje kyrka, som en nyindelning i enlighet med de sakkunnigas normer kan nödvändiggöra, torde i praktiken icke komma att få några för det kyrkliga livet mera besvärande verkningar, i varje fall icke för Norrlands vidkommande.

Kammarkollegiet: Kollegiet har från domkapitlen begärt uppgifter på de församlingskyrkor, i vilka söndaglig gudstjänst för närvarande icke hålles. Tolv domkapitel har lämnat sådana uppgifter. Enligt dessa uppgifter är avsevärt mer än 200 församlingskyrkor, huvudsakligen inom Skara stift, utan söndaglig gudstjänst.[1] — Intresset av gudstjänst varje söndag i församlingskyrkorna får vägas mot intresset av att den prästerliga organisationen icke göres mera omfattande än som eljest må vara betingat av förhållandena inom vederbörande pastorat. Det synes av ekonomiska m. fl. skäl icke vara försvarligt att utforma organisationen efter den principen,

[1] Enligt de lämnade uppgifterna är för närvarande inalles i stiften (frånsett Strängnäs) 255 församlingskyrkor utan söndaglig högmässogudstjänst, därav 23 i Uppsala stift, 156 i Skara stift och 47 i Visby stift; i alla de övriga ifrågavarande stiften är detta fallet endast beträffande enstaka församlingskyrkor (1 à 8).

att gudstjänst skall kunna uppehållas varje söndag även i de minsta församlingarna. Skulle en sådan princip anses böra följas, aktualiseras frågan om en ändrad församlingsindelning. — Kollegiet anser en sammanlysning av gudstjänster i den utsträckning, de sakkunniga föreslagit, icke vara ägnad att ingiva betänkligheter. I åtskilliga fall torde fastmer sammanlysning kunna ske i något vidare utsträckning än enligt de grunder, de sakkunniga förordat. Vid ställningstagande till frågan i de särskilda fallen lärer hänsyn böra tagas icke allenast till församlingens invånarantal och avståndet mellan församlingskyrkorna utan även till kyrksamheten i församlingen, förekomsten därstädes av frikyrkosamfund m. fl. dylika omständigheter. — Det må vidare anmärkas, att avståndet mellan själva församlingskyrkorna icke alltid bör bliva avgörande vid bedömande av frågan, huruvida en sammanlysning är till avsevärd olägenhet för församlingsborna. I vissa fall har en stor del av församlingsborna lika nära eller närmare väg till grannförsamlingens kyrka än till sin egen kyrka. I andra fall åter kan avståndet till grannförsamlingens kyrka för huvudparten av församlingsborna vara avsevärt längre än avståndet mellan de båda kyrkorna. — Kollegiet, som sålunda icke kan tillstyrka en utökning i den prästerliga organisationen för gudstjänsters uppehållande i den av flertalet domkapitel förordade omfattningen, anser emellertid, i likhet med vissa domkapitel, det lämpligen böra tagas under övervägande, huruvida icke för gudstjänsthållningen skulle kunna anlitas predikobiträden med lägre utbildning än den vanliga prästutbildningen.

Statskontoret: Vid ställningstagande till frågan om sammanlysning av högmässogudstjänsterna bör det vara berättigat att beakta den utveckling, som kommunikationsmedlen undergått. Möjligheterna att utan större svårigheter, tidsutdräkt och kostnader uppsöka även längre bort från hemort och bostad belägna kyrkor har blivit allt bättre. Statskontoret vill därför för sin del förorda, att sammanlysning skall kunna ske i församling med upp till 700 invånare. I större utsträckning bör också högmässogudstjänsterna kunna inställas, åtminstone i de fall då församlingens folkmängd icke överstiger 300 invånare.

Svenska pastoratens riksförbund: Vid tillämpningen av 1910 års prästlönelagstiftning har man i viss utsträckning befriat prästerskapet från skyldigheten att hålla högmässopredikan varje predikodag. Vilka överväganden, som fört till att man ansett sig kunna göra detta, är icke utrett av de sakkunniga. Huruvida de ifrågavarande besluten verkligen varit lagligen grundade, synes förbundet av skäl, som förbundet närmare utvecklat (s. 5—6 i dess yttrande), vara oklart. Förbundet hemställer därför, att frågan göres till föremål för en grundlig utredning. Skulle av denna framgå, att den ökade sammanlysning, som sakkunnigförslaget förordar, icke kan ske utan ändring av kyrkolagen, synes förslaget i denna del icke kunna genomföras, förrän frågan om en sådan ändring blivit i vederbörlig ordning prövad och avgjord. — Vad beträffar de små församlingar, vilkas rätt till söndaglig gudstjänst här sättes ifråga, vill riksförbundet erinra om att här ifrågavarande församlingar i allmänhet är de mest levande i vår kyrka. Besöksfrekvensen är ofta i dessa församlingar 3, 4, 5 gånger större än i angränsande större församlingar och kanske 10 gånger större än i större tätort i trakten. Det är framförallt i dessa små församlingar som kyrkan lever. Att beröva dessa församlingar deras söndagliga högmässa är att tillfoga det

kyrkliga livet i vårt land irreparabla skador. — Riksförbundet vill principiellt hävda rätten för varje församling att få behålla sin söndagliga gudstjänst. I verkligheten torde också kostnaden för underhåll och uppvärmning av kyrkan, anskaffande av inventarier, avlönande av vaktmästare m. m. uppgå till minst samma och ofta väsentligt större belopp än den del av prästlönen, som belöper på bestridande av denna söndagliga gudstjänst, vartill kommer att även samma församlingsmedlemmar bestrider en del av prästlönen. — Skall ett folkmängdstal bestämmas för bevarande av söndaglig gudstjänst, bör församling, som äger detta folkmängdstal, också få garanti att erhålla söndaglig högmässa. Riksförbundet anser, att i detta sammanhang i varje fall icke högre folkmängdstal än 300 kan ifrågakomma. Då det emellertid förekommer, att folkmängden även i så små församlingar fluktuerat med några tiotal, vill förbundet föreslå, att församling, som den 31 december 1952 hade 250 invånare, skall tillförsäkras söndaglig högmässa. — När det gäller församlingar med mindre än 250 invånare, torde hänsyn böra tagas till kyrkvägens längd. Vad de sakkunniga anfört beträffande avstånd mellan kyrkorna har blott betydelse såtillvida som härmed en mätare erhålles för hur mycket kyrkvägen i vissa fall förlänges vid gudstjänstinställelse. Riksförbundet anser, att man i dessa fall bör taga hänsyn till kyrkvägens faktiska längd. Det bör tillses, att orimligt långa kyrkvägar icke uppkommer. — I detta sammanhang bör också beaktas, om gudstjänstfrekvensen är speciellt hög i församlingen. Skulle den överstiga 5 procent bör icke gudstjänstinställelse komma ifråga ens i de minsta församlingarna. — Riksförbundet vill slutligen bestämt avstyrka en ännu starkare inställelse av gudstjänsterna i en prästbristsituation. De svårigheter, som en dylik situation kan medföra, bör icke företrädesvis drabba landsbygden utan bör träffa samtliga rikets pastorat på ett likartat sätt.

Antal församlingar i pastorat

Med hänsyn till församlingens förut berörda, i stor utsträckning alltjämt bestående karaktär av det primära arbetsdistriktet för den prästerliga verksamheten i ett pastorat blir givetvis antalet i pastoratet ingående församlingar i sin mån av betydelse för omfattningen av denna verksamhet. Församlingsantalet kommer därför också att på sitt sätt stå i visst förhållande till behovet av för pastoratet stadigvarande anställda präster. Såsom de sakkunniga anmärker kan i pastorat med allenast en präst redan två och än mer ett större antal församlingar komma att under besvärliga förhållanden draga med sig ett sådant flerfaldigande av de legalt reglerade tjänsteuppgifterna liksom även av den fria verksamhetens uppgifter, att arbetsbördan blir alltför betungande för den ensamme kyrkoherden. I ett flerförsamlingspastorat med flera präster blir förhållandet annorlunda. En fördelning av arbetsuppgifterna mellan tjänsteinnehavarna kan där åstadkommas. I fråga om administrativa uppgifter möjliggöres en sådan fördelning jämlikt 2 § folkbokföringsförordningen, jämförd med 2 § kyrkobokföringskungörelsen, ävensom jämlikt 46 § församlingsstyrelselagen. Möjlighet till fördelning av andra arbetsuppgifter beror, under förutsättning att arealen är måttlig, av vederbörandes fallenhet. Vid förening av småpastorat ligger

följaktligen i delpastoratens församlingsantal en gräns för omfattningen av sammanläggningen.

Enligt de sakkunniga kan, såvitt angår de i lag stadgade arbetsuppgifterna, särskilt gudstjänsthållningen, ett större antal än fyra församlingar med egna kyrkor icke utan väsentlig olägenhet för den kyrkliga verksamheten sammanhållas av en präst. Vad gudstjänstturordningen i ett sådant pastorat beträffar kan denna normalt uppehållas av en präst endast under förutsättning av alternering i alla kyrkorna; sammanbyggnad av församlingskyrkor och därmed nedläggning av i bruk varande sådana anser de sakkunniga icke böra ifrågakomma utan stöd av församlingarnas önskan (jfr kung. 11/7 1862 nr 42). Söndaglig gudstjänst kan en präst normalt icke sköta i flera än två kyrkor. Där två präster skall ingå i pastoratsorganisationen, kan i och för sig — såväl med hänsyn till gudstjänsthållningen som för åstadkommande av en lämplig arbetsfördelning i övrigt — antalet församlingar i pastorat med egna kyrkor tänkas fördubblat. Det måste dock förutsättas, att kyrkoherden såsom arbetsledare städse skall kunna utöva ett effektivt inseende över hela verksamheten i pastoratet. För möjliggörande av detta synes antalet församlingar i ett pastorat med två präster helst icke böra överskrida fem. Undantag bör dock kunna göras för fall, exempelvis, där församlingarnas litenhet gör att en organisation av två präster för fem församlingar skulle innebära ett slöseri med den tillgängliga prästerliga arbetskraften. Under sådant förhållande bör hellre församlingsantalet något ökas, lämpligen till sex eller möjligen till sju. En indelning med fem à sex församlingar och två präster, varje församling med sin kyrka, kan i givna fall vara att föredraga framför en indelning med fyra församlingar och en präst. De skiftande behoven inom de särskilda församlingarna kan ofta i det större pastoratet med två präster tillgodoses bättre än i det något mindre pastoratet med blott en präst. För en pastoratsorganisation av flera än två präster får de anförda synpunkterna i stort sett en motsvarande tillämpning, givetvis med starkt beaktande av att ju större antalet församlingar är i ett pastorat, desto svårare blir det för kyrkoherden — jämväl med hänsyn till organisationens ansvällning — att kunna bemästra ledningen av verksamheten i det hela.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Skara: Pastorat omfattande mer än 5 församlingar synes böra undvikas. Kyrkoherden i ett dylikt pastorat blir alltför arbetstyngd av kyrkliga förvaltningsuppgifter för att rätt kunna ägna sig åt det rent prästerliga arbetet, och det blir aldrig möjligt för honom att uppnå den erforderliga personliga kontakten med de olika församlingarna och deras medlemmar.

Domkapitlet i Karlstad: Det ideala är och det normala bör vara, att en präst icke har mer än två församlingar med var sin kyrka att betjäna. Tre-

församlingspastorat med en präst är icke funktionsdugliga från kyrklig synpunkt. Nödvändiga sammanläggningar bör leda till uppkomsten av pastorat med två eller fyra församlingar. I sistnämnda typ av pastorat bör då finnas minst två präster.

En- eller flerprästpastorat

En pastoratsorganisation av flera präster innebär, enligt de sakkunniga, generellt sett påtagliga fördelar, framför allt om den tillika medger någon marginal ej blott för uppehållande utan i mån av behov även för utvidgning av de fria verksamhetsuppgifterna. Den ger möjligheter till individuell anpassning efter den prästerliga verksamhetens skiftande krav; personalbrist kan vid tillfällig sjukdom och vid semesterledighet nödtorftigt utjämnas inom pastoratet och tjänsteinnehavare kan, vid behov, utan förfång för pastoralvården beredas frihet från någon predikotur. Hjälp från grannpastorat står icke alltid till buds. Behovet av en differentiering inom det prästerliga arbetet, vilket behov i sin tur påverkar spörsmålet om den »ideala» tjänsteorganisationens storlek och dess sammansättning, är — framhåller de sakkunniga vidare — en omständighet vartill hänsyn måste tagas vid en pastoratsindelning. Därmed kommer man också in på de för ett bedömande av själva pastoratens mest lämpliga storlek så betydelsefulla frågorna om för- eller nackdelarna över huvud taget och i skilda fall av en pastoratsorganisation med en eller med flera präster. De sakkunniga har härutinnan anfört följande.

Beträffande *stadspastorat* torde det vara allmänt erkänt, att särskilt i de större städerna föreligger ett behov av differentiering inom den prästerliga verksamheten — speciellt i avseende å åldern och de personliga egenskaperna hos prästerna. I synnerhet storstäderna mottager i sitt arbetsliv allt mer av landsbygdens ungdom; för denna kan omflyttningen utan stöd i invand miljö skapa svårartade anpassningsproblem. De kyrkliga ungdomsorganisationerna under ledning av eller i samverkan med yngre präster kan bereda en avsevärd del av denna ungdom och stadsungdom över huvud taget tillfällen till en fast gemenskap utanför förvärvsarbetet. Även om det, såsom det göres gällande, finns äldre präster, vilkas mognad och livserfarenhet stundom kan visa sig innebära bättre förutsättningar för »frimodig kontakt, vislig ledning och andlig generositet» än dem den alltför unge äger, kan detta knappast i regel uppväga den förvantskap i känslohänseende och kunskap om ungdomens syn på tillvaron, som närheten i ålder medför och som har sin givna betydelse för framgången i prästens ungdomsverksamhet. Med hänsyn ej minst till denna uppgift — en av kyrkans viktigaste — har också för arbetet i storstäderna en organisation av helst flera än två präster allmänt ansetts mest önskvärd. Med behovet av differentieringen i verksamheten följer även, att normalt såväl komministertjänst som kyrkoadjunktstjänst får anses behövlig i ett storstadspastorat. Från allmän förvaltningssynpunkt kan en treprästsorganisation med kyrkoherde, komminister och kyrkoadjunkt fungera väl. Ej heller en utökning med ytterligare en komminister eller en kyrkoadjunkt eller bådadera behöver i organisa-

toriskt hänseende komma att innebära några svårigheter. Med en större organisation än fem präster blir det däremot ofta svårt för kyrkoherden att på ett tillfredsställande sätt utöva den ledning av arbetet, som ankommer på honom. En decentralisering genom uppdelning av den pastorala verksamheten på arbetsdistrikt blir då ofta nödvändig även inom samma församling.

För *landsbygdspastoratens* del motiverar bland annat den med den allmänna utvecklingen inträdda förskjutningen i hävdvunna åsikter en i viss mån förändrad syn mot tidigare på frågan om den prästerliga organisationen; förhållandena där är numera, i vad de har betydelse för den prästerliga verksamheten, i större utsträckning jämförliga med städernas. Enligt gängse, på erfarenheter från nuvarande landsbygdspastorat av traditionell typ byggt betraktelsesätt är det emellertid naturligt, att det personliga förhållandet mellan prästen och hans menighet bäst uppehållas genom att pastoratet icke omfattar större folkmängd och areal än att det kan skötas av *en* präst. Nödvändiggör den bestående indelningen i allt fall anställandet av flera präster bör dock detta hellre ske än att pastoratet skall utökas med någon ytterligare församling. Det nära personliga förhållandet mellan kyrkoherden och hans församlingsbor kan, enligt samma uppfattning, tänkas bli försvagat genom den fördelning av arbetet på flera präster, som påkallas av pastoratens förstoring; trivsamheten i tjänsten kan ock lätt minskas genom motsättningar mellan befattningshavare, som länge vant sig att ensamma handlägga sina ärenden; en kyrkoherde anses även djupare känna sitt ansvar och sporras till större intresse i arbetet såsom ensam präst än med en komminister eller kyrkoadjunkt till hjälp. Dylika skäl gör sig otvivelaktigt i viss utsträckning starkt gällande i en del stift, men ifrågasättes nu dock om en sådan åskådning är hållbar såsom en *allmän* grund för en reglering av pastoratsindelningen och den prästerliga organisationen; erfarenheterna från pastorat av nyare typ med flera präster visar i annan riktning och även i enprästpastoraten har behovet av differentiering på sina håll gjort sig gällande. Den mest framträdande nackdelen med en enprästsorganisation är, att tjänsteinnehavaren med stigande ålder lätt blir isolerad från yngre åldersklasser, både bland församlingsborna och bland ämbetsbröderna, och att han i följd härav blir utan tillräcklig förståelse för ungdomens syn på personliga och samhälleliga frågor. Oavsett betänkligheter i särskilda hänseenden har man också flerstädes klart för sig betydelsen av det ömsesidiga stöd och den uppmuntran, som en flerprästsorganisation helt naturligt möjliggör. De sakkunniga har för sin del stadgats i uppfattningen, att en vidgad tillämpning av flerprästsorganisationen jämväl bland landsbygdspastoraten icke i och för sig inger betänkligheter utan kan bli till påtaglig fördel där liksom i städerna eller andra tätorter.

I ett senare sammanhang (s. 108 f.) anför de sakkunniga med hänsyftning på här berörda fråga bland annat följande.

En sammanläggning av pastorat så att en organisation med flera präster möjliggöres medför en elasticitet i organisationen, som innebär särskilda fördelar även från indelningssynpunkt. Vid sjunkande folkmängd kan indragning av prästerlig tjänst ske utan att indelningen ändras. Stabiliteten i indelningen blir av värde för kontinuiteten i det prästerliga arbetet. Av enahanda skäl bör man, då folkmängden i ett pastorat överskrider det tal, som skäligen får anses kunna belöpa på dess nuvarande prästerskap, fram-

för en pastoratsindelning som innebär bildande av enprästpastorat, överväga inrättande där av en ny tjänst, förutsatt att organisationen ej redan nått gränsen för sin funktionsduglighet. Nybildning av pastorat genom delning av ett redan bestående bör fördenskull — vid måttlig areal — i regel icke ske, såvida ej i de nya pastoraten vart för sig förutsättningar finnes för en organisation av minst två präster och det icke är fråga om anpassning av pastoratsindelningen efter den bestående kommunindelningen. Även med godtagande av här anförda synpunkter är emellertid möjligheten att tillgodose dessa betingad av församlingarnas geografiska och demografiska karaktär. Stor areal med stort avstånd till grannförsamlingar och med en fåtalig befolkning, som icke kan ge tillräckligt arbete för flera än en präst, medför begränsning av möjligheten att sammansätta ett pastorat så, att det icke blott ger tillräckligt arbete för två präster utan ock tillfälle till det samarbete, som är förutsättning för att en organisation med flera präster skall kunna ge behållning. Detta torde ock vara en av de väsentligaste anledningarna till att det i vissa stift visat sig saknas sympatier för en ökning av flerprästpastoratens antal. Tilläggas bör måhända, att en tillämpning vid den förestående pastoratsregleringen av här anförda synpunkter kan — vid ett starkt och sakligt motiverat motstånd i orten mot en ändring av indelningen — stundom visa sig komma för tidigt och medföra mera skada än nytta.

Av det anförda framgår sålunda, enligt de sakkunniga, att en samvetsgrann avvägning av synpunkterna för och emot en- och flerprästpastorat alltid blir nödvändig i de särskilda fallen. Där sammanläggning skall ske av ett pastorat med ett annat, där redan mer än en prästerlig tjänst är erforderlig, blir likväl, oavsett vilken ståndpunkt man intager till det här förda resonemanget, konsekvensen därav under alla förhållanden en organisation med flera präster.

I sitt förut berörda *särskilda yttrande* till sakkunnigbetänkandet har biskopen Hultgren och domprosten Hylander reserverat sig mot den av de sakkunnigas majoritet i fråga om pastoratens tjänsteorganisation hävdade åsikten, att en organisation med flera präster även från gudstjänstlivets och församlingsvårdens synpunkt i princip bör äga företräde framför en sådan med endast en präst, och anför härtill följande.

Vi håller före, att enprästpastorat alltjämt är den organisationsform, som bäst svarar mot förhållandena i de gamla jordbruksbygderna, medan en flerprästorganisation visat sig fungera tillfredsställande såväl i pastorat, omfattande städer och andra större tätorter, som i de storpastorat av nyare typ, som förekommer på landsbygden, särskilt i Norrland men även annorstädes. Där ett flerprästpastorat har flera i olika församlingar bosatta präster, blir ofta en uppdelning av församlingarna mellan prästerna en naturlig och riktig följd och den för flerförsamlingsorganisationen avsedda arbetsgemenskapen kan sålunda endast i mycket begränsad omfattning komma till stånd.

Enligt reservanternas uppfattning är det därför önskvärt, att enprästpastorat med tillräcklig folkmängd bibehålles i större utsträckning och att

organisationsformen med flera präster tillgripes i pastorat, som nybildas genom nödvändig sammanläggning, eller i existerande pastorat med växande folkmängd.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Linköping: Beträffande antalet präster per pastorat finner domkapitlet angeläget hävda att för agrara pastorat typen av enprästpastorat är den bästa, vilket förutsätter att i allmänhet icke mer än två församlingar ingår i sådan pastoratsbildning. De sakkunniga har överskattat värdet av så stora pastorat av agrar typ att helst två präster där beredes tjänstgöring. Den lämpligaste utformningen måste här fall för fall bedömas och därvid nödig hänsyn tagas till avstånd, kommunikationer och andra lokala förhållanden. Någon garanti kan, enligt domkapitlets mening, icke vinnas för att flerprästpastorat tillföres flersidigt användbara präster. Det kan också ifrågasättas, om icke den nya synpunkten på kyrkoherdetjänsten som främst en administrativ chefsbefattning är en för svenska kyrkan mindre önskvärd och måhända även mindre verklighetsbetonad tanke. En ledare av församlingsarbetet är för visso nödvändig, men kyrkan arbetar genom samförstånd mellan ämbetsbröder. En kyrkoherde i ett landsbygdspastorat bör icke blott vara den vägledande administratorn med en eller flera biträdande präster. Det andliga arbetet kan icke så uppdelas, att en präst anvisas syssla med ungdomen utan att samtidigt ha kontakt med barnen eller föräldrarna.

Domkapitlet i Lund: De sakkunnigas förslag på förevarande punkt innebär en nyordning och såsom sådan ett våldsamt ingrepp i den för Lunds stift bestående pastoratsindelningen. Inom stiftet finnes för närvarande 115 tvåförsamlingspastorat med allenast en präst — kyrkoherde — i varje. Denna organisation, som är den vanligaste för stiftets landsbygd, kommer enligt förslaget att i stor utsträckning försvinna. Den för det kyrkliga arbetet mest ändamålsenliga organisationen är en- eller tvåförsamlingspastoratet med en präst. Ansvaret för pastoralvården faller härigenom på denne präst, som icke till skada för arbetet behöver dela ansvaret med annan präst. Det stora flertalet präster önskar, så snart som befordringsmöjligheterna det medgiver, att själva få planera och leda det kyrkliga arbetet inom ett tjänstgöringsområde. Deras initiativförmåga utvecklas och behöver icke hämmas av hänsyn till överordnads synpunkter på arbetsuppgifternas fullgörande. Den så viktiga fordran på trivsel i arbetet blir tillgodosedd. Större förutsättningar föreligger för kontinuitet i arbetet, då en kyrkoherde i regel kvarstannar på en plats längre tid — ofta intill sin pensionering — än exempelvis komministrar och kyrkoadjunkter, vilka naturligt nog strävar efter befordran till kyrkoherde. Prästen lär känna församlingsmedlemmarna och — icke minst viktigt — församlingsmedlemmarna lär känna sin präst. Det är klart att av olika anledningar — främst folkmängdens storlek — jämkningar i nyss angivna organisation måste ske. Men härifrån är steget långt till en medveten strävan att organisera församlingarna i pastorat på sådant sätt, att den sammanlagda folkmängden i pastoratet nödvändiggör anställandet av flera präster.

Domkapitlet i Göteborg: Själva prästämbetets karaktär av herdeämbete gör, att dess rätta utövande förutsätter att varje präst får sitt eget avgrän-

sade verksamhetsområde. — Eftersom församlingarna i första hand brukar välja sådana präster till kyrkoherdar, som gjort sig kända som duktiga predikanter och goda församlingsherdar, blir det vid ett realiserande av de sakkunnigas förslag just dessa, som särskilt hindras i sin prästerliga verksamhet genom att betungas med extra administrativa uppgifter. Det är ingalunda säkert, att de är särskilt lämpade för sådana uppgifter. Det nuvarande systemet med ett relativt större antal kyrkoherdar och en jämnare fördelning av de administrativa uppgifterna är från församlingsvårdens synpunkt vida att föredraga.

Domkapitlet i Stockholm: Domkapitlet finner i likhet med de sakkunniga, att en vidgad tillämpning av flerprästorganisationen jämväl på landsbygden icke i och för sig kan inge betänkligheter. Det kan visserligen sägas, att enprästpastoraten har vissa fördelar, att vissa präster finner sig bäst till rätta i sådana pastorat och att i sådana församlingar ofta föreligger goda förutsättningar för ett framgångsrikt församlingsarbete. Förslaget innebär emellertid icke, att dessa pastorat upphör. De kommer att finnas kvar i tillräcklig omfattning för att tillgodose den nu angivna synpunkten.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: De skäl de sakkunniga anfört för en vidgad tillämpning av flerprästsorganisationen även bland landsbygdspastoraten synes knappast vara av den art, att anledning finnes att vid pastoratsindelningen i större utsträckning frångå enprästpastoraten å landsbygden, i varje fall icke i de rent agrara pastoraten. Däremot synes det naturligt, att i de egentliga tätortspastoraten flerprästsorganisation ifrågakommer. Därest prästerna i flerprästpastorat å landsbygden stationeras i de i pastoratet ingående särskilda församlingarna, kan den arbetsgemenskap mellan prästerna, som tillmätes så stor betydelse av de sakkunniga, knappast åstadkommas.

Länsstyrelsen i Hallands län: Av landsbygdspastoraten i länet utgöres över hälften av enprästpastorat. Denna organisationsform, som är historiskt och traditionellt betingad, har visat sig lämplig. Det är därför önskvärt att enprästpastoraten i länet i så stor utsträckning som möjligt bibehålles i sådana fall, där pastoratet giver full sysselsättning åt prästen.

Kammarkollegiet: Kollegiet anser för sin del flerprästsorganisationen ha obestridliga fördelar, såvitt angår städer och andra tättbebyggda samhällen, varest de sociala och religiösa förhållandena väl kan ge anledning till en differentiering av den prästerliga verksamheten. I landsbygdspastorat, där industrisamhällen finnes, torde också kunna föreligga behov av en differentierad verksamhet; för ungdomsvården m. m. inom dessa samhällen lärer det vara fördelaktigt att ha anställd en särskild präst, lämpligen en kyrkoadjunkt. Däremot synes enligt kollegiets mening en differentiering av arbetsuppgifterna icke vara påkallad, såvitt angår de rena landsbygdspastoraten. De ungdoms- med flera problem, som motiverar differentiering av verksamheten i städer och likartade samhällen, gör sig icke gällande i tillnärmelsevis samma utsträckning på själva landsbygden. Härvidlag råder enligt kollegiets mening alltjämt en avgjord skillnad mellan landsbygd och stad. — Vad de sakkunniga anfört rörande behovet av differentierad prästerlig verksamhet kan sålunda enligt kollegiets mening icke åberopas mot enprästsorganisationen på den egentliga landsbygden. De skäl, som i övrigt av de sakkunniga anförts mot en sådan organisation och för flerprästsorga-

nisation (kostnadsbesparing m. m.), måste givetvis tillmätas viss betydelse. Emellertid anser kollegiet för sin del — i likhet med de två reservanterna inom de sakkunniga (biskopen Hultgren och domprosten Hylander) — så vägande skäl kunna anföras för enprästorganisationen inom jordbruksbygderna, detta särskilt inom de gamla kulturbygderna, att denna organisationsform där i regel synes vara att föredraga framför flerprästsorganisationen. Den personliga kontakt, som i ett mindre landsbygdspastorat kan uppstå mellan prästen och hans församlingsbor, har framstått som mycket värdefull och har helt visst varit ägnad att främja den prästerliga verksamheten. Då kyrkoherden i ett dylikt pastorat väl i allmänhet kommer att bliva placerad i någon av de lägre lönegraderna för kyrkoherde, torde kostnadsökningen — alltså jämfört med lönekostnaden för en komminister eller kyrkoadjunkt inom samma verksamhetsområde — ej bli mera betydande. Givetvis bör emellertid ett enprästpastorat givas sådan omfattning, att kyrkoherden därstädes erhåller tillräcklig sysselsättning. Från denna synpunkt lärer, då åtskilliga av de nuvarande pastoraten uppenbarligen är för små för att lämpligen utgöra självständiga enheter, en viss minskning av antalet enprästpastorat vara motiverad.

Svenska pastoratens riksförbund: Förbundet anser, att de små fördelar och den ringa kostnadsbesparing, som vinnes genom övergång till flerprästpastorat, icke alls motiverar en åtgärd, som blir till betydande men för den kyrkliga verksamheten och icke önskas av de berörda församlingarna själva. Förbundet yrkar därför, att vid genomförandet av reformen enprästpastorat inrättas överallt, där det rimligen kan ske.

Gemensam kyrkoadjunktur

Inom det nuvarande organisationssystemets ram har redan i några enstaka fall prövats en anordning med anställande av icke-ordinarie präst för att biträda i två skilda pastorat. I första hand har detta förekommit i följd av att behov uppstått av en särskild heltidsanställd, fast stationerad präst för en på gränsen mellan två pastorat uppvuxen samhällsbildning. Sålunda är i Göteborgs stift kyrkoadjunkt anställd i Oskarström inom Enslövs och Slättåkra pastorat, i Hindås inom Landvetters och Bollebygds pastorat och i Djurhult inom Forshälla och Hjärtums pastorat. Inom Växjö stift finnes på liknande sätt anställd pastoratsadjunkt, gemensam för två pastorat (Stenbrohult och Älmhult). Allmänt sett innebär en dylik anordning, enligt de sakkunniga, uppenbarligen förbättrade möjligheter till utjämning i arbetsuppgifterna mellan skilda, till varandra gränsande pastorat. För att inom ett pastorat, vilket erhållit en från indelningssynpunkt i övrigt önskvärd sammansättning, icke nödgas tillgripa en onödigt stor tjänsteorganisation och för att över huvud taget tillskapa smidigare organisationsformer har de sakkunniga fördenskull undersökt behovet av och förutsättningarna för inrättande av en för två — möjligen tre — pastorat gemensam kyrkoadjunktur.

De sakkunniga har funnit anordningen i givna fall även i fortsättningen lämplig, i synnerhet då samhälle ingår i skilda pastorat och samhället icke

utan olägenhet kan i sin helhet tillföras ett av dem. Anordningen kan, enligt de sakkunniga, lämpligen även ifrågakomma, då arbetsförhållandena i pastoraten, vart för sig, varken i följd av pastoratets storlek eller eljest kräver någon ytterligare heltidsanställd där stationerad präst men arbetsbördan i sin helhet i pastoratet överstiger vad som normalt kan påläggas det antal präster, som därförutan blir för detta erforderligt. Det sammanlagda överskottet av arbetsuppgifterna i båda pastoraten kan där utgöra ett tillfredsställande arbetsmått för en för dem gemensam kyrkoadjunkt. Anställande av en sådan utgör ofta en mer tillfredsställande problemlösning än den sammanläggning av pastoraten och organisationsutökning i det nybildade pastoratet, som eljest blir motiverad för att — samtidigt med tillgodoseende av pastoralvårdens krav — rationellt utnyttja arbetskraften. Är det speciellt gudstjänsthållningen, som i ettdera pastoratet kräver extra stödåtgärder, måste denna anställningsform anses särskilt ändamålsenlig; härvid bör i vart fall prövas, om jämte predikouppgifter i sådant pastorat även annan pastoralvård därstädes bör bestridas av den gemensamma kyrkoadjunkten. Denne bör såvitt möjligt stationeras å den för hans verksamhet, oberoende av pastoratstillhörigheten, lämpligaste orten. Hans arbetsuppgifter inom de särskilda pastoraten bör av domkapitlet fastställas tills vidare i de för honom gällande tjänstgöringsföreskrifterna. Pastoratens andelar i kostnaderna för hans avlönande bör bestämmas i samband med tjänstens inrättande; vid omfördelning framdeles av arbetsuppgifterna kan kostnadsfördelningen i anslutning därtill justeras. Såsom icke-ordinarie kan kyrkoadjunkturen vid inträffande ändringar i betingelserna för indelningen och organisationen (befolkningsutveckling m. m.) lätt indragas eller förflyttas.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Växjö: Kyrkoadjunkter med tjänstgöring i två pastorat bör förekomma endast i sällsynta fall. En dylik anordning bör tillämpas blott då det genom säkra framtidsprognoser kan förutses, att densamma är provisorisk och inom överskådlig tid kan avlösas av en sådan ordning, att pastoraten i fråga i stället får var sin tjänst.

Domkapitlet i Göteborg: Användande av gemensam kyrkoadjunkt i två pastorat i den omfattning, som de sakkunniga förutsatt, kan icke tillstyrkas av domkapitlet. Sådana kyrkoadjunkter förekommer för närvarande i tre fall inom Göteborgs stift. I samtliga fall är de stationerade vid kapell, som icke är ordinarie församlingskyrkor och som ligger på gränsen mellan två pastorat. Vederbörande kyrkoadjunkter har alltså i realiteten ett avgränsat tjänstgöringsområde till sitt egentliga verksamhetsfält, ehuru detta område icke äger karaktären av församling i legal mening. De gemensamma kyrkoadjunkter, som nu förordas av de sakkunniga, har emellertid icke karaktären av sådana församlingspräster utan skall i flertalet fall användas i vitt skilda församlingar för att där fylla de luckor i de söndagliga gudstjänstturerna, som uppstår när det ordinarie prästerskapet är alltför fåtaligt. Domkapitlet betvivlar, att sådana tillfälliga medhjälpare kan bli till

någon verklig nytta, och hänvisar här till vad domkapitlet förut framhållit om vikten av att en präst får sig anförtrodd en viss församling och lär känna densamma. — Som regel bör gälla, att varje pastorat skall erhålla tillräckligt många präster för att den andliga vården där skall kunna bestridas utan biträde från andra pastorat. Där särskilda förhållanden föreligger — såsom i de tre nu förefintliga fallen inom stiftet eller då en ökning av arbetsbördan samtidigt inträder i två närliggande pastorat och den framtida utvecklingen är oviss — må dock en kyrkoadjunkt kunna anvisas tjänstgöring inom två pastorat.

Domkapitlet i Visby: Domkapitlet anser, att anordningen med gemensam kyrkoadjunkt i vissa fall kan lösa eljest svåruppklarade organisatoriska problem. En dylik anordning kan visserligen medföra svårigheter, och kostnaderna för vederbörande kyrkoadjunkts resor kan bli väsentliga. Domkapitlet vill emellertid förorda, att förslaget prövas.

Kammarkollegiet: Enligt kollegiets mening bör i princip alltjämt varje pastorat utgöra en organisatorisk enhet med prästerna därstädes i sin verksamhet helt knutna till pastoratet. Med denna uppfattning innebär anställandet av prästerliga biträden såsom gemensamma för två pastorat i själva verket, att man genom pastoratsregleringen icke lyckats åstadkomma i organisatoriskt hänseende tillfredsställande pastoratsenheter. Anordningen bör därför betraktas som en nödfallsutväg. Det torde ofta nog kunna bliva svårt att ordna en dylik adjunkts tjänstgöring på sådant sätt, att kyrkoherdarna i de bägge pastoraten blir tillfreds och icke någotdera pastoratet anser sig missgynnat. Resekostnaderna för adjunkten torde också i många fall bli relativt höga. Kollegiet vill icke bestrida, att ifrågavarande organisationsform i åtskilliga fall kan vara en smidig anordning och vara att föredraga framför en ändrad pastoratsindelning eller en för omfattande organisation. Men det synes kollegiet, liksom flera domkapitel, önskvärt att anordningen kommer till användning endast i sådana fall, då någon annan lösning av frågan icke synes möjlig.

Allmänna normer för indelningen och organisationen

I avseende särskilt å indelningen framhåller de sakkunniga inledningsvis, att för de större städerna med deras snabbt ökande folkmängd är problemet om *delning* av de folkrikaste pastoraten alltid mer eller mindre aktuellt; för landsbygdens del åter träder frågan om *sammanläggning* av de små agrara pastoraten i förgrunden. Båda slagen av indelningsändringar syftar till en jämnare fördelning av de prästerliga tjänsterna för att arbetsuppgifterna skola kunna på ett likvärdigt sätt tillgodoses. De sakkunniga anför härom i huvudsak följande.

Behovet av *pastoratsdelning* uppkommer, när gudstjänstliv och församlingsvård på grund av folkmängdens tillväxt och andra omständigheter icke längre kan besörjas enhetligt för hela pastoratet samt tjänsteorganisationen fått en omfattning, som gör det svårt för kyrkoherden att utöva ledningen. För uppskattningen av folkmängdstalets betydelse har därvidlag olika normer följts i stads- och i landsbygdspastorat. Denna åtskillnad

mellan olika slag av pastorat svarar emellertid icke alltid mot de naturliga arbetsvillkoren; med den tilltagande tätortsbildningen på (den administrativa) landsbygden har en del landsbygdspastorat i realiteten fått en med stadspastorat alltmer likartad karaktär. I den mån man vill uppställa vissa folkmängdstal såsom norm för pastoratsbildningen torde man därför få använda en mera differentierad metod. (De sakkunniga erinrar här om den statliga kommunalstatistikens t. o. m. år 1951 efter yrkesfördelningen uppställda åtskillnad mellan A-, B-, C- och D-kommuner.) Å andra sidan får man icke förbise, att pastorat, vilka i befolkningshänseende är att klassificera såsom tätortspastorat, kan ha ett jämförelsevis vidsträckt ytterområde med gles bebyggelse. Skälig hänsyn till sådan omständighet måste givetvis tagas vid indelnings- och organisationsfrågornas bedömande. Här behandlas nu såsom tätortspastorat alla pastorat — såväl stadspastorat som landsbygdspastorat (köpingar medräknade) samt blandade stads- och landsbygdspastorat — där minst $^2/_3$ av befolkningen är bosatta i tätort. Såsom landsbygdspastorat betecknas alla övriga pastorat (med företrädesvis glesbebyggelse).

Vid fråga om *sammanläggning* av ett pastorat med ett annat eller del därav måste, såsom förut berörts, där sammanläggningen förutsätter en organisation av flera än en präst, övervägas i vad mån arbetsgemenskap mellan prästerna med någon fördel kan genomföras i det nybildade pastoratet. Denna fråga får särskild betydelse med hänsyn till avstånden och kommunikationernas beskaffenhet och måste även prövas mot angelägenheten av en anknytning av pastoratsindelningen till den borgerliga kommunindelningen. Det bör då ock uppmärksammas, att ersättning för resekostnad till medlemmar av kyrkoråd och boställsstyrelse m. fl. regelmässigt icke behöver utgå i mindre pastorat men kan antagas bli aktuell vid längre avstånd inom pastoratet.

De sakkunniga, vilka redan i det föregående betonat de prästerliga arbetsuppgifternas grundläggande betydelse för den församlingsprästerliga organisationen i pastoraten, erinrar i förevarande sammanhang om att alltsedan år 1910 folkmängdstalet i ett pastorat i första rummet varit avgörande för uppskattningen av denna prästernas arbetsbörda. I andra rummet har kommit pastoratets areal och först därefter sådana omständigheter, som kan hänföras under ett begrepp »besvärlig tjänstgöring», inneslutande — såvitt de nu kan beaktas — duplikationsskyldighet, avstånd och besvärliga kommunikationer m. m. dylikt, som må antagas följa av det större eller mindre antal församlingar, som ingår i pastoratet. I anslutning härtill anmärker de sakkunniga, att varje regel för bestämmande av huru stor folkmängd och areal, som skäligen bör ankomma på varje prästerlig befattningshavare i ett pastorat, visserligen måste få något av schablonmässighet över sig, men att man vid sådant bestämmande likväl icke kan nöja sig med principiell normlöshet och låta avgörandet i varje särskilt fall ske helt skönsmässigt. De sakkunniga påpekar vidare, att det såsom minimum för *en* präst i ett enförsamlingspastorat tidigare godtagna folkmängdstalet av 2 000 möjligen kunde anses, med hänsyn till den efter 1910 inträdda förbättringen av kommunikationsväsendet, numera böra något höjas, men finner, att det

tillika måste beaktas att den prästerliga verksamheten samtidigt fått en väsentligt ökad omfattning.

Med förklarande, *dels* att de sakkunniga — i överensstämmelse med äldre praxis — ansett sig böra såsom mätare av prästernas arbetsbörda räkna med olika folkmängdstal för tätortspastorat och landsbygdspastorat, *dels* att de sakkunniga för de härvid gjorda bedömandena utgått från sådana arbetsuppgifter — såväl legalt reglerade som andra, till den fria verksamheten hörande — vilka för närvarande i tjänsten åvilar prästerna, uppställer de sakkunniga i det följande vissa normer till ledning för det bestämmande av ny indelning och organisation, som med utredningen åsyftats. Dessa de sakkunnigas n o r m e r innebär i sammanfattning följande.

Folkmängdstal.

	Antal präster och invånare i pastoratet					
	1 präst		flera präster			
	invånare		2	3	4	5
	lägst	upp till	invånare, upp till			
Tätortspastorat	2 000	4 000	9 000	15 000	22 000	30 000
Landsbygdspastorat med »måttlig areal» och						
1 förs.	2 000	3 000	6 000	9 500	13 500	18 000
2 »	1 500	2 500	5 500	9 000	13 000	—
3 »	1 000	1 800	4 300	7 300	10 800	—
4 o. fl. förs.	1 000	1 500	4 000	7 000	10 500	—

Normalt ej önskligt flera än 5 präster i ett pastorat (i ett landsbygdspastorat av två eller flera församlingar ej flera än 4 präster).

Arealen.

Enprästpastorat, »måttlig areal» = 1 1/2 kvadratmil.
Två- och flerprästpastorat, »måttlig areal» = höjning i förhållande till antal präster, men ej ren multiplicering.

Antal församlingar (se s. 60 f. härförut).

För 1 präst: 2 högst 4 församlingar
» 2 präster: högst 5, ev. 6 à 7 församlingar
» flera präster: viss ökning av antalet församlingar i förhållande till antalet präster, men restriktivt.

Avvikelser.

Minimifolkmängd kan behöva underskridas
i fråga om pastorat med stor areal eller mera permanent isolerade bygder (t. ex. skärgårds- och fjällpastorat);

i fråga om pastorat, där folkmängden är växande och det med någon visshet kan förväntas att den inom nära framtid överskrider minimifolkmängden,

då erforderliga gudstjänster (även utom församlingskyrka) ej kan uppehållas med den för folkmängdstalet angivna organisationen.

Maximifolkmängd kan behöva överskridas
vid relativt liten areal.

Folkmängdstalet kan i övrigt behöva jämkas
för vinnande av anslutning till den borgerliga kommunens gränser;

med hänsyn till antalet vårdplatser å sjukhus, som är beläget inom pastoratet och för vilket den andliga vården skall ankomma på församlingsprästerskapet i tjänsten.

Måttlig areal (1 1/2 kvadratmil) kan behöva jämkas
på grund av särskilda omständigheter, såsom svårframkomliga vägar, skärgård o. dyl.

Anförd motivering.

Som ett tätortspastorat av äldre typ har en relativt liten areal och en befolkning, som är koncentrerad till ett begränsat område, kan man räkna med att en präst i ett dylikt pastorat kan betjäna ett större antal församlingsbor än på den egentliga landsbygden;

folkmängdslatituden för en organisation med en präst har i ett sådant tätortspastorat räknats upp till 4 000 (i stället för tidigare 5 000) med hänsyn till den komplicerade arten av de problem, som numera allmänt möter prästen;

då folkmängdstalet i ett landsbygdspastorat med måttlig areal överstiger 6 000, räknas med att pastoratet likväl innesluter en eller flera tätorter;

den för tätortspastorat tillämpade progressiviteten i relationen mellan tjänster och folkmängdstal är motiverad även för landsbygdspastorat, fastän därvid mindre markerad;

för flerförsamlingspastorat, där organisationen på grund av församlingsantalet måste göras större än folkmängdstalet i sig självt föranleder, är en liknande, men allt efter församlingarnas antal minskande progressivitet motiverad.

I avseende å valet i särskilda fall mellan ändrad indelning och ändrad organisation gör de sakkunniga till sist följande uttalanden.

Underskrides för ett pastorat angivet minimital för folkmängd torde regelmässigt förutsättningar föreligga för övervägande av frågan om indragning av tjänst eller om sammanläggning av pastoratet med annat. En sammanläggning medför ej alltid, att det totala antalet präster i församlingarna behöver minskas. En av kyrkoherdetjänsterna måste emellertid då utbytas mot en komministratur eller kyrkoadjunktur; vinsten för det allmänna ligger härvid — utom i den uppkommande kostnadsbesparingen — i att en bättre arbetsfördelning möjliggöres. Att ett dylikt pastorat har besvärliga kommunikationer med det andra pastoratet eller redan sammanfaller med borgerlig kommuns område kan emellertid utgöra skäl för att lämna dess indelning orubbad. — Där ett alltför litet pastorat består av flera församlingar, kan frågan om lämpligheten av dess uppdelning på två eller flera andra pastorat behöva övervägas. — Vid överskridande av maximitalet för

folkmängd aktualiseras frågan om ökning av antalet prästerliga tjänster, eventuellt även pastoratsdelning. En ökning av organisationen medför regelmässigt en omedelbar lättnad i arbetsbördan vid den eller de förutvarande tjänsterna. Det kan, där fråga är om pastorat med endast en präst, stundom synas som om tillsättande av en ny tjänst komme att resultera i att ingendera prästen får full sysselsättning. Det ligger emellertid i det prästerliga arbetets natur, att sådan lättnad kan och bör utfyllas genom intensifiering av församlingsvården. Självfallet är att dylika variationer i arbetsbördan vid inrättande av ny tjänst blir mindre, ju större den gamla organisationen är.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Att full sysselsättning bör beredas den enskilde prästen är förvisso en riktig synpunkt, men en andlig verksamhet kan icke regleras lika siffermässigt som annat arbete. Med det antal människor som nu beräknas komma att falla på varje präst lott får prästen alltför liten tid till individuell församlingsvård. Från denna synpunkt kunde ett avsevärt lägre invånarantal per präst vara motiverat. Icke önskvärda indragningar måste komma att verka ödeläggande i en del små församlingar, där verkligen det kyrkliga läget hittills varit ganska aktivt. Det bör icke heller förgätas, att kyrkolagen räknar med studier som en prästs ämbetsuppgift. För detta synes alltför små möjligheter komma att stå till buds.

Domkapitlet i Linköping: I sin redogörelse för befolkningsutvecklingen och dess betydelse för indelning och organisation har de sakkunniga sökt sig fram till en huvudregel för pastoratsindelningen. Denna huvudregel synes bli, att man vill säkra sig mot allt för snabbt inträdande anledning till ny indelning. Icke utan förvåning finner man emellertid att de sakkunniga vill skaffa den önskvärda stabiliteten genom att i pastorat med sjunkande befolkningstal räkna med en fortsatt befolkningsminskning av omkring en tredjedel av år 1950 års folkmängdstal. Detta bottenläge beräknas eventuellt vara nått år 1980. Man måste ställa sig frågan om den verkliga meningen alltså är att för den egentliga landsbygden nu åstadkomma en sådan kyrklig organisation, som eventuellt kan anses funktionsduglig om trettio år därest befolkningstalet vid denna tidpunkt nedgått med 33 procent. I konsekvens härmed skulle i så fall också tätbebyggelses och stadsförsamlingars kyrkliga organisation omedelbart utbyggas, icke efter dagens läge utan efter det för år 1980 beräknade befolkningstalet. — När det gäller stadsförsamlingars och tätorters växande befolkning hålles kalkylerna och uttryckssätten påfallande mer vaga. Att de sakkunniga enats om ett bestämt befolkningstal, vid vilket pastoratsdelning skall äga rum, synes domkapitlet vara viktigt och rätt. Dock måste domkapitlet ifrågasätta om talet 30 000 icke är ett för strängt krav. Under alla förhållanden bör stipuleras att, då det fastställda maximitalet uppnåtts, åtgärder omedelbart skall vidtagas för pastoratsdelning.

Domkapitlet i Växjö: Med hänsyn till kända förhållanden från andra kyrkor är de sakkunnigas siffror uppenbarligen för höga. Sålunda synes det vara alltför tydligt, att en präst i en storstad icke kan, såsom de sakkunniga anser, besörja andlig vård för ett antal av upp till 6 000 personer, icke heller i ett måttligt stort landsbygdspastorat för ett antal upp till 3 600 personer.

Domkapitlet i Lund: De folkmängdstal, som de sakkunniga föreslagit skola vara normerande för den församlingsprästerliga organisationens omfattning, kan domkapitlet helt godtaga. Det synes domkapitlet som om de sakkunniga funnit en lösning på detta problem, som tillfredsställer rimliga kyrkliga krav. Domkapitlet har ej heller något att erinra mot de sakkunnigas förslag att vid normernas tillämpning hänsyn i vissa fall skall tagas till antal vårdplatser å sjukhus i pastoratet. Domkapitlet anser det synnerligen angeläget att frågan om den andliga vården vid sjukhusen i detta sammanhang får sin slutliga lösning.

Domkapitlet i Göteborg: Domkapitlet förordar, att de av de sakkunniga föreslagna normerna för befolkningssiffror i pastorat av olika typ godtages — med härefteråt angivna jämkningar — såsom den övre gräns, vid vilken en utökning av den församlingsprästerliga organisationen blir aktuell. Däremot anser domkapitlet, att de icke kan godtagas såsom den undre gräns, vid vilken indragningar och omregleringar påfordras. Geografiska förhållanden, församlingslivets art, antalet predikoplatser och många andra omständigheter kan nämligen här föranleda betydande jämkningar. Den avgörande synpunkten måste alltid vara, att en tillfredsställande församlingsvård kan upprätthållas. — Siffran 3 000 såsom övre gränsen för befolkningen i ett enförsamlingspastorat med en präst och med måttlig areal bör jämkas till 2 500. Som skäl härför hänvisar domkapitlet till en av domkapitlet gjord (i yttrandet redovisad) utredning, vilken torde ådagalägga, att församlingsvården måste bli allvarligt lidande, om en ensam präst skall omhändertaga mer än 2 500 människor. — Samtliga siffror, som anger befolkningsmaximum vid två eller flera prästerliga tjänster, bör jämkas nedåt, så att det icke blir fler människor per präst än vad som inom samma grupp anses skäligt, därest endast en präst finnes anställd. Ett större invånarantal i pastoratet medför nämligen icke, att ett relativt större antal människor kan betjänas av varje enskild präst. Att det stundom kan tyckas förhålla sig så, beror enligt vad den nämnda utredningen klart torde utvisa på att församlingslivet i de alltför stora församlingarna icke funktionerar tillfredsställande. Desto angelägnare är det, att prästerna i sådana församlingar får tid till uppsökande verksamhet, husbesök, utnyttjande av de kontakter, som de kyrkliga förrättningarna erbjuder m. m. Det är därför icke befogat att räkna med fler människor per präst, ju större pastoraten blir. — Domkapitlet är emellertid väl medvetet om de svårigheter, som möter, när det gäller att förse storstäderna med tillräckligt antal präster och en tillfredsställande församlingsorganisation. Domkapitlet anser därför, att de normer, de sakkunniga angivit för tätortspastoraten, här tills vidare kan godtagas, om man samtidigt inriktar sig på att begränsa församlingarnas storlek. Vad som här skall vara det önskvärda måttet bör bli föremål för en utredning, som tar hänsyn bland annat till församlingslivets effektivitet och erfarenheterna från andra länder. — Vid den överarbetning av det framlagda förslaget, som synes domkapitlet nödvändig, bör även den frågan bli föremål för utredning, på vad sätt de enskilda pastoraten kan tillförsäkras rätt att på egen bekostnad förbättra den församlingsprästerliga organisation, som kan bliva dem beviljad av Kungl. Maj:t. Det bör stå varje pastorat fritt att undgå sammanslagning med ett grannpastorat, under förutsättning att det åtager sig att utan kostnad för kyrkofonden gälda den löneskillnad, som därigenom uppkommer. Det bör på samma sätt stå pastoraten fritt att på egen bekostnad förvandla en kyrkoadjunktur till komministratur eller att

i mån av tillgång på präster anställa en kyrkoadjunkt. En sådan frihet för pastoraten synes vara den bästa — och ofta enda — möjligheten att lösa de många problem, som uppstår genom att ett starkare församlingsliv i somliga pastorat kräver fler prästerliga tjänster än vad som anses motiverat av deras folkmängdssiffror. De enskilda församlingarna löser i regel på ett föredömligt sätt de uppgifter, som anförtrotts åt dem, exempelvis underhållet av kyrkobyggnaderna. Domkapitlet är förvissat, att större frihet för pastoraten att själva ordna de förhållanden, som rör den församlingsprästerliga organisationen, skulle lösa många problem och undanröja många anledningar till missnöje.

Domkapitlet i Luleå: De föreslagna folkmängdstalen verkar ogynnsamt särskilt i två hänseenden. För det första synes, vad tätortspastoraten beträffar, den tänkta progressiviteten i folkmängdstalen alltför kraftig. Visserligen är befolkningen i dessa pastorat geografiskt väl samlad men å andra sidan måste man räkna med att denna befolkning ofta är mera rörlig och heterogen. Kontakten mellan präst och församlingsbor kräver därför ökade insatser från prästens sida. Vidare är den rikskyrkliga verksamheten ej sällan koncentrerad till städerna, vilket givetvis medför ökat arbete för stadsprästens del. Progressiviteten synes därför böra göras mindre markerad. En följd härav blir att den övre befolkningsgränsen i ett femprästpastorat bör sättas lägre än 30 000. — För det andra lärer med de föreslagna folkmängdstalen såsom grund för tjänsteorganisationen i de mindre flerförsamlingspastoraten åtskilliga tjänster komma att indragas, vilket i många fall kan bli till allvarligt men för församlingsvården där.

Domkapitlen i Skara, Strängnäs, Karlstad, Härnösand, Visby och *Stockholm* ävensom *svenska kyrkans diakonistyrelse* och *svenska kyrkans lekmannaförbund* har ansett de av de sakkunniga föreslagna folkmängdstalen vara i allmänhet eller i vissa fall för höga.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Kommunikationerna har under senare år avsevärt förbättrats genom bättre vägar och kommunikationsmedlens utveckling. Framför allt har bussförbindelserna på landsbygden förbättrats. Denna utveckling torde komma att fortsätta. Med hänsyn till dessa förhållanden anser länsstyrelsen, att de av de sakkunniga angivna normerna icke bör tolkas alltför restriktivt vid utformandet av en ny pastoratsindelning.

Länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och *Västerbottens län* ävensom *svenska landskommunernas förbund* och *svenska stadsförbundet* har helt allmänt förklarat sig godtaga eller i huvudsak godtaga de sakkunnigas förslag.

Kammarkollegiet: De sakkunniga har beträffande såväl landsbygds- som tätortspastorat förordat en progressivitet i relationen mellan prästerliga tjänster och folkmängdstal, innebärande en utökad folkmängd per präst i den mån flera präster anställes. Häremot synes icke vara något att erinra. I den mån behov av ökat antal präster uppkommer med hänsyn till stigande folkmängd, lärer pastoratet i allmänhet bli mera tätortsbetonat. Vidare medför flerprästorganisationen betydande lättnader, såvitt angår uppehållande av allmänna gudstjänster i församlingskyrkan.

För närvarande anses i stad och stadsliknande samhälle en präst kunna ombesörja pastoralvården för en folkmängd upp till 5 000 personer. Denna siffra har, såvitt angår tätortspastoraten, av de sakkunniga nedsatts till 4 000. Då begreppet »tätortspastorat» synes få tolkas vidare än vad tidigare lärer ha avsetts med begreppet »stad och stadsliknande samhälle», kan måhända en sådan nedsättning vara motiverad. I pastorat, som helt eller nästan helt har karaktär av tätort, lärer emellertid siffran 5 000 alltjämt böra tjäna till efterrättelse, med därav efter progressivitetsprincipen betingad höjning av invånarantalet per präst vid anställandet av flera präster.

Beträffande tätortspastoraten har icke angivits det minsta invånarantal, som kan anses bereda en präst tillräcklig sysselsättning. Då för landsbygdspastoraten denna siffra ansetts böra bestämmas till 2 000, lärer för tätortspastoraten siffran få sättas något högre, förslagsvis till 2 500 eller, beträffande pastorat av utpräglad tätortskaraktär, till 3 000.

Enligt de sakkunnigas förslag skall, såvitt angår landsbygdspastorat, hänsyn tagas till pastoratets egenskap av enförsamlings- eller flerförsamlingspastorat sålunda, att invånarantalet per präst sättes lägre alltefter antalet församlingar i pastoratet. Detta torde få anses vara välgrundat, alldenstund förekomsten av flera församlingar i ett pastorat i allmänhet medför duplikationsskyldighet och jämväl i övrigt lärer öka prästens arbetsbörda. Dock synes invånarantalet per präst ha satts alltför lågt i flerförsamlingspastoraten. Det må erinras om de sakkunnigas uttalande (s. 44 i bet.), att de av prästerna lämnade arbetsuppgifterna icke givit vid handen, att de skillnader i antalet arbetstimmar per präst och månad, som redovisats för de olika pastoraten, i och för sig varit beroende av vederbörande pastorats egenskap av enförsamlings- eller flerförsamlingspastorat. Detta lärer väl ej få tolkas så, att arbetsbördan varit oberoende av flerförsamlingsegenskapen, utan närmast så att prästen ägnat mindre tid än eljest skulle varit fallet åt vissa av de pastorala uppgifterna. Förhållandet ger dock visst stöd för uppfattningen att för stor hänsyn icke bör tagas till flerförsamlingsegenskapen.

De sakkunniga har i avseende å tätortspastoraten icke gjort någon åtskillnad, såvitt angår invånarantalet per präst, mellan enförsamlings- och flerförsamlingspastorat. Även beträffande tätortspastoraten torde det emellertid vara anledning att göra en sådan åtskillnad.

Reglerna om invånarantalet per präst förutsätter, att pastoratets areal är »måttlig», varmed tidigare, såvitt angår enprästpastoraten, åsyftats en areal av cirka en kvadratmil. De sakkunniga har funnit denna areal med hänsyn till de under senare tid väsentligt förbättrade kommunikationsmöjligheterna kunna utökas till 1 1/2 kvadratmil.

Kollegiet anser kommunikationsmedlens utveckling och förbättringen av vägväsendet, vilket allt i regel i synnerlig grad underlättat samfärdseln inom pastoraten, utgöra skäl för en höjning av angivna siffra till åtminstone två kvadratmil. I åtskilliga fall torde siffran kunna sättas avsevärt högre. Detta blir givetvis beroende av kommunikationsförhållandena inom respektive pastorat. Därest de sakkunnigas förslag rörande tjänstebil för präst blir förverkligat och det kan antagas, att sådan bil såsom regel kommer att stå till prästens förfogande, lärer detta utgöra ytterligare skäl för att giva pastoraten en ej för ringa omfattning.

Anställes flera präster i pastoratet bör, såsom de sakkunniga framhållit, angivna arealmått kunna höjas i förhållande till antalet präster.

Statskontoret: I likhet med de sakkunniga finner statskontoret starkt motiverat med en progressiv stegring av folkmängdstalen för en ökning av antalet präster. Ett enförsamlingspastorat torde regelmässigt ha endast en församlingskyrka. Arbetet med högmässobestyren och predikoberedelsen måste sålunda avsevärt nedgå, ju mer antalet präster i pastoratet ökar. Även arbetsbördan på pastorsexpeditionerna synes bli förhållandevis mindre för varje präst, om prästorganisationen vidgas, icke minst därigenom att ett rationellt utnyttjande av biträdespersonalen möjliggöres. Statskontoret får på grund av vad sålunda anförts förorda följande schema:

för tätortspastorat

en präst	upp	till	5 000	invånare
två präster	»	»	11 000	»
tre »	»	»	18 000	»
fyra »	»	»	26 000	»
fem »	»	»	35 000	»

För storstadspastoraten vill ämbetsverket därjämte föreslå, att folkmängdsgränsen skall kunna ökas upp till 45 000 invånare med sex präster. Genom en sådan utökning av antalet grupper kommer för övrigt ökningen av antalet präster i de flesta fall icke att bli så markant som vid en pastoratsindelning enligt de sakkunnigas förslag. Understrykas må emellertid att ej ens vid detta folkmängdstal en delning av pastorat i två bör tillgripas, förrän en undersökning utvisat, att ej någon del av pastoratet i stället kan tilläggas ett grannpastorat.

För enförsamlingspastorat å landsbygden får statskontoret förorda ungefär följande relationer mellan folkmängd och antal präster:

en präst	upp	till	4 000	invånare
två präster	»	»	9 000	»
tre »	»	»	15 000	»
fyra »	»	»	22 000	»
fem »	»	»	30 000	»

1897 års prästlönekommitté förutsatte, att i enförsamlingspastorat med måttlig areal en präst icke hade tillräcklig sysselsättning vid folkmängd understigande 2 000. De sakkunniga har för sin del framhållit, att denna minimigräns, med hänsyn till den efter 1910 inträdda förbättringen av kommunikationsväsendet, numera syntes kunna något höjas. Samtidigt har de emellertid erinrat om att den prästerliga verksamheten under senare tid fått en väsentligt ökad omfattning. Statskontoret anser för sin del, att den angivna minimigränsen skulle kunna icke obetydligt höjas. Därest de sakkunnigas förslag godtages, håller dock ämbetsverket före, att det klart och tydligt bör fastslås, att enförsamlingspastorat med måttlig areal icke bör få bildas, om icke dessa folkmängdstal uppnåtts. Skulle sålunda en nybildad storkommuns folkmängd understiga 2 000, bör pastoratsindelningen icke följa den borgerliga kommunen utan ett flerprästpastorat om två kommuner i stället skapas. Undantag från denna regel bör ifrågakomma endast i skärgårdspastorat eller i pastorat med motsvarande svåra kommunikationsförhållanden.

En tillämpning av de normer, som de sakkunniga förordat med avseende å pastorat bestående av flera församlingar, skulle enligt ämbetsverkets mening knappast medföra den jämnare fördelning av den prästerliga arbetskraften, som åsyftats med förevarande utredning. I de delar av landet, där prästantalet per invånare på grund av det förhållandevis stora antalet församlingar varit högre än annorstädes och ett rationellare utnyttjande av deras arbetskraft därför varit önskvärd, torde, ehuru ett visst antal pastorat komme att försvinna, antalet präster dock att i stort sett bli oförändrat. Vid en granskning av de sakkunnigas utkast till provorganisation torde man kunna finna belägg för detta påstående.

Statskontoret har tidigare hävdat, att en folkmängd på 2 000 bör vara minimum för bildande av pastorat, enär en präst svårligen ansetts kunna få tillräcklig sysselsättning, om denna gräns underskrides. Ämbetsverket finner det för sin del lämpligt att låta angivna minimigräns vara riktpunkt även vid bestämmande av frågan om pastoratsindelning och prästerlig organisation i flerförsamlingspastorat, åtminstone i pastorat bestående av upp till tre församlingar. Med utgångspunkt härifrån har statskontoret uppgjort följande schema, som, vad gäller relationen mellan folkmängd och antal prästerliga befattningar, i stort sett följer samma riktlinjer som tidigare uppdragits för enförsamlingspastoraten.

Pastorat med två församlingar

en präst	upp	till	2 500	invånare
två präster	»	»	6 000	»
tre »	»	»	10 500	»
fyra »	»	»	16 000	»

Pastorat med tre församlingar

en präst	upp	till	2 000	invånare
två präster	»	»	5 000	»
tre »	»	»	9 000	»
fyra »	»	»	14 000	»

Pastorat med fyra eller flera församlingar

en präst	upp	till	1 500	invånare
två präster	»	»	4 000	»
tre »	»	»	7 500	»
fyra »	»	»	12 000	»

De av statskontoret sålunda föreslagna normerna torde — för att kunna praktiskt tillämpas — förutsätta, att sammanlysning av gudstjänst kan komma till stånd i något ökad omfattning.

Svenska pastoratens riksförbund: Befintliga pastorat bör få bibehållas, då de har följande folkmängdstal: enförsamlingspastorat 1 500 invånare, tvåförsamlingspastorat 1 200 invånare, pastorat om tre eller flera församlingar 800 invånare. Vissa geografiska förhållanden, såsom skärgård, liksom förefintligheten inom pastoratet av anstalter av olika slag kan motivera lägre folkmängdstal. Tätortspastorat bör delas, då de uppnår 20 000 invånare. Landsbygdspastorat bör icke få överstiga 10 000 invånare men delning bör övervägas, innan detta befolkningstal har uppnåtts.

För tätortspastorat föreslås följande folkmängdstal:

en präst	upp	till	3 000	invånare
två präster	»	»	6 000	»
tre »	»	»	10 000	»
fyra »	»	»	15 000	»
fem »	»	»	20 000	»

För landsbygdspastorat föreslås följande folkmängdstal:

en präst	upp	till	2 000	invånare
två präster	»	»	4 000	»
tre »	»	»	7 000	»
fyra »	»	»	10 000	»

Är antalet församlingar i pastoratet större än två, bör folkmängdstalen sänkas.

Specialfrågor

Vissa med en allmän indelnings- och organisationsreform av den art och omfattning, varom här är fråga, mer eller mindre nära sammanhängande spörsmål, upptages härefter av de sakkunniga till närmare behandling. Så behandlar de sakkunniga i anslutning till normerna för tjänsteorganisationen (s. 109 ff.) *dels* frågan om avdelande inom pastorat av *särskilt tjänstgöringsområde* eller arbetsdistrikt för biträdande präst och den därmed omedelbart förbundna frågan om de prästerliga befattningshavarnas *stationering* samt i visst sammanhang härmed fråga om *tjänstebostad åt kyrkoadjunkt, dels* frågorna om de i ett pastorat biträdande prästernas *tjänstegrader* och vad därav följer i avseende å prästernas *befordringsförhållanden.* För avhjälpande eller reducering av de för särskilda fall förutsedda olägenheterna av indelningsreformen förordar de sakkunniga (s. 115) vissa extra åtgärder. De berör därvid sådana frågor som *dels* ersättande av hittills i enstaka fall (t. ex. i små öförsamlingar med cirka 300 inv.) förekommande prästanställning i *förenad präst- och folkskollärartjänst* med anställning av lärare eller diakon med dispens att företaga nödiga prästerliga förrättningar, *dels* utfyllnad i personalbehovet även eljest genom *anlitande av diakoner* för gudstjänsthållning m. m., *dels* utökning av förutsättningarna för anställande av biträde å pastorsexpedition genom viss begränsad *centralisering av kyrkobokföringen, dels* underlättande i övrigt av prästernas arbete genom att bereda dem lån för *anskaffning av bil för tjänstebruk.* De två sistnämnda frågorna behandlas av de sakkunniga mera utförligt i 11 och 12 kap. i betänkandet (s. 122 ff, resp. 132 ff.), varvid i anslutning till frågan om centralisering av kyrkobokföringen (11 kap.) tillika utredes det i uppdraget åt de sakkunniga särskilt angivna spörsmålet om principerna för inrättande av *särskilda kyrkobokföringsdistrikt.*

Några av de över betänkandet hörda remissmyndigheterna har härutöver

påpekat en del frågor, som påkallar uppmärksamhet i detta samband, såsom beträffande *arkivvården, folkbokföring* och *kommunalstatistik, kyrkomusikers avlöning* samt indelningarna i *boställsdistrikt* och i *skogsbiträdesdistrikt.*

Jag redogör nu härefteråt för det huvudsakliga av vad de sakkunniga anfört i dessa frågor, i den mån de av dem närmare berörts, ävensom för det mera väsentliga av de i ett eller annat avseende för frågans bedömande betydelsefulla uttalandena i remissyttrandena.

Särskilt tjänstgöringsområde och präst stationering

Med 1951 års avlöningsreglering för prästerna har i prästlönereglementet med tilläggsbestämmelser meddelats vissa föreskrifter rörande församlingsprästernas stationering samt rörande förutsättningarna för tjänstebostads upplåtande åt sådan präst. Enligt 33 § 3 mom. Pr skall sålunda ordinarie församlingspräst (kyrkoherde, komminister), där Kungl. Maj:t så förordnar, av pastoratet tillhandahållas tjänstebostad i prästgård, varom stadgas i ecklesiastik boställsordning, eller ock annan tjänstebostad, som av stiftsnämnden för ändamålet godkännes. Enligt 8 § 1 mom. Pr skall, om präst beredes tjänstebostad i prästgård eller annorstädes, orten för tjänstebostaden vara hans stationeringsort. För präst, som ej anvisats tjänstebostad, bestämmes stationeringsorten av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av domkapitlet. Jämlikt 5 § 1 mom. TbPr har domkapitlet, där ej annat följer av beslut eller bestämmelser, som meddelats av Kungl. Maj:t, att bestämma stationeringsorten för präst, som ej anvisats tjänstebostad, varvid för i pastorat anställd präst, för vilken särskilt tjänstgöringsområde fastställts, i regel stationeringsorten skall bestämmas till ort inom tjänstgöringsområdet. Jämlikt de av riksdagen i samband med prästlönereformen godtagna grunderna för församlingsprästernas lönegradsinplaceringar och på sätt föreskrives i 6 § 1 mom. andra stycket TbPr har Kungl. Maj:t att fastställa särskilt tjänstgöringsområde (en eller flera annexförsamlingar, särskilt kyrkobokföringsdistrikt eller annan del av församling) för biträdande präst, som avdelats för tjänstgöring speciellt inom sådant område och är där stationerad. Förekomsten av dylikt tjänstgöringsområde påverkar, enligt de fastställda inplaceringsgrunderna, lönegradsplaceringen såväl, där tjänstgöringsområdet fastställts för komminister, omedelbart för denne som ock indirekt i varje fall för både kyrkoherden och i pastoratet anställd annan komminister. För närvarande finns över 400 av Kungl. Maj:t fastställda särskilda tjänstgöringsområden, därav 50-talet för kyrkoadjunkt.

Kyrkoherde har hittills reguljärt fått sin tjänstebostad och därmed sin stationeringsort inom sitt pastorats gränser. I stadspastorat har de biträdande prästerna, komministrar och kyrkoadjunkter, oftast kunnat placeras i kyrkoherdens närhet. På landsbygden, där kyrkoherdar och komministrar hittills praktiskt taget undantagslöst varit försedda med prästgård, har

Kungl. Maj:t vid bestämmande av tjänstebostadens förläggning och därmed stationeringsorten för komminister helst sökt tillgodose det intresse som befolkningen inom olika församlingar och församlingsdelar kunnat ha av att få präst boende i sin närhet. För en nyinrättad komministertjänst har tidigare i regel prästgård inrättats, dock att i större städer ofta i stället annan tjänstebostad tillhandahållits av pastoratet. Numera tar Kungl. Maj:t, särskilt i vad gäller tätort, i fråga om åläggande för pastoratet att tillhandahålla präst tjänstebostad i stor utsträckning hänsyn till hyresförutsättningarna å orten. Vid inrättande av kyrkoadjunktur har man regelmässigt måst utgå från att adjunkten själv får skaffa sig bostad. Någon skyldighet för pastoratet att tillhandahålla sådan adjunkt bostad föreligger icke. I orter, där tillgång på hyresbostäder icke existerat, har bostadsfrågan stundom kunnat lösas så, att vid indragning av ordinarie tjänst ledig prästgård då av pastoratet uthyrts till adjunkten. Där så icke varit fallet och ej heller bostad kunnat beredas adjunkten hos ordinarie tjänstinnehavare, har kyrkoadjunktens bostadsfråga emellanåt berett åtskilliga svårigheter. Med hänsyn bland annat härtill föreslog Kungl. Maj:t i 1949 års prästlöneproposition, att skyldighet skulle stadgas för pastorat att anskaffa tjänstebostad till i pastoratet tjänstgörande icke-ordinarie präst — främst kyrkoadjunkt — om uppenbara svårigheter förelåge för befattningshavaren att själv förhyra bostad. Förslaget vann emellertid icke riksdagens bifall, enär bland annat en sådan skyldighet i vissa fall kunde ställa sig så betungande, att den framstode såsom oproportionerlig.

Vid sitt bedömande av här först berörda två frågor — om det fortsatta beståndet av såsom nu specialreglerade särskilda tjänstgöringsområden samt om prästernas stationering överhuvudtaget inom pastoratet — framhåller de sakkunniga följande.

I vissa större städer tillämpas för närvarande en indelning av pastorat i arbetsdistrikt på sådant sätt, att biträdande präst, förutom tjänstgöring på gemensam pastorsexpedition och deltagande i gudstjänsterna i den gemensamma församlingskyrkan, får sig tilldelat visst område, där han har att fullgöra praktiskt taget alla övriga pastorala uppgifter. I landsbygdspastorat, som är sammansatt av flera församlingar eller uppdelat i särskilda kyrkobokföringsdistrikt, förekommer på sina håll motsvarande anordning såtillvida, att komminister eller kyrkoadjunkt, som är stationerad i annexförsamling eller särskilt kyrkobokföringsdistrikt, ofta sköter kyrkobokföringen för församlingen eller distriktet och jämväl i övrigt fyller alla pastorala funktioner. Den möjlighet till samarbete och differentiering av de prästerliga arbetsuppgifterna, vilken de sakkunniga funnit vara en av de fördelar, som följer med en pastoratsorganisation av flera präster, går förlorad vid en uppdelning av arbetsuppgifterna i den omfattning här sålunda skett. Sådan uppdelning kan emellertid i stora och växande stadspastorat ha betingats av att en enhetlig organisation av församlingsvården icke längre kunnat upprätthållas samt svårighet uppstått för kyrkoherden att sammanhålla arbetsuppgifterna och fördela dem efter de biträdande präs-

ternas olika läggning och skicklighet. Detsamma kan ha varit fallet i de vidsträckta landsbygdspastoraten norrut, där biträdande präst stationerats avlägset från kyrkoherdens stationeringsort. I båda dessa fall upphör dock behovet av särskilt arbetsdistrikt vid delning i flera måttligt stora pastorat. Endast i här nämnda undantagsfall bör i samma pastorat total separation mellan prästerna av arbetsuppgifter kunna få förekomma. Särskilda tjänstgöringsområden (arbetsdistrikt) för komministrar och kyrkoadjunkter bör därför ej heller fastställas annat än möjligen i dylika fall. Tjänstgöringsområde bör kunna inrättas och upphöra alltefter pastoralvårdens behov; tillsynen över denna ligger hos domkapitlet. Avdelande av sådant område förutsätter stationering inom detsamma av en för självständig verksamhet lämpad befattningshavare; bedömandet härutinnan hör därför också naturligt till domkapitlet.

Med denna sin inställning till frågan om fastställande av särskilt tjänstgöringsområde (arbetsdistrikt) anser de sakkunniga önskvärt, att biträdande präst, som ej skall ha dylikt område, stationeras på sådan ort, att samverkan med kyrkoherden enligt fastställd arbetsfördelning icke försvåras. Hänsyn bör emellertid tagas till att prästgård, som befinner sig i gott skick eller kan utan oproportionerlig kostnad iståndsättas, fortfarande kommer till användning såsom tjänstebostad, där icke särskilda skäl talar däremot. I 5 § 2 mom. femte stycket TbPr stadgas, närmast med avseende å tillfälliga förordnanden, att domkapitlet vid avgörande av fråga om förändring av präst stationeringsort bland annat skall ha att beakta att det allmännas ekonomiska intressen därvid behörigen tillgodoses. Det synes de sakkunniga angeläget, att detta även eljest beaktas vid stationeringsortens bestämmande. Om tätort av någon betydenhet finnes i pastorat, bör prästerlig tjänstinnehavare om möjligt stationeras där, såväl på grund av de särskilda problem vilka normalt uppkommer i tätort som ock med hänsyn till ortens egenskap att erbjuda bekväma förbindelser med kringliggande landsbygd.

I enlighet med det här anförda föreslår de sakkunniga sådan ändring av 6 § 1 mom. andra stycket TbPr, att befogenheten att fastställa särskilt tjänstgöringsområde för präst i pastorat överlämnas åt domkapitlet. Konsekvenserna i lönehänseende av en dylik ändring behandlas längre fram.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Det bör uttryckligt framhållas, att prästgårdarna så långt möjligt bör bevaras i sin nuvarande karaktär. De har utan tvivel betydelse icke enbart som tjänstebostäder utan även som andliga medelpunkter i församlingarna. Den nya prästlönelagstiftningens tillämpning och det beklagliga i den tendens, som man stundom tyckt sig förnimma, att försvåra anskaffande av nya prästgårdar, tilldrar sig härutinnan intresse. Prästlönereglementets formulering i denna del synes närmast avse anordnande av prästerlig tjänstebostad såsom ett undantag från regeln. Detta svarar dock knappast mot 1946 års prästlönekommittés intentioner och rimmar även illa med pastoratsindelningssakkunnigas förslag om åläggande att tillhandahålla kyrkoadjunkt bostad.

Domkapitlet i Skara: Den nuvarande principen med avgränsade tjänstgöringsområden för de olika prästerna inom ett pastorat bör alltfort kom-

ma till användning, där den visat sig ändamålsenlig från det kyrkliga arbetets synpunkt.

Domkapitlet i Lund: En förutsättning för att prästerna skall kunna komma så nära sina församlingsmedlemmar som möjligt — en sak vartill domkapitlet alltid velat medverka — är, att varje präst om möjligt anvisas särskilt tjänstgöringsområde, inom vilket han är bosatt. Enprästpastoratet bereder inga svårigheter i detta avseende. I på landsbygden belägna flerprästpastorat — i regel bestående av flera församlingar — har för uppfyllande av denna förutsättning den eller de biträdande prästerna regelbundet placerats i annan församling än där kyrkoherden är bosatt. Var och en av prästerna har på detta sätt i dessa pastorat fått ett tjänstgöringsområde eller distrikt — i regel församling eller församlingar — inom vilket de känt sig såsom ansvariga för pastoralvården. Församlingsmedlemmarna har härigenom lättare kommit i kontakt med och lärt känna sin präst — det personliga förhållandet mellan präst och församlingsmedlemmar har på grund av denna omedelbarhet kunnat utvecklas på bästa möjliga sätt. I betydande utsträckning har dessa präster haft kyrkobokföringen om hand för tjänstgöringsområdet, vilket också på ett lyckligt sätt medverkat till skapandet av den så viktiga personliga kontakten mellan präst och församlingsmedlemmar. Det behöver knappast påpekas, att det är till stort gagn för kyrkobokföringen, om den härför närmast ansvarige är personligen bekant med de inom tjänstgöringsområdet kyrkobokförda.

Flerprästpastoratet och arbetsgemenskapen mellan prästerna i pastoratet medför som konsekvens enligt de sakkunnigas förslag strävan efter en central placering av prästernas bostadsort i pastoratet och efter en för pastoratet gemensam pastorsexpedition. Tjänstgöringsområdena skulle försvinna och bildandet av nya kyrkobokföringsdistrikt försvåras. Den nuvarande församlingsindelningen skulle uppluckras och marken beredas för ett ersättande av församlingarna med de tänkta pastoraten. Ett eftersättande av viktiga landsbygdsintressen skulle alltså bli den beklagliga följden av förslaget, därest det genomfördes. Domkapitlet måste ställa sig bestämt avvisande mot en sådan utveckling, vilken enligt domkapitlets mening skulle hämma och försvåra det kyrkliga arbetet och minska prästernas möjligheter att rätt fylla sina ämbetsplikter. Enligt förslaget skulle kyrkoherdarnas arbetskraft i större utsträckning än nu tagas i anspråk för förvaltningsgöromål — de rent prästerliga arbetsuppgifterna får i viss mån skjutas åsido. Domkapitlet anser detta vara en högst olycklig följd av förslaget.

Domkapitlet i Göteborg: Om två eller flera tjänster inrättas i ett flerförsamlingspastorat, bör arbetet fördelas så, att varje präst så långt möjligt erhåller sin — eller sina — församlingar, för vilka han i första hand har att svara.

Stiftsnämnden i Linköping: Särskilda tjänstgöringsområden för komministrar och kyrkoadjunkter bör jämväl enligt stiftsnämndens mening icke fastställas annat än i stora och växande stadspastorat samt möjligen i de vidsträckta landsbygdspastoraten norrut. Att rätten att bestämma om tillkomsten och upphörandet av dessa tjänstgöringsområden bör tillkomma domkapitlen synes stiftsnämnden naturligt.

Svenska kyrkans diakonistyrelse: Att prästerna i flerprästpastorat mer eller mindre specialiseras till vissa pastoralvårdsdetaljer må vara ändamålsenligt i enstaka fall. Erfarenheterna från t. ex. småkyrkorörelsen pekar

emellertid vida mer mot att respektive präster erhåller var sitt tjänstgöringsområde, bor inom detsamma och omhänderhar pastoralvården där. I de fall då en mellan tvenne pastorat delad kyrkoadjunktur inrättas bör första villkoret för att åtgärden tillgripes vara, att bestämda tjänstgöringsområden inom respektive pastorat kan anvisas för tjänsten.

Länsstyrelserna i Gotlands län, Göteborgs och Bohus län samt *Norrbottens län* förklarar sig biträda eller icke hava något att erinra mot vad de sakkunniga föreslagit i avseende å inrättande av särskilda arbetsdistrikt i pastorat.

Kammarkollegiet: För sin del anser kollegiet skäl icke föreligga att frångå nuvarande ordning med särskilda tjänstgöringsområden för de biträdande prästerna. Att låta den biträdande prästen vara stationerad i en annexförsamling eller ett särskilt kyrkobokföringsdistrikt och relativt självständigt handha pastoralvården därstädes synes vara förenat med påtagliga fördelar i flera hänseenden. I flertalet fall är det fråga om komminister i annexförsamling. Genom en dylik organisationsform vinnes den personliga kontakt mellan prästen och hans församlingsbor, som i frågan om lämpliga antalet präster i ett pastorat framhållits såsom betydelsefull. För vederbörande församling framstår det otvivelaktigt som önskvärt att få »sin egen präst», även om denne ej är kyrkoherde, och för prästen lärer det från synpunkten av hans tjänsteverksamhet vara tillfredsställande att erhålla ifrågavarande mera självständiga och ansvarsfulla ställning. Anordningen blir givetvis för bägge parter av särskilt värde, därest enprästpastoraten minskar i antal.

Vad angår arbetsgemenskapen mellan prästerna i ett flerförsamlingspastorat, som i regel är ett landsbygdspastorat, må framhållas, att i den mån sagda präster kvarbor i sina, mestadels på relativt långt avstånd från varandra belägna prästgårdar — såsom de sakkunniga förutsatt skola ske så länge prästgårdarna är tjänliga till tjänstebostäder — blir något närmare samarbete prästerna emellan knappast möjligt eller i vart fall förenat med svårigheter. I övrigt förefaller det kollegiet, som om de sakkunniga övervärderat betydelsen av sådant samarbete beträffande pastorat varom här är fråga.

De sakkunniga har föreslagit, att det skall ankomma på domkapitlet att fastställa tjänstgöringsområden, då sådana undantagsvis kan vara erforderliga. Då kollegiet anser, att särskilt tjänstgöringsområde alltjämt bör få återverka på lönesättningen för vederbörande kyrkoherdar och komministrar, lärer det fortfarande böra ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa tjänstgöringsområdena.

Sveriges yngre prästers förbund: Det måste i flertalet fall anses önskvärt, att i församlingar med flera präster dessa stationeras i olika delar av pastoratet och erhåller särskilt tjänstgöringsområde.

Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt

Under erinran om att enligt de föreslagna normerna för pastoratsorganisationen nuvarande komministraturer i ett betydande antal fall torde bli ersatta med kyrkoadjunkturer, framhåller de sakkunniga — efter hänvisning till Kungl. Maj:ts förslag år 1949 rörande tjänstebostad åt kyrko-

adjunkt och riksdagens avböjande av detta förslag — de svårigheter, som kan uppstå med ordnande av dessa prästers bostadsfråga, och anför följande.

I regel kan, då kyrkoadjunktur inrättas å ort där komministratur nu är, bostad beredas kyrkoadjunkten i nuvarande prästgård. Några ökade bostadskostnader uppkommer därvid normalt icke för pastoratet. Detsamma gäller när kyrkoadjunktur inrättas i tätort, där hyresmarknad finnes. I ett fåtal fall räknar emellertid de sakkunniga med att nya kyrkoadjunkturer blir erforderliga fastän båda här angivna förutsättningar saknas. De sakkunniga ifrågasätter därför huruvida icke frågan om möjlighet för Kungl. Maj:t att i dylikt fall, d. v. s. där nämnda förutsättningar saknas, ålägga pastorat att tillhandahålla kyrkoadjunkt bostad mot erläggande av hyra nu bör upptagas till förnyad prövning.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Det kan i vissa fall bli rätt prekärt för kyrkoadjunkt att få bostad inom den församling, där han får sin stationeringsort. De sakkunniga framhåller visserligen, att pastorat skall kunna åläggas att tillhandahålla kyrkoadjunkt bostad, men härför saknas i varje fall för närvarande lagligt åläggande. Pastoratet har sålunda ingen skyldighet att ens uthyra förekommande tom prästgård till kyrkoadjunkten.

Domkapitlet i Lund: I vad de sakkunniga anfört om att prästgård skall kunna anordnas även för kyrkoadjunkt instämmer domkapitlet helt. Pastorat eller församling har redan nu i många fall ordnat kyrkoadjunkternas bostadsförhållanden, men det är bland annat från synpunkten av den lämpligaste placeringen av bostaden inom pastoratet bäst, att samma regler här kommer att gälla som för anordnande av prästgård för kyrkoherde och komminister.

Stiftsnämnden i Göteborg: Indragning av kyrkoherdetjänster och komministertjänster har till följd att ett stort antal prästgårdar ej längre blir tjänstebostäder eller att nya sådana måste uppföras på andra platser. De ekonomiska verkningarna härav blir självfallet betydande. De sakkunniga förutskickar att kyrkoadjunkter — som i betydande utsträckning ersätter nuvarande kyrkoherdar och komministrar — beredes bostäder i sådana prästgårdar, som icke längre kommer att användas. Även om så i åtskilliga fall blir möjligt förlorar byggnaden sin karaktär av tjänstebostad. Därmed upphör också den kontroll över dessa prästgårdar, som för närvarande är stiftsnämnden ålagd och som har sin grund bland annat i bevarande av sådana prästgårdar, som utgör värdefulla kulturminnen.

I fall då bostad icke finnes för kyrkoadjunkt nödgas pastoratet på grund av läget å bostadsmarknaden ofta ordna bostadsfrågan. Detta kan för pastoraten bli både besvärligt och ekonomiskt betungande. Det har visat sig utomordentligt förmånligt, att prästerna haft tjänstebostäder, som vid ombyten är disponibla och som står under myndighetskontroll. Detta system har fungerat i stort sett väl. En utökning av de extra ordinarie prästernas antal måste därför från denna synpunkt icke anses önskvärd. I detta sammanhang erinrar stiftsnämnden om att 1951 års kyrkomöte hemställt, att prästerlig tjänst, som motsvarar stadigvarande behov och inrättas i ort utan hyresmarknad, i regel måtte inrättas som ordinarie befattning.

Stiftsnämnden i Karlstad: Enligt de sakkunniga blir det med deras normer för pastoratsorganisationen i ett betydande antal fall nödvändigt att ersätta nuvarande ordinarie tjänster med kyrkoadjunkturer. Det är då för prästgårdarnas vidmakthållande angeläget, att dessa upplåtes såsom tjänstebostäder åt kyrkoadjunkterna, vilka för närvarande icke är berättigade till tjänstebostadsförmån.

Kammarkollegiet: Det har av de sakkunniga ifrågasatts, att Kungl. Maj:t skulle under vissa förutsättningar kunna ålägga pastorat att tillhandahålla kyrkoadjunkt tjänstebostad. Förslag härom framlades i 1949 års prästlöneproposition, men förslaget vann icke riksdagens bifall. Det lärer knappast nu vara anledning till annat ställningstagande beträffande denna fråga. Enligt de sakkunnigas förslag skulle — såsom för närvarande — tillsättning av kyrkoadjunkt ske såsom ett första steg vid en av stigande folkmängd betingad utökning av organisationen. Först då folkmängdsstegringen nått viss angiven större omfattning, har det ansetts, att sådan stabilitet vunnits, att det kan vara motiverat att ombilda adjunkturen till komministratur. Innan detta blivit fallet, lärer det få anses vara i viss mån ovisst, huruvida utökningen i organisationen kommer att bestå för framtiden. Att vid sådant förhållande ålägga pastorat skyldighet att uppföra prästgård åt adjunkt synes knappast lämpligt, i all synnerhet som vid en indragning av adjunktstjänsten det torde vara tvivelaktigt, om prästgårdsbyggnaden kan nyttiggöras på annat sätt eller utan förlust försäljas. Såsom framhållits av sammansatta stats- och första lagutskottet vid 1949 års riksdag, torde det icke föreligga något hinder för ett pastorat att träda emellan, om uppenbara svårigheter skulle föreligga att å tjänstgöringsorten anskaffa bostad åt kyrkoadjunkt. Utskottet förutsatte, att pastoraten i förekommande fall utnyttjar möjligheterna härtill. — Därest det emellertid i något undantagsfall befinnes omöjligt för kyrkoadjunkten att erhålla lämplig bostad, lärer för angivet fall bostadsfrågan få upptagas till särskild prövning. — Det må anmärkas, att tjänstebostad åt kyrkoadjunkt, om sådan bostad anses böra uppföras, icke lärer kunna byggas mindre än prästgård åt komminister, då ju adjunkturen vid viss större folkmängdsökning avses skola omvandlas till komministratur.

Statskontoret anser sig ej heller kunna tillstyrka åläggande för pastorat att i förutsatt fall uppföra tjänstebostad åt kyrkoadjunkt.

Allmänna svenska prästföreningen tillstyrker däremot för sin del föreskrifter i angivet syfte.

Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden

Då fråga är att bestämma tjänsteorganisationen för ett pastorat, där det förutom kyrkoherden skall finnas en eller flera biträdande präster, uppställer sig självfallet det problemet: skall där vara anställd komminister eller kyrkoadjunkt samt, då det gäller två eller flera biträdande präster, i vilken turordning skall dessa två tjänstegrader bli där representerade. Valet härutinnan blir säkerligen övervägande en praktisk lämplighetsfråga med hänsyn till de prästerliga arbetsuppgifternas ändamålsenliga ombesör-

jande och pastoratets behov i detta hänseende. Men avgörandet får sin givna betydelse för prästernas befordringsförhållanden, vilka därför bör betraktas i samband därmed.

De sakkunniga anför till en början med avseende å de två ifrågavarande tjänstegradernas företräde sinsemellan, bedömt från organisatorisk synpunkt, följande.

Prästlöneregleringslagen av år 1910 hade i 14 § 3 mom. bestämmelser om förutsättningarna för anställande av kyrkoadjunkt (där nämnt: stadigvarande biträde av adjunkt). Detta stadgandes ordalag tyder på att det första steget vid en ökning i organisationen normalt borde vara inrättande av en kyrkoadjunktur. I analogi härmed borde det första steget till en minskning av organisationen kunna bli ett utbyte av komministratur mot dylik adjunktur. Frågan om företrädet mellan komministratur och kyrkoadjunktur kan under förutsättning av måttlig areal och i övrigt normala förhållanden i stort sett besvaras på följande sätt. Där den förutvarande organisationen i ett pastorat består av blott kyrkoherde, bör, om folkmängdstalet väsentligt överstiger 3 000 för landsbygds-, respektive 4 000 för tätortspastorat och visar tendens till fortsatt stegring samt i övrigt normala förhållanden råder i avseende å arbetsbördan, tills vidare en kyrkoadjunktur inrättas. Om folkmängden ytterligare ökas, t. ex. med mer än 50 procent av nämnda grundtal och så att två prästers fulla arbetskraft erfordras, bör i regel adjunkturen ombildas till komministratur. Då behov av en tredje tjänst inträder, bör denna under motsvarande förutsättning bli en kyrkoadjunktur. Detta avser en så att säga normal organisation av tre präster. Vid en ökning av organisationen utöver detta antal får arbetsförhållandena i varje särskilt fall bli avgörande; det må därvid erinras, att en kyrkoadjunktur i allmänhet är särskilt lämplig i en större tätort. Att befattningen väl i regel oftare byter innehavare än en komministratur kan icke enbart anses såsom en olägenhet.

Med de sakkunnigas uppfattning om behovet av för flera pastorat gemensamma kyrkoadjunkter kan det icke undgås, att man även i åtskilliga andra fall än nu förutsatts måste föredraga en kyrkoadjunktur framför en komministratur. De sakkunniga tänker sig dock icke i något fall, ej ens för de stora städerna, en pastoratsorganisation med flera kyrkoadjunkter än två. Att fixera en fast proportion mellan kyrkoadjunkter och ordinarie präster är emellertid icke lämpligt. Där ett pastorat icke ger full sysselsättning för två präster men för mycket arbete för en, kan det ligga närmast till hands att, där den ena tjänsten är komministratur, denna utbytes mot en kyrkoadjunktur. Med riksdagens år 1949 intagna ståndpunkt till bostadsfrågan för kyrkoadjunkter överensstämmer emellertid närmast, att kyrkoadjunktsbefattning om möjligt icke inrättas i pastorat där allmän hyresmarknad saknas. Kan prästgård, som blivit ledig genom indragning eller förflyttning av ordinarie tjänst, eller annan lämplig bostad av pastoratet upplåtas åt kyrkoadjunkten, ökar detta givetvis förutsättningarna för inrättande av sådan tjänst. Finns dylik bostad ej att tillgå, torde i dylikt pastorat inrättande av komministratur vara den naturliga formen för organisationsfrågans lösning. Komministratur blir även att föredraga, där biträdande präst skall ha kyrkobokföringsskyldighet eller det kan förutsättas, att ordförandeskap

i kyrkoråd kommer att stadigvarande handhas av honom (såsom i särskilt tjänstgöringsområde vilket utgör egen församling samt i pastorat som är sammansatt av ett större antal församlingar).

I avseende å indelningens och organisationens återverkan på prästernas befordringsförhållanden anför de sakkunniga vidare följande.

Man kan visserligen, såsom framhållits, göra gällande att det är ett legitimt intresse för prästerskapet, att varje duglig präst skall kunna nå kyrkoherdetjänst. Men för beredande av denna möjlighet, ja för realiserande av det ringare men obestridligt mera legitima önskemålet att varje präst, som på ett tillfredsställande sätt fullgjort sina åligganden, skall kunna nå ordinarie tjänst, är även andra faktorer än indelnings- och organisationsförhållandena i hög grad medbestämmande. Utgår man från nuvarande prästvalsbestämmelser, vari även inbegripes det s. k. stiftsbandet, kan man lätt konstatera, att befordringsgången med hänsyn till relationstalet de olika tjänstegraderna emellan för närvarande är ganska ojämn. Medan i Lunds stift kyrkoherdarnas antal är 221 och övriga fasta prästerliga befattningar i församlingstjänst är 133 (stiftsadjunkter ej inräknade), är motsvarande tal för Luleå stift 58 respektive 118 och för Stockholms stift 52 respektive 118. Den utjämning stiften emellan, som de sakkunnigas förslag åsyftar, kan därför i stort sett icke sägas strida mot prästerskapets intresse av tryggade befordringsmöjligheter; den verkar i vissa fall återhållande, i andra stimulerande på befordringsgången. En annan omständighet att beakta är den fluktuerande tillströmningen till den prästerliga banan, vilket medför påtaglig ojämnhet mellan de olika åldersgrupperna. För de åldersgrupper, där en stark 'uttunning' ägt rum, är givetvis utsikten till en snar befordran större än för dem, som tillhör åldersgrupper med relativt stark representation inom prästerskapet. En sådan markerad olikhet har exempelvis gjort sig gällande för dem, som är födda under 1880-talet jämfört med de under 1890-talet födda, vilket hör samman med den stora nedgången i nytillskott i de teologiska fakulteterna under årtiondet 1900—1910.

Den mest betydande faktorn är dock den form, vari befordran till ordinarie tjänst är reglerad. Då i stort sett valutslaget för närvarande är avgörande, helt vid befordran till komministertjänst och i flertalet fall även vid befordran till kyrkoherdetjänst, tillkommer här ett starkt subjektivt moment, i synnerhet som bestämmelserna om församlings rätt att kalla fjärde provpredikant för större församlingar lätt medger ett ytterligare avsteg från befordringsgång efter gängse grundsatser. Blir nu i följd av indelningsreformen antalet kyrkoherdetjänster väsentligt reducerat, låt vara genom indragning i flertalet fall av lågt avlönade tjänster, innebär detta givetvis försvårade befordringsmöjligheter; det kan icke förnekas, att en kyrkoherdetjänst även i lägre löneställning, såsom medförande större självständighet i arbetet, av flertalet präster anses mer lockande än en komministertjänst, såvida denna icke är placerad i större tätort. Det synes därför ofrånkomligt, att all möjlig hänsyn vid tillsättningen bör tagas till förtjänst och skicklighet, så att icke allenast tjänstålder eller tjänstetid i ifrågavarande pastorat får bli den utslagsgivande faktorn.

Med hänsyn till vad de sakkunniga sålunda framhållit har det synts dem angeläget, att sådana justeringar sker i gällande prästvalslag, att större garanti ges för varje förtjänt präst att nå ordinarie prästerlig tjänst.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Inom den prästerliga organisationen är den rådande prästbristen för närvarande ett allvarligt problem. Vid organisationens utformning bör därför åtgärder undvikas som med säkerhet kan förmodas verka hämmande vid rekryteringen. De sakkunniga räknar preliminärt med 1 145 kyrkoherdar, 848 komministrar och 547 kyrkoadjunkter. Proportionerna är visserligen icke särskilt egenartade i och för sig i jämförelse med förhållandena inom statliga verk och myndigheter. Emellertid kan siffermässigt sett 250 prästmän icke uppnå kyrkoherdetjänst och åtskilliga kyrkoadjunkter torde med nuvarande valsystem till och med få kvarstå i denna icke-ordinarie befattning under sin tjänstetid, vilket kan synas avskräckande med hänsyn till kyrkoadjunkternas låga lönegradsplacering. Enligt de sakkunnigas organisationsutkast är i vissa fall komminister avsedd att utbytas mot kyrkoadjunkt även där kyrkoadjunkten icke skall biträda i annat pastorat. Det kan bland annat från befordringssynpunkt synas påkallat, att dylika tjänster bibehålles såsom komministraturer. Såsom en ytterligare åtgärd i befordringssyfte har i olika sammanhang framkastats möjligheten av sådan ändring av prästvalslagen, att jämväl komministertjänster tillsättes var tredje gång av Kungl. Maj:t. Härigenom skulle möjlighet finnas för fullt kvalificerad kyrkoadjunkt att i sämsta fall nå något närmare den löneställning, som är tillerkänd de flesta läroverksadjunkter. Man får eljest räkna med, att lärarbanan blir liksom nu är fallet en stark konkurrent vid prästerskapets rekrytering.

Domkapitlet i Skara: De sakkunnigas förslag innebär en kraftig reducering av antalet kyrkoherde- och komministerstjänster och en däremot svarande ökning av antalet kyrkoadjunkturer. Domkapitlet vill för sin del bestämt avstyrka en omreglering i antydd riktning. Den starka ökningen av antalet kyrkoadjunkturer kommer att avsevärt försämra utsikterna till befordran för en stor grupp av präster. I sin mån kommer dessa förhållanden att försvåra nyrekryteringen till prästbanan och den utökning av de prästerliga kadrerna, som är trängande nödvändig. Icke-ordinarie präster torde för övrigt få svårare än ordinarie att slå rot i och växa samman med en församling. Ett stort antal församlingar frånhändes därjämte rätten att själva välja sin präst. Där en komministratur ger sin innehavare full sysselsättning, bör den enligt domkapitlets mening icke ombildas till kyrkoadjunktur. Den obetydliga ekonomiska vinsten i detta avseende svarar icke mot de här antydda olägenheterna av en dylik omreglering.

Domkapitlet i Strängnäs: Prästernas befordringsutsikter minskas uppenbarligen genom förslaget. Att genom justeringar i gällande prästvalslag ge större garanti för att varje förtjänt präst kan nå ordinarie prästerlig tjänst är väl mest att betrakta som ett fromt önskemål. Kvar står dock att de sakkunniga föreslagit procentuellt sett alldeles för stort antal extra ordinarie prästerliga tjänster. Att som i de sakkunnigas indelningsutkast skett låta icke mindre än 21,4 procent av prästtjänsterna bli extra ordinarie är ej rimligt. Inom t. ex. skolväsendet anses procenten extra ordinarie ej böra överstiga 15. Organisationen bör därför göras sådan, att detta sistnämnda tal ej överskrides.

Domkapitlet i Västerås: En mycket betänklig sak i förslaget är enligt domkapitlets uppfattning förändringen av så många ordinarie tjänster till

extra ordinarie tjänster. Denna försämring av den prästerliga organisationen drabbar både församlingarna och prästerskapet, som får se sina befordringsutsikter avsevärt försämrade, vilket i sin tur måste inverka menligt på rekryteringen till prästbanan. Enligt domkapitlets mening må komministerstjänst utbytas mot kyrkoadjunktur endast i de fall, då tjänsten i en nära framtid kan förutses komma att indragas.

Domkapitlet i Växjö: Det för både prästerskapet och församlingarna deprimerande förhållandet, att antalet kyrkoherdar inom landet skulle minskas med 193 och komministrarnas antal med 7, medan antalet kyrkoadjunkter ökas med 199, innebär en utveckling, som är motsatsen till vad som eftersträvas och i allmänhet också ernås inom områden för andra tjänster. Där strävar man, i stället för att öka de extra ordinarie tjänstemännens antal, att öka de ordinaries. Vid prästlöneregleringens genomförande har det icke förutskickats, att man vid en kommande pastoratsreglering skulle ställas inför följder, vilka hårt drabbar prästerskapet som kår och ökar svårigheterna med prästrekryteringen.

Domkapitlet i Karlstad: Proportionen mellan ordinarie och icke-ordinarie prästtjänster motsvarar icke församlingarnas rätt att få ordinarie präst eller prästerskapets berättigade önskemål om befordran. För närvarande utgör antalet kyrkoadjunkter cirka 14 procent av antalet församlingspräster, pastoratsadjunkter ej medräknade. Enligt de sakkunnigas utkast skulle antalet kyrkoadjunkter ökas med 21 procent av antalet församlingspräster, utom pastoratsadjunkter. Lägges därtill cirka 12 procent pastoratsadjunkter, blir kadern icke-ordinarie orimligt stor.

Domkapitlet i Härnösand: Ökningen av antalet kyrkoadjunktstjänster innebär icke blott att prästerskapets befordringsmöjligheter blir betydligt sämre än tidigare och på så sätt arbetar den redan kännbara prästbristen i händerna, utan det kan också innebära att många präster aldrig når ordinarie prästerlig anställning, så länge nuvarande prästvalssystem består. Visserligen har de sakkunniga antytt att ändringar i sagda system skulle kunna övervägas, men under nu rådande förhållanden vill domkapitlet icke utan vidare biträda ett förslag, där 200 ordinarie prästerliga beställningar bortfaller och nästan exakt lika många extra ordinarie tjänster tillkommer. Härvid tänker domkapitlet ingalunda bara på prästernas intressen utan också på församlingarnas. Domkapitlet vill framhålla att ett ökat antal extra ordinarie tjänster gör den prästerliga organisationen mera elastisk, vilket är en stor fördel, men att många församlingar därigenom fråntages förmånen att i samma utsträckning välja sin egen präst. En sådan ändring torde församlingarna näppeligen utan vidare vara böjda att acceptera.

Domkapitlet i Stockholm: Den föreslagna minskningen av antalet kyrkoherdetjänster medför självfallet en viss försämring av befordringsgången. Det bör emellertid beaktas, att förhållandet mellan antalet olika tjänster är sådant, att, trots nu föreslagna ändringar, präst i allmänhet kan räkna med att inom rimlig tid uppnå ordinarie ställning. Resultatet av ändringarna torde inskränka sig till att befordringsåldern beträffande kyrkoherde- och komministerstjänst höjes några år. Men denna olägenhet motverkas å andra sidan av en förbättrad löneställning, framför allt för komministrar. En ökning av antalet yngre, mera rörliga befattningshavare torde medföra vissa fördelar för det kyrkliga arbetet.

Stiftsnämnden i Linköping: I fråga om tjänstegraderingen är de angivna reglerna i så måtto otillfredsställande som man talar om väsentligt ökat folkmängdstal för inrättande av en ny adjunktur, utan att dock närmare fixera detta tal. Viktigare är emellertid att man icke i allt för hög grad utbyter de nuvarande ordinarie tjänstegraderna mot icke-ordinarie tjänster. Så länge stadigvarande behov av två präster finns i ett pastorat bör bägge dessa vara ordinarie tjänstemän. Frågan om ordinarie eller icke-ordinarie tjänster blir särskilt aktuell, då det gäller den församlingsprästerliga organisationens återverkan på prästernas befordringsutsikter. Godkänner man såsom legitimt intresse, vilket de sakkunniga synes göra, att varje präst, som på ett tillfredsställande sätt fullgjort sina åligganden, skall kunna nå ordinarie tjänst, då innebär detta i stor utsträckning en avprutning på nuvarande önskemål, som räknat såsom ett legitimt intresse att varje duglig präst skall kunna nå kyrkoherdetjänst. En minskning av befordringsmöjligheterna skulle med säkerhet skärpa prästbristen och mycket snart framtvinga åtgärder häremot.

Länsstyrelserna i Södermanlands län, Östergötlands län och *Kristianstads län* uttalar för sin del, liksom flertalet domkapitel, betänkligheter med hänsyn främst till rekryteringen inför den förutsatta kraftiga minskningen av antalet ordinarie prästtjänster.

Kammarkollegiet: Enligt de sakkunnigas organisationsutkast skulle av församlingsprästerna (kyrkoherdar, komministrar och kyrkoadjunkter) — varvid bortses från församlingsprästerna i Stockholm — 45 procent komma att utgöras av kyrkoherdar, 33 procent av komministrar och 22 procent av kyrkoadjunkter. En sådan proportion mellan de tre tjänstekategorierna, enligt vilken närmare hälften av befattningshavarna intar chefsställning, kan knappast anses vara oförmånlig, jämfört med förhållandena inom andra yrkesgrupper. De svårigheter, som må kunna uppkomma för dugande och skötsamma prästmän att avancera till kyrkoherdetjänst eller överhuvudtaget till ordinarie tjänst, sammanhänger närmast med själva tillsättningsförfarandet. Fråga om viss reformering av detta förfarande utredes för närvarande av 1950 års prästvalskommitté. Då kollegiet förordat bibehållande av enprästsorganisationen i agrara bygder och alltså bibehållande av kyrkoherdetjänster i större utsträckning än enligt de sakkunnigas förslag, innebär detta någon förbättring av berörda befordringsförhållanden. Kollegiets förslag om bibehållande av nuvarande ordning med särskilda tjänstgöringsområden för en del komministrar, vilka alltså kommer att intaga en mera självständig ställning och därjämte skulle erhålla en relativt förmånlig lön, kan också anses innebära viss kompensation för indragna kyrkoherdetjänster.

Statskontoret: Beträffande tjänstegraderingen har de sakkunniga föreslagit, att, där folkmängdstalet väsentligt överstiger de för ett enprästpastorat uppsatta gränserna, en komministerstjänst skall inrättas, om folkmängden med mer än femtio procent överstiger dessa gränstal och en kyrkoadjunktur om invånarantalet understiger samma tal. Även om vissa skäl kan synas tala för den av de sakkunniga sålunda föreslagna regeln, vill statskontoret dock ifrågasätta, om icke tjänstegraderingen i princip bör ordnas så, att i pastorat med två präster en blir kyrkoadjunkt, i pastorat med tre präster en komminister och en kyrkoadjunkt och i pastorat med

fyra präster en blir komminister och två kyrkoadjunkter samt i pastorat med fem präster två komministrar och två kyrkoadjunkter.

Allmänna svenska prästföreningen: Vad den föreslagna fördelningen av de församlingsprästerliga tjänsterna beträffar, är det med beklagande som föreningen konstaterat utökningen av antalet kyrkoadjunktsbefattningar på främst kyrkoherdetjänsternas bekostnad. Minskningen i befordringsmöjligheterna och de rekryteringssvårigheter som kan förmodas följa härmed måste för prästerskapet kännas oroande och ägnade att framkalla kraftig protest mot att plötsligt ställas inför en försämrad befordringsgång. Förslagets allvarligaste konsekvenser ligger emellertid icke på befordringsplanet utan på pastoralvårdens område. Föreningen hävdar därför, främst från församlingsvårdssynpunkt, att antalet kyrkoherdetjänster icke väsentligt nedbringas och att föreslagen kyrkoadjunktur i stället inrättas som komministratur överallt där den kan bedömas bliva av permanent karaktär. Mer än en kyrkoadjunktsbefattning bör sålunda icke kunna inrättas inom ett pastorat.

Svenska kyrkans lekmannaförbund: Redan nu råder i de flesta stift en betydande prästbrist och denna kommer förvisso att ytterligare öka, om prästerna pålägges en avsevärt mer betungande tjänstgöring och samtidigt får avgjort sämre befordringsmöjligheter. — Anställande av kyrkoadjunkt i en församling, där behovet av ordinarie tjänster ännu icke kan med säkerhet bedömas, är givetvis en riktig åtgärd, och förenande av två pastorat om en kyrkoadjunkt har prövats och befunnits vara en lämplig anordning. Men betänkligt blir det, när systemet utvecklas därhän, att tre eller kanske ännu flera pastorat tvingas dela en kyrkoadjunktstjänst.

Svenska pastoratens riksförbund: Förvandlingen av ordinarie tjänster till kyrkoadjunktstjänster innebär icke någon besparing av större betydelse, då ju kyrkoadjunkterna har samma lön som ett stort antal komministrar, men medför ganska stora nackdelar för pastoraten. Då en kyrkoadjunkt icke väljes av församlingen utan förordnas av vederbörande domkapitel, blir en följd av ändringen, att församlingarna beträffande dessa tjänster förlorar sin urgamla rätt att själva välja präst. Vidare innebär reformen, att befattningshavarna kommer att bytas om tämligen ofta. Befattningshavare, som har en känsla av att deras verksamhet å platsen är mera tillfällig, tar icke gärna initiativ på längre sikt och tränger icke djupare in i befolkningens förhållanden och behov, det senare i synnerhet i de fall då de ej lyckas erhålla familjebostad inom pastoratet. För församlingarna är det därför ett bestämt önskemål, att de tilltänkta kyrkoadjunktstjänsterna överallt, där icke tvingande skäl hindrar det, utbytes mot komministers- eller kyrkoherdetjänster.

Sveriges yngre präster förbund: I de pastorat, där flera präster likväl måste anställas, bör det tillses, att en tjänst, som kan förväntas motsvara ett permanent behov, besättes med ordinarie innehavare. Förbundet måste sålunda bestämt avstyrka den starka ökning av kyrkoadjunktsbefattningarna, som föreslås av de sakkunniga.

Anlitande av diakoner m. fl.

De sakkunniga utvecklar icke i betänkandet närmare — utöver vad jag redan berört — den tanke, som de där framfört om anlitande av bland annat diakon för bestridande av prästerlig och lärartjänstgöring i vissa små-

församlingar samt för uppehållande eljest av gudstjänster och annan verksamhet, som på sina håll nödgas inskränkas i följd av indelnings- och organisationsreformens genomförande. I några av remissyttrandena har dock frågan om en anordning i enlighet därmed upptagits, främst för utveckling av gudstjänstmöjligheterna.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Att söndaglig gudstjänst så långt möjligt bör uppehållas i alla kyrkor, som hittills haft sådan, synes domkapitlet uppenbart. De sakkunniga berör i förbigående tanken att gudstjänst i vissa fall skulle kunna uppehållas med kyrkliga tjänstemän med lägre utbildning än den vanliga prästutbildningen. Denna tankegång borde närmare prövas. Tänkbart är , att assistentinstitutet, möjligen kombinerat med ett församlingsdiakonat, skulle kunna i viss mån utbyggas. Man skulle också kunna tänka sig, att en kår av lekmannamedhjälpare med särskild uppgift (i stil med de engelska lay readers) skulle kunna organiseras.

Domkapitlet i Visby: Det förtjänar att övervägas om icke lekmannakrafter skall kunna tagas i anspråk för biträde vid gudstjänsthållningen. Ett införande i svenska kyrkan av en lekmannatjänst för ordets predikande är i varje fall förtjänt av närmare begrundande.

Domkapitlet i Stockholm: Det är givetvis önskvärt, att söndaglig gudstjänst hålles i varje kyrka. Det är därför angeläget, att möjlighet skapas för att i de fall, då gudstjänsterna icke kan upprätthållas genom prästerskapets försorg, ett tillräckligt antal lekmän finnes för denna uppgift.

Svenska kyrkans lekmannaförbund: Under sista årens diskussion har den tanken framförts att i större utsträckning än hittills anlita lekmän såsom frivilliga krafter för vissa gudstjänstformer, i den mån präster ej står till buds. Tanken är riktig, men bör ett nödläge skapas för att realisera den!

Domkapitlen i Linköping och *Lund* samt *kammarkollegiet* har likaledes uttalat sig för lekmäns och andra tillgängliga arbetskrafters anlitande för gudstjänsthållning och annan kyrkotjänst; dessa deras uttalanden har redan återgivits i anslutning till yttrandena i frågan om sammanlysning av gudstjänst (s. 57 f. härförut).

Centralisering av kyrkobokföringen

Jämlikt 10 § jämförd med 2 § folkbokföringsförordningen skall kyrkobokföringen ske församlingsvis eller, där församling enligt Kungl. Maj:ts beslut är indelad i särskilda kyrkobokföringsdistrikt, för varje sådant distrikt.

I 2 § kyrkobokföringskungörelsen stadgas, att pastor svarar för kyrkoböckernas förande. Med pastor förstås i kungörelsen, förutom kyrkoherde, såväl komminister i annexförsamling med egen kyrkobokföring eller i del av församling, utgörande eget kyrkobokföringsdistrikt, som ock kyrkoadjunkt, vilken erhållit domkapitlets förordnande att sköta kyrkobokfö-

ringen i annexförsamling eller i del av församling, utgörande särskilt kyrkobokföringsdistrikt. Det åligger kyrkoherde, där han ej själv ansvarar för kyrkobokföringen, att öva nödig tillsyn över densamma. Enligt 3 § kungörelsen skall pastorsexpedition i princip finnas i varje församling, dock att, där pastor ansvarar för kyrkobokföringen i mer än en församling, för församlingarna må finnas gemensam pastorsexpedition.

I regel ansvarar i annexförsamling stationerad komminister eller kyrkoadjunkt för kyrkobokföringen i denna församling, stundom även i angränsande annexförsamling i samma pastorat.

De sakkunniga har till rikets kyrkobokföringsinspektörer riktat följande fråga: vilka skäl kan anföras för och emot att pastorsexpeditionerna i ett pastorat, där för närvarande finns flera expeditioner på olika platser, centraliseras till pastoratets huvudort? De redovisar denna enkät i en särskild bilaga till betänkandet och anför i anslutning därtill följande.

Av kyrkobokföringsinspektörernas yttranden framgår, att ett flertal inspektörer ställt sig avvisande mot den framförda tanken på en centralisering av pastorsexpeditionerna. Två inspektörer har direkt uttalat sig för en centralisering. Några har antingen icke tagit någon bestämd ståndpunkt i frågan eller endast uttalat, att denna måste bedömas från fall till fall.

För problemet om kyrkobokföringens lokala anordnande bör liksom hittills den ledande synpunkten vara att underlätta för allmänheten att utan alltför stor tidsutdräkt och kostnad nå pastorsexpeditionen, när behov därav föreligger. Avstånd och kommunikationer inom pastoratet träder därför i förgrunden. I den mån goda kommunikationer finns från pastoratets alla delar till den ort, där pastorsexpeditionen ligger, förlorar frågan om avstånden i betydelse. Där förhållandevis täta buss- eller järnvägsförbindelser finns från ett pastorats olika delar till platsen för pastorsexpeditionen är dessa kommunikationer numera så snabba, att även vid större avstånd en resa till och från expeditionen sällan blir över hövan tidsödande och kostsam. Om återigen dylika kommunikationslinjer saknas eller trafikeras så sparsamt, att en resa till och från expeditionen tar en hel dag eller kanske mera i anspråk, blir frågan om avstånden i pastoratet av vikt. Härvid må dock framhållas, att församlingsborna i ganska stor utsträckning kan få sina ärenden till pastorsexpeditionen uträttade per telefon. I 15 § folkbokföringsförordningen förutsättes emellertid i princip, att anmälningar om födelser, dödsfall och flyttningar m. m. skall göras muntligen vid personlig inställelse av den anmälningsskyldige eller av ombud för denne.

Även om det inom en församling från viss del är långa avstånd och besvärliga kommunikationer till platsen för pastorsexpeditionen, är det därmed icke givet, att en särskild pastorsexpedition bör inrättas för detta avsides liggande område. För en sådan åtgärd bör också fordras, att det antal personer, som skall betjänas genom den nya expeditionen, icke är alltför ringa. Att med splittrande av bokföringsenheten anordna en särskild expedition för exempelvis en eller flera byar med tillhopa endast några hundratal invånare bör icke utan synnerligen starka skäl ifrågakomma. Något lägsta invånarantal för ett område för erhållande av egen pastorsexpedition är likväl icke lämpligt att fixera. Denna fråga synes böra bedömas från fall till fall. Givet är, att exempelvis i de vidsträckta norrländska för-

samlingarna kravet på folkmängd icke kan sättas så högt som i landet i övrigt. Då en ny tätort av någon betydenhet vuxit upp inom ett pastorat på större avstånd från pastorsexpeditionen, kan detta förhållande aktualisera frågan om särskild expedition men också om förflyttning av den varande expeditionen till denna ort.

Efter dessa inledande synpunkter framhåller de sakkunniga följande gentemot vissa av kyrkobokföringsinspektörerna gjorda invändningar mot den ifrågasatta centraliseringen.

En del av kyrkobokföringsinspektörerna gör gällande, att från arbetsteknisk synpunkt en decentralisering av kyrkobokföringen medför större effektivitet i arbetet samt bättre betingelser för korrekthet och fullständighet i fråga om de av allmänheten lämnade uppgifterna än vad fallet är med en central expedition. Ungefär lika många inspektörer anser emellertid, att en centralisering innebär en rationalisering genom bättre möjlighet till överblick över och ledning av kyrkobokföringen. Varken de fördelar eller nackdelar för kyrkobokföringens tekniska besörjande, som expeditionsarbetets centralisering eller decentralisering sålunda ansetts föra med sig, är dock så stora, att de i och för sig kan tillmätas betydelse för denna frågas generella bedömande, liksom ej heller vid ett bedömande av den speciella frågan om inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt. Detta utesluter givetvis icke att i det särskilda fallet dessa synpunkter kan få utslagsgivande innebörd.

Av flera kyrkobokföringsinspektörer framhålles även, att det är lättare att få heltidsanställda skrivbiträden på pastorsexpeditionerna än deltidsanställda. Följaktligen skulle det kunna inträffa att vid uppdelning av en expedition, där för närvarande finns ett heltidsanställt skrivbiträde, behov uppstår av ett halvtidsanställt skrivbiträde på var och en av de särskilda expeditionerna och att biträdesfrågan därigenom blir svårare att lösa. Även om denna synpunkt är av vikt, lärer likväl biträdesfrågan till sist — liksom frågan om kyrkobokföringsarbetets tekniska besörjande — huvudsakligen få bedömas med hänsyn till de föreliggande lokala förhållandena.

I flera av yttrandena framhålles vidare, att det för en präst, som bor på annan ort i pastoratet än kyrkoherden, blir en värdefull övning att få handha kyrkobokföringen inom sitt arbetsområde, tills han själv — såsom kyrkoherde — får överinseendet över kyrkobokföringen i ett pastorat. Denna honom åvilande uppgift innebär ock ett bättre utnyttjande av hans arbetskraft. För en sådan präst medför egen pastorsexpedition dessutom goda möjligheter att komma i personlig kontakt med församlingsborna, enär dessa ofta begagnar besöket på pastorsexpeditionen för att med sin präst samtala i frågor av personlig art. Allt detta utgör omständigheter, som mer eller mindre kan tala till förmån för en centralisering av kyrkobokföringen och därmed i sin mån också för anordningen med särskilda kyrkobokföringsdistrikt, men de är i varje fall icke av den vikt, att de ensamma för sig bör föranleda inrättande av särskilt kyrkobokföringsdistrikt, så snart en präst är placerad på annan ort i församlingen än kyrkoherden.

Den ekonomiska sidan av problemet har också berörts av kyrkobokföringsinspektörerna. Sålunda framhålles som skäl mot en centralisering av pastorsexpeditionerna och följaktligen väl också mot en indragning av kyrkobokföringsdistrikt, att de nuvarande expeditionslokalerna och arki-

ven i allmänhet är avpassade efter nu rådande förhållanden, och att vid slopande av en expedition utrymmena i den centrala expeditionen mången gång behöver utökas. Därjämte kommer nu befintliga expeditionslokaler och arkiv vid de indragna expeditionerna att stå outnyttjade. Detta allt är oekonomiskt. Likartade problem uppstår emellertid vid inrättande av nya pastorsexpeditioner, då man för sådan ny expedition med arkiv behöver anskaffa särskilda lokaler. Vidare ställer sig givetvis underhåll och drift billigare för *en* större expedition med arkiv än för flera mindre. Mera betydelsefullt är att vid en indragning av pastorsexpedition å platsen för denna stationerad präst icke genom tvånget att fullgöra tjänstgöring på den centraliserade pastorsexpeditionen betungas med alltför tidsödande och därmed också arbetssplittrande och kostnadskrävande resor.

Till vad de sakkunniga sålunda anfört till gendrivande av de skäl, som framförts mot en centralisering av kyrkobokföringen, tillägger de slutligen följande.

En centralisering av pastorsexpeditionerna i ett pastorat till dettas huvudort kan, såsom framgår av svaren å den i ämnet gjorda enkäten, i särskilda fall innebära bestämda fördelar för det prästerliga arbetet i pastoratet: rationalisering av arbetet med kyrkobokföringen främjas och möjligheterna till erhållande av biträden å expeditionen ökas, varigenom åter prästerna blir mindre betungade med enklare bokföringsuppgifter och annat rutinmässigt skrivarbete och på så sätt får bättre tid för dem åvilande andra arbetsuppgifter. Den merbelastning, som ett sammanförande av flera smärre församlingar till ett pastorat eljest — oavsett måttlig areal och skälig folkmängd — kan medföra för prästerna och särskilt för kyrkoherden, elimineras sålunda till viss grad till fromma för det väsentliga i den prästerliga församlingsverksamheten — förkunnelsen, församlingsvården och den personliga själavården. Därmed undanröjes också i någon mån det hinder, som prästens bundenhet vid arbetet å pastorsexpedition i många fall utgör för den i övrigt mest ändamålsenliga indelningen och organisationen.

Centralisering av kyrkobokföringen kan dock icke förväntas generellt genomföras. Avstånd och bebyggelseförhållanden kan på sina håll omöjliggöra detta. Frågan måste därför städse prövas med hänsyn till de i varje fall föreliggande lokala betingelserna. En översyn av de gällande författningsbestämmelserna rörande kyrkobokföringen kan likväl underlätta en centralisering, särskilt i avseende å allmänhetens betjänande.

I det speciella fall där en prästerlig tjänst indrages, med vilken varit förenad skyldighet att bestrida kyrkobokföringen för viss församling eller särskilt kyrkobokföringsdistrikt, medför detta emellertid icke nödvändigtvis, att den indragna expeditionen flyttas till moderförsamlingen. Skall särskild expedition fortfarande uppehållas för en närmare belägen annexförsamling, kan det tänkas, att den förra expeditionen i stället sammanföres med expeditionen för den sistnämnda församlingen. Följaktligen bör i dylikt fall noga prövas, vilket av nämnda alternativ som för församlingsborna innebär den minsta olägenheten.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Uppsala: Ett nära samband föreligger mellan prästens själavårdande verksamhet och hans kyrkobokföringsarbete. Vid anmälan

om barns födelse, vid dop, konfirmation, vid vigsel och begravning kommer en församlingsmedlem ofta — kanske för första gången — i mera personlig kontakt med församlingens präst. Var och en av dessa händelser innebär för den enskilde betydelsefulla tillfällen i livet av ofta djupt ingripande natur. Det erbjudes här prästen tillfälle att komma församlingsborna särskilt nära samt dela deras glädjeämnen och trösta bedrövade hjärtan. Denna personliga kontakt, som sålunda förhållandet självt osökt ger, kan icke uppehållas, om kyrkobokföringen centraliseras och närmast framträder såsom en avdelning i kommunalkontoret. Nu förefintlig kyrkobokföring i församling och kyrkobokföringsdistrikt bör därför enligt domkapitlets mening icke utan starka och vägande skäl brytas sönder.

Domkapitlet i Linköping: För att möjliggöra en rationell reglering har de sakkunniga prövat olika vägar att åstadkomma lättnader i kyrkobokföringsarbetet. Sådan rationalisering må vara välbetänkt. Däremot vill domkapitlet energiskt avböja varje tendens till centralisering av kyrkobokföringen till en för pastoratet gemensam huvudort i likhet med kommunens administrering från kommunal centralpunkt. Allmänheten, för vars skull kyrkobokföringsapparaten med dess service är till, har rätt att bli betjänad så vitt möjligt på den ort, där den är bosatt. Man har också rätt till och behov av att få kontakt med sin präst på ett annat och smidigare sätt än som kan ske, där prästmannen blott vissa timmar per vecka är att träffa eller man måste färdas milslånga vägar för att nå den personliga kontakten. De sakkunnigas uttryckssätt ger möjlighet till utveckling åt olika håll. Det är därför domkapitlet anser sig böra bestämt utesluta varje tanke på ytterligare centralisering. Att biträdestjänster inrättas å pastorsexpeditioner, där så är nödigt, synes väl motiverat utifrån nuvarande arbetsbelastning men får under inga förhållanden tagas till motivering för indragning av nu fungerande pastorsexpeditioner. Man måste också hålla i sikte att det administrativa arbetet blott är en sida — ingalunda den viktigaste — av det prästerliga betjänandet.

Domkapitlet i Skara: Den ifrågasatta centraliseringen av kyrkobokföringen kan givetvis, som de sakkunniga framhåller, medföra vissa fördelar. Men dessa uppväger enligt domkapitlets mening icke de menliga verkningarna av en dylik omläggning. För befolkningen i de församlingar, som mister sin pastorsexpedition, kommer de längre avstånden till den nya expeditionen att medföra avsevärda olägenheter och ökade kostnader. Likaså blir den personliga kontakt mellan präst och församlingsbor, som icke minst i mindre församlingar är en betydelsefull vinst av arbetet på pastorsexpeditionen, lidande på en centralisering av kyrkobokföringen. I många fall blir även en ombyggnad och utökning av nuvarande expeditionslokaler och arkiv erforderliga med ty åtföljande synnerligen dryga kostnader.

Domkapitlet i Strängnäs: Centraliseringen av kyrkobokföringen avstyrkes bestämt. Församling bör om möjligt ha egen pastorsexpedition, om präst där är boende. Från både församlingsvårdens och befolkningens synpunkt är detta värdefullt liksom för den personliga kontakten med den i annexförsamlingen boende prästen. En centralisering innebär från skilda synpunkter en försämrad service, och ej heller är någon ekonomiskt besparing att förvänta därav.

Domkapitlet i Växjö: Den övervägda centraliseringen av kyrkobokföringen skulle enligt domkapitlets uppfattning möta starkt motstånd i för-

samlingarna. Den står därjämte i strid mot den i den nuvarande folkbokföringsförordningen starkare än tidigare framhävda principen om den enskildes skyldighet till personlig inställelse för ärendenas handläggning.

Domkapitlet i Göteborg: I fråga om kyrkobokföringen har de sakkunniga huvudsakligen övervägt, huruvida denna bör centraliseras eller decentraliseras. Frågan har enligt sakens natur främst betydelse, när det gäller landsbygdspastoraten. De faktorer, som här enligt domkapitlets mening i första hand bör vara avgörande, är 1) att allmänheten beredes en tillfredsställande service, 2) att expeditionsarbetet ordnas så, att det ej i orimlig utsträckning tar prästens tid och krafter i anspråk, 3) önskvärdheten av så vitt möjligt personlig kontakt mellan prästen och den expeditionssökande allmänheten samt 4) den ekonomiska faktorn. Att allmänheten i regel blir bättre betjänad genom en mindre och närmare belägen expedition än genom en större centraliserad sådan samt att prästen även därigenom kommer i närmare kontakt med sina församlingsbor, synes uppenbart. Men kyrkobokföringen binder också mera prästens tid, om dennes arbete är förlagt till en centraliserad pastorsexpedition än om han kan sköta den i sin prästgård — förutsatt, att expeditionen är dit förlagd. I det senare fallet har han nämligen större möjligheter att utnyttja lägligt avpassad tid för arbetet med kyrkobokföringen. Även ekonomiska skäl talar i det övervägande antalet fall för en decentralisering — också här under förutsättning, att prästen är stationerad på platsen för expeditionen. Erfarenheten torde nämligen visa, att en större expedition i regel blir proportionsvis betydligt mer påkostad i fråga om lokaler och inventarier än en mindre, liksom också att därstädes heltidsanställd biträdespersonal blir betydligt dyrare än den mera tillfälliga biträdeshjälp, som kan vara erforderlig, när kyrkobokföringen fördelas på ett flertal mindre expeditioner. I sistnämnt fall undvikes också kostsamma resor från prästens stationeringsort till den centrala expeditionen. På grund av det anförda anser domkapitlet en rimlig decentralisering vara ändamålsenligare än en långt driven centralisering. Då nuvarande expeditioner i annexförsamlingar och särskilda kyrkobokföringsdistrikt i regel är anpassade efter ändamålsenlighetens och de lokala förhållandenas krav, vill domkapitlet i varje fall förorda största varsamhet med indragning av dessa.

Domkapitlet i Karlstad: Från såväl rent kyrklig som ideell och kulturell synpunkt innebär det ett försämrat förhållande, om pastorsexpedition flyttas från annexprästgård, när församlingsborna vant sig vid att där träffa prästen även i expeditionsärenden. Den rent personliga kontakten uppväger de fördelar från expeditionsteknisk synpunkt som en centralisering kan innebära. Domkapitlet anser sig också ha anledning att peka på de svårigheter av arkivteknisk art, som dylika centraliseringar kan medföra, framför allt i sådana fall, där nuvarande moderförsamling blir annexförsamling i ett nytt pastorat med centraliserad bokföring.

Domkapitlet i Härnösand: Frågan om centralisering av kyrkobokföringen anser domkapitlet vara för sent väckt. Den skulle i så fall ha skett i samband med folkbokföringsreformen. Att nu, då denna reform med stora kostnader för lokaler och material redan genomförts, slopa en hel del härav och vidtaga en ny omfattande ändring med ännu ytterligare stora kostnader kan icke vara ekonomiskt försvarligt. En centralisering gagnar inte heller församlingslivet, då den utan tvivel bidrar till en ännu sämre kontakt än nu mellan församlingsmedlemmarna och prästerskapet.

Domkapitlet i Visby (genom åberopande av vad kyrkobokföringsinspektören i Visby stift anfört): Finns blott en präst i pastoratet eller flera präster, men dessa bosatta å samma ort, bör centralisering av kyrkobokföringen alltid ske; decentralisering har då endast nackdelar och drar onödiga reskostnader. Finns flera präster i pastoratet, bosatta å skilda orter, har centralisering endast nackdelar; resekostnaderna kan bli ofantliga.

Domkapitlet i Stockholm finner för sin del intet att erinra mot föreslagen centralisering av kyrkobokföringen.

Stiftsnämnden i Göteborg: Minskning av prästgårdarnas antal kan leda till att åtskilliga nu befintliga kyrkoarkiv blir överflödiga samtidigt som behov uppstår att utöka andra arkiv. En centralisering av pastorsexpeditionerna till tätorter kan givetvis diskuteras från olika synpunkter. Även om man anser att en dylik rationalisering i en del fall är önskvärd, lärer den i andra fall icke vara tillräckligt motiverad. Under alla förhållanden bör här stor varsamhet iakttagas och tillbörlig hänsyn tagas till om lämpliga lokaler med särskilda arkiv redan nu finns. De kostnader som nedlagts för anordnande av dylika lokaler är ofta betydande.

Länsstyrelsen i Stockholms län: De sakkunniga framhåller, att de prästerliga arbetsuppgifterna är av största betydelse för organisationens utformning, och förordar vissa åtgärder för att lätta arbetsbördan. Därvid har rekommenderats en viss centralisering av pastorsexpeditionerna i ett pastorat till dettas huvudort, vilket ansetts innebära åtminstone i vissa fall bestämda fördelar för det prästerliga arbetet. Den av de sakkunniga gjorda sammanställningen av uppgifter om antal arbetstimmar per präst och månad i vissa pastorat utvisar, att av det redovisade sammanlagda antalet arbetstimmar en betydande del åtgått för arbete å pastorsexpedition. Av detta arbete torde huvudparten belöpa sig på kyrko- och folkbokföringsuppgifter. En icke obetydlig lättnad i prästernas arbete synes kunna ske, om åtminstone enklare och rutinbetonat arbete kunde överlåtas på skrivbiträden. Länsstyrelsen vill understryka detta och håller före att om kontinuerlig tillsyn av arbetet med kyrko- och folkbokföringen sker från en ansvarig kyrkobokförares sida en icke oväsentlig del därav kan utföras av omdömesgilla och för detta arbete rutinerade skrivbiträden.

Länsstyrelsen i Uppsala län: De organ, som har att samarbeta med varandra i det löpande folkbokföringsarbetet — här bortses sålunda från särskilda årliga kontrollåtgärder såsom mantalsskrivningen — är i huvudsak pastorsämbetena och länsstyrelsernas folkbokföringsdetaljer, de s. k. länsbyråerna. Av största betydelse blir då en snabb och lätt kommunikation mellan dessa organ. Med denna utgångspunkt är en centralisering d. v. s. färre och större pastorsexpeditioner avgjort att föredraga. Två eller flera mindre pastorsexpeditioners sammanförande till en större i pastoratets huvudort gör i många fall ett heltidsanställt skrivbiträde nödvändigt med möjlighet för vederbörande länsbyrå att komma i förbindelse med expeditionen varje dag för inhämtande av eventuellt erforderliga kompletterande upplysningar. Men även därest endast ett halvtidsanställt biträde behöver anlitas, är det till fördel för folkbokföringsarbetets snabba bedrivande, om man kan säkert räkna med att pastorsexpeditionen hölles öppen ett par timmar varje dag eller åtminstone varannan dag. Att det för länsbyrå m. fl. skulle vara lättare att varje dag och under hela dagen få be-

hövliga upplysningar på mindre expeditioner i prästgårdarna än på större centrala expeditioner överensstämmer icke med de erfarenheter, som gjorts å härvarande folkbokföringsdetalj. Det har nämligen visat sig, att det understundom kan vara svårt att få kontakt med pastor under ett par eller någon gång flera dagar i följd. Vid en centralisering behöver pastor, vilken har sitt egentliga verksamhetsområde på ett helt annat plan, ej befatta sig med sådant rutinarbete som berörda upplysningars lämnande. Det är ju i de flesta fall fråga om uppgifter, som kan hämtas ur församlingsbok eller personakt och lika bra lämnas av ett biträde som av pastor själv.

Olägenheterna av en centralisering med hänsyn till allmänhetens betjänande behöver ej heller bli så stora med nutida i regel goda buss- eller järnvägsförbindelser. En hel del anmälningar till pastor göres faktiskt redan nu per telefon och en eventuell översyn av gällande bestämmelser kan måhända medföra, att denna väg även legaliter medges i åtminstone något av de fall (födelse, dödsfall och flyttning) där nu i princip personlig inställelse förutsättes.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: Intet synes vara att erinra mot en centralisering av kyrkobokföringen, i den mån arbetet med denna tar sådan tid i anspråk, att det är av behovet påkallat, att ett skrivbiträde med heltidstjänstgöring anställes. Med hänsyn till den jämförelsevis långa arbetstiden per präst med kyrkobokföring och folkbokföring — enligt den av de sakkunniga verkställda undersökningen i allmänhet mellan en tredjedel och en fjärdedel av hela arbetstiden — torde, även om den för prästerskapet genom dessa göromål vunna kontakten med vida kretsar av församlingsbor icke får underskattas, anställande av skrivbiträden med heltidstjänstgöring, särskilt i pastorat med en stor och sammanträngd befolkning, böra i större omfattning än hittills komma i fråga till gagn för det i egentlig mening kyrkliga arbetet i pastoratet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Centralisering av pastorsexpeditionerna i ett pastorat kan från länsstyrelsens arbetssynpunkter medföra vissa fördelar. Från allmänhetens synpunkt kan däremot allvarliga erinringar resas mot en sådan centralisering i andra än tätortspastorat, enär flera pastorsexpeditioner innebär större bekvämlighet och bättre service för allmänheten. Länsstyrelsen vill därför ej för sin del förorda förslaget.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Enligt den av de sakkunniga företagna utredningen angående prästernas arbetsuppgifter upptar här arbetet med bland annat kyrko- och folkbokföringen en framskjuten plats. Enbart härför har genomsnittligt per präst åtgått 29 procent av hela arbetstiden i tjänsten. Dessa tidsuppgifter visar att prästen nödgas ägna en betydande tid åt tjänsteuppgifter utanför den egentliga kyrkliga verksamheten. Det måste anses vara i hög grad önskvärt att söka bringa prästerna lättnad häri. De sakkunniga har också beaktat detta genom att rekommendera en viss centralisering av kyrkobokföringen, varigenom enklare och rutinbetonat skrivarbete lättare kan överlåtas på anställda expeditionsbiträden. Genom en dylik centralisering med därav följande lättnad i prästernas arbetsbörda uppväges i viss grad den merbelastning i arbetsbördan, som den åsyftade förstoringen av vissa pastorat eljest medför för prästerna.

Länsstyrelsen i Hallands län: Den av de sakkunniga rekommenderade centraliseringen av kyrkobokföringen ger möjlighet att på anställda expeditionsbiträden överföra en del enklare och rutinbetonat arbete med kyrko-

och folkbokföringen. För detta läns vidkommande, där avstånden är jämförelsevis korta och kommunikationerna i allmänhet välordnade, blir olägenheterna av en sådan anordning icke särskilt stora, medan å andra sidan en centralisering med därav följande rationalisering av expeditionsarbetet och ökad möjlighet att anställa skrivhjälp kan förväntas bli till fördel för samarbetet mellan pastorsexpeditionerna och länsbyrån för folkbokföringen. Å andra sidan bör en centralisering icke drivas så långt att svårigheter uppstår för allmänheten att utan alltför stor tidsutdräkt och kostnad nå pastorsexpeditionen. De lokala förhållandena måste därför i varje särskilt fall bli avgörande för frågan.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: Vad de sakkunniga föreslagit ifråga om centralisering av ett flertal pastorsexpeditioner på olika platser till pastoratets huvudort har intresse bland annat från folkbokföringssynpunkt. Som skäl för centraliseringen har anförts bland annat, att prästerna därigenom befrias från en del rutinmässigt bokföringsarbete, som med större fördel kan utföras av skrivbiträden. Centraliseringen innebär en rationalisering genom bättre möjlighet till överblick över och ledning av kyrkobokföringen. Vidare kan expeditionerna hållas öppna i större utsträckning än för närvarande. Länsstyrelsen anser visserligen, att prästernas bestyr med folkbokföringen numera i stort sett handhas tillfredsställande på det sätt arbetet för närvarande är organiserat men håller dock före, att centralisering medför en önskvärd rationalisering, som kommer allmänhet, länsbyrå och polismyndighet m. fl. till godo, bland annat därigenom att expeditionerna kan hållas öppna varje dag under kontorstid. Att många pastorsexpeditioner är tillgängliga allenast ett par timmar en eller annan dag i veckan, som nu är fallet, synes länsstyrelsen mindre tillfredsställande.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län: Centralisering innebär en rationalisering av kyrkobokföringen och underlättar samarbetet mellan länsbyråerna och expeditionerna. Det synes dock tveksamt om dessa fördelar är så stora, att de uppväger de olägenheter, som en centralisering medför för prästerna och allmänheten.

Länsstyrelsen i Värmlands län: En centralisering av kyrkobokföringen kan i vissa fall utgöra ett led i en sådan omfördelning av arbetsbördan, som kan lägga en del rutinarbete på biträdande arbetskrafter. Frågan om en centralisering bör emellertid prövas från fall till fall och föregås av utredning rörande de på varje ort föreliggande lokala förhållandena. Helt allmänt vill länsstyrelsen som sin mening framhålla, att i Värmlands län betingelserna för en centralisering är ganska ringa. De nuvarande kyrkobokföringsdistrikten inom länet — däri inbegripna såväl de särskilda, fastställda distrikten som ock vissa »arbetsdistrikt» — bör åtminstone för den närmaste framtiden bestå orubbade.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Efter folkbokföringsförordningens ikraftträdande har det från prästerligt håll ofta framhållits, att bestyret med den löpande kyrkobokföringen alltför mycket inkräktar på det väsentliga i den prästerliga församlingsverksamheten. Detta gäller framför allt församlingar, där expeditionsarbetet kräver rätt lång tid men biträdeshjälp av ekonomiska skäl eller på grund av bristande tillgång till lämplig arbetskraft för deltidsanställning ej kan erhållas. Kyrkobokföringen i sin nuvarande utformning utgöres till stor del av rent rutinmässigt registrerings- och expeditionsarbete. Ehuru detta arbete kräver noggrannhet och

säkerhet synes det dock från rationellt ekonomisk synpunkt mindre försvarligt, att en kyrkoherdes eller komministers kvalificerade arbetskraft i någon avsevärd omfattning tas i anspråk för arbetsuppgifter av sådan art. En centralisering av kyrkobokföringen till pastoratets huvudort innebär säkerligen i många fall en förbättring i detta hänseende genom de ökade möjligheterna att erhålla skrivbiträdeshjälp. Sett på längre sikt kan en centralisering även beräknas medföra sänkta kostnader för expeditions- och arkivlokaler. I 15 § folkbokföringsförordningen förutsättes i princip, att enskild person åliggande anmälningsskyldighet skall fullgöras muntligen vid personlig inställelse för pastor av den anmälningsskyldige eller ombud för honom. Fullständig och tillförlitlig skriftlig anmälan kan jämväl godtagas. I praktiken kommer emellertid telefonen i allt större utsträckning till användning för allmänhetens förbindelse med pastorsexpeditionen. Länsstyrelsen finner en ändring av nämnda bestämmelser önskvärd för åstadkommande av ett smidigare betjänande av allmänheten.

En centralisering av kyrkobokföringen är alltså i princip önskvärd, men bör genomföras med stor återhållsamhet och i varje särskilt fall prövas med hänsynstagande till de lokala betingelserna. Inrättandet av centrala expeditioner kommer i en del fall att medföra avsevärda direkta kostnader för erhållande av lämpliga lokaler. Vidare uppstår större kostnader för biträdeshjälp. Värdet av en förbättring från organisatorisk synpunkt vid en centralisering motsvaras av de ökade administrationskostnader en sådan centralisering kan beräknas medföra. Med hänsyn till resekostnader och tidsspillan torde präst i församling utan egen pastorsexpedition endast i mindre utsträckning komma att tjänstgöra på den centrala expeditionen. En centralisering med åtföljande större arbetsdistrikt kan därför innebära mindre effektiv kyrkobokföring än för närvarande. Denna olägenhet kan dock i de flesta fall motverkas genom en effektivisering av roteombudens arbete.

Länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands, Västerbottens och *Norrbottens län* har förklarat sig tillstyrka eller ej hava något att erinra emot en centralisering av kyrkobokföringen på sätt de sakkunniga föreslår.

Kammarkollegiet: De skäl, som kan anföras mot centralisering av kyrkobokföringen, synes kollegiet vara så vägande, att kollegiet icke kan ansluta sig till de sakkunnigas mening i frågan. Då det enligt folkbokföringsförordningen 15 § förutsättes såsom regel, att anmälningar om födelser, dödsfall och förflyttningar m. m. skall göras muntligen vid personlig inställelse av den anmälningsskyldige eller av ombud för denne, är det givetvis av vikt, att pastorsexpeditionen är närbelägen, så att ett besök å densamma icke kräver långa resor med därav föranledda kostnader och tidsspillan. En decentraliserad kyrkobokföring ger stora möjligheter till personlig kontakt mellan prästen och hans församlingsbor. Det må vara riktigt, att en centraliserad kyrkobokföring innebär en viss rationalisering och kan medföra lättnad i prästernas arbetsbörda, men detta uppväger icke berörda fördelar av nuvarande ordning med decentraliserad sådan bokföring. De biträdande prästerna bör, där särskilda tjänstgöringsområden bibehålles för dem, lämpligen i allmänhet handha kyrkobokföringen inom sådant område. En centraliserad kyrkobokföring medför även en icke oväsentlig höjning av prästernas resekostnader.

Riksarkivet: De fördelar eller nackdelar, som är förknippade med en centralisering av kyrkobokföringen och arbetet å pastorsexpedition, faller icke i och för sig under riksarkivets bedömande, men ett arkivintresse finns här onekligen att bevaka: beredandet åt arkivalierna av tryggad förvaring i för dem lämpliga lokaler. Riksarkivet understryker vikten av att dessa frågor vinner en tillfredsställande lösning, innan en centralisering av arkivalierna äger rum. Man kan ej komma till rätta med lokalsvårigheterna genom att i någon större utsträckning förtidsleverera kyrkoarkivalier till lands- och länsarkiven. Detta är givetvis ägnat att oförmånligt påverka centraliseringsmöjligheterna.

Landsarkivarien i Uppsala: Landsarkivet har i avseende å frågan om kyrkobokföringens centralisering redan haft erfarenhet av hur denna frågas väckande vållat beklagliga uppskov med förverkligande av föreslagna arkivrumsbyggen. Det synes därför i högsta grad angeläget, att ett principiellt avgörande i frågan träffas så snart som möjligt. Från arkivvårdssynpunkt måste den bedömas på ett i viss mån annat sätt för annexförsamling, där komminister är stationerad, än för annan annexförsamling. I förra fallet synes det lyckligast, att komministern vårdar och har ansvaret för församlingens hela till landsarkiv ej avlämnade arkivbestånd. I senare fallet är det lika avgjort att föredraga, att kyrkoarkivet förvaras i moderförsamlingen hos kyrkoherden, även om han vissa dagar uppehåller expedition i annexförsamlingen.

Landsarkivarien i Göteborg: Mot en centralisering av kyrkobokföringen och expeditionsarbetet inom pastoraten kan knappast någon invändning från arkivvårdssynpunkt göras, under förutsättning att brandsäkra, fuktfria och tillräckligt stora arkivrum redan finns eller inrättas där pastorsexpeditioner skall vara inrymda.

Landsarkivarien i Vadstena: Det viktigaste skälet mot centralisering av kyrkobokföringen torde vara, att allmänheten (på landet) får svårare att komma i förbindelse med pastorsexpeditionen; detta kan bli av betydelse såväl för möjligheterna att erhålla de uppgifter och intyg, som måste sökas där (»sämre service»), som för fullständigheten av de uppgifter, som skall lämnas (otillförlitlig kyrkobokföring). Farhågorna för otillförlitlig kyrkobokföring är överdrivna. Som korrektiv på kyrkobokföringen finns mantalsskrivningen; med utgångspunkt från mantalsuppgifterna kan kyrkobokföringens uppgifter i behövlig utsträckning rättas och fullständigas. Det är en sund utveckling av folkbokföringen, om mantalslängden ställes i centrum för denna och kyrkobokföringen organiseras härefter; därigenom kan kyrkobokföringen rationaliseras och förenklas, något som kan få betydelse för indelningsfrågorna. Kyrkobokföringens effektivitet behöver således ej minskas genom en större eller mindre centralisering av pastorsexpeditionerna. För en centralisering talar framför allt den arbetsrationalisering och de i längden minskade kostnader, som den otvivelaktigt medför. Från ren folkbokföringssynpunkt bör man därför ej betrakta centraliseringsåtgärder av olika slag med misstro. De kan tvärtom erbjuda åtskilliga fördelar.

Landsarkivarien i Lund: Det synes ganska klart, att kyrkobokföringens kvalitet blir minst lika god, då den skötes för ett större distrikt, som då den utföres för ett mindre. Av betydelse är härvidlag, att vid en större pastorsexpedition arbetet till betydande del kommer att utföras av kyrkoskrivare och kanslibiträden, som helt ägnar sig åt detta arbete, under det

att detta för prästmannen aldrig kan bli annat än en sak vid sidan av många andra lika viktiga åligganden. Det har framhållits att den unge prästen får en värdefull övning i kyrkobokföring, om han sköter denna i ett mindre distrikt såsom komminister eller kyrkoadjunkt, vilket sedan kommer honom till godo vid expeditionsarbetet i ett större distrikt. Det kan ligga något i detta, men en allsidigare skola erbjuder säkert arbetet vid en expedition med flera prästmän och för arbetet direkt anställda. Kyrkobokföringens utförande bör därjämte med större distrikt bli jämnare och skillnaden mellan god och mindre god kyrkobokförare bli mindre framträdande. Från arkivvårdssynpunkt är det tvivelsutan också en fördel med färre större enheter än med flera smärre. En ändamålsenlig rationalisering i fråga om lokal, anskaffande av material, böckers och handlingars förvaring och förtecknande måste följa med de större förhållandena.

Landsarkivarien i Härnösand: Centraliseringen av kyrkobokföringen är avsedd att avgöras från fall till fall med hänsyn till föreliggande lokala betingelser; i Norrland med dess stora avstånd mellan orterna torde den ej bli aktuell. Enligt min uppfattning måste en centralisering bli förbunden med risker i fråga om folkbokföringen; om 5—7 församlingar har gemensam kyrkobokföring, föreligger alltid fara för att anteckningar göres i fel församlings kyrkobok. Sysslandet med en enda församlings kyrkobokföring liksom ordningsarbetet med den egna församlingens kyrkoarkiv skänker därjämte en präst en vidgad och fördjupad inblick i församlingens förhållanden i äldre och yngre tid, vilket måste få betydelse för hela den prästerliga gärningen i församlingsarbetet. Vid en centralisering försvagas denna kontaktmöjlighet. Emellertid är det ej rätt att rida spärr mot tidens berättigade krav, och i mindre omfångsrika pastorat i södra Sverige kan övervägande skäl tala för en centralisering. Vad som därvid är viktigt att framhålla från arkivmannahåll är, att ingen centralisering bör ske förrän behovet av arkivlokaler är tillgodosett.

Länsarkivarien i Visby: Lands- och länsarkiven har rikliga tillfällen till kontakt med pastorsämbetena dels vid behandlingen av förfrågningar från myndigheter och enskilda, dels och framförallt vid tillsynen över tillämpningen av arkivförfattningarna. Särskilt är detta fallet vid infordrande av leveranser och inkrävande och granskning av tioårsförteckningar. Erfarenheterna från dessa kontakter är så skiftande, att de icke kan läggas till grund för något omdöme om centraliseringens fördelar eller nackdelar. Pastorsexpeditionens storlek har nämligen icke någon som helst betydelse för den skriftväxling, varom här är fråga. Avgörande för effektiviteten är tydligen blott arkivbildarens personliga fallenhet, energi och intresse. I fråga om centraliseringens konsekvenser för expeditionslokaler och arkiv är det emellertid lättare att uttala sig. De nuvarande expeditionslokalerna och arkivrummen är anpassade efter nuvarande förhållanden. Vid en centralisering behöver därför säkerligen flera expeditionslokaler och arkivrum utvidgas, medan samtidigt andra arkivrum kommer att stå tomma. Häremot har anförts, att en centralisering minskar på lång sikt kostnaderna för expeditionslokaler och arkiv. De anförda skälen mot en centralisering är dock värda den största uppmärksamhet.

Statistiska centralbyrån: I åtskilliga fall kan förekomma, att församlingar, vilka haft gemensam pastorsexpedition, föres till olika pastorat. I sådana fall blir nödvändigt att överväga att antingen låta de överförda

församlingarna ha gemensam pastorsexpedition med någon församling i det nybildade pastoratet eller inrätta ny gemensam pastorsexpedition. En centralisering av vissa pastorsexpeditioner kan bli en följd även av en föreslagen indragning av en prästerlig tjänst. Det förutsättes, att verkningarna i kyrkobokföringsavseende även av en sådan centraliseringsåtgärd blir vederbörligen beaktade.

Det framstår enligt centralbyråns uppfattning som en angelägen uppgift, att befintliga möjligheter att tillskapa gynnsammare förutsättningar för ett ökat anlitande av skrivbiträden till bokföringsmässiga göromål och mera rutinmässiga kyrkobokföringsåtgärder i enlighet med de sakkunnigas riktlinjer särskilt i landsbygdspastoraten blir tillvaratagna i samband med en pastoratsindelningsreform. Centralbyrån vill erinra om, att betydelsen av att pastorsämbetena bereddes erforderlig skrivhjälp särskilt uppmärksammades vid folkbokföringsfrågans behandling vid 1946 års riksdag samt att genom föreskrifterna i 30 § folkbokföringsförordningen garantier tillskapats för att pastor beredes erforderlig arbetshjälp. Särskild vikt bör tillmätas de verkningar en centralisering får i fråga om möjligheterna att fullgöra den allmänheten åvilande skyldigheten att anmäla födelser, dödsfall och flyttningar samt i andra ärenden inställa sig på pastorsexpedition. Det kravet får härvid uppställas, att en mera avsevärd arbetslättnad skall beredas prästerna för att en pastorsexpedition skall få indragas på en ort, där präst är stationerad, om därigenom allmänhetens besvär med anmälningspliktens fullgörande mera påtagligt ökas. Inrättande av central pastorsexpedition i ort, där präst icke är stationerad, bör icke ifrågakomma. Förutsättningarna för ett tillfredsställande ordnande av lokalfrågan samt kostnaderna härför kan emellertid, då gemensam expedition icke kan inrymmas i redan befintlig prästgård, bli avgörande för frågan om en centralisering av expeditionerna.

Folkbokföringsförordningen upprätthåller i princip krav på, att den allmänheten åliggande anmälningsskyldigheten skall fullgöras muntligen vid personlig inställelse för pastor av den anmälningsskyldige eller behörigt och i saken kunnigt ombud för honom (15 §). I propositionen i folkbokföringsfrågan underströks emellertid angelägenheten av, att allmänhetens medverkan gjordes så litet betungande som möjligt. I enlighet härmed är kravet på personlig inställelse icke ovillkorligt. Pastor äger godtaga skriftlig anmälan, som är fullständig och i övrigt tillförlitlig. Vad beträffar telefonanmälningar, synes det knappast ha varit förutsett, att sådana skulle mera regelmässigt godtagas, även om direkt förbud däremot icke uppställts. Av de yttranden att döma, vilka införskaffats av de sakkunniga, synes framgå att praxis utvecklats därhän, att telefonanmälningar i stor utsträckning godtages. Möjligheten att anlita roteombuden för att förmedla anmälningar till kyrkobokföringen synes centralbyrån icke böra lämnas obeaktad vid bedömandet av förutsättningarna för att anordna gemensam pastorsexpedition för vissa församlingar.

Det har anförts, att en centralisering av pastorsexpeditionerna kan medföra försämrade möjligheter att snabbt betjäna olika myndigheter, bland annat länsbyråerna för folkbokföringen. Även om dessas förfrågningar, vilka regelmässigt bör göras skriftligen, icke skulle kunna besvaras dagligen, synes dock några olägenheter härav i allmänhet icke vara att befara. Telefonförfrågningar bör som regel icke göras. Det bör även framhållas, att en centralisering av pastorsexpeditionerna i och för sig kan vara ägnad att

bereda viss lättnad såväl i allmänhetens anmälningsbesvär som i kyrkobokföringsavseende. Centralbyrån syftar härvid på flyttningar, vilka äger rum mellan församlingar, för vilka gemensam pastorsexpedition finns. Dels bortfaller härvid för den anmälningsskyldige nödvändigheten att göra särskild hänvändelse för uttagande av flyttningsbetyg; dels bortfaller för pastor bestyret med rekvisition av personakt, varjämte kyrkobokföringsförfarandet i övrigt undergår viss förenkling.

Huruvida ytterligare eftergifter kan göras från det principiella kravet på personlig inställelse vid anmälan till kyrkobokföringen, torde tillhöra den översyn av folkbokföringen, som för närvarande pågår inom finansdepartementet genom särskilt tillkallad utredningsman.

Svenska pastoratens riksförbund: Utan tvivel har 1946 års författningar rörande folkbokföringen medfört en avsevärd ökning av arbetet på pastorsexpeditionerna. Å andra sidan har det i dessa författningar uttryckligen stadgats skyldighet för församlingarna att sörja för att pastor erhåller skrivhjälp. Man kan icke se bort från det faktum, att också arbetet på pastorsexpeditionen bereder pastor möjlighet till kontakt med sina församlingsbor. Kyrkobokföringen kan rent av bli ett led i församlingsvården. Även om prästerna helt befrias från arbetet med kyrkobokföringen och denna uppdras åt civila ämbetsmän, blir det dock nödvändigt för församlingsprästen att föra åtskilliga längder med anteckningar om församlings medlemmar. Det måste från församlingsvårdens synpunkt vara att föredraga, att han får de nödvändiga uppgifterna direkt, i första hand, i stället för att han skall gå till en civil myndighet och be om dem. Anlägger man ekonomiska synpunkter på frågan är det alldeles klart, att en överflyttning av folkbokföringen till en civil myndighet kommer att medföra en betydligt ökad kostnad för det allmänna, en kostnad som i sista hand drabbar de enskilda skattebetalarna.

Från prästernas synpunkt kan det måhända vara bekvämare med en centraliserad kyrkobokföring, som har med sig heltidsanställda skrivbiträden, ordnad expeditionstid, modernare utrustning i expeditionslokalen m. m. Denna synpunkt bör dock icke få vara avgörande vid frågans bedömning. En centralisering av kyrkobokföringen torde i de flesta fall bereda väsentliga svårigheter för allmänheten. På landsbygden är man i stor utsträckning van vid att kunna komma till prästgården när som helst på dygnet och få sina expeditionsärenden uträttade. Detta kan tydligen icke bli fallet, om expeditionen förlägges till särskild lokal, som endast hålles öppen vissa timmar. Det är långt ifrån säkert överallt, att de förbättrade kommunikationerna, som i regel går från tätort till tätort, till närmaste stad eller köping, också berör de avlägsna delarna av ett stort pastorat. I varje fall är tåg- och bussförbindelser anpassade för stadsbesöken med i regel en tur in till staden eller tätorten på morgonen och en tur tillbaka på eftermiddagen. Det kan icke vara rimligt, att en person, som är avlägset boende, skall behöva spilla en hel arbetsdag för att uträtta ett enkelt ärende på pastorsexpeditionen i huvudorten.

Även om en centralisering av kyrkobokföringen skulle göra det möjligt att bättre utnyttja den för expeditionsarbetet anslagna tiden, är det å andra sidan också av stor betydelse, att prästen regelbundet kommer ut till de olika delarna av sitt pastorat. Anordningen med flera expeditioner på olika platser inom ett pastorat, i de olika församlingarna och i särskilda kyrkobokföringsdistrikt, kan bli en sporre och hjälp att förverkliga detta.

Om det finns flera präster i ett pastorat, är det nog i regel till gagn för församlingsarbetet, att pastorsexpeditionerna är decentraliserade och att varje präst har ansvar för sin expeditionslokal. En synpunkt, som också måste tagas i betraktande, är, att länsbyrån och andra myndigheter lätt måste kunna få kontakt med pastorsexpeditionen för erhållande av nödvändiga upplysningar. Då är det bäst, att pastorsexpeditionen är förlagd till prästgården och icke till en särskild lokal i tätorten. Eljest lär det icke kunna ifrågasättas, att pastor skall kunna lämna de begärda upplysningarna på annan tid än den fastställda expeditionstiden, som på landet ofta endast utgör ett par timmar på en bestämd veckodag.

Såväl med hänsyn till god betjäning av allmänheten som till kontakten med de civila myndigheterna och till kostnadsfrågan måste riksförbundet bestämt avstyrka förslaget om centralisering av kyrkobokföringen, där icke alldeles särskilda skäl finns för en sådan åtgärd.

Sveriges yngre prästers förbund: Då de sakkunniga föreslår för vissa fall en centralisering av kyrkobokföringen, framhåller förbundet, att en sådan åtgärd, vilken visserligen kan vara fördelaktig för prästerna från bekvämlighetssynpunkt, kommer att medföra så stora nackdelar för den allmänhet, som prästen är satt att betjäna, att den icke på något sätt kan tillstyrkas.

Sveriges häradsskrivarförening: En rationalisering av prästernas arbete med kyrko- och folkbokföring framstår såsom ofrånkomlig. Den väg man härvid tills vidare har att gå är centralisering och inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt. En förutsättning härför är emellertid att de s. k. roteombuden av prästerna verkligen utnyttjas på det sätt och i den omfattning gällande lagstiftning föreskriver.

Särskilt kyrkobokföringsdistrikt

Innan jag här övergår till att redogöra för vad de sakkunniga utrett och föreslagit i avseende å principerna för inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt, vill jag lämna några uppgifter om förekomsten av dylik distriktsindelning.

Den 1 januari 1953 var 69 församlingar uppdelade i två eller flera kyrkobokföringsdistrikt, därav i Linköpings stift 6, i Skara 1, i Strängnäs 1, i Västerås 12, i Växjö 4, i Lunds 3, i Göteborgs 6, i Karlstads 4, i Härnösands 3, i Luleå 23 och i Stockholms 6.

I Uppsala och Visby stift förekom inga församlingar uppdelade i kyrkobokföringsdistrikt.

Förutom de 69 moderdistrikten, där kyrkoherden är ansvarig för kyrkobokföringen, fanns vid 1953 års ingång 79 särskilda kyrkobokföringsdistrikt. I dessa senare omhänderhas kyrkobokföringen i 70 fall av komminister och i 9 fall av kyrkoadjunkt, de senare i följande församlingar: Västra Tunhem (Skara stift), Hovmantorp och Norra Sandsjö (Växjö stift), Rödeby (Lunds stift), Partille (Göteborgs stift), Kroppa (Karlstads stift) samt Järfälla, Bromma och Österhaninge (Stockholms stift).

Av de särskilda kyrkobokföringsdistrikten hade enligt folkmängdssiffrorna den 1 januari 1952 fyra mindre än 500 invånare, nämligen Kvikk-

jokks distrikt i Jokkmokks församling 280, Säterbo distrikt i Arboga stadsförsamling 328, Rörbäcksnäs distrikt i Lima församling 370 och Kolsva södra distrikt i Kolsva församling 393 invånare.

Flertalet av de nuvarande kyrkobokföringsdistrikten torde ha tillkommit med hänsyn till långa avstånd och besvärliga kommunikationer inom pastoratet. En särställning intar i viss mån en del av kyrkobokföringsdistrikten i Luleå stift. Sedan en präst stationerats ute i församlingen på långt avstånd från församlingens centrum och denne tjänstinnehavare fått handha kyrkobokföringen inom sitt arbetsområde, har i flera fall så småningom på den nya platsen såväl anlagts kyrkogård som uppförts kyrkobyggnad. Härigenom har ett nytt kyrkligt centrum uppkommit och kyrkobokföringsdistriktet har — förutom att vara ett särskilt område för kyrkobokföringen — kommit att utgöra ett förstadium till bildande av en ny församling. En ny typ av kyrkobokföringsdistrikt utgör de distrikt, som bildats från och med den 1 januari 1951 i Gamlestads och Lundby församlingar i Göteborg. Avsikten med inrättandet av dessa distrikt var att bereda kyrkoherdarna i nämnda stora stadsförsamlingar en lättnad i arbetsbördan. Distriktsindelningen här ersätter alltså en församlingsdelning, som enligt eljest vedertagna principer borde ha ägt rum.

De sakkunniga anför i förevarande fråga följande.

Reglerna för bildande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt har ett givet sammanhang med frågan om centralisering av kyrkobokföringen i pastoraten, vilken fråga får betydelse för stationeringen av de prästerliga befattningshavarna. För anordningen med särskilda kyrkobokföringsdistrikt måste förutsättas, att en präst skall vara stationerad å den ort, dit den nya pastorsexpeditionen förlägges. Hittills har detta alltid iakttagits och någon anledning att ändra på denna praxis synes icke föreligga. En annan förutsättning är befintligheten av fast expeditionslokal med arkiv på kyrkobokförarens bostadsort. Då, som nu är fallet i flertalet särskilda kyrkobokföringsdistrikt, kyrkobokföraren är komminister, är i regel prästgård inrättad enligt ecklesiastik boställsordning, varmed följer att expeditionslokal med arkivutrymme kan vara inrättad i samband med prästgården. I några fall finns emellertid ej tjänstebostad i prästgård eller är kyrkoadjunkt kyrkobokförare. Som ett pastorat icke är skyldigt att tillhandahålla tjänstebostad åt kyrkoadjunkt, är dennes bostad i allmänhet hyrd. Expeditionslokal bör emellertid lämpligen icke vara inrymd i förhyrd lokal, då ett hyresavtal kan uppsägas av hyresvärden. Vidare torde arkivstadgans bestämmelser om arkivrum ej kunna tillämpas på sådan lokal. Expedition och arkiv bör därför vara inrymda i för ändamålet permanent disponerade lokaler. Det har för övrigt ifrågasatts, huruvida det överhuvudtaget är lämpligt, att åt kyrkoadjunkt uppdrages att vara kyrkobokförare. En kyrkoadjunktstjänst byter nämligen relativt ofta innehavare, varför vid sådan tjänst icke samma kontinuitet erhålles i kyrkobokföringen, som då en komminister är kyrkobokförare. De invändningar mot placeringen av kyrkoadjunkt såsom självständig kyrkobokförare, som sålunda på åtskilliga håll framförts, torde likväl närmast bottna i den uppfattningen, att det generellt taget är till större gagn för arbetet på ett visst verksamhetsområde,

att en tjänst är ordinarie och sålunda besatt med en innehavare, som kan förväntas stanna på tjänsten under en ej alltför kort tid. Huruvida olägenheten med extra ordinarie tjänst är större i vad angår kyrkobokföringen än beträffande övriga grenar av den prästerliga verksamheten kan likväl diskuteras. I ett pastorat kan också förhållandena vara sådana, att ett klart behov av särskilt kyrkobokföringsdistrikt föreligger, ehuru i pastoratet endast är anställda kyrkoherde och en kyrkoadjunkt. Skulle en sådan regel införas, att kyrkoadjunkt aldrig må vara självständig kyrkobokförare, kan detta följaktligen i givna fall komma att verka hinderligt för utformningen av en från andra synpunkter lämplig tjänsteorganisation. En annan sak är, att om förhållandena i ett pastorat är sådana, att möjlighet finns att välja mellan att låta en komminister eller en kyrkoadjunkt vara kyrkobokförare, uppdraget bör ges åt komministern.

Vidare får icke förbises, att indragning av kyrkobokföringsdistrikt många gång på grund av traditionsskäl kan komma att möta starkt motstånd från de församlingsbor, som därigenom mister sin egen expedition. Där sådan fråga uppstår, kan med hänsyn därtill en viss återhållsamhet vid bedömandet vara påkallad och befolkningens önskemål bör icke frånkännas betydelse vid frågans avgörande.

Gränserna för ett särskilt kyrkobokföringsdistrikt bör dragas så, att förbindelserna för såvitt möjligt varje ort inom distriktet blir bättre med den nya pastorsexpeditionen än med den gamla. Undantag kan tänkas, där distriktet inrymmer en tätort av större betydelse än huvudexpeditionens placeringsort. En överensstämmelse mellan gränserna för kyrkobokföringsdistrikt samt valkrets och valdistrikt bör eftersträvas.

Sammanfattningsvis anför de sakkunniga i frågan följande.

1. Särskilda kyrkobokföringsdistrikt bör icke inrättas där icke följande förutsättningar föreligger:

a) avståndet och kommunikationerna från distriktets centrum till platsen för den nuvarande pastorsexpeditionen bör vara sådana, att en resa till och från denna expedition blir mer tidsödande och kostsam än vad som kan anses rimligt;

b) antalet invånare inom distriktet bör ej vara alltför ringa;

c) en präst bör vara stationerad på platsen för den nya expeditionen;

d) expedition och arkiv i det nya distriktet bör vara inrymda i för ändamålet permanent disponerade lokaler.

2. Indragning av bestående kyrkobokföringsdistrikt bör normalt komma i fråga endast för det fall att någon präst ej längre skall vara stationerad inom distriktet.

De sakkunniga framlägger slutligen några synpunkter på de förutnämnda särskilda typerna av kyrkobokföringsdistrikt i Norrland och i storstadsförsamlingar.

Beträffande den särskilda frågan om förutsättningarna för inrättande i Luleå stift av kyrkobokföringsdistrikt i syfte att utgöra ett slags förstadium till bildandet av en ny församling, är knappast några särskilda regler behövliga. I de fall då det kan anses befogat att på angivet sätt försöksvis förbereda en församlingsdelning, kan dock svårligen läggas andra synpunk-

ter på frågan om kyrkobokföringsdistriktets inrättande än då sådana distrikt bildas inom andra delar av landet. Flera kyrkobokföringsdistrikt i Luleå stift har numera utvecklats därhän, att icke blott prästgård och pastorsexpedition utan även kyrka och kyrkogård finns där. I tjänstgöringsavseende är de alltså att jämföra med församlingar. En ombildning av dessa distrikt till egna församlingar synes i åtskilliga fall motiverad. I några av dessa fall kan det även tänkas att omedelbart taga steget fullt ut till en pastoratsbildning. Där det ekonomiska underlaget i sådana församlingsdelar är svagt, kan i händelse av en dylik ombildning ekonomisk gemenskap genom kyrklig samfällighet etableras mellan den gamla och den nya enheten.

Denna nya typ av kyrkobokföringsdistrikt, som uppstått inom folkrika storstadsförsamlingar, har hittills endast prövats i två fall, nämligen i Lundby och Gamlestads församlingar i Göteborg, men har föreslagits även i Stockholm. Kyrkoherden i Lundby församling har på förfrågan uppgivit, att uppdelningen icke medfört någon nämnvärd lättnad i arbetsbördan för prästerskapet, trots att antalet präster utökats från fem till sex. Enligt kyrkoherden i Gamlestads församling har uppdelningen medfört en betydande ökning av prästerskapets arbetsbörda i stället för, såsom avsetts, en minskning. Ökningen består däri, att aviseringar måste ske vid de ofta förekommande flyttningarna mellan de två distrikten ävensom att fler präster blir bundna vid tjänstgöring på expeditionerna än vad som varit fallet före delningen. I Gamlestads församling har det dessutom hittills icke varit möjligt att anskaffa lokaler för en pastorsexpedition i det nya kyrkobokföringsdistriktet, utan den gamla expeditionslokalen har måst uppdelas på två avdelningar. På grund härav har det i detta fall ej heller för allmänheten blivit bekvämare att nå pastorsexpeditionen, vilket annars förväntas följa av inrättandet av ett nytt kyrkobokföringsdistrikt.

Där ett enförsamlingspastorat — vare sig i stad eller på landsbygden — uppnått sådan storlek, att dess kyrkoherde ej längre har möjlighet att på ett tillfredsställande sätt leda och överblicka arbetet inom detsamma, är den naturliga utvägen, att pastoratet uppdelas i två, eventuellt flera församlingar, som får bilda egna pastorat. I princip har en sådan uppdelning ansetts förutsätta, att inom var och en av de nya församlingarna (pastoraten) skall finnas församlingskyrka och andra för den kyrkliga verksamheten nödvändiga lokaler. Om i en tilltänkt ny församling icke finns någon byggnad, som kan godkännas såsom församlingskyrka, och den odelade församlingens fullmäktige motsätter sig byggande av en ny kyrka, har Kungl. Maj:t möjlighet att förelägga församlingen att uppföra en sådan byggnad. Motsvarande får anses gälla i fråga om tjänstebostad och lokaler för pastorsexpedition. Kungl. Maj:t har emellertid i allmänhet undvikit att ge dylikt föreläggande och därigenom tvångsvis genomföra en församlingsdelning. Motsätter sig församlingen byggande av en ny kyrka och Kungl. Maj:t icke anser sig böra begagna sig av befogenheten att förelägga församlingen att göra detta, är emellertid icke bildande av kyrkobokföringsdistrikt den enda utväg, som står till buds för ordnande av arbetsförhållandena för prästerskapet i församlingen. Församlingen kan i stället uppdelas i arbetsdistrikt, därvid det uppdrages åt en eller flera präster att relativt självständigt under kyrkoherdens överinseende svara för församlingsarbetet inom var sitt av dessa distrikt. Nödvändigt är emellertid för sådant fall att lokaler för den kyrkliga verksamheten inom respektive distrikt i tillräcklig utsträckning står till förfogande.

De sakkunniga sammanfattar sin ståndpunkt i sistnämnda hänseende sålunda.

Om — såsom huvudsakligen torde bli aktuellt — i ett storstadspastorat, bestående av en församling, folkmängd och organisation vuxit ut så, att därigenom äventyras förutsättningarna för kyrkoherden att kunna överblicka och leda arbetet därstädes men av särskilda skäl pastoratsdelning icke bör komma i fråga, är det ej ändamålsenligt att såsom en ersättning för en sådan delning uppdela församlingen i kyrkobokföringsdistrikt.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Göteborg: De sakkunniga har något berört den särskilda typ av kyrkobokföringsdistrikt, som i och med den senast genomförda församlingsindelningen i Göteborg bildats i Gamlestadens och Lundby församlingar därstädes. Domkapitlet vill begagna tillfället att framhålla, att denna anordning av kyrkobokföringen, under den tid den fungerat, visat sig synnerligen otymplig och svårskött. En tillfredsställande lösning kan här icke vinnas på annat sätt än genom församlingsdelning.

Domkapitlet i Luleå: Såsom förutsättning för inrättande av nytt kyrkobokföringsdistrikt anges bland annat, att expedition och arkiv i det nya distriktet är inrymda i för ändamålet permanent disponerade lokaler. Lokalfrågans ordnande är väl dock snarare en följd av än en förutsättning för bildandet av särskilt kyrkobokföringsdistrikt. Med andra ord: när eljest förutsättningar föreligger för inrättande av sådant distrikt, bör lokalfrågan ordnas.

Överståthållarämbetet: För församlings uppdelning i kyrkobokföringsdistrikt bör enligt de sakkunniga som villkor gälla bland annat, att antalet invånare inom distriktet ej är alltför ringa, men också att avståndet och kommunikationerna från distriktets centrum till platsen för den nuvarande pastorsexpeditionen ej är sådana, att resa till och från denna expedition blir mer tidsödande och kostsam, än vad som kan anses rimligt. Detta senare kan knappast sägas någonstädes vara fallet inom Stockholm. Överståthållarämbetet, som tidigare vid några tillfällen ansett sig böra tillstyrka inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt inom huvudstaden, finner emellertid vad de sakkunniga föreslagit i ämnet vara välgrundat och biträder därför förslaget.

Länsstyrelsen i Uppsala län: Det bör i detta sammanhang framhållas, att det är av synnerligen stor vikt från folkbokföringssynpunkt att gränserna för församling eller kyrkobokföringsdistrikt och valdistrikt i möjligaste mån överensstämmer så att icke ett valdistrikt utan synnerligen vägande skäl kommer att utgöras av delar från olika församlingar eller kyrkobokföringsdistrikt.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Endast i rena undantagsfall — t. ex. vid avsevärda kommunikationssvårigheter — bör särskilda kyrkobokföringsdistrikt inrättas. Länsstyrelsen ifrågasätter om ej vissa kyrkobokföringsdistrikt, som nu finns inom länet, kan indragas. Länsstyrelsen förutsätter att indelningen i kyrkobokföringsdistrikt göres till föremål för särskild översyn.

Länsstyrelserna i Gotlands, Värmlands och *Norrbottens län* har förklarat sig icke ha något att erinra mot de föreslagna grunderna för församlings uppdelning i kyrkobokföringsdistrikt.

Statistiska centralbyrån: I de synpunkter, som de sakkunniga anlagt på frågan om inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt, kan centralbyrån instämma. Något principiellt hinder att med en kyrkoadjunktur förena kyrkobokföringsuppdrag finner centralbyrån lika med de sakkunniga icke böra resas. Tvärtom kan under vissa förutsättningar en dylik anordning vara att föredraga framför en eljest nödvändig centralisering av kyrkobokföringen. Centralbyrån delar även de sakkunnigas uppfattning om önskvärdheten av att överensstämmelse eftersträvas mellan gränserna för kyrkobokföringsdistrikt samt valkrets och valdistrikt.

Anskaffande av bil för tjänstebruk

Såsom i det föregående nämnts har de sakkunniga framhållit, att en omreglering av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i enlighet med de av de sakkunniga föreslagna riktlinjerna kan komma att i åtskilliga församlingar, som för närvarande har en rikare organisation än förhållandena kan anses medge för framtiden, medföra risk för en avveckling eller åtminstone en försvagning av värdefullt kyrkligt arbete. Vid övervägande i vad mån sådana olägenheter skall kunna genom särskilda åtgärder helt eller delvis neutraliseras, har de sakkunniga övervägt bland annat att genom speciella förmåner för präst i pastorat, där sådana negativa följder kan göra sig gällande, stimulera villigheten att i tjänsten använda egen bil och därigenom möjliggöra en effektivisering av det kyrkliga arbetet inom ramen av den minskade organisationen.

Beträffande de sakkunnigas närmare utveckling av dessa synpunkter torde få hänvisas till betänkandet s. 132—135. Här må dock återges följande av de sakkunnigas överväganden.

Det torde vara uppenbart, att en präst kan sköta ett såväl till folkmängden som ytvidden större pastorat än eljest, därest han har tillgång till egen bil för tjänsteresor, vilka annars måste företagas med de allmänna kommunikationsmedlen. Åtskilliga församlingspräster är och kommer alltid att vara stationerade i bygder, där möjligheten att anlita allmänna kommunikationsmedel, t. ex. buss och järnväg, är relativt begränsad och där turlistorna för dessa färdmedel ofta icke är så ordnade, att den prästerliga verksamheten smidigt kan anpassas därefter. Bortsett från möjligheten att cykla är prästen i sådant fall oftast hänvisad att för sina längre tjänsteresor i pastoratet anlita taxebil, som i många fall måste rekvireras från avlägset belägen tätort och som, för att vara tillgänglig, måste beställas i god tid före begagnandet. Att dylika förhållanden avsevärt minskar prästens möjligheter till en effektiv och efter växlande förhållanden snabbt anpassad verksamhet inom ett pastorat med även tämligen måttlig areal synes uppenbart.

Givet är att församlingsprästernas innehav av egna bilar för tjänstebruk aldrig kan få den omfattningen, att omgestaltningen av pastoratsindel-

ningen och tjänsteorganisationen kan läggas upp under bland andra den förutsättningen, att pastoralvården skall av vederbörande präst skötas med tillgång till egen bil. Även om de ekonomiska förutsättningarna för församlingspräster att kunna anskaffa egna bilar helt uppfylldes, är möjligheten att utnyttja bil ytterst alltid beroende av personliga kvalifikationer.

De sakkunniga anser emellertid att vid den rationalisering av indelningen och organisationen, som nu förestår, från det allmännas sida också bör vidtagas åtgärder, som syftar till att underlätta församlingsprästernas möjligheter att effektivt fullgöra dem åvilande, till följd av indelnings- och organisationsregleringen i stor utsträckning ökade arbetsuppgifter.

En genomförbar sådan åtgärd är enligt de sakkunnigas mening att bereda församlingsprästerna möjlighet att för anskaffande av egna bilar för tjänstebruk erhålla lån på förmånligare villkor än vad den allmänna kreditmarknaden erbjuder. Därest en sådan anordning vidtages, bör den emellertid icke blott stå de präster till buds, vilka genom en blivande pastorats- och organisationsreglering erhåller väsentligt ökade arbetsuppgifter, utan den bör i princip stå öppen för alla församlingspräster och jämväl för vissa andra präster. Den ifrågavarande anordningen är från indelnings- och organisationssynpunkt särskilt påkallad för den förstnämnda gruppen av präster men får, sedd i vidare perspektiv, anses utgöra ett led i det pågående arbetet att effektivisera kyrkans verksamhet över huvud taget.

De sakkunnigas f ö r s l a g i förevarande hänseende innebär i huvudsak följande. Lån till präst för anskaffande av egen bil för tjänstebruk bör utgå ur kyrkofonden med ett belopp av högst 10 000 kronor för varje låntagare. Lånet synes lämpligen böra amorteras med minst 100 kronor per månad, innebärande att lånet kommer att vara återgäldat till kyrkofonden efter längst 8 år 4 månader. Vad beträffar spörsmålet om ränta å förevarande lån, synes det ej böra komma i fråga, att lånen skall vara räntefria. Räntefrihet för ett lån å 10 000 kronor med angivna amorteringstid skulle — om man utgår från att beloppet eljest skulle ha förräntats efter medelräntan å kyrkofondens kapitaltillgångar, för närvarande 3 1/4 procent — innebära en ränteförlust för kyrkofonden å sammanlagt 1 354 kronor. Däremot bör låntagarna beredas den räntelättnaden i förhållande till vad som gäller å den allmänna kreditmarknaden, att räntan ej sättes högre än den nyssnämnda medelräntan för kyrkofondens kapitaltillgångar, alltså 3 1/4 procent, med de ändringar i räntesatsen som kan följa av att medelräntan stiger eller sjunker. Med en dylik räntesats åsamkas kyrkofonden ingen ränteförlust och de betänkligheter, som kan anföras mot att begagna kyrkofonden som långivare för ifrågavarande ändamål, synes bli begränsade till att kapitalplaceringen givetvis är mindre säker än vad som gäller beträffande kyrkofondens övriga placeringar.

Beträffande övriga lånevillkor anför de sakkunniga huvudsakligen följande.

Den säkerligen betydelsefulla lättnaden bör beredas låntagarna, att för bilanskaffningslånen icke utan särskilda skäl kräves säkerhet i form av borgen eller på annat sätt. Det torde på goda grunder kunna förutsättas,

att lånefrekvensen härigenom skulle i hög grad stimuleras, samtidigt som det får antagas, att risken för att kyrkofonden utan särskild säkerhet för lånen skulle kunna lida annat än helt obetydliga förluster måste vara ringa.

Lån bör kunna utgå till domprost, kyrkoherde, komminister och kyrkoadjunkt samt stifts- och kontraktsadjunkt, under förutsättning att låntagaren är ordinarie eller extra ordinarie innehavare av sin tjänst. Såsom ytterligare förutsättning för låns beviljande bör gälla, att lånesökanden prövas vara i behov av tillgång till egen bil för ett effektivt bestridande av sin tjänst. Närmare regler för behovsprövningen torde ej böra uppställas, utan denna bör utformas efter den lånebeviljande myndighetens fria skön. Lånet bör förfalla till betalning, om låntagaren övergår till annan prästerlig tjänst än nyss nämnd ordinarie och extra ordinarie eller om han lämnar den prästerliga karriären. Det får anses skäligt, att låntagaren i sådant fall mister de med lånet förbundna förmånerna och i stället hänvisas att omsätta lånet på den allmänna kreditmarknaden. I övrigt synes för ifrågavarande låns beviljande böra uppställas det villkoret, att lånesökanden, innan han får lyfta lånebeloppet, styrker sig ha avtalat om inköp av bil för omedelbar leverans och till lägst motsvarande pris. Vidare bör lånet, om den lånebeviljande myndigheten så bestämmer, omedelbart förfalla till betalning, därest ej föreskriven inbetalning verkställes senast å förfallodagen, om låntagaren avlider eller försättes i konkurs eller för det fall att låntagaren icke inom en månad efter det lånesumman mottagits hos myndigheten styrker att han likviderat det avtalade bilköpet.

Rätten att besluta om utlämnande av förevarande lån synes lämpligen böra vara decentraliserad till domkapitlen. Det torde böra ankomma på statskontoret att fastställa de allmänna villkor, som skall gälla för varje lån, varjämte det bör tillkomma vederbörande domkapitel att i varje särskilt fall bestämma de ytterligare villkor, som kan prövas erforderliga. Annuiteter torde böra för församlingspräster uppbäras av vederbörande pastorat genom avdrag å låntagarens lön för att därefter inlevereras till stiftsnämnden.

YTTRANDEN

Av de remissinstanser, som yttrat sig särskilt om ifrågavarande förslag, har flertalet tillstyrkt bifall till detsamma eller ock lämnat det utan erinran. Avstyrkande föreligger från statskontorets och sakrevisionens sida. Yttrande närmast i avstyrkande riktning har avgivits av statens lönenämnd. Av vad som närmare framhållits under remissbehandlingen av denna punkt i sakkunnigförslaget må här återges följande.

Domkapitlet i Växjö: Det eljest beaktansvärda förslaget kan självfallet icke betraktas som bringande verklig ersättning för vad en församling förlorar på de ogynnsamma verkningarna av de sakkunnigas förslag till pastoratsreglering. Den föreslagna hjälpen vid bilköp bör kunna komma till stånd utan det sammanhang, vari den här insatts.

Stiftsnämnden i Härnösand: I synnerhet i de vidsträckta norrlandsförsamlingarna, där kyrkans uppsökande gärning till dels fullgöres genom s. k. »bygudstjänster» å helgdagskvällarna, kan prästens tid bäst utnyttjas, om han har egen bil. På sätt de sakkunniga antyder, medför inbesparade vänt-

pengar att resekostnaderna icke alltid öka för nybliven bilägare; å andra sidan kan icke bestridas att en präst reseräkningar för erhållande av tillfälligt reseanslag oftast ökar, då han får egen bil. De resor, som kan bestämmas till tiden, anpassas icke längre efter busslinjernas tider och cykeln står icke alltid redo sedan bilen tagits i dagligt bruk. Tydligt är dock att prästens tidsbesparing och därmed också hans effektivitet i så hög grad ökar, då han blivit bilägare, att de sakkunnigas förslag obetingat måste tillstyrkas, och detta ej endast för dem, vilkas tjänstgöring på något sätt försvåras genom pastoratsreglering, och utan annan behovsprövning än domkapitlens. Till präst i Norrlands fjällpastorat bör lån utgå för inköp av s. k. tyngre bil, förslagsvis med 14 000 kronor. Ställande av säkerhet är onödigt men bilen bör då hållas »helförsäkrad».

Länsstyrelsen i Västmanlands län: Länsstyrelsen förordar bifall till förslaget, som är ägnat att medföra en lättnad i prästernas arbetsbörda och därigenom främja en ändamålsenlig indelning och organisation.

Kammarkollegiet: Kollegiet finner icke något att erinra mot förslaget. Otvivelaktigt skulle tillgång till egen bil vara till synnerlig fördel för prästens gärning och därjämte i många fall innebära en kostnadsbesparing. Till skillnad från de sakkunniga anser kollegiet att, därest de ekonomiska förutsättningarna för hållande av egen bil kommer att vara för handen, man väl vid bedömande av prästens resemöjligheter bör kunna räkna med att sådan bil står till hans förfogande. Därest lånet lämnas utan säkerhet, bör fordras att bilen är helförsäkrad och att amorteringen sker i takt med värdeminskningen på bilen.

Riksräkenskapsverket: Mot förslaget kan framställas den invändningen att förmånen av lån på de fördelaktiga villkor, varom här är fråga, icke beretts eller ansetts böra beredas andra kategorier av statstjänstemän, vilka i sin tjänst har behov av egen bil. Riksräkenskapsverket vill emellertid framhålla, att prästerna synes intaga en särställning i förhållande till flertalet andra tjänstemän såtillvida som prästernas resor i tjänsten till betydande del avser verksamhet på eget initiativ. Härmed åsyftas resor till avlägset boende församlingsmedlemmar för anordnande av andaktsstunder, för ledningen av det frivilliga församlingsarbetet m. m. Det har ansetts vara ett allmänt önskemål att prästernas fria församlingsverksamhet i dess olika former intensifieras. Särskilt i pastorat med stor ytvidd försvåras emellertid reseverksamheten genom att de allmänna kommunikationsmedlen endast i ringa utsträckning kan anlitas. Prästen är därför vid längre resor hänvisad att använda taxebil, vilket medför betydligt större kostnader och tidsspillan än om egen bil kommer till användning. Riksräkenskapsverket anser sig med hänsyn härtill böra tillstyrka de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna för anskaffande av egen bil för tjänstebruk åt församlingspräster.

Statens lönenämnd: Såvitt lönenämnden kan bedöma föreligger lika starka skäl som de, som åberopats för vidtagande av åtgärder i förevarande hänseende beträffande församlingsprästerna, även i frågan om andra tjänstemannakategorier. Lönenämnden finner det med hänsyn härtill kunna starkt ifrågasättas, huruvida de sakkunnigas förslag bör upptagas till separat prövning. Om det överhuvud taget kan anses från statsverkets synpunkt vara av värde, att åtgärder vidtages för att underlätta för tjänstemän inom olika grenar av förvaltningen att anskaffa egna bilar, synes frågan om for-

merna härför böra upptagas till övervägande i ett större sammanhang. Därest emellertid så starka skäl skulle anses föreligga för ett isolerat genomförande i en eller annan form av de sakkunnigas förslag, vill lönenämnden framhålla, att nämnden icke är beredd att förorda, att prästerna erhålla särskilda förmåner beträffande ränta och amortering. Åtgärderna för underlättande av prästernas bilanskaffning synes därför i vart fall böra begränsas till medgivande av statlig kreditgaranti.

Statens sakrevision: Då en avsevärt längre körsträcka än som i här avsedda fall kan ifrågakomma utgör förutsättning för ett ekonomiskt utnyttjande av bil, måste befattningshavarnas intresse att för tillgodoseendet av privata behov hålla sig med bil vara mera framträdande än statsverkets intresse av att bil står till förfogande. De befattningshavare, om vilka här är fråga, kan i lönehänseende eller annorledes icke heller anses intaga någon särställning i förhållande till andra statens tjänstemän, vilka är hänvisade att själva sörja för finansieringen av bilköp. Det må framhållas, att egen bil numera i stor utsträckning utnyttjas i tjänsten inom statsförvaltningen och att finansieringen av dessa bilköp ägt rum utan särskilda åtgärder från statens sida. Under åberopande av vad sålunda anförts finner sig sakrevisionen böra avstyrka bifall till de sakkunnigas förslag i denna del.

Statskontoret: Ämbetsverket riktar uppmärksamheten på att lån för anskaffande av bil i viss begränsad omfattning kan erhållas genom riksbanken från statens avbetalningslånefond. Förutsättningen är, att vederbörande befattningshavare bedömes vara beroende av att inneha bil för utövande av sin tjänst eller yrke och arbetsgivaren icke själv håller befattningshavaren med sådant fortskaffningsmedel. För lån av detta slag gäller en amorteringstid av fem år och en räntefot av 4 procent. Från principiella synpunkter kan det vara ägnat att ingiva betänkligheter — särskilt vid nu rådande kreditrestriktioner — om ytterligare lånemöjligheter för ifrågavarande ändamål skulle öppnas, varför statskontoret icke anser sig kunna ansluta sig till de sakkunnigas förslag i detta hänseende.

Skulle anledning anses föreligga för tillmötesgående av de sakkunnigas förslag att utlämna lån av detta slag från kyrkofonden, synes i likhet med vad som gäller för lån av motsvarande slag från riksbanken eller domänstyrelsen amorteringstiden icke böra utsträckas över fem år och räntefoten icke sättas lägre än fyra procent. Ej heller kan statskontoret förorda, att sådana lån utlämnas utan fullgod säkerhet i form av borgen eller dylikt. Därest beslutanderätten decentraliseras till domkapitlen, bör samtliga lånevillkor fastställas av Kungl. Maj:t eller central myndighet. Uppgiften att handhava låneverksamheten synes med fördel kunna anförtros stiftsnämnderna, vilka sedan på vanligt sätt har att redovisa ut- och inbetalningar till statskontoret. Med hänsyn till den ställning, pastoraten intager i kassahänseende, och de svårigheter, som kan uppstå att inordna annuitetsavdragen i den kyrkliga redovisningen, synes lämpligast, att låntagaren själv inbetalar annuiteten till stiftsnämnden.

Arkivvården och andra specialfrågor

Såsom jag inledningsvis nämnt har — utöver härförut omhandlade specialfrågor — i remissyttrandena berörts en del särskilda, av den föreslagna indelningsreformen aktualiserade frågor. Jag redogör nu i korthet för de därom gjorda uttalandena.

YTTRANDEN

Riksarkivet fäster i sitt yttrande över de sakkunnigas betänkande uppmärksamheten på att med den föreslagna indelningsreformen och de i samband därmed avhandlade frågorna om kyrkobokföringens ordnande aktualiseras vissa spörsmål avseende *arkivvården,* vilka i betänkandet endast i ringa mån beaktats. Riksarkivet hänvisar härutinnan närmast till de i remissyttrandena från lands- och länsarkivarierna gjorda uttalandena i ämnet, däri dessa gör åtskilliga detaljerade påpekanden rörande vad som från arkivvårdssynpunkt är att iakttaga i förevarande sammanhang med avseende å kyrkoarkivalier m. m. I anslutning härtill hemställer riksarkivet, att dessa spörsmål närmare utredes.

Samma spörsmål har även berörts, i särskilt hänseende, i följande yttrande.

Stiftsnämnden i Göteborg: Boställsförvaltningen är, sådan den omhänderhas av stiftsnämnden och boställsnämnderna, uppbyggd på den bestående pastoratsorganisationen. Stiftsnämndens *arkiv,* akter, liggare, register m. m. har ordnats härefter. Det är uppenbart, att en förändrad pastoratsindelning innebär en omläggning av detta system, som uppgjorts för endast tjugu år sedan. Hela arkiveringen torde få göras om. I detta sammanhang vill stiftsnämnden även erinra om att enligt vad landsarkivarien i Göteborg meddelat är landsarkivets kyrkliga arkivalier ordnade efter pastorat.

Statistiska centralbyrån: Pastoratsindelningen såsom sådan iakttages icke i folkbokföringen. Från *folkbokförings- och statistisk synpunkt* begränsar sig intresset till att pastoratsindelningen så bestämmes, att pastorats- samt kommun- eller länsgränser icke skär varandra; bland annat för den kommunala finansstatistiken är detta av viss betydelse, såvitt gäller redovisningen av de genom den borgerliga kommunens försorg överlämnade avgifter, vilka församling äger uppbära av statsverket. Enligt de sakkunnigas indelningsutkast kommer emellertid antalet fall, där delar av ett och samma pastorat är splittrade på olika kommuner, att avsevärt nedbringas. Pastorat förutsättes vidare icke skola vara delat mellan två län eller stift. Betydelsen av detta från folkbokförings- och statistisk synpunkt vill centralbyrån vitsorda.

Domkapitlet i Uppsala: Även *kyrkomusikernas avlöningsförhållanden* beröres av pastoratsindelningens utformning. Kantorer i kyrkan, där söndaglig gudstjänst icke hålles, får ett minskat veckotimtal, 4—5 veckotimmar. Sådana kantorstjänster har redan nu visat sig mycket litet eftersökta. Resultatet blir, att folkskollärartjänsten måste tillsättas och den kyrkomusikaliska delen av tjänsten ledigförklaras för och uppehållas med orgelspelare, vilket icke kan vara till båtnad för musiklivet ute i bygderna. I den mån mångförsamlingspastoraten blir flera, kommer ytterligare kantorstjänster att höra till denna mindre eftersökta kategori. Det finns visserligen en annan möjlighet, nämligen förening av tjänsten i en av mångförsamlingspastoratets kyrkor med den i en annan. Man kan då komma upp i mera tillfredsställande veckotimtal, kanske 8—9 timmar. Kantorn får dock i ty fall duplikation, som fordrar resor från den ena kyrkan till den andra med därav föranledda ytterligare kostnader. En stor del av söndagen kommer

att åtgå för kantorns tjänstgöring i de två kyrkorna, vilket blir påfrestande, då kantorn eljest icke har annan ledig söndag året runt än under semestern. Skall han dessutom öva och leda två kyrkokörer, blir tjänsten så ansträngande, att de flesta kommer att dra sig för att söka den. Domkapitlet förmenar sålunda, att en lägre kyrkomusikalisk standard blir följden, om antalet tjänster med lågt veckotimtal ökas eller om kombinationen kantorstjänst med duplikation blir förekommande.

Stiftsnämnden i Växjö: Det är av vikt att vid en blivande pastoratsindelning jämväl *boställsdistrikt* och *skogsbiträdesdistrikt* göres till föremål för omreglering i avsikt att förhindra, att ett och samma pastorat blir delat på två eller flera dylika distrikt.

Indelningsreformens genomförande

Behandlingsordningen och vissa övergångsanordningar

Vad angår *behandlingsordningen* för indelningsreformens genomförande utgår de sakkunniga från att Kungl. Maj:t kommer att — sedan vederbörandes yttrande inhämtats över sakkunnigförslaget — höra kyrkomötet samt därefter framlägga proposition till riksdagen rörande riktlinjer för revisionen. Sedan statsmakterna fattat beslut härutinnan, bör det enligt de sakkunnigas mening uppdragas åt domkapitlet att, i enlighet med då godtagna riktlinjer, avgiva förslag till ny indelning och organisation för respektive stift. De sakkunniga har icke tagit ståndpunkt till frågan om vederbörande tjänstinnehavares stationeringsort. Enligt de sakkunnigas uppfattning torde det vara lämpligt, att domkapitlen med sin lokalkännedom upptager denna fråga till bedömande i sina förslag. Vid förslagens uppgörande bör domkapitlen givetvis bereda de av indelnings- och organisationsfrågorna berörda församlingarna och därvarande prästerskap tillfälle att yttra sig. Domkapitlen torde lämpligen böra översända förslagen med tillhörande handlingar till kammarkollegiet för avgivande av underdånigt utlåtande.

De sakkunniga anser, att beslut om ny pastoratsindelning och organisation bör meddelas samtidigt för hela riket i god tid, om möjligt senast nio månader före den nya indelningens ikraftträdande. Övergångsbestämmelser torde böra meddelas, avseende att möjliggöra för församlingarna i nybildat pastorat att utse pastoratskyrkoråd för beredning av fråga om utgifts- och inkomststat för nästföljande år m. m. Innehavare av tjänster, som skall indragas, torde därefter böra beredas tillfälle att anmäla önskemål i fråga om förflyttning. Med hänsyn till behovet att meddela förflyttningsbeslut för innehavare av dylika tjänster bör enligt de sakkunnigas mening den nya pastoratsindelningen träda i kraft i ett sammanhang. De sakkunniga förutsätter, att förflyttningar skall kunna ske utan hinder av nu existerande stiftsband. Detta synes nödvändigt, om erforderlig elasticitet skall kunna vinnas.

De sakkunniga har härefter till närmare behandling upptagit *vissa tjänsteorganisatoriska övergångsanordningar* och därom framhållit följande.

Enligt de sakkunnigas mening, bör innehavare av indragen kyrkoherdetjänst om möjligt placeras på ledig tjänst av samma karaktär. En del svårigheter uppställer sig emellertid vid genomförandet med hänsyn till tillgången på lediga sådana tjänster. En lättnad härutinnan kan måhända beredas genom en temporär vakantsättning av tjänster, som blir lediga under tiden närmast före ikraftträdandet av den nya indelningen och organisationen. — Där kyrkoherdetjänst i följd av sammanläggning av pastorat skall ersättas med komministerstjänst och innehavaren av kyrkoherdetjänsten icke kan beredas annan tjänst som motsvarar den indragna, torde innehavaren i första hand böra förflyttas till komministerstjänst (med bibehållen tjänstetitel). Det kan ifrågasättas, huruvida icke i sådant fall Kungl. Maj:t bör ha möjlighet att, då den bibehållna kyrkoherdetjänsten framdeles blir ledig, utan val förflytta komministern (f. d. kyrkoherden) till den ledigblivna tjänsten, om den senare då kvarstår vid tjänsten. En sådan möjlighet kan tänkas bidraga till att innehavaren av den indragna tjänsten frivilligt väljer förflyttning till komministerstjänsten och därigenom möjliggör minskning av behovet att omedelbart placera kyrkoherdar i andra pastorat. — Där komministerstjänst, som har ordinarie innehavare, skall ersättas med kyrkoadjunktsbefattning, synes till undvikande av förflyttning av komministern den anordningen kunna ifrågakomma, att i stället för omedelbart inrättande av kyrkoadjunkturen komministerstjänsten tills vidare bibehålles för att först då ledighet inträffar indragas, varvid beslutet om kyrkoadjunkturens inrättande träder i kraft. Antalet av de fall, där förflyttning till annan ort blir nödvändig, kan även på detta sätt begränsas. Merkostnaderna för provisoriet, där sådana uppstår, kommer att bliva relativt obetydliga. — Där man vid utkrävande av förflyttningsskyldighet har att välja mellan flera tjänstinnehavare, synes en avvägning av tjänstens, pastoratets och tjänstinnehavarnas intresse få bli avgörande. Härvid torde bland annat komma i beaktande arbetsförhållandena samt tjänstinnehavarnas hälsotillstånd, tjänste- och levnadsålder. I den mån förflyttning skall avse ny stationeringsort inom nybildat pastorat, torde hinder icke böra möta för medgivande av anstånd under skälig tid med flyttningen.

Såsom inledningsvis framhållits har över de sakkunnigas betänkande, i vad avser där förordade övergångsanordningar beträffande tjänstinnehavares förflyttning, yttrande inhämtats av 1950 års prästvalskommitté.

PRÄSTVALSKOMMITTÉN[1]

Kommittén har i sitt yttrande — vilket med hänsyn till arten av däri berörda frågor här skall behandlas med en viss utförlighet — till en början framhållit, att en allmän revision av nuvarande pastoratsindelning och häremot svarande förändringar i den församlingsprästerliga tjänsteorgani-

[1] Ledamoten av riksdagens första kammare, överdirektören H. P. Göransson, kansliråd N.-E. Brolin, ledamoten av riksdagens andra kammare, f. d. banvakten F. E. Gustafsson, domkyrkosysslomannen O. L. Hassler och biskopen E. A. E. Malmeström. I beslutandet av kommitténs ifrågavarande yttrande har Brolin icke deltagit.

sationen icke låter sig genomföra utan att ett större eller mindre antal präster måste förflyttas samt en eller flera andra övergångsåtgärder av anställningsrättslig eller prästvalsrättslig natur tillgripes. Kommittén har påpekat, att den under sitt pågående utredningsarbete av särskilda skäl ansett sig böra upptaga ifrågavarande spörsmål till närmare granskning. Sedan pastoratsindelningssakkunniga framlagt sitt betänkande har kommittén ansett, att den bör lämna en närmare redogörelse för sina hittillsvarande överväganden rörande berörda frågor. Kommittén understryker dock, att dess överväganden och rekommendationer av flera skäl endast kan vara preliminära. Valet av övergångsanordningar och dessas omfattning måste nämligen i ej ringa grad betingas av hur djupgående indelnings- och organisationsreformen blir — en fråga som för prästvalskommittén har måst stå helt öppen intill dess de sakkunnigas betänkande avgavs. Härtill kommer, att övergångsanordningarnas närmare utformning sammanhänger med vissa spörsmål, som ingår i kommitténs allmänna utredningsuppdrag och till vilka kommittén ej tagit slutlig ställning. Därmed åsyftar kommittén företrädesvis frågan om öppnandet genom ändringar i prästvalslagen av varaktiga möjligheter att tillsätta ordinarie församlingspräst tjänst genom förflyttning av präst och spörsmålet om införande av särskilda disponibilitetsbefattningar för präster eller liknande anordningar. — Kommittén har vidare inledningsvis påpekat, att dess överväganden och synpunkter i allmänhet icke nödvändigt förutsätter, att en allmän pastoratsindelningsreform skall följa de av pastoratsindelningssakkunniga föreslagna normerna.

I sitt yttrande har kommittén lämnat en översiktlig redogörelse för *vanligen förekommande slag av övergångsanordningar vid organisationsändringar inom den offentliga förvaltningen* och därom framhållit följande.

Vid sådana mera omfattande förändringar av tjänsteorganisationen inom den offentliga förvaltningen, som innebär att vissa tjänster indrages, står i allmänhet ett flertal olika övergångsanordningar till buds. Några av dessa innebär att omorganisationens genomförande i förväg underlättas. Detta sker vanligen genom att tjänstemännen i samband med löneregleringunderkastas viss avgångs- eller förflyttningsskyldighet eller genom att tjänster, som kan bli berörda av organisationsreformen, vid inträffande ledighet vakantsättes. En vakantsättning kan avse endast tjänster, som förmodas komma att bli indragna, men den kan också avse samtliga ledigblivna tjänster inom förvaltningsområdet.

För genomförande av organisationsförändringar har under senare årtionden huvudsakligen följande åtgärder kommit till användning i fråga om tjänstemän, vilkas tjänster blivit indragna: förflyttning till annan ordinarie tjänst, förtidspensionering, överförande på övergångsstat — vanligen med större eller mindre tjänstgöringsskyldighet — samt överförande på indragningsstat — vanligen utan tjänstgöringsskyldighet. Valet mellan de åtgärder, som kunnat vidtagas (i allmänhet torde mer än en ha måst tillgripas), har självfallet i hög grad bestämts av finansiella synpunkter och de föreliggande anställningsrättsliga förutsättningarna. Men valet synes också

stundom påverkats av huruvida, å ena sidan, vid omorganisationens genomförande ansetts önskvärt att vissa tjänstemän såsom mindre lämpliga för tjänstgöring i den nya organisationen avfördes från aktiv tjänst eller, å andra sidan, på grund av personalbrist, arbetsbalans eller rekryteringssvårigheter det framstått som angeläget att så många av tjänstemännen som möjligt kvarhölls inom förvaltningsorganisationen.

Vad här framhållits har närmast giltighet under den förutsättningen, att ifrågavarande reform genomföres i ett sammanhang. Anses möjligt att göra avsteg härifrån, yppar sig självfallet även andra utvägar än de nyssnämnda att ordna förhållandena vid reformens ikraftträdande. Vidare har förutsatts att Kungl. Maj:t eller central statsmyndighet har befogenhet att tillsätta tjänsterna. Vilar tillsättningsrätten helt eller delvis hos annan, t. ex. hos menighet, måste åtgärderna utformas under beaktande icke blott av att de utgör ingrepp i tjänstemännens anställningsförhållanden utan även därav, att de kan i större eller mindre grad inkräkta på eljest föreliggande tillsättningsbefogenheter.

Kommittén har härefter redogjort för de *allmänna riktlinjer för övergångsförhållandenas ordnande,* som enligt kommitténs mening bör vara vägledande. Härom har kommittén anfört bland annat följande.

En ledande synpunkt bör vara att erforderliga övergångsanordningar, så långt möjligt är, utformas i principiell överensstämmelse med de motsvarande anordningar, som under senare tid kommit till användning vid mera omfattande organisationsförändringar inom statsförvaltningen. Där särskilda åtgärder eller anordningar påkallas av hänsyn till prästvalsrätten, torde böra iakttagas att dessa så nära som möjligt anknytes till de — vid ett godtagande av prästvalskommitténs blivande förslag delvis modifierade — reglerna i prästvalslagen. Praktiska skäl torde vidare tala för att den av övergångsförhållanden i fråga om tjänsteinnehav och tjänstetillsättning präglade tiden göres så kort som möjligt och att så mycket som möjligt regleras slutgiltigt i samband med besluten om ny pastoratsindelning.

Med hänsyn till den prästbrist, som redan gjort sig märkbar och kan väntas öka under närmaste årtionde, synes det angeläget att i samband med indelningsreformen någon större förtidsavgång av präster icke kommer till stånd. Det — även från finansiell synpunkt föga önskvärda — institutet indragningsstat lärer därför icke böra komma till användning. Däremot torde man få räkna med att enstaka äldre präster bör beredas möjlighet att avgå med frivillig förtidspension.

Där kyrkoherde- eller komministerstjänst indrages, bör i regel innehavaren förflyttas till annan kyrkoherde- respektive komministerstjänst. Särskilda skäl torde böra föreligga för att förflyttningsskyldigheten icke skall utkrävas på detta sätt. I all synnerhet gäller detta beträffande komministrar och yngre kyrkoherdar. Även efter en reform i överensstämmelse med de sakkunnigas riktlinjer torde böra fasthållas, att komministerstjänsterna normalt är avsedda som befordringstjänster och ej som sluttjänster. Där kyrkoherde eller — undantagsvis — komminister, vars innehavda tjänst indrages, icke kan eller icke lämpligen bör förflyttas till tjänst å annan ort samt förtidspensionering icke kommer ifråga, bör prästens fortsatta stationering å dittillsvarande plats ske med begagnade av ett disponibilitetsinstitut.

För underlättande av förflyttningar av kyrkoherdar och komministrar till andra, med de innehavda jämförliga tjänster torde, på sätt även pastoratsindelningssakkunniga föreslagit, en allmän vakantsättning böra ske av de tjänster, som blir lediga under tiden närmast före indelningsreformens ikraftträdande.

Med hänsyn till artskillnaden mellan kyrkoherdetjänst och komministerstjänst synes vidare böra övervägas på vad sätt kan underlättas för kyrkoherde, som vid indelningsreformen placeras å komministerstjänst, att sedermera erhålla ny kyrkoherdetjänst.

Kommittén har därefter närmare ingått på frågan om *förtidspensionering av präster* i samband med indelningsreformens genomförande och därom framhållit i huvudsak följande.

Enligt 8 § 2 mom. tjänstepensionsreglementet för präster (SFS 1951: 667) kan präst, varå reglementet är tillämpligt, av Kungl. Maj:t medges rätt att avgå med tjänstepension tidigast fem år före uppnående av pensioneringsperiodens nedre gräns (förtidspensionering). Förutsättningar härför är dels att avgången finnes icke strida mot det allmännas intresse och dels att prästen innehar minst 30 tjänstår. Som kommittén förut framhållit bör med hänsyn till inträdd prästbrist frivillig förtidspensionering av präster i samband med indelningsreformen undvikas. I enstaka fall torde dock en dylik kunna komma att framstå som naturlig. Därest t. ex. en ordinarie församlingsprästtjänst indrages utan att annan sådan tjänst eller kyrkoadjunktur inrättas i pastoratet och för innehavaren av den indragna tjänsten blott återstår några få år till uppnående av pensionsålder, bör förtidspensionering kunna komma i fråga. Kravet på innehav av trettio tjänstår kan emellertid i dylikt fall utgöra hinder för meddelande av sådant tillstånd. Enligt kommitténs mening bör därför en tillfällig uppmjukning av bestämmelsen härom övervägas. Det bör även övervägas att i nu ifrågavarande fall åt stadgandet, att avgången icke skall finnas strida mot det allmännas intresse, giva en liberalare tolkning än som sedvanligt sker.

Beträffande *förflyttning* och *överförande på övergångsstat*, vilka frågor av kommittén ingående behandlats, har kommittén anfört i huvudsak följande.

Vid indelningsreformens genomförande bör, såsom förut antytts, kyrkoherde eller komminister vars tjänst indrages, i regel förflyttas till kyrkoherdetjänst i annat pastorat respektive till annan komministerstjänst. Av flera skäl torde en dylik grundsats dock varken kunna eller böra genomföras undantagslöst. Åtminstone för kyrkoherdarnas del torde man sålunda icke kunna underlåta att räkna med att tillräckligt antal lediga tjänster icke kommer att stå till buds. Vidare torde man få räkna med att i fall, då två pastorat sammanslås och i det sammanslagna pastoratet inrättas en ny komministratur, den av de två kyrkoherdarna, som icke erhåller kyrkoherdetjänsten, föredrager att bestrida komministerstjänsten framför att låta sig förflyttas till kyrkoherdetjänst i annat pastorat, därest han medgives att bo kvar i hittills innehavd prästgård samt får behålla kyrkoherdes namn och tidigare lön. Där kyrkoherden är en äldre man och en förflyttning till annan ort därför skulle framstå som obillig eller ägnad att minska hans möjligheter till gagnande verksamhet, kan det vara mest naturligt att han

får bestrida den nyinrättade komministraturen. I särskilda fall kan även komma i fråga att placera kyrkoherde, vars tjänst indragits, å komministerstjänst i annat pastorat. Om vid en sammanslagning av pastorat icke en komministratur utan en kyrkoadjunktur inrättas, torde som regel den ene kyrkoherden få förflyttas till tjänst i annat pastorat, men undantagsvis kan det från skilda synpunkter vara mest lämpligt att han kvarstannar i det sammanslagna pastoratet och bestrider de med kyrkoadjunkturen förenade uppgifterna. På samma sätt torde, ehuru en komminister, vars tjänst indrages, regelmässigt bör förflyttas till tjänst i annat pastorat, i enstaka fall — såsom då komministern är för gammal för att lämpligen böra förflyttas — tillfälle böra kunna beredas honom att kvarstanna i pastoratet, därest i detta skall finnas inrättad en kyrkoadjunktur.

I sistberörda två fall skulle en »förflyttning» av prästen till den nya tjänst, som ersatte den indragna, innebära en förflyttning till icke-ordinarie tjänst. Då emellertid förflyttningsinstitutet blott avser förflyttning till annan ordinarie tjänst, kan i berörda fall förflyttning i teknisk bemärkelse ej komma i fråga. Självfallet låter sig en regelrätt förflyttning ej heller genomföra, därest för viss präst, vars tjänst indrages, annan ordinarie tjänst tills vidare ej står att uppbringa. För samtliga dessa situationer kan den smidigaste och med svenskt förvaltnings- och lönesystem bäst överensstämmande utvägen synas vara, att ifrågavarande präster med tillämpning av bestämmelser utfärdade jämlikt 13 § prästlönereglementet överföres på befattningar å övergångsstat eller annan häremot svarande specialstat.

Kommittén har därför till övervägande upptagit frågan om inrättande som en varaktig anordning av en — mot disponibilitetsstaten inom utrikesförvaltningen och avgångsstaterna för militära beställningshavare och för personal inom polisväsendet svarande — specialstat för präster, som av organisatoriska eller andra i 12 § prästlönereglementet nämnda skäl finnes böra överföras på dylik stat. Härvid har kommittén övervägt möjligheten att begagna kyrkofonden som en dylik specialstat eller att så att säga bygga in en specialstat i kyrkofonden. Då emellertid kyrkofonden icke har någon stat i sedvanlig bemärkelse och med fondens konstruktion knappast är väl förenligt att inom densamma upprätta en stat för vissa, tämligen speciella ändamål, har kommittén i sina hittills upprättade författningsutkast stannat för en annan utväg. Enligt dessa utkast skall innehavare av ordinarie tjänst, som avses i prästlönereglementet, vara skyldig att övergå till prästerlig disponibilitetsbefattning, om detta påkallas av skäl som i 12 § sagda reglemente sägs; präst, som är innehavare av sådan tjänst men varå reglementet ej vunnit tillämpning, skall dock kunna överföras på disponibilitetsbefattning endast på grund av organisatoriska skäl. Beslut om överförande till disponibilitetsbefattning skall meddelas av Kungl. Maj:t, som skall äga befogenhet att i samband härmed, enligt av riksdagen godkända grunder, förordna om inrättande av befattningen. Till disponibilitetsbefattning överförd präst, varå prästlönereglementet äger tillämpning, skall vara skyldig att efter Kungl. Maj:ts eller domkapitlets förordnande uppehålla i reglementet avsedd tjänst. Kostnaderna för avlöningsförmåner åt innehavare av disponibilitetsbefattning har avsetts skola bestridas ur kyrkofonden med rätt för fonden att av pastorat, vari prästen uppehållit en tjänst, erhålla ersättning enligt principerna i prästlönekostnadslagen.

Denna anordning har synts kommittén ägnad att komma till användning även för tillgodoseende av det tillfälliga behov av en »specialstat», som

vid indelningsreformen kan framträda därigenom att ordinarie präst finnes böra tills vidare uppehålla icke-ordinarie tjänst eller av annan anledning icke lämpligen kan erhålla annan ordinarie tjänst. Man vunne även den fördelen att övergångsförhållandena i denna del kunde regleras i nära överensstämmelse med vissa regler, som avsåges skola bli bestående. Då överförande å disponibilitetsbefattning sålunda tillgreps för att undantagsvis möjliggöra att ordinarie präst finge kvarstanna å dittillsvarande stationeringsort för att uppehålla icke-ordinarie tjänst, torde i beslutet om hans överförande å disponibilitetsbefattning böra inryckas att han tills vidare skulle vara stationerad å denna ort. Självfallet skulle den icke-ordinarie tjänsten under samma tid icke få tillsättas eller uppehållas med annan vikarie.

Vad kommittén här skisserat skulle kunna sägas innebära att ordinarie präst under vissa betingelser överföres å disponibilitetsbefattning (inrättad) på kyrkofonden. Däremot inrättas icke några befattningar på disponibilitets- eller övergångsstat i de särskilda pastoraten. Mot en anordning av sistnämnda slag skulle kunna anföras icke blott att den troligen ej skulle låta sig reglera i samband med de disponibilitetsbefattningar, vilkas inrättande kommittén funnit sig böra varaktigt möjliggöra, utan även andra skäl. Sålunda må erinras att till disponibilitetsbefattningar kan komma att överföras komministrar, vilkas tjänster indragits och ersatts med kyrkoadjunkturer gemensamma för två pastorat.

Kommittén har övervägt, huruvida icke ett överförande av präst å disponibilitetsbefattning med stationering tills vidare i visst pastorat med fördel skulle kunna ske i stället för förflyttning även i de fall, då kyrkoherde vid indelningsreformen måste placeras å komministratur. En dylik anordning kan väl synas innebära ett visst eftergivande av skyldigheten att låta sig förflytta till lägre ordinarie tjänst men torde å andra sidan icke behöva medföra större kostnader för det allmänna och torde stå i god överensstämmelse med ett förfarande, som brukats vid vissa organisationsförändringar inom den civila statsförvaltningen. I synnerhet skulle härmed vinnas att, där möjlighet yppade sig att senare förflytta prästen till annan kyrkoherdetjänst, denna förflyttning då skulle kunna sägas utgöra en — låt vara fördröjd — konsekvens av en organisationsförändring och därför täckas av den i 12 § prästlönereglementet stadgade skyldigheten att underkasta sig förflyttning. Av nu anförda skäl har kommittén vid sina hittillsvarande överväganden stannat för den meningen, att överförande på disponibilitetsbefattning regelmässigt bör användas även som form för omplacering av kyrkoherde till komministerstjänst. Möjlighet att i teknisk bemärkelse förflytta kyrkoherde till komministratur bör dock finnas vid sidan härom; en dylik förflyttning torde te sig mera naturlig, då starkare skäl saknas att antaga att prästen senare bör beredas annan kyrkoherdetjänst, men torde även böra komma i fråga i vissa andra fall.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle, då komministerstjänst, som skall indragas och ersättas med kyrkoadjunktur, har ordinarie innehavare, med ikraftträdandet av beslut om ändring av tjänsteorganisationen anstå till dess att ledighet å komministraturen inträffar. Från de berörda komministrarnas synpunkt är anordningen den mjukast tänkbara. Den förflyttningsskyldighet, som de i samband med den allmänna löneregleringen fått underkasta sig, utkräves icke i någon form. För församlingarna innebär förslaget,

att de tills vidare får behålla en präst som tillsatts efter val inom pastoratet eller del därav. Från administrativ synpunkt har anordningen, såsom nämnts, i första hand den förtjänsten att åtskilliga förflyttningar undvikes. Mot dessa fördelar står dock vissa konsekvenser, som ingiver starka betänkligheter mot förslagets genomförande. Sannolikt skulle flertalet av de komministrar, som medgavs kvarsitta, småningom efter egen ansökan få befordran till annan tjänst. Någon säkerhet för att detta bleve fallet med samtliga skulle dock ej föreligga. Generellt tillämpad skulle genom anordningen kunna skapas övergångsförhållanden, som varade ett trettiotal år eller mer. Vid bedömandet härav synes böra hållas i minnet att förflyttningsskyldighet ålagts prästerna bland annat emedan beslutade indelnings- eller organisationsändringar hittills ofta kommit att stanna på papperet under årtionden. Från löneteknisk synpunkt torde den ifrågasatta övergångsanordningen kunna medföra vissa komplikationer.

Emellertid kan anordningen även så utformas, att den endast kommer till användning i fråga om komministerstjänster, för vilkas innehavare kvarstår blott ett fåtal tjänsteår till uppnåendet av pensionsålder, t. ex. högst fem år eller högst tio år. Med hänsyn till komministerstjänsternas normala egenskap av befordringstjänster, skulle anordningen då komma att tillgripas blott i ett starkt begränsat antal fall. Regeln skulle få en utpräglad billighetskaraktär. De syften, som skulle tillgodoses med anordningen i sist angivna utformning, blir emellertid tillgodosedda även vid ett genomförande av de av prästvalskommittén förut rekommenderade övergångsanordningarna.

Enligt sina direktiv har prästvalskommittén att till förutsättningslös prövning upptaga hela den s. k. *stiftsbandsfrågan*. För de överväganden, som under kommitténs hittillsvarande arbete förekommit härom, har kommittén icke ansett sig behöva lämna någon redogörelse i detta sammanhang. Enligt kommitténs mening måste det anses uppenbart att lösandet av de vid pastoratsindelningsreformens genomförande uppkommande förflyttningsfallen ej kan få försvåras genom att förflyttning endast skulle kunna ske inom stiftet. Kommittén är härutinnan sålunda helt enig med pastoratsindelningssakkunniga.

Kommittén har sedan övergått till att behandla frågan om *ökad vakantsättning av ledigblivande tjänster*. Härom har kommittén anfört i huvudsak följande.

Enligt av domkapitlen till prästvalskommittén lämnade uppgifter var den 1 maj 1953 — alltså när vakantsättningen av prästerliga tjänster enligt gällande bestämmelser pågått något mindre än två år — 51 kyrkoherdetjänster och 48 komministerstjänster vakantsatta, varav 2 tjänster av vardera slaget i Stockholms stad. Självfallet möter det stora svårigheter att redan nu förutse, huru många tjänster som under förutsättning av fortsatt vakantsättning enligt hittillsvarande principer kan komma att vara vakantsatta vid utgången av år 1956 — den tidigaste tidpunkt då en allmän pastoratsindelningsreform kan tänkas träda i kraft. I särskild grad gäller detta om komministerstjänsterna, från vilka avgång i flertalet fall sker av annan orsak än uppnådd pensionsålder.

Vid större organisationsförändringar inom statsförvaltningen har såsom förut antytts genomförandet stundom ansetts böra underlättas genom att de tjänster inom ifrågavarande förvaltningsgren, som blivit lediga under tiden närmast före reformens ikraftträdande, vakantsatts, oavsett om tjänsterna kunde förväntas bli indragna eller ej. Med hänsyn till den församlingsprästerliga organisationens stora omfattning och till att en allmän pastoratsindelningsreform ej kan väntas träda i kraft förr än tidigast den 1 januari 1957, är det förenat med stora svårigheter att redan nu överblicka det antal ordinarie församlingsprästtjänster, som vid reformens genomförande bör vara lediga för att uppkommande förflyttningsfall skall kunna lösas på ett för prästerskapet och den kyrkliga verksamheten tillfredsställande sätt. Erinras må dock att de sakkunniga med utgångspunkt i en indelning och tjänsteorganisation i enlighet med sitt utkast och efter vissa för ändamålet erforderliga beräkningar i fråga om pensionsavgång under de närmaste åren, utfallet av den allmänna vakantsättningen m. m. funnit sig — »naturligtvis med mycket stor felmarginal» — böra räkna med en förflyttning av cirka 140 kyrkoherdar.

Kommittén har vid sina överväganden ansett sig icke kunna räkna med annat än att genomförandet av en allmän indelningsreform måste föregås av en allmän vakantsättning. Anledning synes icke föreligga till att denna vakantsättning — på sätt de sakkunniga synes mena — bör begränsas till kyrkoherdetjänster. Förflyttningsfrågornas lösning torde kunna ej oväsentligt underlättas om även ett antal komministraturer, som skall behållas, är lediga vid reformens genomförande. Någon annan allmän inskränkning i vakantsättningen än att denna ej skulle avse domprosttjänster anser sig kommittén för närvarande ej böra förorda. Detta utesluter ej att Kungl. Maj:t efter särskild prövning kan finna annan under åsyftade tid ledigbliven tjänst icke lämpligen böra tillsättas genom förflyttning och fördenskull förordnar att tjänsten må ledigförklaras i vanlig ordning.

Beträffande den tid, under vilken tjänster, som blir lediga, skall vakantsättas, bör denna enligt prästvalskommitténs mening icke göras längre än vad som är strängt nödvändigt. Såvitt nu kan bedömas torde tiden icke kunna sättas kortare än två år. Enligt från domkapitlen erhållna uppgifter är tillhopa cirka 105 kyrkoherdar och cirka 20 komministrar i hela riket skyldiga att avgå med pension under tiden den 1 juli 1955—den 31 december 1956. Av kyrkoherdarna synes ett nittiotal inneha tjänster, vilka skulle bibehållas vid en indelning och organisation enligt de sakkunnigas utkast. Då avgång med pension regelmässigt sker den 30 september skulle vid en allmän vakantsättning av de tjänster, som blir lediga under två efterföljande höstar, endast undantagsvis någon tjänst på denna grund behöva uppehållas av vikarie under längre tid än fem kvartal. En vakantsättning i denna omfattning synes icke ingiva några betänkligheter.

Det torde kunna sägas att det slutliga ståndpunkttagandet till behovet av vakantsättning i ännu högre grad än bedömningen av andra övergångsanordningar måste betingas av de riktlinjer för indelningsreformen som statsmakterna antager.

Härefter har kommittén till behandling upptagit *frågan, huruvida präst, som förflyttas från kyrkoherde- till komministerstjänst, bör beredas särskilda förmåner i befordringshänseende.* Kommittén har i berörda fråga anfört följande.

Det lärer icke kunna bestridas att en tvångsförflyttning från kyrkoherdetjänst till komministratur — vare sig denna sker i form av förflyttning i teknisk bemärkelse eller genom att prästen överföres såsom kyrkoherde å disponibilitetsbefattning med tjänstgöringsskyldighet som komminister — för åtskilliga präster kommer att te sig som en avsevärd försämring av tjänsteställning och arbetsförhållanden, även om de medgåves behålla kyrkoherdetitel och tidigare lön. En självständighet i arbetet ginge förlorad. Emellertid synes man icke kunna undgå att räkna med att genomförandet av en indelningsreform enligt de sakkunnigas förslag skulle nödvändiggöra vissa sådana omplaceringar. Ett antal av dessa präster måste då antagas eftersträva att snarast möjligt erhålla ny kyrkoherdetjänst. Nuvarande regler för tillsättning av kyrkoherdetjänster lämnar dock icke några garantier för att en dylik strävan skulle krönas med framgång. Såvitt nu kan bedömas torde de ändringar i prästvalslagen, som kommittén kommer att förorda, icke medföra någon avgörande ändring härutinnan. Skäl synes därför föreligga att överväga, huruvida under en övergångstid menighetsvalets i regel avgörande inflytande på tillsättningen av kyrkoherdetjänster bör något inskränkas till förmån för nu ifrågavarande präster. Olika utvägar erbjuder sig härvid.

En möjlighet är att låta Kungl. Maj:t under ett antal år för tillsättning med förutvarande kyrkoherdar, som överförts å disponibilitetsbefattning eller förflyttats till komministratur, disponera ledigblivna kyrkoherdetjänster. Val för tjänstens tillsättande skulle då ej förrättas med mindre tjänsten funnes ej böra tillsättas i förstnämnda ordning. En dylik anordning skulle dock innebära, att Kungl. Maj:t med stöd av en tillfällig lagstiftning skulle äga att under en längre eller kortare tid företaga kyrkoherdeutnämningar icke blott vid sidan om den avvägning mellan menighetsval och utnämning genom Kungl. Maj:t, som funnes lagfäst i prästvalslagen, utan ock i en ordning, som eljest vore obekant för denna lag.

En närmare anslutning till gällande bestämmelser i prästvalslagen skulle därför vinnas, om ifrågavarande präster tillerkändes en rätt att utom förslag hos Kungl. Maj:t söka lediga kyrkoherdetjänster. För att bli av praktisk betydelse torde vara nödvändigt att denna förmån finge avse ej blott s. k. tredjegångstillsättningar utan även övriga fall av ledighet. Mot en dylik anordning kunde möjligen invändas, att vetskapen om att extra ansökningsrätt förelåge för ett antal präster skulle minska intresset i pastoratet för valförrättningen. Å andra sidan torde ansökningsrätten böra givas karaktär av en strängt tidsbegränsad övergångsanordning — giltig förslagsvis blott under tre år. Då syftet med regeln blott skulle vara att kompensera ifrågavarande präster för mistningen av kyrkoherdetjänst men ej att härutöver bereda dem någon förmån i befordringshänseende, skulle ansökningsrätten lämpligen inskränkas till kyrkoherdetjänst, som vore placerad i samma lönegrad som den kyrkoherdetjänst, vilken prästen dessförinnan innehaft, eller två lönegrader högre. (Med en begränsning till kyrkoherdetjänst i samma lönegrad bleve regeln vid genomförande av de sakkunnigas förslag till lönegradsplacering av kyrkoherdetjänster i stort sett betydelselös för kyrkoherde, vars tjänst varit placerad i 27 lönegraden.) Åtskilliga präster, som förordnats uppehålla eller förflyttats till komministratur med oförändrad stationeringsort, torde med här förordade bestämmelser få antagas föredraga att ej begagna sin extra ansökningsrätt. Utformad på nu angivet sätt synes anordningen ej behöva befaras under övergångstiden

mera väsentligt rubba menighetsvalets ställning inom systemet för tillsättning av kyrkoherdetjänster. Ytterligare kunde ifrågasättas att ansökningsrätten ej skulle tillkomma präst, som vid indelningsreformen erbjudits men avböjt annan kyrkoherdetjänst. En dylik inskränkning synes dock vara ägnad att framkalla mindre önskvärda bevisproblem eller andra svårigheter av formell art.

Enligt de sakkunniga kan det ifrågasättas, huruvida icke i fall, då kyrkoherdetjänst i följd av sammanläggning av pastorat ersättes med komministerstjänst och innehavaren av kyrkoherdetjänsten icke kan beredas annan tjänst som motsvarar den indragna samt därför förflyttas till komministerstjänsten, Kungl. Maj:t bör ha möjlighet att, då den bibehållna kyrkoherdetjänsten framdeles blir ledig, utan val förflytta komministern (f. d. kyrkoherden) till den ledigblivna tjänsten, om komministern då kvarstår vid tjänsten. Beträffande detta förslag har kommittén anfört bland annat följande.

Enligt vad för kommittén är känt har de sakkunniga tänkt sig att anordningen icke skulle komma till generell användning utan tillgripas endast under vissa särskilda betingelser. I det följande skall närmare belysas de olika sätt varpå de sakkunnigas förslag kan tänkas bli utfört och de skäl som kan anföras för och mot detsamma. Ehuru härvid endast skall direkt talas om förflyttning av kyrkoherde till komministerstjänst, äger resonemanget samma giltighet i fråga om överförande av kyrkoherde å disponibilitetsbefattning med tjänstgöring som komminister.

En möjlighet är att Kungl. Maj:t vid sammanslagning av två pastorat i själva indelningsbeslutet eller eljest före indelningsändringens ikraftträdande förordnar, att den till levnadsåldern äldre kyrkoherden skall vara kyrkoherde i det sammanslagna pastoratet samt att den yngre kyrkoherden skall förflyttas till komministratur i pastoratet med rätt att, när den äldre prästen avgår, erhålla kyrkoherdetjänsten, såframt han då kvarstår å komministerstjänsten. I denna utformning synes den ifrågasatta anordningen innebära — förutom ett förflyttningsbeslut — en villkorlig utnämning till en högre tjänst med tillträde, såvitt vid tiden för beslutet kunde bedömas stundom först efter en avsevärd tid.

För kommittén är icke bekant att från senare tid finnes någon precedens till en dylik anordning. Fastmera torde sedan länge undantagslöst tillämpas den ordning, att utnämning till viss tjänst förutsätter att tjänsten är ledig eller med visshet blir ledig inom en nära framtid — en tidsrymd som endast undantagsvis torde överstiga ett halvår. Däremot företer anordningen påtagliga likheter med det i äldre tid — kanske i synnerhet under 1700-talets senare del — tillämpade systemet med utnämningar i survivans eller i expektans. När nämnda system kom ur bruk, torde det sedan länge ha varit föremål för stark kritik.

Självfallet saknar den föreslagna anordningen icke förtjänster. Såsom de sakkunniga framhåller, kunde därmed vinnas en minskning av antalet fall, då för innehavaren av indragen kyrkoherdetjänst skulle behöva tagas i anspråk annan kyrkoherdetjänst. Den präst, som på angivna villkor bleve förflyttad tills vidare till komministratur, skulle väl i allmänhet kunna bo kvar i hittillsvarande bostad och hans ställning i pastoratet skulle såväl under komministerstiden som efter tillträdet av kyrkoherdetjänsten vara

fotad på val av en menighet, som dock utgjorde del av valmenigheten i det sammanslagna pastoratet.

Å andra sidan ingiver förslaget åtskilliga betänkligheter. Såsom nämnts saknar det varje motsvarighet inom andra förvaltningsområden. Det innebär vidare att en präst bleve utnämnd till en tjänst, som kunde komma att tillträdas vid en mer eller mindre avlägsen tidpunkt. Hans fysiska och psykiska lämplighet för tjänsten kan då vara sådan, att vid en sedvanlig prövning hans val eller utnämning ej skulle komma i fråga. Från prästvalssynpunkt innebär förslaget — förutom vad förut framhållits — att i pastoratet två kyrkoherdar i följd skulle ha tillsatts efter val som hållits i endast en del av pastoratet. Slutligen skulle den föreslagna successionsrätten utesluta varje möjlighet för det obefordrade eller eljest befordringssökande prästerskapet att konkurrera om tjänsten.

Såsom förut framhållits utgår kommittén från att de sakkunniga — därest de över huvud taget åsyftar att anordningen skulle utformas på nu diskuterat sätt — avsett att densamma icke skulle få någon generell tillämpning. Även enligt prästvalskommitténs mening vore en allmän tillämpning utesluten. Förutom det självklara förhållandet, att systemet förutsätter att kyrkoherdetjänsten i det sammanslagna pastoratet finnes böra närmast anförtros åt den äldre av kyrkoherdarna, torde också få förutsättas att för denne återstår blott en relativt kort tjänstetid, icke gärna överstigande fem år. Vidare synes skäl tala för att anordningen begränsades till fall då även den yngre kyrkoherden vid indelningsreformen är så gammal, att det ter sig särskilt hårt att förflytta honom till annat pastorat eller till kominstratur — utan successionsrätt i det sammanslagna pastoratet. Sistnämnda begränsning skulle kunna ske exempelvis så, att successionsrätt medgavs, därest för den yngre prästen vid indelningsreformen återstode högst tio år till uppnådd pensionsålder. Ytterligare en förutsättning för tillämpning av den ifrågasatta anordningen skulle behöva uppställas. Sammanlägges ett stort och arbetskrävande pastorat med ett helt litet pastorat och kyrkoherden i förstnämnda pastorat blir kyrkoherde i det sammanslagna pastoratet, ter sig en successionsrätt för kyrkoherden i det mindre pastoratet såsom än mindre motiverad än om de båda delpastoraten är till storleken mera jämförliga. En relation av sistnämnda art skulle därför utgöra en förutsättning för beviljande av successionsrätt.

Emellertid kan de sakkunnigas förslag också tänkas utformat så, att innehavaren av den indragna kyrkoherdetjänsten ej i samband med indelningsbeslutet erhåller en villkorlig försäkran om kyrkoherdetjänsten i det sammanslagna pastoratet, men Kungl. Maj:t vid ledighet å kyrkoherdetjänsten i nämnda pastorat prövar fråga om komministerns (f. d. kyrkoherdens) utnämning utan val till tjänsten. Därest förslaget utformas som en extra ansökningsrätt — vilket dock icke synes vara de sakkunnigas avsikt — skiljer det sig från den anordning, som kommittén förut ifrågasatt, blott däri, att ansökningsrätten endast skulle avse kyrkoherdetjänsten i berörda pastorat. Med denna begränsning synes det dock tvivelaktigt om de sakkunnigas syfte skulle uppnås. Ifrågavarande präst skulle då ej ha någon visshet om att i sinom tid få kyrkoherdetjänsten. Hans ställning bleve tämligen oviss och hans överväganden, huruvida han i förhoppning om denna tjänst skulle våga avstå från att söka annan befordran, ej lätta. Antages förslaget innebära att utnämningsfrågan utan föregånget val skulle

underställas Kungl. Maj:t inställer sig de invändningar, som tidigare framförts mot en anordning av principiellt samma slag.

Kommittén har härefter något berört *frågan, vid vilken tidpunkt på året indelningsreformen lämpligen bör träda i kraft,* och därom framhållit bland annat följande.

Ett ikraftträdande av reformen vid kalenderårsskifte är från vissa synpunkter — exempelvis med hänsyn till det kommunala budgetårsskiftet — obestridligen mest lämpligt. Erinras må ock, att en ändring i pastoratsindelningen, vilken förutsätter ändring i församlingsindelning, på grund av stadgande i 37 § lagen om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning skall träda i kraft vid kalenderårsskifte samt att efter »ecklesiastikårets» avskaffande beslut om ändring i pastoratsindelning även i andra fall fått träda i kraft vid denna tidpunkt. Å andra sidan bör icke fördöljas att en mera omfattande förflyttning av församlingspräster den 1 januari eller dagarna däromkring skulle kunna med hänsyn till anhopningen av helgdagar kring årsskiftet och pågående konfirmandundervisning medföra kännbara olägenheter för det kyrkliga arbetet. Med hänsyn härtill synes böra övervägas den ordningen, att präst, som på grund av reformen erhåller annan tjänst eller annan stationeringsort, tillträder utövningen av tjänsten eller omstationeras å dag under första halvåret efter ikraftträdandet, vilken med hänsyn till föreliggande omständigheter av domkapitlet prövas lämplig.

Kommittén har framhållit, att den i samband med inarbetande i prästvalslagen av bestämmelser avsedda att varaktigt möjliggöra, att ordinarie församlingsprästtjänst tillsättes genom förflyttning av präst, kommer att överväga, vilket procedere som därvid bör iakttagas. Kommitténs överväganden härom är dock ej avslutade. Enligt vad kommittén uttalat kommer kommittén, såvitt nu kan bedömas, att föreslå en ordning innebärande dels att åt biskoparna och domkapitlen uppdrages att i största möjliga utsträckning bereda uppkommande förflyttningsärenden och dels att församlingarnas ståndpunkt inhämtas genom hörande i lämplig form av kyrkoråden. Kommittén utgår från såsom självklart, att berörda prästers mening skall inhämtas. Enligt kommittén torde få övervägas i vad mån ett anmälningsförfarande beträffande lediga tjänster bör anordnas liksom om de inom ett stift lediga tjänsterna i första hand bör hembjudas åt de stiftets präster, som måste förflyttas.

Kommittén har ansett sig kunna utgå från att, sedan en allmän pastoratsindelningsreform blivit genomförd, behovet att av indelnings- eller organisationsskäl förflytta ordinarie församlingspräster och sålunda också behovet för Kungl. Maj:t att kunna tillsätta ordinarie tjänster genom förflyttning endast kan avse ett fåtal präster om året. Kommittén torde därför i sitt blivande förslag till ändringar i prästvalslagen endast komma att öppna förhållandevis begränsade möjligheter till tjänstetillsättning i denna ordning. Enligt kommitténs mening bör det tillfälliga behov av vidare ut-

rymme för sådana tillsättningar, som pastoratsindelningsreformen framkallar, tillgodoses genom en tillfällig lagstiftning. Med giltighet för tiden närmast före indelningsreformens ikraftträdande (som av kommittén antages skola ske den 1 januari 1957) bör därför, enligt kommittén, genom särskild lagstiftning jämlikt § 30 RF stadgas, att Konungen äger utan hinder av vad prästvalslagen stadgar tillsätta kyrkoherde- och komministerstjänster, som vid ingången av år 1955 är lediga eller under åren 1955 och 1956 blir lediga, genom förflyttning av präst, därest Konungen prövar tjänsternas tillsättande i denna ordning erfordras för genomförande av allmän nyindelning av riket i pastorat. Från tillsättning i denna ordning bör dock enligt kommitténs mening undantagas kyrkoherdetjänst i pastorat, vari efter ikraftträdandet av nyindelningen endast skall finnas en ordinarie präst.

Kommittén har — fristående från frågan om beredande av särskild förmån i befordringshänseende för präst, som förflyttats från kyrkoherdetjänst till komministratur eller såsom kyrkoherde överförts å disponibilitetsbefattning med tjänstgöring som komminister — övervägt huruvida icke den befogenhet, som genom nu ifrågavarande lagstiftning skulle tillkomma Kungl. Maj:t, även borde föreligga under någon kortare tid — ett halvår eller ett år — efter indelningsreformens ikraftträdande. Härmed skulle enligt kommitténs mening vinnas ökat rådrum för förflyttningsfrågornas lösning.

Kommittén anser, att i lagen — genom självständiga bestämmelser eller genom hänvisning till nya, samtidigt antagna stadganden i prästvalslagen — bör givas vissa huvudregler angående procederet vid tillsättning av prästerliga tjänster genom förflyttning, såsom angående rätt för prästen, kyrkorådet och domkapitlet att avgiva yttrande.

Den författningsreglering, som erfordras för tillskapande av en specialstat för präster, bör enligt kommitténs mening uppenbarligen vara av administrativ natur i den mån ej ändringar kräves i kyrkofondslagen eller prästlönekostnadslagen.

ÖVRIGA YTTRANDEN

Jag övergår härefter till att redogöra för vad i vissa andra remissyttranden anförts över här avsedda avsnitt av de sakkunnigas betänkande.

Domkapitlet i Uppsala: De sakkunniga förutsätter, att innehavare av tjänster, som skall indragas, omedelbart förflyttas och att förflyttningarna för att ernå erforderlig elasticitet skall kunna ske utan hinder av nu existerande stiftsband. Dessa förflyttningar synes — åtminstone att döma av de sakkunnigas förslag till indelning — bli av stor omfattning. Tvångsförflyttning av en tjänstinnehavare har alltid ansetts såsom en hårt ingripande åtgärd. Domkapitlet ifrågasätter därför, om reformens genomförande icke kunde ske mera successivt för undvikande av olust och friktioner. Försla-

get om brytande av stiftsbandet är av avsevärd principiell betydelse och innebär ett avsteg från det sedvanliga prästerliga befordringsväsendets normer, som är av kyrkolags natur och för ändring fordrar kyrkomötets särskilda bifall.

Domkapitlet i Linköping: Enligt domkapitlets mening bör pastoratsregleringen principiellt genomföras samtidigt för hela riket. Däremot bör ikraftträdandet ske med nödig mjukhet. En kyrkoherde, vars tjänst nedflyttas till komministratur, bör under sin tjänstetid få behålla ej blott titel och lön, utan även bibehållas i hittillsvarande självständighet. Merkostnaden för dylikt övergångsförfarande är ett rimligt pris för regleringens genomförande.

Domkapitlet i Skara: Med hänsyn till de från många synpunkter ömtåliga frågor det här gäller, synes det domkapitlet önskvärt, att en omreglering sker i möjligaste mån successivt — detta icke minst på grund av att församlingarna i händelse av de nuvarande stiftsbandens upphävande vid förflyttning av prästerliga krafter kommer att frånhändas sin urgamla rätt att själva välja präst. Domkapitlet förutsätter likaså, att en eventuell förflyttning av präst, särskilt med upphävande av stiftsbandet, om möjligt endast sker med vederbörandes samtycke. Domkapitlet vill även framhålla vikten av att domkapitlen får god tid på sig för uppgörande av de definitiva förslagen till ny indelning och organisation inom respektive stift, så att den förutsedda remisstiden för berörda församlingar och därvarande prästerskap icke behöver göras för knapp. En så omfattande och ömtålig revision som den nu ifrågasatta kommer med nödvändighet att kräva mycken tid och mycket arbete. Den ekonomiska uppgörelse, som måste träffas såväl vid sammanläggning av hela pastorat som framför allt vid förening av delar av pastorat med andra pastorat eller delar av sådana, kommer med all säkerhet att bliva väsentligt mera invecklad och därmed också mera tidskrävande, än de sakkunniga synes ha räknat med.

Domkapitlet i Lund: Domkapitlet är helt ense med de sakkunniga om att — där komministerstjänst skall ersättas med kyrkoadjunktstjänst — för undvikande av förflyttning komministerstjänsten bibehålles för att, först då ledighet inträffar, indragas och ersättas med kyrkoadjunktstjänst. Med fullt ut lika stor styrka gör sig samma synpunkter gällande, i de fall kyrkoherdetjänst skall ersättas med annan prästerlig tjänst. Domkapitlet vill beträffande förflyttning av präst fästa uppmärksamheten på den fundamentala skillnaden mellan prästernas och statstjänstemännens ställning i detta avseende. Här inträder nämligen något för den svenska kyrkan utmärkande eller församlingens rätt att välja de ordinarie prästerna. Förflyttning av präst är sålunda en angelägenhet icke allenast emellan kyrkostyrelsen och prästen utan även för församlingen såsom en på intet sätt oviktig faktor. Domkapitlet kan sålunda svårligen tänka sig en förflyttning, utan att den församling, till vilken prästen skall förflyttas, härtill giver sitt medgivande genom beslut antingen i kyrkorådet eller i kyrkofullmäktige eller å kyrkostämma. Skulle därför svårigheter uppstå att förflytta en kyrkoherde eller en komminister, bör möjlighet förefinnas, att den till indragning ifrågasatta tjänsten kan bibehållas, intill densamma blir ledig. Först härefter bör organisationsändringen träda i verkställighet. — Domkapitlet kan ej biträda de sakkunnigas förslag om att förflyttningar skall kunna ske utan hinder av stiftsbandet. Det är svårt att förstå de sakkunnigas motivering härför. En upplösning av stiftsbandet är en så allvarlig

fråga, att densamma bör göras till föremål för särskilt övervägande. I vilket fall som helst är domkapitlet nu icke berett att taga slutlig ställning härtill. — Vad de sakkunniga i övrigt anfört om genomförandet av den nya indelningen och organisationen föranleder ej till någon erinran från domkapitlets sida.

Domkapitlen i Västerås, Karlstad och *Stockholm* samt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* har — i likhet med domkapitlen i Uppsala och Skara — uttalat, att indelningsreformen icke bör genomföras vid en och samma tidpunkt utan successivt.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Den nya organisationens genomförande kommer otvivelaktigt att erbjuda vissa svårigheter. De riktlinjer, som angivits härför, möter ej erinran från länsstyrelsens sida. Länsstyrelsen vill emellertid ifrågasätta, huruvida icke vissa äldre prästmän, av vilka en del för övrigt kan lida av ohälsa, skulle vid den nya organisationens ikraftträdande, som för många måste medföra ökade eller förändrade arbetsuppgifter, finna det fördelaktigt att avgå med förtidspension. En tillämpning skulle sålunda ske av bestämmelsen i tjänstepensionsreglementet för präster, 8 § 2 mom., enligt vilken prästman, som har föreskrivet antal tjänstår, skulle medgivas rätt att avgå med förtidspension redan under femårsperioden före inträdet av pensionsålderns nedre gräns. Tillämpning av motsvarande bestämmelser i allmänna tjänstepensionsreglementet har med fördel skett vid ett par tillfällen, då omorganisationer varit aktuella inom landsstaten. Skulle denna förmån allmänt erbjudas prästerskapet, är det sannolikt, att en tillämpning av reglerna om förtidspension skulle väsentligt underlätta organisationens genomförande.

Statskontoret: De sakkunniga har framkastat vissa förslag till övergångsanordningar, avseende förflyttning av präster och därmed sammanhängande förhållanden. Då dessa frågor nära berör den sittande prästvalskommitténs allmänna uppdrag anser sig ämbetsverket icke ha anledning närmare beröra dithörande spörsmål. Redan nu vill ämbetsverket emellertid betona, att förslaget att låta en komminister, vars tjänst skall ombildas till kyrkoadjunktstjänst, kvarstå vid sin befattning till pensionsåldern, icke bör godtagas. En sådan åtgärd skulle nämligen innebära ett avkall på principen om förflyttningsskyldighet och uppskjuta den nya tjänsteorganisationens ikraftträdande på avgörande punkter.

Kammarkollegiet: De sakkunniga har ansett vissa skäl föreligga för en temporär vakantsättning av ledigblivande kyrkoherdetjänster, detta för att möjliggöra förflyttning av innehavaren av en indragen kyrkoherdetjänst till en ledig tjänst av samma karaktär. Kollegiet — som visserligen i annat sammanhang gett uttryck åt uppfattningen, att kyrkoherdetjänster bör bibehållas i större utsträckning än de sakkunniga föreslagit — vill framhålla intresset av att beslut om sådan vakantsättning meddelas snarast möjligt, alltså utan att statsmakternas ställningstagande till sakkunnigförslaget avvaktas. Såsom 1950 års prästvalskommitté anfört i sitt yttrande över betänkandet torde förflyttningsfrågans lösning ej oväsentligt underlättas, om sådan vakantsättning sker även av ledigblivande komministerstjänster. Enligt förslaget skulle nämligen även förflyttning av innehavare av kyrkoherdetjänst till komministerstjänst kunna ifrågakomma. — Vid sammanslagning av två pastorat med kyrkoherdetjänsten i det ena pastoratet

förändrad till komministerstjänst, borde enligt de sakkunniga, då innehavaren av den indragna kyrkoherdetjänsten placeras på komministerstjänsten, Kungl. Maj:t ha möjlighet att framdeles, då ledighet uppstode vid kyrkoherdetjänsten i det nybildade pastoratet, utan val förflytta komministern (f. d. kyrkoherden) till sagda tjänst. Att giva komministern ett dylikt förhandslöfte att en gång framdeles bli innehavare av kyrkoherdetjänsten synes emellertid kollegiet icke vara lämpligt. Prästvalskommittén har i sitt berörda yttrande närmare angivit de betänkligheter, som kan hysas i fråga om de sakkunnigas förslag i denna del. — Enligt förslaget skulle, då en komministerstjänst ersattes av en kyrkoadjunktstjänst, komministerstjänsten tills vidare bibehållas för att indragas först vid tjänstinnehavarens avgång. Det må anmärkas, att så icke lärer kunna ske, då komministerstjänsten utbytes mot en gemensam kyrkoadjunktstjänst, något som synes vara avsett skola ske i åtskilliga fall. Att låta en komminister vara anställd såsom gemensam för två pastorat torde nämligen icke böra ifrågakomma. — Prästvalskommittén har i sitt yttrande ingående belyst de frågor rörande övergångsanordningar i avseende å tjänstinnehavares förflyttning m. m., som uppkommer vid en reform av förevarande slag. Kommittén har emellertid därvid framhållit, att kommitténs överväganden och rekommendationer endast vore preliminära, vilket bland annat berodde därpå, att övergångsanordningarnas utformning sammanhängde med vissa spörsmål, som inginge i kommitténs allmänna utredningsuppdrag och till vilka kommittén ej tagit slutlig ställning. — Kollegiet finner för sin del icke anledning att nu ingå på den mångfald frågor, som härvidlag upptagits till behandling i kommitténs yttrande.

Svenska stadsförbundet har förklarat sig icke kunna biträda det av de sakkunniga framförda önskemålet om ändringar i prästvalslagen i syfte att giva större garanti för varje förtjänt präst att nå ordinarie tjänst, om ändringarna skulle medföra en begränsning av församlingsmedlemmarnas nuvarande inflytande vid tillsättningen av prästerliga tjänster.

Svenska pastoratens riksförbund: Ett ställningstagande nu till frågan om det slutliga ikraftträdandet skulle innebära, att man band sig vid en viss lösning av frågan om prästtillsättning, närmare bestämt att man godtog en betydande inskränkning i pastoratens rätt att själva välja präst. Då denna rättighet är urgammal i vårt land, är frågan om inskränkning däri ganska ömtålig, och förbundet anser sig därför icke kunna ta ståndpunkt till den, förrän prästvalskommittén framlagt sitt betänkande.

Allmänna svenska prästföreningen: Vad beträffar indelningsreformens genomförande är intet att erinra mot att den i princip genomföres samtidigt för hela riket, men föreningen anser, att den bör verkställas lokalt först vid uppkomsten av ledighet som möjliggör regleringens verkställande. Ingen präst bör degraderas eller förflyttas från sin nuvarande tjänst mot sin vilja. Vid eventuell sammanslagning av två enprästpastorat till ett bör vid uppkomsten av första ledighet innehavaren av den andra tjänsten regelmässigt utnämnas till kyrkoherde i det nya pastoratet.

Ekonomisk uppgörelse m. m.

De sakkunnigas uppdrag avser icke indelningen i församlingar. Frågan om ekonomisk uppgörelse i de undantagsfall, där ändring i pastoratsindelningen förutsätter ändring i församlingsindelningen, kan enligt de sakkun-

niga därför nu lämnas å sido för att i varje särskilt fall upptagas till behandling i den ordning som stadgas i lagen om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning.

Några i författning givna regler för ekonomiska uppgörelser vid sådan ändring i indelningen av pastorat som icke tillika utgör ändring i församlingsindelning, finnes icke. Indelningslagen är icke tillämplig å pastorat såsom sådant utan endast å kommun, församling och särskilt bildat — sammansatt — skoldistrikt. I praxis har emellertid 4 och 6—10 §§ indelningslagen, vilka avser ändring i kommunal indelning och enligt 36 § i lagen skall äga motsvarande tillämpning även vid ändring i församlingsindelning, i viss utsträckning analogivis tillämpats även vid ändring i pastoratsindelning.

De sakkunniga har lämnat en översiktlig redogörelse för de regler, som kan tänkas bli följda vid ekonomiska uppgörelser, avseende fördelning av tillgångar samt skulder och andra förbindelser, i samband med ändring i pastoratsindelning. De sakkunniga har härom anfört följande.

I fall då två eller flera pastorat sammanlägges till ett nytt pastorat, är det naturligt, att det nybildade pastoratet övertager de gamla pastoratens samtliga tillgångar och ansvaret för deras skulder och förbindelser. Ekonomisk uppgörelse mellan de gamla pastoraten och det nybildade pastoratet blir då i regel överflödig, såvitt exempelvis icke donationer finnes, vilka är bundna uteslutande vid ettdera pastoratet.

Då fråga är om delning av pastorat, antingen så att en del skall bilda nytt pastorat, eller så att den skall förenas med annat pastorat eller del därav, blir en ekonomisk uppgörelse med en fördelning av det gamla pastoratets tillgångar och förbindelser nödvändig.

Vad först angår den *fasta egendomen* utgöres denna i regel av löneboställen och prästgårdar. Fördelningen av dessa tillgångar plägar ske efter fastigheternas belägenhet, så att varje pastorat övertager de fastigheter, som finnes inom dess område. Från boställe härrörande prästlönefond plägar åtfölja bostället eller, om detta försålts, tilldelas det pastorat, där bostället legat. Det bör dock uppmärksammas, att ett antal f. d. allmänna kyrkohemman av medeltida ursprung för närvarande utgör avlöningstillgångar för andra pastorat än dem, inom vilka de är belägna. Det må vidare erinras, att den rätt, varmed avlöningstillgångar i fast egendom disponeras av ett pastorat, i princip icke är av äganderätts natur. Boställe kan vara stiftelse eller kronoanslag eller ägas av lokalkyrka eller enskild församling; den enda grupp av fast egendom, som kan anses vara ägd av pastorat såsom sådant, torde vara särskilt anskaffade prästgårdsområden, som avses i 1932 års ecklesiastika boställsordning. Om här ifrågavarande tillgångar gäller, att det tillkommer Kungl. Maj:t att med stöd av sina förvaltningsrättsliga befogenheter förordna om ändrad disposition av desamma.

Om vid en pastoratsdelning ena parten på grund av boställenas belägenhet icke fått sig tilldelat något av det odelade pastoratets boställen, förordnades i äldre tid stundom, särskilt om boställenas tillkomst gett vid handen att de ursprungligen varit avsedda för hela det odelade pastoratet, att viss del av bostället skulle säljas och köpeskillingen disponeras för inköp av nytt boställe för det nybildade pastoratet eller användas såsom avlö-

ningstillgång för detta. Det förekom också, att del av fond, som härrört från boställe, överlämnades till sistnämnda pastorat såsom avlöningstillgång. En dylik fördelning torde regelmässigt ha förekommit även beträffande s. k. pastoraliefonder, härrörande från överskott på prästlönemedel, influtna under giltigheten av det före tillämpningen av 1910 års lagstiftning gällande lönesystemet. Då utdebiteringen för prästerskapets avlöning är maximerad till 20 öre per skattekrona, kan en sådan överföring av fond blott i fall som avses i 4 § lagen om kyrkofond, få större ekonomisk betydelse för någondera parten. Den kan emellertid ha sin grund i ett allmänt skälighetskrav.

Pastorat kan äga andel i prästlönefondshemman, som förvaltas av stiftsnämnd och vars avkastning skall användas till avlöning av pastoratets prästerskap (jfr lagen den 15 maj 1942 angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m.). Dylikt hemman kan vara beläget utanför pastoratets område. Det kan diskuteras, huruvida pastoratets andel i sådant hemman bör fördelas mellan ett vart av de nya eller ändrade pastoraten. Andelen torde böra disponeras på samma sätt som om frågan gällt det boställe, från vilket medlen för andelens förvärv härrört. Om pastorat jämlikt nyssnämnda lag överfört medel till stiftets prästlönejordsfond, synes pastoratets andel i fonden böra disponeras efter enahanda grund.

Pastoratet kan äga *inventarier* å pastorsexpedition. Enligt 14 § ecklesiastik boställsordning åligger det nämligen pastorat, att därest detta i prästgård anordnat särskild lokal för pastorsexpedition, vilken lokal icke ingår i tjänstinnehavarens bostad, bekosta möblering, uppvärmning och städning av lokalen med tillhörande utrymmen. De inventarier, som sålunda kan tillhöra ett pastorat, bör åtfölja vederbörande prästgård. Vad i övrigt angår pastorsexpedition stadgas i 30 § folkbokföringsförordningen, att det åligger församling att tillhandahålla pastor nödiga inventarier, materiel och vad övrigt erfordras för kyrkobokföringen ävensom tjänstetelefon samt, därest förhållandena så påkallar, skrivbiträde. Enligt förarbetena till förordningen torde detta stadgande i huvudsak icke innebära någon förändring i vad tidigare gällt. Emellertid torde det icke vara ovanligt, särskilt i flerförsamlingspastorat med endast en pastorsexpedition men även annorstädes, att utgifterna för pastorsexpeditionen upptagits i pastoratets utgifts- och inkomststat och ej i vederbörande församlingars stater. I icke så få fall torde sådana församlingar gemensamt ha anskaffat inventarier och materiel samt ingått avtal rörande tjänstetelefon och skrivbiträden till pastorsexpedition, ibland även avsatt pensionsfonder för sådana skrivbiträden eller anskaffat eller förhyrt lokal till expeditionen. Dessa förhållanden synes i samband med en pastoratsdelning böra läggas till rätta på så sätt, att sådana gemensamma tillgångar ävensom därmed förbundna rättigheter och skyldigheter på grund av avtal, som ingåtts i och för hållande av pastorsexpedition, övertages av den eller de församlingar, vilka efter delningen skall betjänas av expeditionen. I den mån vid fördelning av tillgångar vid pastorsexpedition ena parten vållas avsevärda utgifter för annan expedition, synes frågan om kompensation till denna part böra övervägas.

Därest pastorat i följd av uttaxering skulle ha *fonderade medel* för något visst ändamål, synes fördelningen av medlen böra bero på det ändamål, vartill fonden är avsedd. Det vanligaste ändamålet torde vara reparation eller nybyggnad av prästgård. I dylikt fall bör fonden åtfölja prästgården. Skulle fonderingen ha skett för ett ändamål, som blir onyttigt genom pasto-

ratsdelningen, exempelvis nybyggnad av prästgård, som genom den nya indelningen blir obehövlig, synes fonden böra fördelas mellan de nya eller ändrade pastoraten efter skatteunderlaget.

Ett pastorats *andra tillgångar,* tillhörande prästlönekassa eller annan pastoratskassa, antingen dessa medel innestår i bank eller å postgiro eller utgöres av kontanter i respektive kassor, torde böra fördelas mellan de nya eller ändrade pastoraten efter skatteunderlaget.

Skulder, som är anknutna till prästgård eller löneboställe, bör i regel åtfölja respektive egendom, d. v. s. ansvaret bör, såvitt ej hinder möter från långivarens sida, övertagas av det pastorat, som övertager egendomen. Enligt 6 § 3 st. indelningslagen må överflyttning eller uppdelning av lån icke ske, med mindre vederbörande fordringsägare därtill lämnat sitt samtycke. I de fall, där kyrkofonden är fordringsägare, synes dylikt samtycke icke vara erforderligt. Det synes lämpligt, att även vid pastoratsdelning annan fordringsägares samtycke till en sådan åtgärd inhämtas. Där samtycke icke lämnas, bör lämpligen förfaras på följande sätt. Med bibehållande av solidariskt ansvar gentemot långivaren för de i det gamla pastoratet ingående församlingarna, uppdelas ansvaret för lånet på de nya eller ändrade pastoraten efter skatteunderlaget. Vid medgivande från långivaren överföres ansvaret för lånet på det pastorat, som övertager egendomen, därvid, om så befinnes skäligt, stadgas skyldighet för det andra pastoratet att bidraga till lånets förräntning och amortering efter skatteunderlaget. Där det ena pastoratet kommer att betungas med nyanskaffning, ombyggnad eller omfattande reparation av prästgård, kan det befinnas skäligt, att det andra pastoratet bidrager därtill, eventuellt genom övertagande av ansvar för större del av lån, som ingår i uppgörelsen, än som skulle följa av vad förut angivits, eller genom bidrag till kostnaderna i förhållande till skatteunderlaget. Skulder av annat slag än tidigare nämnts torde böra fördelas mellan de nya eller ändrade pastoraten efter skatteunderlaget.

Ett pastorat kan genom *avtal* ha förvärvat rättigheter och iklätt sig skyldigheter gentemot annan. Huru därmed skall förfaras vid en pastoratsdelning, lärer få bero på omständigheterna i det särskilda fallet. De till avtalet knutna rättigheterna och skyldigheterna kan övertagas antingen av ettdera av de nya eller ändrade pastoraten eller också, om så skulle befinnas lämpligt, av dessa pastorat gemensamt; i det senare fallet bör bestämmas, med huru stor del vart och ett av pastoraten skall taga del i dessa rättigheter och skyldigheter. Ett pastorats rättigheter och skyldigheter mot i dess tjänst anställda icke prästerliga befattningshavare är också grundade på avtal (skriftliga eller muntliga), och även i avseende å sådana anställda bör en avtalsreglering ske i samband med en pastoratsdelning. Motsvarande reglering bör vid pastoratsdelning verkställas även beträffande avtal som till pastoratet hörande församlingar ingått, exempelvis rörande skrivbiträde vid pastorsexpedition.

Fördelningen av ett pastorats avlöningstillgångar kan i regel icke åstadkomma någon avsevärd ökning utöver den till 20 öre per skattekrona maximerade utdebiteringen för prästerskapets avlöning. *Skatteersättning* med hänsyn till ökade utgifter för prästerskapets avlöning torde hittills icke ha förekommit och lärer ej heller framdeles vara motiverad.

Vid hittills skedda pastoratsdelningar har stundom ena parten yrkat få del av avkomsten från ett löneboställe, som tilldelats andra parten. Sådana yrkanden har regelmässigt avvisats, enär avvikelse ej ansetts böra göras

från regeln, att ett löneboställes avkastning helt skall tillkomma det pastorat, inom vilket det är beläget. Denna regel synes även framdeles böra upprätthållas såvitt icke särskilda skäl (t. ex. äganderätt) föranleder undantag.

YTTRANDEN

Domkapitlet i Lund: De sakkunniga har framhållit, att den kommunala skatteutjämningen spelar mindre roll för pastoratsindelningen. Enligt domkapitlets mening kan de nuvarande pastoratens innehav av prästerliga avlöningstillgångar däremot spela en ingalunda oväsentlig ekonomisk roll för av indelningsändring berörda församlingar. Landsbygdspastoraten i stiftet innehar i regel mycket värdefulla jordbruksegendomar — löneboställena. Visserligen belastas boställena just nu av stora byggnadsskulder, i anledning varav det ekonomiska utbytet blir skäligen ringa. Om något eller några tiotal år är emellertid dessa skulder avbetalade. Nettoutbytet blir då väsentligt större och torde i ej så få fall medföra minskad utdebitering av församlingsavgifter för täckande av präst- och kyrkomusikerlönekostnaderna. Genom överflyttning av en församling till annat pastorat kan denna församling mycket väl riskera att komma i ogynnsammare ekonomisk ställning än tidigare.

Stiftsnämnden i Strängnäs: Emot vad de sakkunniga föreslår rörande ekonomisk uppgörelse vid pastoratsindelning har stiftsnämnden i stort sett intet att erinra. De sakkunniga refererar emellertid till att i äldre tid stundom förordnats beträffande disposition av boställe vid pastoratsindelning, att viss del av bostället skulle säljas och köpeskillingen disponeras för inköp av nytt boställe för det nybildade pastoratet eller användas såsom avlöningstillgång för detta. Stiftsnämnden får avstyrka ett sådant tillvägagångssätt och i stället föreslå, att det pastorat, inom vars område bostället är beläget, löser det andra pastoratets andel. Det torde av såväl tekniska som praktiska och ekonomiska skäl i allmänhet vara olämpligt att förfara på det gamla sättet. Andel i prästlönefondshemman bör fördelas mellan pastoraten efter skatteunderlaget.

Stiftsnämnden i Växjö: Stiftsnämnden vill särskilt framhålla betydelsen av att avkomsten av boställen inom ett blivande pastorats gränser tillfaller detta pastorat. Inom stiftet finnes numera löneboställen — förutvarande allmänna kyrkohemman — belägna inom annat än det pastorat, som uppbär avkomsten och handhar förvaltningen. En dylik anordning har i olika avseenden visat sig mindre ändamålsenlig och synes därför icke böra givas ytterligare tillämpning.

Stiftsnämnden i Göteborg: Enligt stiftsnämndens mening har de sakkunniga icke tillräckligt ingående behandlat de invecklade problem, som kan bli en följd därav, att en del av ett pastorat skall bilda nytt pastorat eller förenas med annat pastorat. Uppgörelsen kommer i första hand att avse den fasta egendomens fördelning. Tillämpningen av en till synes så enkel regel som att varje pastorat övertager de fastigheter, som finnes inom dess område, torde i många fall leda till synnerligen besvärliga utredningar. Erfarenheten visar, att pastoraten ogärna avstår prästgårdar och boställen utan kompensation. Även om yrkanden härom hittills oftast avvisats, får man räkna med att sådana uppkommer. Ett krav om ersättning kan också vara berättigat. Vid delning av Askims och Västra Frölunda församlingars

pastorat förordnade Kungl. Maj:t den 10 oktober 1952 bland annat, att den sistnämnda församlingen skulle bidraga med högst 200 000 kronor till bestridande av kostnaderna för byggande av kyrkoherdeprästgård i Askims församlings pastorat. Det kan väl förutses att liknande krav uppkommer i fall, då ändringar i pastoratsindelning påkallar nybyggen.

Fördelningen av skulder, som är anknutna till prästgård eller löneboställe, kan säkerligen leda till invecklade utredningar och uppgörelser. Därest dessa skall bli av samma omfattning och grundlighet, som när allmänna kyrkohemman övertogs av pastorat, måste man räkna med att särskild expertis ställes till förfogande för ändamålet. Det finns ingen möjlighet för de små domkapitelsexpeditionerna att utföra detta omfattande och krävande utredningsarbete.

Länsstyrelsen i Hallands län: De sakkunniga har utgått ifrån att varje pastorat övertager de fastigheter, som finnes inom dess område, samt att någon kompensation icke skall förekomma. Länsstyrelsen befarar att den ekonomiska uppgörelsen icke kommer att bli så enkel som de sakkunniga räknat med. Ersättningskrav kommer säkert att framställas. Frågan om den ekonomiska uppgörelsen bör därför bli föremål för ytterligare överväganden.

Svenska stadsförbundet har framhållit, att vid ekonomiska uppgörelser i samband med ändringar i pastoratsindelningen bör samma principer, som gäller vid kommunala indelningsändringar, äga tillämpning.

Svenska pastoratens riksförbund har uttalat, att grunderna för de ekonomiska uppgörelser, som blir nödvändiga vid indelningsreformens genomförande, bör ytterligare utredas, innan ställning till ifrågavarande spörsmål kan tagas.

Landsarkivarien i Göteborg: Vid indelningsändringar under senare tid har förtidsleveranser av arkivalier till lands- och länsarkiven skett. Det kan därför vara skäl att här särskilt framhålla att sådana leveranser från kyrkoarkiv icke kan emottagas i härvarande landsarkiv dels på grund av brist på utrymme i landsarkivets magasin dels på grund av brist på personal både för leveransernas emottagande och inordnande och för besvarandet av alla de förfrågningar, som skulle komma till landsarkivet, om där förvarades sena kyrkoböcker. — För överlämnandet av arkiv från en pastor till annan måste noggranna regler utfärdas. Överlämnandet bör ske vid inventering, som bör verkställas av den kontraktsprost, till vilkens kontrakt den arkivbildande församlingen hör före indelningsändringen. Inventeringsinstrumenten bör i avskrift sändas till landsarkiven. — I landsarkivdistriktet förekommer, att en del längder omfattar mer än en församling. Regler måste därför utfärdas huru med sådana arkivalier skall förfaras, då de församlingars arkiv, till vilka de hör, ej längre skall förvaras i samma arkivlokal. — De framlagda förslagen medför för arkiven icke blott det nu berörda överflyttandet av hela kyrkoarkiv utan även i många fall en avsöndring ur arkiv av vissa arkivalier, nämligen de som utgör pastoratsarkiven. — Kommer indelningsändringen till stånd, upphör vissa pastorat genom sammanläggning med annat pastorat eller genom uppdelning på andra pastorat. Även om ett pastorat kommer att bestå, kan dess gränser komma att ändras genom att en eller flera församlingar överförs till annat eller andra pastorat. Indelningsändringarna kan medföra, att pastoratsarkiv helt och hållet

överlämnas till annat pastorat men också att arkiv delas upp på flera arkivvårdare. — Dessa konsekvenser av indelningsreformen kräver stor uppmärksamhet. I otvetydiga bestämmelser måste fastslås vilka handlingar som skall antingen helt och hållet eller blott delvis överlämnas till annat eller andra pastorat. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt boställsstyrelsernas arkiv. Även måste klarläggas var de handlingar, som ej behöver uppdelas, skall förvaras (i den nya moderförsamlingens arkiv eller i den församling, som upphör att vara moderförsamling).

Riksarkivet: Vid genomförandet av de sakkunnigas förslag till ändrad pastoratsindelning yppar sig en hel rad arkivproblem, vilka icke beröres i utredningen, än mindre där fått sin lösning. Riksarkivet får härom hänvisa till av landsarkivarien i Göteborg och länsarkivarien i Visby i ärendet avgivna yttranden. — Länsarkivarien i Visby påpekar behovet av särskilda föreskrifter och anvisningar angående förfarandet vid överflyttning, i händelse av omorganisation, av kyrkoarkiv från en pastorsexpedition till en annan och anser det närmast böra ankomma på domkapitlen att vid uppgörandet av sina indelningsförslag beakta dessa förhållanden. Dessförinnan synes emellertid en särskild utredning vara påkallad med uppgift att uppdraga riktlinjer för lösningen av den mångfald frågor av arkivnatur, som i detta sammanhang anmäler sig. En dylik utredning borde enligt riksarkivets mening i första hand anförtros åt pastoratsindelningssakkunniga jämte en med dem adjungerad representant för arkivväsendet, lämpligen någon landsarkivarie; det synes nämligen vara av vikt i detta fall, att de *lokala* arkivmyndigheternas sakkunskap får tillfälle att bli företrädd i de sakkunnigas krets.

Kammarkollegiet: Mot vad de sakkunniga anfört i fråga om ekonomisk uppgörelse vid ändring i pastoratsindelningen synes icke vara något att erinra. Det må emellertid — i anledning av uttalandet att »den enda grupp av fast egendom, som kan anses vara ägd av pastorat såsom sådant torde vara särskilt anskaffade prästgårdsområden, som avses i 1932 års ecklesiastika boställsordning» — anmärkas, att enligt lagen den 15 maj 1942 (nr 232) angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m. en fastighet, som inköpes att förvaltas som löneboställe för visst pastorat, förvärvas för pastoratets räkning och lagfares för pastoratet. Pastoratet lärer väl då åminstone formellt framstå som ägare av fastigheten, låt vara att anteckning skall ske i fastighetsboken om fastighetens disposition m. m., vilket förhindrar pastoratet att fritt disponera över fastigheten. Hittills har förvärvats några tiotal sådana fastigheter. — Såsom riksarkivet framhållit, uppkommer vid genomförandet av de sakkunnigas förslag till pastoratsindelning en rad arkivfrågor, vilka icke beröres i betänkandet. I likhet med riksarkivet anser kollegiet, att dessa frågor bör göras till föremål för särskild utredning, därvid ej mindre sakkunskap i fråga om folkbokföring än även arkivexpertis bör vara representerad.

Lönegradsinplacering för kyrkoherdar och komministrar

Jämlikt 17 § 2 mom. Pr ankommer det på Kungl. Maj:t att i enlighet med av riksdagen godkända grunder förordna angående fördelningen av kyrkoherdetjänsterna på lönegraderna Ca 33, 31, 29 och 27 samt av komministerstjänsterna på lönegraderna Ca 28, 27, 26 och 25. Dylika fördel-

ningsgrunder har, såvitt gäller kyrkoherdetjänsterna, av statsmakterna beslutits endast för de vid utgången av år 1951 befintliga tjänsternas inplacering i lönegrad vid övergången till det nya lönesystemet.

Beträffande de *nu gällande reglerna* för fördelningen på nyssnämnda lönegrader av kyrkoherde- och komministerstjänsterna torde få hänvisas till betänkandet s. 139—145.

Regler för lönegradsinplacering av kyrkoherdetjänster

Vid kyrkoherdarnas placering i lönegrad från och med den 1 januari 1952 skedde fördelningen på de olika lönegraderna med utgångspunkt i den reglerade lön, som fastställts enligt 1910 års lag, dock med korrigeringar i vissa hänseenden. De sakkunniga framhåller, att med denna metod för övergångsinplaceringen anledning saknades att vid det senaste löneregleringsarbetet principiellt fastställa vilka faktorer, som skulle vara lönebestämmande. De sakkunniga har däremot för sin del funnit nödvändigt att till principiell behandling upptaga frågan om vilka faktorer, som överhuvudtaget bör vara bestämmande för en lönegradsdifferentiering av kyrkoherdetjänsterna.

De sakkunniga betonar, att de »svårigheter» vid en kyrkoherdetjänst, som bör tillmätas betydelse vid tjänstens inplacering i lönegrad, bör vara av *kvalitativ* natur. De sakkunniga kan icke finna skäl för att beträffande kyrkoherdetjänsterna skall tillämpas andra normer vid lönegradsinplaceringen än de, som i regel kommer till användning vid lönegradsinplacering enligt det statliga lönesystemet. Vid avvägningen av löneställningen för en tjänst enligt detta system tillmätes i allmänhet arbetsuppgifternas art och kvalitativa beskaffenhet avgörande betydelse. Härtill kommer den med tjänsten förenade ansvarsställningen samt de för tjänsten uppställda kompetensfordringarna. Till arbetsbördan i egentlig mening tages endast sällan hänsyn vid valet av lönegrad. I anslutning härtill anför de sakkunniga följande.

Vad angår kyrkoherdetjänsterna kan i förevarande sammanhang bortses från kompetenskraven, då lönegraderna är på förhand fixerade och då enahanda krav gäller för samtliga tjänster. Vidare saknas enligt de sakkunnigas mening skäl för att låta arbetsbördans storlek öva inflytande på valet av lönegrad. Beträffande kyrkoherdetjänsterna bör nämligen kunna förutsättas, att varje tjänst är — i samband med fortgående omprövningar av pastoratsindelningens ändamålsenlighet — så organiserad, att befattningen ger sin innehavare full sysselsättning. En ökning eller minskning av arbetsuppgifterna inom ett pastorat bör mötas genom ökning eller minskning av den prästerliga arbetskraften inom pastoratet, icke genom en höjning eller sänkning av kyrkoherdens löneställning. Slutligen bör levnadskostnaderna inom pastoratet eller liknande ekonomiska faktorer icke få påverka tjänsternas lönegradsinplacering; därvidlag sker ju en avvägning genom dyrorts- och hyresgrupperingen samt genom kallortstillägg o. dyl.

De sakkunniga anser således i princip, att vid uppbyggande av regler för inplacering i lönegrad av kyrkoherdetjänster hänsyn bör tagas uteslutande till arten och den kvalitativa beskaffenheten av de med tjänsten förenade arbetsuppgifterna samt till den med tjänsten följande ansvarsställningen.

Då det gäller att finna någon eller några statistiskt mätbara faktorer, som kan sägas ge uttryck för den kvalitativa beskaffenheten av arbetsuppgifterna vid en kyrkoherdetjänst, kan man enligt de sakkunnigas mening söka sig fram på två vägar. En första metod är att söka klargöra, huruvida bland de många slag av uppgifter, som är förenade med en kyrkoherdetjänst, finnes några, vilka alltefter den mängd, vari de förekommer (exempelvis antalet söndagliga gudstjänster, antalet kyrkliga förrättningar av visst slag eller antalet kyrkobokföringsärenden per år) — kan sägas allmänt karakterisera tjänsteuppgifternas kvalitet. Därest denna väg icke skulle visa sig framkomlig, synes det böra övervägas, huruvida pastoratets (verksamhetsområdets) karaktär — uttryckt i invånarantalet, ytvidden o. dyl. — kan sägas tillika ge uttryck för kyrkoherdetjänstens kvalitet.

Efter en närmare granskning av arbetsuppgifterna vid kyrkoherdetjänsterna konstaterar de sakkunniga, att det icke lämpligen går att vid valet av lönebestämmande faktorer tillämpa det förra av de angivna alternativen. Vid övervägande av det senare alternativet finner de sakkunniga däremot, att tre av de data, vilka karakteriserar ett pastorat, nämligen *invånarantalet, arealen* och *antalet församlingar* inom pastoratet, kan sägas i olika hänseenden ge ett sådant uttryck för kvaliteten av arbetsuppgifterna för kyrkoherden i pastoratet, att de lämpligen kan läggas till grund för en differentiering i lönegradshänseende av kyrkoherdetjänsterna.

Vad först gäller *folkmängdsfaktorn* har de sakkunniga ansett sig kunna konstatera, att de sammantagna arbetsuppgifternas kvalitet vid en kyrkoherdetjänst allmänt sett är högre i ett pastorat med stor folkmängd, särskilt i ett pastorat av tätortskaraktär, än i ett pastorat med ringa invånarantal. Detta synes gälla såväl den obligatoriska som den fria verksamheten.

Sålunda måste ansvaret för kyrkobokföringen anses vara större, de vid bokföringen uppkommande problemen mera komplicerade och frekvensen av svårare problem relativt sett högre i det folkrikare (tätorts-) pastoratet med dess mera rörliga befolkning än i det mindre folkrika (landsbygds-) pastoratet med dess mera stationära befolkning. Vidare måste gudstjänsterna och de kyrkliga förrättningarna sägas — framförallt på grund av befolkningens i allmänhet heterogena och växlande sammansättning — ställa större krav på kyrkoherden i pastorat med höga invånarantal. I den fria verksamheten — t. ex. i fråga om ungdomsvården — torde uppkomma mera svårbemästrade problem i tätorten än på den egentliga landsbygden o. s. v. Det framhålles även, att antalet biträdande präster och i församlingstjänst anställda är högre i det folkrikare än i det mindre folkrika pastoratet. Till följd härav blir kraven på kyrkoherden i egenskap av förman och arbetsledare större i den förra än i den senare typen av pastorat.

De sakkunniga framhåller emellertid, att kvalitetsstegringen i arbetsuppgifterna vid större invånarantal i pastoratet främst sammanhänger med att de folkrikare pastoraten i regel innesluter en eller flera tätorter. Det säger dock sig självt, att ett pastorats invånarantal icke alltid ger ett rättvisande utslag för arbetsuppgifternas kvalitet. Det blir med hänsyn därtill uppenbart, att endast relativt stora skillnader i folkmängdstalen kan sägas innebära en påtaglig kvalitetsskillnad. För uppbyggnad av ett enkelt och schablonmässigt inplaceringssystem för så många lönegrader, som det här är fråga om, har de sakkunniga dock måst förutsätta, att de prästerliga arbetsuppgifternas kvalitet och tjänstinnehavarens ansvar står i direkt proportion till antalet invånare inom verksamhetsområdet.

Beträffande *arealfaktorn* framhåller de sakkunniga, att enligt de sakkunnigas principiella utgångspunkter varken den ökade arbetsbelastning eller den ökade psykiska och fysiska press, som är förenad med den prästerliga verksamheten i de till ytvidden större pastoraten synes böra vara lönebestämmande. Däremot måste arbetsuppgifterna i ett pastorat med folkmängden spridd över en mycket stor yta sägas vara såtillvida mera kvalificerade än i ett pastorat med samma folkmängd koncentrerad inom ett mindre vidsträckt område, att planläggningen av arbetet ställer större krav på vederbörande tjänstinnehavare samt att beträffande kyrkoherdarna ledningen och samordningen av arbetet inom pastoratet blir mera krävande. En speciell svårighet för det ordinarie arbetets planläggning och fullgörande uppkommer för präst i sådant pastorat därigenom, att hans tid ofta splittras genom långa och tidsödande resor inom pastoratet. Dessa omständigheter gör det enligt de sakkunnigas mening motiverat, att vid lönegradsdifferentieringen beträffande kyrkoherdarna viss hänsyn tages till pastoratens areal. Dock bör arealfaktorn få inverka endast i så stora pastorat, att — även med en relativt kraftig koncentration av befolkningen — särskilda svårigheter med skötseln av pastoratet på grund av dess areal under alla förhållanden måste göra sig märkbara.

I stort sett samma synpunkter, som anförts rörande svårskötthetten av pastorat med stor ytvidd, gör sig enligt de sakkunnigas mening i viss mån gällande beträffande pastorat, bestående av *flera församlingar*. Den utvidgning av de kyrkliga förvaltningsbestyren — såsom ordförandeskap i flera kyrkoråd samt dubbel eller flerdubbel kyrko- och kyrkogårdsförvaltning — och det ökade antal arbetskretsar o. dyl., som i allmänhet följer med ett större antal församlingar inom pastoratet, måste sålunda sägas i fråga om arbetets planläggning och ledning ställa större krav på kyrkoherden i ett flerförsamlingspastorat än i ett enförsamlingspastorat med samma invånarantal. Viss hänsyn härtill bör tagas vid kyrkoherdetjänsternas inplacering i lönegrad.

De sakkunniga sammanfattar sitt förslag till inplaceringsregler för kyrkoherdetjänster i följande tablå.

Kyrkoherde placeras i lönegrad enligt den av nedan angivna tre beräkningsgrunder, som medför den högsta lönegradsplaceringen			
Lönegrad Ca:	a) *pastoratets invånarantal* uppgår till:	b) *pastoratets areal* uppgår till:	c) *antalet församlingar i pastoratet* uppgår till:
27	högst 1 500	—	—
29	1 501—4 500	minst 301 km²	minst 3
31	4 501—10 000	minst 601 km² och pastoratets invånarantal överstiger 1 500	—
33	minst 10 001	minst 1 201 km² och pastoratets invånarantal överstiger 4 500	—

De sakkunniga anser, att folkmängdsfaktorn bör vara den faktor, som i normalfallet blir avgörande för valet av lönegrad, medan övriga lönebestämmande faktorer bör vara supplementfaktorer, vilka får betydelse endast i andra hand. Med hänsyn härtill vill de sakkunniga icke föreslå ett index- eller poängsystem, enligt vilket vid bestämmande av lönegradsinplaceringen för en kyrkoherdetjänst de tre lönebestämmande faktorerna först åsättas poängvärden var för sig, varefter den sammanlagda poängsumman blir avgörande för placeringen. De sakkunnigas system är i stället uppbyggt så att lönegradsinplaceringen direkt kan avläsas och så avvägt att de supplementära faktorerna — areal- och flerförsamlingsfaktorerna — övar inflytande först då de anses böra medföra högre lönegradsplacering av tjänsten än den placering folkmängdsfaktorn ger, d. v. s. ett system i princip uppbyggt såsom det för komministrarna nu gällande.

Av vad de sakkunniga närmare anför beträffande faktorernas avvägning inhämtas i huvudsak följande.

Såsom i det föregående nämnts, har de sakkunniga föreslagit, att särskilda tjänstgöringsområden framdeles icke skall fastställas av Kungl. Maj:t utan av vederbörande domkapitel. Mot bakgrunden härav finner de sakkunniga uteslutet, att i ett inplaceringssystem för kyrkoherdetjänsterna — liksom över huvud taget för de församlingsprästerliga tjänsterna — hänsyn tages till huruvida inom pastoraten särskilda tjänstgöringsområden finnes inrättade eller icke. En sådan ordning skulle nämligen medföra, att frågan om lönegradsinplaceringen i viss utsträckning lades i vederbörande domkapitels i stället för — såsom vid prästlöneregleringen beslutats — i Kungl. Maj:ts hand. De sakkunniga föreslår därför i fråga om folkmängdsfaktorns avvägning, att de nya inplaceringsreglerna gives sådan innebörd, att såsom underlag för lönegradsinplaceringen alltid skall läggas pastoratets totala invånarantal, således utan reduktion av folkmängden i någon form. För övergång till detta system talar vidare det förhållandet, att avskiljandet av ett särskilt tjänstgöringsområde inom ett pastorat icke kan anses medföra en minskning av den kvalitativa beskaffenheten av kyrkoherdens arbetsuppgifter. Härutinnan erinrar de sakkunniga om att enligt de av dem

angivna förutsättningarna för inplaceringsreglernas uppbyggnad arbetsuppgifternas kvalitet i första hand är beroende av pastoratets karaktär (folkrikt tätortspastorat, glesbebyggt landsbygdspastorat o. s. v.). Det framhålles också att, även om kyrkoherden i ett pastorat genom avskiljandet av särskilt tjänstgöringsområde befrias från det direkta handhavandet av pastoralvården inom området, han alltjämt måste bära det slutliga ansvaret för ledningen och samordningen i stort av verksamheten inom pastoratet i dess helhet. Subordinationsförhållandet mellan kyrkoherden och honom biträdande präst förändras ej heller därav, att den biträdande prästen har särskilt tjänstgöringsområde. Vidare framhåller de sakkunniga, att vid ett genomförande av en pastoratsindelning enligt de sakkunnigas riktlinjer särskilda tjänstgöringsområden i det övervägande antalet fall torde komma att inrättas i norrlandsstiften, d. v. s. inom områden, där vid den redan genomförda övergångsinplaceringen reduktion av pastoratens invånarantal med hänsyn till särskilda tjänstgöringsområden icke skett i full utsträckning. Slutligen erinrar de sakkunniga om att vid övergångsinplaceringen hela pastoratets areal tillgodoräknats, oberoende av om särskilda tjänstgöringsområden fastställts eller icke. De sakkunniga finner ej skäl föreligga för att skilda beräkningsgrunder skall tillämpas beträffande dessa båda faktorer.

Av de olika folkmängdsintervallerna har den undre gränsen för placering i 29 lönegraden, den s. k. normallönegraden, valts med utgångspunkt i de av de sakkunniga förordade normerna för indelning och organisation. Beträffande övriga intervallsgränser framhåller de sakkunniga, att dessa av naturliga skäl måste bli mer eller mindre skönsmässigt bestämda. De schablonmässiga intervallerna kan aldrig läggas så, att de alltid »slår» exakt på samma sätt som om tjänsten i fråga hade lönegradsinplacerats enligt de för övergångsinplaceringen gällande reglerna. Samtidigt måste beaktas, att valet av ifrågavarande intervaller, i kombination med borttagandet av den omförmälda reduktionsregeln, ej får medföra en lönereglering för kyrkoherdetjänsterna i nyinrättade pastorat i form av en allmän höjning eller sänkning av lönenivån i förhållande till vad som skulle blivit fallet, därest de nya pastoraten funnits redan före prästlönereformen och tjänsterna övergångsinplacerats. De sakkunniga har så långt möjligt varit sökt avväga inplaceringssystemet så, att för kyrkoherdetjänster av olika typer i stort sett kommer att gälla den lönenivå, som för respektive typ kom till uttryck genom övergångsinplaceringen.

Vad gäller den lägsta gränsen för arealfaktorns inverkan, 301 km^2, erinrar de sakkunniga om att den 1 januari 1948 av landets då 1 362 pastorat endast 241 eller inemot 18 procent uppnådde denna areal. Beträffande de grupper av pastorat vari enligt förslaget kyrkoherdetjänsterna på grund av arealfaktorn bör placeras i 31 eller 33 lönegraden — pastorat med areal av 601 respektive 1 201 km^2, den 1 januari 1948 sammanlagt 108 eller icke fullt 8 procent — synes enligt de sakkunniga vissa spärrar i fråga om minsta folkmängdstal böra fixeras. Det förefaller nämligen icke motiverat, framhåller de sakkunniga, att arealfaktorn skall kunna föra upp en kyrkoherdetjänst mer än ett steg över den lönegrad i serien, som folkmängdsfaktorn ger.

Regeln för flerförsamlingsfaktorns avvägning — vilken av praktiska skäl bör gälla även om församlingarna utgör kyrklig samfällighet eller har gemensam kyrka — torde enligt de sakkunnigas beräkning få tillämpning

endast beträffande ett fåtal enprästpastorat. Kvaliteten på arbetsuppgifterna i dessa pastorat är enligt de sakkunnigas mening sådan, att kyrkoherdetjänsterna i pastoraten icke gärna bör hänföras till lägre lönegrad än normallönegraden. Flerförsamlingsfaktorn synes i övrigt ej vara så kvalificerande, att den bör få medverka till inplacering i högre lönegrad.

Till åskådliggörande av innebörden av nu angivna regler för lönegradsinplacering av kyrkoherdetjänsterna har de sakkunniga uppgjort följande sammanställning över fördelningen på lönegrader av samtliga kyrkoherdetjänster i territoriella pastorat i riket (oktober 1952) vid *nuvarande tjänsteorganisation* dels enligt gällande placering, dels vid tillämpning av det av de sakkunniga föreslagna inplaceringssystemet.

		Tjänster i lönegrad Ca				
		33	31	29	27	S:a
Gällande placering	Antal	188	221	747	201	1 357
	%	14	16	55	15	100
Enligt de sakkunnigas inplaceringssystem	Antal	163	244	722	228	1 357
	%	12	18	53	17	100

Regler för lönegradsinplacering av komministerstjänster

Vad gäller de *lönebestämmande faktorerna* anser de sakkunniga, att beträffande folkmängdsfaktorn och arealfaktorn i stort sett samma skäl, som anförts för valet av dessa faktorer såsom lönebestämmande för kyrkoherdetjänsterna, gör sig gällande även i fråga om komministertjänsterna. De sakkunniga föreslår därför, att *folkmängds- och arealfaktorerna* skall ingå i ett nytt system för komministertjänsternas lönedifferentiering. Vad angår flerförsamlingsfaktorn kan enligt de sakkunnigas mening den ökning av kraven i fråga om ledning och samordning av arbetet inom ett pastorat, som följer med ett större antal församlingar, icke sägas i den mån påverka den kvalitativa beskaffenheten av en komministers arbetsuppgifter, att antalet församlingar inom pastoratet bör påverka valet av lönegrad för en komministertjänst.

De nuvarande inplaceringsreglerna för komministertjänsterna är så utformade, att komministertjänst med av Kungl. Maj:t fastställt *särskilt tjänstgöringsområde* lönegradsplaceras enligt förmånligare grunder än de för övriga komministertjänster gällande. Antalet komministertjänster med särskilda tjänstgöringsområden utgör 374, varav 24 är placerade i 28 lönegraden, 75 i 27 lönegraden, 176 i 26 lönegraden och 99 i 25 lönegraden.

De sakkunniga konstaterar, att ett slopande av anordningen med särskilde tjänstgöringsområden såsom lönebestämmande faktor skulle med nuvarande inplaceringsregler medföra en avsevärd försämring av komministertjänsternas löneställning, markerad bland annat därigenom, att sam-

manlagda antalet tjänster i 25 lönegraden, den lägsta, skulle vid nuvarande tjänsteorganisation öka från 260 till 426 eller från 29 procent till 47 procent av totala antalet komministertjänster.

Såsom tidigare nämnts har de sakkunniga föreslagit, att särskilda tjänstgöringsområden framdeles skall fastställas av domkapitlet och icke, såsom nu, av Kungl. Maj:t. Därav följer automatiskt att det förhållandet, att särskilt tjänstgöringsområde finnes inrättat inom ett pastorat, i fortsättningen icke bör öva inflytande på valet av löneställning för komministrarna inom pastoratet. De sakkunniga anser emellertid, att — även om, mot vad de föreslagit, särskilda tjänstgöringsområden alltjämt skulle komma att fastställas av Kungl. Maj:t — tillräckliga skäl likväl ej föreligger för att räkna med en »tjänstgöringsområdesfaktor» såsom lönebestämmande. Härom anför de sakkunniga huvudsakligen följande.

De sakkunniga har funnit det naturligt, att lönebestämningen för komministertjänsterna — liksom i fråga om kyrkoherdetjänsterna — i princip sker uteslutande med hänsyn till arten och den kvalitativa beskaffenheten av de med tjänsten förenade arbetsuppgifterna samt till den med tjänsten följande ansvarsställningen. Ur denna synvinkel skulle det kunna vara motiverat att bereda komministrar med särskilda tjänstgöringsområden ett visst försteg i lönehänseende framför övriga komministrar inom vederbörande pastorat, under förutsättning givetvis att särskilda tjänstgöringsområden endast fastställdes i sådana fall, där — i enlighet med vad under förarbetena till prästlönereformen synes i princip ha förutsatts — arbetsuppgifterna för den för området anställde komministern kunde sägas vara klart mera kvalificerade än de göromål, som normalt ankommer på en komminister, anställd för att i allmänhet biträda kyrkoherden i dennes arbete inom pastoratet. De sakkunniga anser det emellertid kunna ifrågasättas, huruvida i normalfallet föreligger en så stor kvalitetsskillnad i fråga om arbetsuppgifter och ansvar mellan komminister med särskilt tjänstgöringsområde och annan komminister, att på denna grund en högre löneställning för den förre än för den senare kan vara motiverad. De sakkunniga vill härutinnan endast erinra, att det är kyrkoherden, som bär det slutliga ansvaret för ledningen och samordningen av verksamheten inom pastoratet i dess helhet, även om någon del av pastoratet utgör särskilt tjänstgöringsområde. Det må vidare framhållas, att de inplaceringsregler för komministertjänsterna, som de sakkunniga föreslår, bland annat innebär, att komministertjänsterna i de vidsträckta pastoraten inom norrlandsstiften — alltså inom sådana pastorat där enligt de sakkunnigas principer för pastoratsindelningen det övervägande antalet särskilda tjänstgöringsområden framdeles kommer att finnas inrättat — i relativt stor utsträckning kommer att hänföras till den högsta komministerslönegraden. Därjämte framhålles, att de sakkunniga vid sitt arbete kunnat konstatera, att de nuvarande inplaceringsreglerna icke ger ett rättvisande uttryck för komministertjänsternas kvalitativa beskaffenhet. Särskilda tjänstgöringsområden har sålunda kommit att fastställas i ett stort antal fall, där arbetsuppgifterna icke kan anses vara av sådan kvalitet, att de motiverar en förmånligare löneställning för den för området anställde komministern än för komministrar i övrigt. Fastmera har, såvitt de sakkunniga kunnat finna, sär-

skilda tjänstgöringsområden i stor utsträckning fastställts i huvudsakligt syfte att för komministerstjänsterna uppnå den fördelning på de olika lönegraderna, varmed räknades vid riksdagsbehandlingen av prästlönefrågan. De nuvarande reglerna har även medfört stora ojämnheter och inkonsekvenser. Å ena sidan kan sålunda fall påvisas, där komministerstjänst i särskilt tjänstgöringsområde placerats två lönegrader högre än övriga komministerstjänster inom pastoratet. Å andra sidan förekommer — förutom ett hundratal fall, där komminister med särskilt tjänstgöringsområde placerats i den lägsta lönegraden, Ca 25 — ett antal fall, där komminister med särskilt tjänstgöringsområde kommit att placeras i lägre lönegrad än om han varit anställd för pastoratet i dess helhet.

Vad gäller *inplaceringssystemets uppbyggnad* och *faktorernas avvägning* anser de sakkunniga önskvärt, att inplaceringsreglerna för komministerstjänsterna anpassas till inplaceringsreglerna för kyrkoherdetjänsterna på sådant sätt, att ett enhetligt system erhålles, alltså ett system som arbetar med samma lönebestämmande faktorer och där dessa är konstruerade lika för såväl kyrkoherde- som komministerstjänsterna. Om systemets uppbyggnad anför de sakkunniga bland annat följande.

Beträffande komministrarna utgår gällande inplaceringsregler i allmänhet icke från pastoratets totala folkmängd och areal (med förekommande reduktioner för särskilda tjänstgöringsområden) utan från invånarantalet per biträdande präst och arealen per präst inom pastoratet. För att ett enhetligt system skall kunna åstadkommas måste därför övergång ske antingen för kyrkoherdarna till ett system, byggt på invånare och areal per präst, eller för komministrarna till ett system, byggt på tillgodoräkning av pastoratets totala invånarantal och areal. De sakkunniga har, från sina principiella utgångspunkter, av dessa två alternativ funnit det förra icke kunna väljas.

Det andra alternativet — enligt vilket såväl kyrkoherde- som komministerstjänsternas placering skulle ske med utgångspunkt från pastoratens totala invånarantal och areal — fyller däremot fordringarna på att tjänsternas löneställning skall avvägas med utgångspunkt i arbetsuppgifternas art och kvalitativa beskaffenhet. Enligt de sakkunnigas uppfattning stiger nämligen vid ökande folkmängd arbetsuppgifternas kvalitet icke blott för kyrkoherdarna utan även för komministrarna. Motsvarande — i fråga om pastoratens svårsköttbet — gör sig gällande beträffande samtliga präster i pastorat med avsevärd ytvidd.

De sakkunniga föreslår av dessa skäl, att såsom underlag för komministerstjänsternas — liksom för kyrkoherdetjänsternas — lönegradsinplacering lägges pastoratens totala invånarantal och pastoratens totala areal.

Beträffande faktorernas avvägning anser de sakkunniga i princip, att samma intervaller bör väljas i fråga om såväl kyrkoherde- som komministerstjänsterna. Detta skulle vid en tillämpning av nu gällande lönegradsserie för sistnämnda tjänster (Ca 25, 26, 27 och 28) innebära en parallellplacering i lönegrad av kyrkoherde- och komministerstjänsterna.

De sakkunniga förordar emellertid icke ett på så sätt uppbyggt fullstän-

digt parallellsystem. De sakkunniga anser, att i samband med fastställande av nya inplaceringsregler för komministerstjänsterna antalet lönegrader i den för dessa tjänster gällande *lönegradsserien* bör minskas. Med beaktande av kvaliteten på de prästerliga arbetsuppgifterna samt övriga faktorer, som numera i allmänhet tillmätes vikt vid tjänsters lönegradsplacering enligt det statliga lönesystemet, saknas enligt de sakkunnigas mening fog för en så långt driven differentiering av lönegraderna som den för kyrkoherde- och komministerstjänsterna nu gällande.

Efter närmare övervägande av hithörande spörsmål har de sakkunniga — som icke ansett sig böra framlägga förslag om minskning av antalet lönegrader för kyrkoherdetjänsterna — kommit till den uppfattningen, att antalet lönegrader för komministerstjänsterna bör minskas till två. Med detta antal lönegrader torde ett mera rättvisande system för tjänsternas differentiering alltefter ansvarsställning och arbetsuppgifternas kvalitativa beskaffenhet kunna åstadkommas än med den nu gällande lönegradsserien.

De sakkunniga föreslår, att för lönegradsplacering av komministerstjänsterna utnyttjas 26 och 28 lönegraderna; 25 och 27 lönegraderna bör utgå ur serien. Beträffande 25 lönegraden framhåller de sakkunniga, att de förutsätter, att inga komministerstjänster inrättas i pastorat, där kyrkoherden enligt förslaget skall placeras i 27 lönegraden; något behov av 25 lönegraden för komministerstjänst skulle alltså vid parallellplacering icke komma att föreligga. Utsträckning av den reglerade befordringsgången för pastoratsadjunkter till Ce 25 och i samband därmed uppflyttning av kyrko-, kontrakts- och stiftsadjunktstjänster från Ce 24 till Ce 25 — varom 1953 års riksdag numera fattat beslut — utgör enligt de sakkunnigas uppfattning redan i och för sig motiv för att 25 lönegraden ej vidare kommer till användning för ordinarie församlingsprästtjänster. Vad angår den föreslagna lönegradsserien framhåller de sakkunniga i övrigt, att de icke funnit det motiverat att föreslå borttagande av den nuvarande högsta lönegraden, den 28, samt att 26 lönegraden för närvarande är normallönegrad för komministerstjänsterna.

Sammanfattningsvis innebär de sakkunnigas förslag till inplaceringsregler för komministerstjänster följande. Komministerstjänst i pastorat, där kyrkoherden är placerad i 33 lönegraden, hänföres till 28 lönegraden samt annan komministerstjänst till 26 lönegraden. Komministerstjänst i domkyrkopastorat — där kyrkoherden-domprosten är placerad i Ca 37 — bör hänföras till 28 lönegraden.

De föreslagna reglerna är, framhåller de sakkunniga, mekaniskt verkande i motsats till gällande system, vilket måste sägas innesluta ett skönsmässigt moment, nämligen i fråga om fastställandet och den geografiska avvägningen av de särskilda tjänstgöringsområdena. En fördel — och kanske den största — är vidare, att vid tillämpning av parallellprincipen sidoblickar icke såsom för närvarande behöver kastas på hur en ifrågasatt

utökning av tjänsteorganisationen inom ett pastorat skulle påverka lönegradsplaceringen för de olika tjänsterna inom pastoratet.

I följande tablå har angivits fördelningen på lönegrader av samtliga komministerstjänster i territoriella pastorat i riket (oktober 1952) vid *nuvarande tjänsteorganisation* vid tillämpning av dels nu gällande inplaceringssystem, dels fullständig parallellitet, dels det av de sakkunniga föreslagna systemet.

		Tjänster i lönegrad Ca				
		28	27	26	25	S:a
Gällande placering	Antal	131	191	319	260	901
	%	15	21	35	29	100
Placering vid fullständigt parallellsystem	Antal	334	249	306	12	901
	%	37	28	34	1	100
Placering enligt de sakkunnigas förslag	Antal	340	0	561	0	901
	%	38	0	62	0	100

I anslutning härtill framhåller de sakkunniga i huvudsak följande.

Nu gällande fördelning på 27, 29, 31 och 33 lönegraderna av kyrkoherdarna bygger väsentligen på tidigare gällande löneställningar, under det att komministerstjänsterna fördelats på 25, 26, 27 och 28 lönegraderna efter ett helt nytt system. Detta förhållande synes ha medfört icke oväsentliga rubbningar i tidigare gällande lönerelationer, såväl inom komministersgruppen som kyrkoherdar och komministrar emellan. Tidigare rådde större parallellitet mellan löneställningen för kyrkoherdar och komministrar inom de olika pastoraten än vad som för närvarande är fallet. Förskjutningen synes ha gått i den riktningen, att löneställningen för komministrarna relativt nedpressats. På grund härav samt av det förhållandevis större antalet komministrar i de till folkmängd och areal större pastoraten, med högt placerade kyrkoherdar, än i de mindre pastoraten, med lågt placerade kyrkoherdar, måste helt naturligt en sakligt motiverad övergång till ett parallellplaceringssystem medföra en ökning av antalet komministerstjänster i det högsta löneläget. Denna reglering innebär emellertid i sak endast en återanpassning mot den lönerelation mellan kyrkoherde- och komministerstjänsterna, som gällde före prästlönereformens ikraftträdande. Framhållas må slutligen att ett bibehållande av 27 lönegraden för komministrarna vid ett parallellsystem skulle medföra uppflyttning av tjänster från 26 till 27 lönegraden. Antalet tjänster i 28 lönegraden skulle däremot bli oförändrat.

Provinplacering

Den ändring i proportionen mellan antalet befattningshavare i de olika tjänstekategorierna, som en organisation enligt det i det föregående omnämnda utkastet till ny indelning och organisation innebär, samt den nuvarande och den nya fördelningen av tjänsterna, pastoraten i Stockholms stad ej inräknade, på lönegrader framgår av följande sammanställning.

Tjänst	Kyrkoherdar Ca					Komministrar Ca					Kyrko-adjunkter	Samtliga tjänster
Lönegrad	33	31	29	27	Summa	28	27	26	25	Summa	Ce 24	Summa
Nuvarande	169	221	747	201	1 338	99	181	315	260	855	348	2 541
Utkastet	162	272	689	22	1 145	298	—	550	—	848	547	2 540

Beträffande kyrkoherdetjänsterna erinrar de sakkunniga om att enligt utkastet pastoratens storlek genomsnittligt ökats, vilket med de sakkunnigas inplaceringsregler medför högre lönegradsplaceringar. Vad angår komministertjänsterna framhålles, att enligt utkastet dels ett relativt stort antal kyrkoherdetjänster ombildats till komministerstjänster, dels ett likaledes stort antal komministerstjänster ersatts med kyrkoadjunktstjänster.

Lönegradsinplaceringens genomförande

De sakkunniga föreslår, att vid *ikraftträdandet* av de nya inplaceringsreglerna samtliga kyrkoherde- och komministerstjänster inplaceras i lönegrad enligt de nya reglerna, oavsett om tjänsterna beröres av indelnings- och organisationsändringen eller ej. För ett sådant förfarande talar främst det förhållandet, att de sakkunnigas inplaceringsregler på väsentliga punkter avviker från de normer som i detta avseende tillämpats vid det nuvarande prästlönesystemets genomförande.

De sakkunniga erinrar vidare om att vid behandlingen av prästlönefrågan vid 1949 och 1951 års riksdagar spörsmålet om *framtida ändringar av lönegradsplaceringen* lämnades öppet. De sakkunniga framlägger nu förslag till föreskrifter, som närmare reglerar när lönegradsplaceringen för en tjänst skall ändras på grund av omreglering av vederbörande pastorat, ändrat folkmängdstal inom pastoratet o. s. v. De avsedda föreskrifterna bör, framhåller de sakkunniga, dels vara mekaniskt verkande, dels utformas så, att garantier skapas för att icke rent tillfälliga förändringar, exempelvis av ett pastorats invånarantal, medför höjd eller sänkt lönegradsplacering för tjänsterna inom pastoratet. De sakkunniga föreslår, att ifrågavarande föreskrifter ges huvudsakligen följande innehåll.

I samband med den allmänna omregleringen av pastoratsindelningen fastställer Kungl. Maj:t för varje pastorat en *personalförteckning*, upptagande i pastoratet inrättade ordinarie och extra ordinarie tjänster, med angivande av lönegradsplacering för dessa. Rörande gemensam kyrkoadjunktstjänst göres anteckning i vederbörande personalförteckningar. I personalförteckningen bör angivas *tjänsternas* lönegradsplacering, även i sådana fall då vederbörande tjänstinnehavare jämlikt 15 § 5 mom. Pr personligen är bibehållen vid högre lönegradsplacering.

Ny personalförteckning fastställes vid omreglering av pastoratet genom sammanläggning eller delning eller genom sådan ändring av församlingsindelningen inom pastoratet, att den medför ändring i de för lönesättningen

gällande grunderna. Prövningen av tjänsternas lönegradsplacering sker härvid, i fråga om folkmängdsfaktorn, med utgångspunkt i folkmängdssiffran vid närmast föregående årsskifte.

Ny personalförteckning fastställes vidare, då — efter den tidpunkt ny personalförteckning senast fastställdes — vid vart och ett av fem på varandra följande kalenderårsskiften pastoratets invånarantal i enlighet med gällande placeringsregler givit utslag för högre eller lägre lönegradsplacering för kyrkoherdetjänsten eller för såväl kyrkoherdetjänsten som komministerstjänsterna. Förslag till ny personalförteckning ingives till Kungl. Maj:t av vederbörande domkapitel senast under det andra därpå följande kvartalet; ny personalförteckning fastställes att gälla fr. o m. det därpå följande kalenderårsskiftet.

Ändring av tjänsteorganisationen inom ett pastorat (inrättande eller indragning av komministers- eller kyrkoadjunktstjänst) föranleder icke fastställande av ny personalförteckning, endast ändring i gällande förteckning. Ny komministerstjänst lönegradsplaceras i sådant fall med utgångspunkt i den enligt gällande personalförteckning fastställda placeringen för kyrkoherdetjänsten i pastoratet, även om pastoratets folkmängdstal vid tidpunkten för tjänstens inrättande i och för sig skulle enligt de allmänna inplaceringsreglerna medföra högre eller lägre placering.

I förevarande sammanhang behandlar de sakkunniga slutligen *stadgandet i 46 § sista stycket Pr,* att »präst är pliktig att underkasta sig särskilda — av Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade — bestämmelser angående avlöningsförmåner vid sådan förflyttning från högre till lägre ordinarie församlingsprästerlig tjänst, som sker i följd av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten».

Om tillkomsten av detta stadgande har de sakkunniga lämnat en uttömmande redogörelse i betänkandet s. 170—172. Här må endast återges vad sammansatta stats- och första lagutskottet i förevarande fråga anförde i sitt av riksdagen på denna punkt godkända utlåtande 1951: 2 (s. 75 f.) i anledning av propositionen 1951: 156.

I propositionen har föreslagits, att präst, som vid genomförandet av den förutsatta allmänna omregleringen av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen blir förflyttad till tjänst i lägre lönegrad, skall vara pliktig att vidkännas motsvarande sänkning i avlöningen; dock skall prästen vara tillförsäkrad att icke genom förflyttningen komma i oförmånligare läge, än om han redan vid löneregleringens ikraftträdande skulle ha blivit inplacerad i den lägre lönegraden.

Utskottet har vid sitt ställningstagande till detta spörsmål icke kunnat undgå att beakta, att den föreslagna skyldigheten att vidkännas löneminskning kan komma att för den enskilde prästen framstå som en hårdhet. Det torde kunna förutses, att en icke obetydlig tidrymd kan komma att förflyta mellan löneregleringens ikraftträdande och tidpunkten för genomförandet av ändringarna i pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen. Prästen skulle sålunda komma att drabbas av löneminskningen först sedan han kanske under en följd av år uppburit den högre lönen och inrättat sig därefter. Det bör än vidare framhållas, att — därest den föreslagna skyldigheten att vidkännas löneminskning skulle in-

föras — följdriktigheten kräver, att prästen vid förflyttning i nu avsedda fall till lägre tjänst även får underkasta sig motsvarande minskning av sitt tjänstepensionsunderlag. En skyldighet att underkasta sig bestämmelser om minskning i sådant hänseende föreligger redan enligt 22 § i det föreslagna tjänstepensionsreglementet för präster, vilken bestämmelse utformats efter förebild av de för statstjänstemännen gällande reglerna.

Å andra sidan kan icke förbises, att genomförandet av löne- och pensionsreformen före omregleringen av pastoraten och den prästerliga församlingsorganisationen kan komma att medföra större utgifter för det allmänna än om den motsatta ordningen mellan reformerna blivit tillämpad. I närvarande stund saknas emellertid säkra hållpunkter för bedömande av vilka kostnadsökningar som kan uppkomma till följd härav.

Utskottet — som finner det rent principiellt mindre tillfredsställande, om prästerna i förevarande hänseende skulle blivit satta i en sämre ställning än statstjänstemän — har vid dessa förhållanden stannat vid att förorda, att spörsmålet om skyldighet för präst att i nu avsedda fall vidkännas minskning i lön och pension ytterligare överväges i samband med det fortsatta arbetet å översynen av pastoratsindelningen. Därvid bör särskilt beaktas, att skyldigheten — om den införes — icke blir så utformad att den medför obilliga konsekvenser. För att möjliggöra en fri prövning av frågan bör, i avbidan på utfallet av dessa överväganden, i prästlönereglementet stadgas, att präst skall vara pliktig att, i den mån Kungl. Maj:t och riksdagen så beslutar, vidkännas den minskning i sin lön, som kan bliva en följd av att prästen i samband med en allmän omreglering av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen förflyttas till tjänst i lägre lönegrad.

De sakkunniga — av vilka vid den remissbehandling, som föregick propositionen 1951: 156, endast en minoritet förordade införande i Pr av ett stadgande av ifrågavarande innehåll — föreslår nu att det i 46 § sista stycket Pr stadgade villkoret icke effektueras. Av vad de sakkunniga anför till stöd härför inhämtas i huvudsak följande.

Frågan om skyldighet för präst att vidkännas minskning i lön och pension vid förflyttning från högre till lägre tjänst i anslutning till den allmänna regleringen av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen kommer i ett delvis nytt, mera svårbedömt läge, om de sakkunnigas förslag till nya regler för lönegradsinplaceringen för kyrkoherde- och komministerstjänster antages av statsmakterna. Präst i ett till indelning och organisation oförändrat pastorat kan givetvis ej enligt 46 § Pr få vidkännas löneminskning på grund av att hans tjänst enligt de nya inplaceringsreglerna nedflyttas i lönegrad; här är det ej fråga om förflyttning i följd av indelnings- och organisationsändring. Förflyttning i löneteknisk bemärkelse föreligger däremot såväl vid förflyttning till tjänst i annat pastorat som då indelningen eller organisationen av det egna pastoratet förändras på ett sådant sätt, att vederbörande tjänst — med eller utan förändring av stationeringsorten — enligt gällande regler kommer att tillhöra annan lönegrad. Därest ifrågavarande villkor i Pr effektueras och prästen förflyttas till lägre tjänst, uppkommer då fråga efter vilka regler jämförelsen mellan den innehavda tjänstens (högre) och den nya tjänstens (lägre) lönegrad skall företagas. Man har i ett sådant fall att välja mellan olika alternativ för bestäm-

mande av de olika lönegraderna: a) nu gällande regler för både den innehavda och den nya tjänsten (i fråga om kyrkoherdetjänst måste det därvid för den nya tjänsten bli ett nytt, fiktivt bestämmande av reglerad lön enligt 1910 års lag jämte korrigering av denna för att jämförelsen överhuvudtaget skall kunna göras); b) nu gällande regler för den innehavda tjänsten och de nya reglerna för den nya tjänsten; c) de nya reglerna för både den innehavda och den nya tjänsten. Valet mellan dessa alternativ skulle såvitt de sakkunniga förstår, bli svårt. Enligt de sakkunnigas mening är det omöjligt att uppställa någon för alla fall rättvis regel för det viktiga val mellan nyssnämnda alternativ, som måste träffas, därest ifrågavarande villkor i Pr skulle effektueras.

Det ställer sig givetvis synnerligen svårt att, innan den definitiva indelningen och organisationen är fastställd, med någon större säkerhet beräkna de kostnadsökningar, som kan uppkomma, därest den ifrågasatta skyldigheten att vidkännas löneminskning ej skulle genomföras. Vad nyss anförts beträffande valet av jämförelsegrunder för lönegrad i innehavd tjänst och ny tjänst försvårar ytterligare beräkningarna. Från, såsom de sakkunniga uttryckligen anger, »förhållandevis lösliga utgångspunkter» skulle de ifrågavarande kostnadsökningarna, inberäknat rörligt tillägg, kunna för lön och pension uppskattas till högst 145 000 kronor för år. Denna kostnad, som de sakkunniga finner förhållandevis ringa, kommer att successivt minskas till följd av befordran till högre tjänst, avgång med pension, dödsfall m. m.

I anslutning härtill föreslår de sakkunniga avslutningsvis att, därest det ifrågavarande villkoret i Pr icke genomföres, ej heller det i vissa tjänstinnehavares fullmakter intagna förbehållet enligt Kungl. Maj:ts cirkulär den 11 november 1949 nr 572 sättes i kraft. Cirkuläret synes i enlighet härmed snarast böra upphävas.

YTTRANDEN.

De sakkunnigas förslag beträffande lönegradsinplacering av kyrkoherdar och komministrar har av de flesta remissinstanserna lämnats utan erinran eller ej gjorts till föremål för särskilda uttalanden. I det följande redogöres för det huvudsakliga innehållet i de remissutlåtanden, vari förslaget i förevarande del närmare behandlats.

Domkapitlet i Göteborg: Domkapitlet ifrågasätter riktigheten av att tillämpa samma normer för lönegradsinplacering i det prästerliga som i det statliga lönesystemet. Det väsentliga i det prästerliga arbetet, predikan och själavård, är kvalitativt sett lika krävande för alla präster. De sakkunnigas övervägande ger också vid handen, att det i fråga om de till olika tjänster hörande arbetsuppgifterna är ytterligt svårt att uppdraga någon gräns mellan vad som bör anses vara kvalitativt eller kvantitativt mest krävande. Även kvantitativt sett är det folkmängden, arealen och flerförsamlingsfaktorn, som bör bli avgörande för lönesättningen. Beträffande kyrkoherdetjänsterna kan domkapitlet därför i huvudsak tillstyrka de av de sakkunniga föreslagna lönegradsplaceringarna. Dock vill domkapitlet, i motsats till vad de sakkunniga anfört, såsom sin mening uttala, att vid lönesätt-

ningen hänsyn jämväl bör tagas till den fysiska och psykiska påfrestning, som en tjänst kan medföra, samt till med tjänsten förenad duplikationsskyldighet. Beträffande komministerstjänsternas lönegradsinplacering synes det riktiga vara ett genomfört parallellsystem mellan kyrkoherde- och komministerstjänsterna i samma pastorat. Med de betydligt försämrade befordringsmöjligheter, som den föreslagna nya organisationen skulle medföra för prästernas vidkommande, därest den genomfördes, skulle komministerstjänsterna för ett mycket stort antal präster i framtiden sannolikt komma att bli sluttjänster. Med hänsyn härtill samt från allmän rättvisesynpunkt föreslår domkapitlet den ändringen i de sakkunnigas förslag, att i pastorat, där kyrkoherden är placerad i 31 lönegraden, komminister skall vara placerad i 27 lönegraden.

Domkapitlet i Visby: Avsevärd åtskillnad mellan olika kyrkoherdetjänster i fråga om tjänstegöromålens kvalitet kan icke härledas och i varje fall icke med hänvisning till skillnad beträffande folkmängdstalet. Skillnad beträffande folkmängdstalet synes uteslutande böra konstituera skillnad i fråga om arbetsgöromålens kvantitet, vilken skillnad bör tillmätas sin betydelse vid organisationens utformande vad gäller antalet tjänster. Det finnes skäl att vid utformningen av grunderna för inplacering av kyrkoherdetjänst i lönegrad tillämpa generositet, eftersom kyrkoherdarna icke uppnått den paritet i lönehänseende med läroverkslärarna, som ursprungligen varit avsedd. Nyregleringen kommer att medföra en avsevärd försämring av befordringsutsikterna för det obefordrade prästerskapet. En lättnad skulle vara om flera kyrkoherdetjänster kunde placeras i 31 lönegraden.

Domkapitlet och stiftsnämnden i Linköping: Sedan den prästerliga löneregleringen genomförts, har läroverksadjunkterna uppflyttats i 27 och 29 lönegraderna. Det synes rimligt, att komministrarna nu placeras i samma lönegrader.

Länsstyrelsen i Värmlands län: Minskning bör ske av antalet lönegrader även för kyrkoherdarna, förslagsvis till 29, 31 och 33 lönegraderna.

Kammarkollegiet: Det lärer knappast vara något att erinra emot att den princip, enligt vilken arbetsuppgifternas kvalitet och med tjänsten förenat ansvar skall vara lönebestämmande, vinner tillämpning i avseende å *kyrkoherdetjänsterna*. I realiteten synes denna princip, såsom densamma ansetts böra tillämpas beträffande ifrågavarande tjänster, icke leda till väsentligt annat resultat, såvitt angår lönebestämmande faktorer, än stadgandena i 1910 års löneregleringslag, vilka stadganden blivit grundläggande för kyrkoherdarnas nuvarande lönereglering.

Kollegiet har i annat sammanhang framhållit intresset av att de särskilda tjänstgöringsområdena bibehålles. Ansvaret för pastoralvården inom ett sådant område bör i första hand åvila den för området anställde biträdande prästen. Detta innebär ett minskat ansvar för kyrkoherden, låt vara att denne bör ha en viss allmän uppsikt över pastoralvården även inom sådant område. På grund av detta minskade ansvar synes, även enligt de principer de sakkunniga förordat i fråga om lönesättningen, folkmängden i särskilt tjänstgöringsområde icke böra beaktas vid bestämmande av lönegraden för kyrkoherde. Det lärer knappast vara anledning att härvidlag — såsom nu sker — göra undantag i viss utsträckning för särskilda tjänstgöringsområden inom Härnösands och Luleå stift.

Därest i enlighet med kollegiets förslag vid lönegradsinplaceringen av kyrkoherdetjänsterna hänsyn icke tages till invånarantalet i särskilda tjänstgöringsområden, torde åtskilliga kyrkoherdetjänster komma att placeras i något lägre lönegrad än de sakkunniga förutsatt. Detta torde i och för sig knappast kunna anses vara oskäligt. De sakkunnigas förslag innebär nämligen en allmän, icke så obetydlig höjning av kyrkoherdelönerna, då av de nuvarande 1 338 kyrkoherdetjänsterna — sådana tjänster i Stockholm ej medräknade — 13 procent är placerade i 33 lönegraden, 17 procent i 31 lönegraden, 55 procent i 29 lönegraden och 15 procent i 27 lönegraden, medan enligt de sakkunnigas förslag av de i utkastet upptagna 1 145 kyrkoherdetjänsterna skulle placeras 14 procent i 33 lönegraden, 24 procent i 31 lönegraden, 60 procent i 29 lönegraden samt 2 procent i 27 lönegraden. Skulle det emellertid visa sig, att frånräknandet av invånarantalet i de särskilda tjänstgöringsområdena skulle med tillämpning i övrigt av de sakkunnigas regler medföra en påtaglig försämring av kyrkoherdarnas nuvarande löneställning, torde detta kunna förekommas genom viss jämkning i den av de sakkunniga föreslagna relationen mellan lönegrader och folkmängdstal. I övrigt finner kollegiet icke något att erinra mot de regler, de sakkunniga förordat rörande lönegradernas bestämmande i relation till vissa angivna folkmängdstal, arealer och antal församlingar i pastoratet.

Kollegiet — som i annat sammanhang givit uttryck åt uppfattningen, att nuvarande system med särskilda, av Kungl. Maj:t fastställda tjänstgöringsområden bör bibehållas — kan icke biträda de sakkunnigas förslag, att förefintligheten av sådana områden icke skulle tillmätas betydelse, såvitt angår *komministrarnas* löner. Kollegiet anser fastmer, att komminister med särskilt tjänstgöringsområde bör — såsom för närvarande — med hänsyn till dennes mera självständiga och ansvarsfulla ställning beredas en relativt förmånlig lön. Å andra sidan bör förefintligheten av dylikt område kunna få betydelse i sänkande riktning beträffande lönerna för övriga komministrar i pastoratet.

Resultatet av de sakkunnigas förslag skulle bli en betydande allmän höjning av komministrarnas nuvarande löner. Kollegiet kan icke finna, att tillräckliga skäl härför förebragts. Vad angår antalet lönegrader för komministrarna, vilket antal sålunda enligt de sakkunnigas förslag skulle nedbringas från fyra till två, finner kollegiet motiverat, att lönegraden 25 utgår. Däremot synes det kollegiet vara anledning att bibehålla 27 lönegraden, särskilt därest nuvarande system med särskilda tjänstgöringsområden för vissa komministrar bibehålles.

Kollegiet föreslår beträffande *komminister med särskilt tjänstgöringsområde,* att denne, därest områdets invånarantal ej är alltför obetydligt, placeras i 27 lönegraden. För område, vars invånarantal understiger förslagsvis 1 000, synes en placering i 26 lönegraden vara tillfyllest. Då invånarantalet i tjänstgöringsområdet är anmärkningsvärt högt, förslagsvis överstiger 3 000, lärer en placering i 28 lönegraden kunna vara motiverad.

Därest man skulle tillämpa nu angivna princip i avseende å komministrarna i de särskilda tjänstgöringsområden, som fastställdes av Kungl. Maj:t genom beslut den 20 september 1951, skulle av sagda komministrar — med bortseende från komministrarna i 13 tjänstgöringsområden, beträffande vilka områden kollegiet ej har tillgänglig uppgift om invånarantalet — 152 placeras i lönegrad 26, 183 i lönegrad 27 och 28 i lönegrad 28. Emellertid måste givetvis nya särskilda tjänstgöringsområden fastställas efter genom-

förandet av ifrågavarande pastoratsreglering. Även om därvid med hänsyn till pastoratssammanslagningarna någon utökning av antalet särskilda tjänstgöringsområden må vara motiverad, synes önskligt, att denna ökning ej blir för betydande.

Vidkommande lönegraderna för *övriga komministrar* lärer en arbetsfördelning mellan de biträdande prästerna i ett flerprästpastorat kunna företagas efter uppgifternas kvalitativa natur. En sådan arbetsfördelning skulle, därest såsom biträdande präster är anställda flera komministrar, kunna utgöra skäl för att placera dessa i skilda lönegrader. Exempelvis skulle, om tre komministrar är anställda i pastorat med kyrkoherde i 33 lönegraden, dessa kunna hänföras till respektive 28, 27 och 26 lönegraderna. En differentierad löneställning i avseende å komministerstjänsterna i samma pastorat torde även erbjuda vissa andra fördelar. Med tillämpning av angivna princip skulle antalet komministrar i 28 lönegraden kunna väsentligt nedbringas.

Kollegiet är medvetet om att med tillämpningen av angivna princip kan anses vara förbunden viss olägenhet därutinnan, att det — därest exempelvis en komministerstjänst i 28 lönegraden blir ledig och innehavaren av komministerstjänst i lägre lönegrad inom samma pastorat erhåller den ledigblivna befattningen — kan bli erforderligt med upprepade prästval i pastoratet. Detta skulle visserligen kunna förekommas genom att antingen helt allmänt ledigförklara en komministerstjänst i pastoratet utan angivande av lönegrad och låta domkapitlet bestämma, i vilka lönegrader respektive komministrar skall placeras, eller låta övriga komministrar i pastoratet i succession uppflyttas till komministertjänst i närmast högre lönegrad och placera den nyvalde komministern på tjänsten i lägsta lönegraden. Intetdera av nämnda båda alternativ synes emellertid kunna förordas. Måhända annan lösning av spörsmålet är möjlig. Även om det emellertid skulle visa sig vara ofrånkomligt med upprepade prästval, synes fördelen av berörda differentiering i löneställningen för komministrarna likväl överväga olägenheten av upprepad tillsättningsprocedur.

Därest emellertid angivna princip skulle befinnas icke kunna godtagas, synes en reducering av antalet komministrar i 28 lönegraden kunna ske på sådant sätt, att endast komministrar i de största pastoraten, förslagsvis komministrar i pastorat med ett invånarantal av 15 000 eller högre, placeras i denna lönegrad. Övriga komministrar i pastorat, där kyrkoherden är placerad i 33 lönegraden, skulle då lämpligen kunna hänföras till 27 lönegraden. I pastorat, där kyrkoherden är domprost, synes emellertid komministrarna böra placeras i 28 lönegraden.

I överensstämmelse med de sakkunnigas förslag synes komministrar i pastorat, där kyrkoherden är placerad i lägre än 33 lönegraden, böra hänföras till 26 lönegraden.

Vad de sakkunniga föreslagit rörande *framtida ändringar av lönegradsinplaceringen* föranleder icke någon erinran från kollegiets sida.

Icke heller finner kollegiet något att erinra mot förslaget att präst *vid förflyttning* till lägre tjänst skall bibehållas vid *oförändrad löneställning*.

Riksräkenskapsverket: De föreslagna automatiskt verkande inplaceringsreglerna synes riksräkenskapsverket innebära en avsevärd förenkling i förhållande till de hittills tillämpade grunderna för lönegradsplacering av kyrkoherde- och komministerstjänster. Med hänsyn härtill och då en tillämpning av de föreslagna inplaceringsreglerna i samband med den före-

slagna pastoratsindelningen och organisationen icke beräknas medföra någon ökning av de nuvarande lönekostnaderna, har riksräkenskapsverket intet att erinra mot de sakkunnigas förslag härutinnan.

De sakkunnigas förslag, att det i 46 § sista stycket Pr stadgade villkoret ej effektueras, finner sig riksräkenskapsverket på av de sakkunniga anförda skäl böra tillstyrka.

Statskontoret: Ämbetsverkets förslag om skärpning av kraven beträffande vissa folkmängdstal för inrättande av pastorat och ökning av prästorganisationen, påkallar skärpning även av de folkmängdstal, som reglerar lönegradsplaceringen för kyrkoherdar — och därmed även för komministrarna. Sålunda föreslår statskontoret att övre folkmängdsgränsen för inplacering i 29 lönegraden höjes från 4 500 till 5 000 och att folkmängdsintervallen för inplacering i 31 lönegraden fastställes till 5 001—11 000 i stället för 4 501—10 000.

Vidkommande spörsmålet om skyldighet för präst att vidkännas minskning i lön och pension på grund av förflyttning från högre till lägre ordinarie tjänst har de sakkunniga onekligen anfört vissa skäl för att icke genomföra den löneminskning, till vilken 46 § Pr kan ge anledning. Under erinran om vad statskontoret tidigare anfört i denna fråga, kan ämbetsverket dock icke biträda de sakkunnigas uppfattning. Enligt ämbetsverkets förmenande bör Kungl. Maj:t förbehålla sig rätt att i samband med omorganisationen pröva, om och i vilken utsträckning stadgandet skall tillämpas.

Statens lönenämnd: Lönenämnden har i och för sig icke funnit anledning till erinran mot de av de sakkunniga föreslagna inplaceringsreglerna. Lönenämnden måste emellertid finna det icke tillfredsställande, att en tillämpning av reglerna i fråga om komministerstjänsterna medför en klar höjning av den lönenivå, som fr. o. m. prästlöneregleringens ikraftträdande den 1 januari 1952 gäller för dessa tjänster. Såvitt lönenämnden kunnat finna kan emellertid en sådan lönejustering svårligen undvikas vid en, enligt nämndens mening sakligt motiverad, övergång till ett parallellplaceringssystem för kyrkoherde- och komministerstjänsterna. Med hänsyn härtill vill lönenämnden icke motsätta sig att de föreslagna reglerna lägges till grund för lönegradsinplaceringen av hithörande tjänster.

Vad de sakkunniga föreslagit rörande lönegradsinplaceringens genomförande anser sig lönenämnden kunna godtaga.

Allmänna svenska prästföreningen: Föreningen har intet att erinra mot de sakkunnigas förslag beträffande inplaceringsgrunderna för de ordinarie församlingsprästerliga befattningarna men vill framhålla, att anpassning av lönerna till parallellitet med läroverkslärarlönerna för prästerskapet kvarstår såsom en aktuell löneangelägenhet.

Kostnadsberäkningar

Som ett konkret underlag för beräkning av kostnaderna för en pastoratsindelning och församlingsprästerlig organisation i enlighet med de i betänkandet föreslagna riktlinjerna har de sakkunniga använt det av dem uppgjorda utkastet till ny indelning och organisation, vilket avser hela riket med undantag av Stockholms stad. De ojämförligt största utgifterna för

den församlingsprästerliga verksamheten utgöres av *lön* åt prästerna. Antalet präster enligt utkastet är praktiskt taget detsamma som för närvarande. Skillnaden mellan lönekostnaderna nu och lönekostnaderna enligt utkastet blir därför beroende dels på de av de sakkunniga föreslagna nya inplaceringsreglernas tillämpning, dels på den ändrade proportion mellan antalet befattningshavare i de tre olika tjänstekategorierna, som en organisation enligt utkastet innebär.

I de sakkunnigas beräkningar har såsom ett genomsnitt lönen för varje tjänstinnehavare beräknats efter ortsgrupp 3 och näst högsta löneklassen i vederbörande lönegrad. Kostnaderna för domprostarnas avlöning blir oförändrade och har ej medräknats.

Därest de nya inplaceringsreglerna skulle tillämpas med den nuvarande indelningen och organisationen, skulle enligt de sakkunnigas beräkningar därigenom uppkomma en årlig merkostnad av omkring 300 000 kronor, rörligt tillägg inräknat. Denna merkostnad hänför sig helt till komministerslönerna.

För den ändring i proportionen mellan antalet befattningshavare i de olika tjänstekategorierna, som en organisation enligt utkastet innebär, och den nuvarande och den nya fördelningen av tjänsterna på lönegrader har i ett tidigare sammanhang redogjorts.

Skillnaden i de årliga lönekostnaderna framgår av följande av de sakkunniga uppgjorda sammanställning.

	Nuvarande		Utkastet	
	Grundlön+rörligt tillägg	Summa	Grundlön+rörligt tillägg	Summa
Kyrkoherdar	18 580 000 + 9 670 000	28 250 000	16 200 000 + 8 430 000	24 630 000
Komministrar	10 150 000 + 5 280 000	15 430 000	10 360 000 + 5 390 000	15 750 000
Kyrkoadjunkter	3 670 000 + 1 910 000	5 580 000	5 780 000 + 3 010 000	8 790 000
	32 400 000 + 16 860 000	49 260 000	32 340 000 + 16 830 000	49 170 000

Minskningen av antalet kyrkoherder och ökningen i stället av antalet kyrkoadjunkter neutraliserar sålunda helt merkostnaden på grund av de nya inplaceringsreglerna. Totalt innebär utkastet en årlig besparing av ungefär 90 000 kronor. De sakkunniga anmärker, att ökningen av kostnaderna för lön åt det i det närmaste oförändrade antalet komministrar beror icke blott på tillämpningen av de nya inplaceringsreglerna utan delvis även på en omflyttning av komministerstjänster från mindre till större pastorat med därav under alla förhållanden följande högre lönegradsinplaceringar.

De sakkunniga framhåller, att vid en indelning och organisation enligt utkastet kommer under en övergångsperiod lönekostnaderna att uppgå till ett något högre totalbelopp än nyss angivits. De sakkunniga förutsätter nämligen, såsom i ett föregående sammanhang framhållits, att präst, som

i samband med den allmänna pastoratsregleringen förflyttas till lägre tjänst, ej nedflyttas i den lägre lönegraden utan bibehålles vid dittillsvarande löneställning. Merkostnaderna härför har de sakkunniga, som förut påpekats, uppskattat till högst 145 000 kronor för år. Ytterligare merkostnader följer av regeln att präst, som vid den allmänna pastoratsregleringen ej förflyttas men vars tjänst enligt de nya reglerna för lönegradsinplaceringen nedflyttas i lönegrad, personligen skall åtnjuta lön enligt den dittillsvarande, högre lönegraden. Jämväl dessa merkostnader torde, enligt de sakkunniga, kunna antagas bli förhållandevis ringa.

Kostnaderna för *andra avlöningsförmåner* än lön (vikariatsersättning, reseersättning, sjukvård o. dyl.) torde, enligt de sakkunniga, icke komma att undergå några ändringar av större betydelse vid genomförandet av en indelning och organisation i enlighet med utkastet, då antalet befattningshavare blir praktiskt taget oförändrat. Såvitt gäller kostnaderna för reseersättning, den näst lönekostnaderna största utgiftsposten, torde visserligen på grund av omfördelningen av de prästerliga arbetskrafterna antalet resekilometer för församlingsprästerna komma att öka på mellersta och södra Sveriges landsbygd men minska i landets nordliga delar. De sakkunniga anser emellertid, att dessa förskjutningar från kostnadssynpunkt knappast torde få någon betydelse.

YTTRANDEN.

Domkapitlet i Uppsala: De sakkunniga räknar med en besparing å 90 000 kronor enligt förslaget. Så synes bliva fallet, om hänsyn tages endast till lönebeloppen för prästerskapet. Emellertid förekommer även andra utgiftsposter, som synbarligen i högre grad än hittills kommer att framträda efter genomförandet av förslaget, såsom de sakkunniga tänkt sig detsamma. På goda grunder har domkapitlet anledning förmoda, att exempelvis reseersättningarna kommer att stiga avsevärt och långt utöver den beräknade, i detta sammanhang ringa besparingen. För år 1951 beviljade Kungl. Maj:t i tillfälligt reseanslag 335 937 kronor. Vissa stora pastorat i Norrland är avsedda att delas men sammanslagning till större pastorat kommer att i stor utsträckning äga rum i mellersta och södra delen av landet. Båda dessa åtgärder föranleder säkerligen, att ifrågavarande prästers tjänsteresor kommer att öka i omfattning. De sakkunniga har också tänkt sig centralisering av pastorsexpeditionen. Även denna åtgärd, mot vilken åtskilliga invändningar från saklig synpunkt kan göras, kan i vissa fall föranleda reseersättning förutom de avsevärda kostnaderna för lokaler och arkiv. Åtskilliga prästgårdar kommer att upphöra såsom tjänstebostad, varigenom den författningsenliga hyran försvinner. Det kan visserligen tänkas, att prästgårdarna kan uthyras till annan. Emellertid kan man icke beräkna att få in samma hyresbelopp, enär spekulanter på bostäder av denna storleksordning som regel saknas på landsbygden. Förutsättes härjämte, att prästerskapet skall i förekommande fall anskaffa och få tillstånd att debitera tjänsteresor med egen bil, lärer den nya organisationen bli avsevärt dyrare än den nuvarande. Med dessa påpekanden vill domkapitlet endast framhålla, att besparingssynpunkten icke kan beräknas ha någon betydelse vid bedömandet av omorganisationsspörsmålet.

Stiftsnämnden i Linköping: De av de sakkunniga redovisade kostnadsberäkningarna kommer enligt stiftsnämndens mening icke att hålla i praktiken. Enligt stiftsnämndens förmenande är det otänkbart att det förslag till pastoratsindelning som de sakkunniga framlagt skall kunna fastställas utan avsevärda förbättringar. Vidare torde reseersättningarna komma att uppgå till högst betydande belopp utöver de nu utgående. Men särskilt indirekt kommer förslaget att föranleda icke obetydliga kostnadsökningar eller minskade inkomster för pastoraten. Av de senare kan nämnas minskade hyresinkomster, då komministrarna skall betala lägre hyra än kyrkoherdarna gjort för samma bostad. Bränslekostnadsersättningarna kommer å andra sidan att stiga, om en förutvarande kyrkoherdebostad i stället blir komministersbostad.

Stiftsnämnden i Karlstad har påpekat, att de sakkunniga icke verkställt någon utredning, som utvisar de ekonomiska konsekvenserna för kyrkofondens vidkommande av ett genomförande av den föreslagna indelningsreformen.

Landsarkivarien i Göteborg: De sakkunniga synes icke ha gjort någon uppskattning av de vid en indelningsreform uppkommande kostnaderna för arkivfrågornas lösning. Dessa kostnader kommer att uppgå till icke obetydliga belopp.

Statskontoret: Det synes vara av ett visst intresse att utröna, i vad mån en ändrad pastoratsindelning och prästerlig organisation påverkar kyrkofondens ekonomi d. v. s. tillskotten och den i förhållande till utgifternas storlek bestämda allmänna kyrkoavgiften. Därest vissa pastorat upphör och andra pastorat göres i motsvarande grad större, medför detta, att de minst bärkraftiga pastoraten d. v. s. de, som erhållit de relativt sett största tillskotten, försvinner, och att de pastorat, som erhållit ökat invånarantal, får sin skattekraft förbättrad. Å andra sidan medför ett höjt invånarantal även ett ökat antal präster. I den mån församlingsavgiften stiger i högre grad — och denna följer ju skattekronsantalet i pastoratet och icke invånarantalet — än prästlönekostnaderna, kommer emellertid tillskotten att minska och därmed även behovet av allmän kyrkoavgift. För att kunna bilda sig en uppfattning om hur angivna förhållanden kommer att gestalta sig efter det utkast till provorganisation, som de sakkunniga uppgjort, erfordras, att nya avräkningslängder uppgöres i enlighet med utkastet och med lönerna omräknade efter det nya lönesystemet. Då stiftsnämnderna icke ansett sig kunna medhinna att uppgöra nya avräkningslängder i enlighet med utkastet och statskontoret saknat möjlighet att uppgöra längder för andra stift än Stockholms, har provlängd kunnat uppgöras endast för sistnämnda stift. Ämbetsverket har utgått från den särskilda preliminära avräkning, som uppgjorts för år 1953 och jämfört siffrorna i denna med dem, som framkommer i provlängden, varvid skatteunderlaget i båda fallen hämtats från inkomståret 1952. En jämförelse mellan längderna har därvid utvisat, att tillskotten genom den ändrade pastoratsindelningen nedgått från 317 791 kronor till 278 543 kronor eller med 38 248 kronor, vilket motsvarar en minskning av drygt tolv procent. Skulle detta procenttal kunna anses representativt för landet i dess helhet — goda skäl talar för att det kan visa sig större — skulle allmänna kyrkoavgiften efter en organisation i enlighet med utkastet kunna minskas från 12 öre, till vilket öretal den fastställts preliminärt för år 1953, till 11 öre, vilket skulle innebära, att kyrkoavgiften nedgick med omkring 2 500 000 kronor.

Kammarkollegiet: Kyrkoadjunktstjänsterna har numera uppflyttats från 24 till 25 lönegraden. Då enligt förslaget antalet sådana tjänster skulle öka med 199, lärer därför i avseende å samma tjänster kunna räknas med en kostnadsökning av mer än 100 000 kronor. Denna merkostnad överstiger besparingen enligt förslaget. Ett genomförande av förslaget torde vidare medföra en icke obetydlig ökning av resekostnaderna, detta med hänsyn till de många pastoratssammanslagningarna, centraliseringen av kyrkobokföringen, anställandet av ett betydande antal gemensamma kyrkoadjunkter m. m. Ökningen lärer endast i mindre mån motverkas av den minskning av resekostnaderna, som kan bli en följd av de föreslagna pastoratsdelningarna i de nordliga delarna av landet. De sakkunnigas utkast omfattar icke Stockholms stad. Därest de sakkunnigas principer skall vinna tillämpning även i avseende å pastoraten i huvudstaden, torde kostnadsökningen, såvitt angår den prästerliga organisationen därstädes, bli avsevärd. Såvitt kollegiet kan finna, medför alltså genomförandet av en pastoratsreglering i enlighet med de sakkunnigas principer icke någon besparing utan en utgiftsökning. Kostnaderna torde kunna antagas något nedgå, därest kollegiets mot de sakkunnigas förslag gjorda erinringar vinner beaktande. Enligt dessa skulle sålunda, såvitt angår den prästerliga organisationen, folkmängdstalet per präst utökas för vissa fall samt en högre arealsiffra läggas till grund för begreppet »måttlig areal». Vidare skulle lönerna reduceras för ett antal kyrkoherdar och komministrar. Resekostnaderna torde också — vid godtagande av kollegiets förslag rörande decentraliserad kyrkobokföring m. m. — bli något lägre.

Visserligen har kollegiet förordat bibehållande i viss utsträckning av enprästpastoraten, vilket innebär en utökning av antalet kyrkoherdar i lägre lönegrad — därvid man emellertid får utgå ifrån motsvarande minskning av antalet komministrar och kyrkoadjunkter — samt bibehållande av nuvarande system med särskilda tjänstgöringsområden med relativt förmånlig löneställning för de för dessa områden anställda komministrarna. Den kostnadsökning, detta i och för sig må föra med sig, torde emellertid väsentligt understiga den besparing, som må vinnas genom förutberörda justeringar i övrigt.

Svenska pastoratens riksförbund: Enligt förbundets mening kommer en pastoratsreglering efter de av de sakkunniga föreslagna grunderna att på grund av tjänsteresornas längd, kostnaden för nya prästgårdar och pastorsexpeditioner samt anställande av skrivbiträden m. m. att medföra betydligt ökade kostnader. Det torde sålunda icke vara riktigt att, såsom de sakkunniga gjort, räkna med en årlig besparing på 90 000 kronor.

Departementschefen

Genom pastoratsindelningssakkunnigas förslag aktualiseras, såsom framgår av vad jag därom anfört, ett stort antal — till synes kanske delvis disparata — frågor, vilka dock till en del är omedelbart avgörande för en reglering av pastoratens indelning och prästerliga tjänsteorganisation och i övrigt är antingen på annat sätt betydelsefulla för reformens genomförande eller i sin mån avhängiga av densamma. Samtliga frågor har emellertid ytterligare det gemensamt, att sättet varå de löses kan väntas påverka vitala

delar av kyrkans verksamhet. Vissa av de här åsyftade frågorna berör det gällande prästvalssystemet. Dessa frågor bör, i den mån de kräver ändrad lagstiftning, prövas i den för kyrkolag stadgade ordningen. De nu avsedda frågorna kommer att bli föremål för ytterligare överväganden av 1950 års prästvalskommitté. Sedan nämnda kommitté avgivit sitt slutliga förslag i angivna frågor och beredningen härav avslutats, torde jag ånyo få anmäla desamma. I ett av remissyttrandena över sakkunnigförslaget har ifrågasatts, att även en annan av de däri berörda frågorna — nämligen frågan om ökad sammanlysning av gudstjänster — skulle vara av den karaktären, att därav föranledda bestämmelser borde behandlas såsom kyrkolag. För egen del har jag emellertid i nuvarande läge icke kunnat finna, att — utöver eventuella ändringar i prästvalslagstiftningen — någon del av det föreliggande frågekomplexet kan anses äga dylik karaktär. De behandlade frågornas betydelse för kyrkans verksamhet lärer likväl böra föranleda, att ärendet i sin helhet nu underställes kyrkomötet för yttrande.

Åberopande det anförda hemställer departementschefen härefter, att Kungl. Maj:t måtte inhämta kyrkomötets yttrande i de av honom anmälda frågorna.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till kyrkomötet skall avlåtas skrivelse av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Nils Blix-Holmberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

Inledning 1

Historik 10

För indelning och organisation grundläggande faktorer 11

Församlingsprästernas arbetsuppgifter, s. 11. Pastoratsindelningen och den borgerliga kommunindelningen, s. 13. Befolkningsutvecklingen, s. 15. Nuvarande indelning och organisation, s. 16. Villkoren för gudstjänstliv och församlingsvård, s. 18.

Sakkunnigförslaget 19

Huvudlinjerna i sakkunnigförslaget 19
Yttranden 23

Förutsättningar för indelning och organisation 34

Prästernas arbetsuppgifter 34
Yttranden 35

Arbetsdistrikt för pastoralvården 40
Yttranden 40

Pastoratens och församlingarnas struktur 41
Yttranden 42

Pastorats folkmängd och areal 44
Yttranden 44

Riksintresse—lokalintresse 45
Yttranden 47

Förhållandet till kommunindelningen 50
Yttranden 51

Gudstjänstturordning; sammanlysning av gudstjänst 54
Yttranden 56

Antal församlingar i pastorat 60
Yttranden 61

En- eller flerprästpastorat 62
Yttranden 65

Gemensam kyrkoadjunktur 67
Yttranden 68

Sid.

Allmänna normer för indelningen och organisationen 69
Yttranden 73

Specialfrågor 79

Särskilt tjänstgöringsområde och präst stationering 80
Yttranden 82

Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt 84
Yttranden 85

Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden 86
Yttranden 89

Anlitande av diakoner m. fl. 92
Yttranden 93

Centralisering av kyrkobokföringen 93
Yttranden 96

Särskilt kyrkobokföringsdistrikt 107
Yttranden 111

Anskaffande av bil för tjänstebruk 112
Yttranden 114

Arkivvården och andra specialfrågor 116
Yttranden 117

Indelningsreformens genomförande 118

Behandlingsordningen och vissa övergångsanordningar 118
1950 års prästvalskommittés yttrande 119

Övriga yttranden 131

Ekonomisk uppgörelse m. m. 134
Yttranden 138

Lönegradsinplacering för kyrkoherdar och komministrar 140

Regler för lönegradsinplacering av kyrkoherdetjänster 141

Regler för lönegradsinplacering av komministerstjänster 146

Provinplacering 150

Lönegradsinplaceringens genomförande 151
Yttranden 154

Kostnadsberäkningar 158
Yttranden 160

Departementschefen 162

Nr 1

Särskilda utskottets betänkande i anledning av dels Kungl. Majt:s skrivelse angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

I en den 12 augusti 1953 dagtecknad, till särskilda utskottets handläggning hänskjuten skrivelse, nr 2, har Kungl. Maj:t under åberopande av skrivelsen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag förklarat sig vilja inhämta kyrkomötets yttrande i däri angivna frågor rörande en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen i riket.

I samband med skrivelsen har utskottet till behandling förehaft följande inom kyrkomötet väckta till utskottet hänvisade motioner:

nr 14, av herrar *Lindquist* och *Lundström* m. fl.,
nr 36, av herr biskop *Nygren* m. fl.,
nr 37, av herr *Staxäng* m. fl.,
nr 38, av herr *Nystedt*,
nr 56, av herr biskop *Malmeström*,
nr 57, av herr biskop *Malmeström* m. fl.,
nr 58, av herr *Svensson, Einar*, m. fl.,
nr 59, av herr *Svensson, Einar*, m. fl.,
nr 60, av herr *Nilsson, Albert*, m. fl.,
nr 61, av herr *Lundh, Herbert*,
nr 77, av herr *Ljungbeck* samt
nr 78, av herr *Svensson, Axel B.*

Redogörelse för vad i envar av motionerna föreslagits och hemställts lämnas nedan i det eller de avsnitt, som motionen berör. Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de yrkanden, som framställts i motionerna, hänvisar utskottet till dessa.

1. Inledning

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 3 mars 1950 tillkallade dåvarande statsrådet Nils Quensel sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med översyn av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen.

Den 26 februari 1953 avgav de sakkunniga, vilka antagit benämningen *pastoratsindelningssakkunniga,* ett betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen m. m. (SOU 1953: 11). I betänkandet har de sakkunniga — närmast på grund av särskilda åt dem, i anslutning till 1951 års riksdagsbeslut angående prästernas löne- och pensionsreglering, den 8 oktober 1951 meddelade tilläggsuppdrag — tillika avgivit förslag till ändrade regler för de ordinarie prästernas lönegradsinplacering ävensom beträffande ifrågasatt skyldighet för präst att i vissa fall vidkännas minskning i lön och pension vid förflyttning i följd av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten.

Över pastoratsindelningssakkunnigas förslag har yttranden avgivits dels av samtliga domkapitlen och stiftsnämnderna samt av överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelserna, dels av kammarkollegiet, riksarkivet, riksräkenskapsverket, statens sakrevision, statistiska centralbyrån, statskontoret och svenska kyrkans diakonistyrelse ävensom av statens lönenämnd, i avseende å i förslaget berörda lönetekniska och likställda spörsmål, samt av 1950 års prästvalskommitté, i avseende å föreslagna övergångsanordningar beträffande tjänstinnehavares förflyttning. Härjämte har yttranden inkommit från Allmänna svenska prästföreningen, Svenska kyrkans lekmannaförbund (kyrkobröderna), Svenska landskommunernas förbund, Svenska pastoratens riksförbund, Svenska stadsförbundet och Sveriges yngre prästers förbund ävensom från Sveriges häradsskrivarförening, i avseende å vad förslaget berör kyrko- och folkbokföringen samt skatteuppbördsförfarandet. Med domkapitlens yttranden har överlämnats av domkapitlen inhämtade yttranden från omkring en femtedel av rikets pastorat, varav en fjärdedel större och mindre tätortspastorat, en fjärdedel större icke-tätortspastorat (över 2 000 invånare) och hälften mindre icke-tätortspastorat. Länsstyrelserna har i en del fall överlämnat yttranden, som inhämtats från vederbörande länsavdelningar av Svenska landskommunernas förbund samt från enstaka kommuner. Riksarkivet har överlämnat yttranden av vederbörande lands- och länsarkivarier samt av stadsarkivarien i Stockholm. Slutligen har Svenska pastoratens riksförbund, som för sin del över sakkunnigbetänkandet hört rikets samtliga pastorat jämte ett antal församlingar, överlämnat de därvid till förbundet inkomna yttrandena (733 st., varav 586 pastorat) tillika med däröver upprättad tabellarisk sammanställning.

I ärendet har även omedelbart från ett mindretal församlingar inkommit skrifter av växlande art.

Förenämnda yttranden och handlingar har ställts till utskottets förfogande.

2. Pastoratsindelningssakkunnigas förslag

Pastoratsindelningssakkunniga har i sitt betänkande lämnat en historisk översikt över handläggningen av de kyrkliga indelnings- och organisationsfrågorna, därvid belysts det nära sambandet mellan berörda frågor och det prästerliga avlöningsväsendet. Inledningsvis har framhållits, huru som in-

delnings- och organisationsfrågorna fått ökad aktualitet genom den år 1951 vidtagna prästlönereformen. Vidare har berörts den i samband med en indelnings- och organisationsreform aktualiserade lagstiftningsfrågan på prästvalsområdet ävensom den inverkan, som den förutsatta reformen kunde röna av den från och med år 1952 ikraftträdda nyindelningen av de borgerliga kommunerna. Slutligen har erinrats om spörsmålet, huruvida en ändrad pastoratsindelning och församlingsprästerlig organisation kan aktualisera behov av särskilda jämkningar i den gällande församlingsstyrelseorganisationen.

Pastoratsindelningssakkunniga har i kap. 3—8 i sitt betänkande redovisat de huvudfaktorer, som i senare tid vid ändringar i pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen påverkat utformningen av dessa regleringar och som av de sakkunniga befunnits vara av betydelse för den anbefallda översynen av hithörande förhållanden. De sakkunniga understryka härvid den nära nog utslagsgivande betydelse, som församlingsprästernas arbetsuppgifter visat sig ha för pastoratens och organisationens ändamålsenliga sammansättning.

De sakkunniga angiver härefter till en början de förutsättningar, varå en reform av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen bör bygga och vilka i samband med redogörelsen i de föregående kapitlen av dem ingående belysts från vissa samlande utgångspunkter. Förutsättningarna skärskådas härvid från huvudsakligen följande synpunkter: församlingarna såsom arbetsdistrikt och deras betydelse för den kyrkliga verksamheten; pastoratens och däri ingående församlingars struktur; pastoratens folkmängd och areal; avvägningen mellan riks- och lokalintresse; pastoratens förhållande till kommunindelningen; gudstjänstordningen; pastoratens omfattning i avseende å antal församlingar; för pastorat erforderligt antal präster och möjligheten av präst anställande för skilda pastorat.

På grundval av dessa förutsättningar har de sakkunniga kommit fram till vissa allmänna normer, som enligt deras uppfattning — med alla de smärre, lokalt betingade avvikelser eller jämkningar, som i en angelägenhet av förevarande art alltid måste förutsättas — bör tjäna till rättesnöre för den revidering av pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten, som avsetts.

De huvudsynpunkter, som de sakkunniga anlagt på förevarande frågor och det väsentliga i vad de med stöd därav föreslagit i avseende å indelning och organisation, sammanfattar de sakkunniga som följer:

De prästerliga arbetsuppgifterna är av största betydelse för organisationens utformning. Indelningen i pastorat blir å sin sida av given betydelse för den samlade prästerliga verksamhetens behöriga tillgodoseende.

En såvitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art är ett riksintresse, som måste ges ett avgjort företräde framför exempelvis en enskild församlings önskan att

få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses nödvändig från arbetssynpunkt.

Ett riktigt förhållande mellan folkmängd och areal å ena samt tjänsteorganisation och indelning å andra sidan är en bestämd förutsättning för att den prästerliga arbetskraften skall kunna förväntas bli effektivt utnyttjad.

Vissa åtgärder förordas till lättnad i prästernas arbetsbörda, varigenom en ändamålsenlig indelning och organisation torde främjas.

Sålunda bör en centralisering av kyrkobokföringen i ett pastorat till dettas huvudort övervägas för möjliggörande av biträdeshjälps anskaffande för pastorsexpeditionen. Denna fråga bör dock städse prövas med hänsyn till de i varje fall föreliggande lokala betingelserna.

Vidare föreslås vissa regler för lån ur kyrkofonden till underlättande för församlingspräst att anskaffa egen bil att användas i tjänsten.

Ehuru gudstjänst principiellt synts böra hållas i varje församlingskyrka varje predikodag, har det dock befunnits rimligt, att, där folkmängden i en församling är särskilt liten och för gudstjänsthållning tillräckligt antal präster icke kan ställas till förfogande i pastoratet, för sådan församling sammanlysning sker av högmässogudstjänsten med annan församlings.

För ny pastoratsbildning bör regelmässigt uppställas kravet, att minst en präst, om möjligt två, där får full sysselsättning med tjänsteuppgifter.

Behov av pastoratsdelning uppkommer, när gudstjänstliv och församlingsvård på grund av folkmängdens tillväxt och andra omständigheter icke längre kan besörjas enhetligt för hela pastoratet och tjänsteorganisationen fått en omfattning, som gör det svårt för kyrkoherden att utöva ledningen.

Vid fråga om sammanläggning av pastorat med annat pastorat eller del därav måste övervägas, icke blott huruvida de två kyrkoherdarna i de nuvarande pastoraten har eller kan få tillräcklig sysselsättning utan ock i vad mån vid en sammanläggning, där denna förutsätter en organisation av flera än en präst, arbetsgemenskap mellan dessa med någon fördel kan genomföras i det nybildade pastoratet.

En anknytning av pastoratsindelningen till den nya kommunindelningen (dock ej nödvändigtvis till kongruens mellan kommun och pastorat men likväl så att pastoratsgräns ej skär kommungräns) kommer i stort sett att vara till gagn för den kyrkliga organisationen. Pastorat bör icke vara delat mellan två län eller stift.

Antalet församlingar i ett pastorat med två präster bör helst icke överstiga fem. Olika folkmängdstal räknas med såsom mätare av prästernas arbetsbörda för tätortspastorat och landsbygdspastorat. Med bortseende från ojämnheter, vilka härledes av osäkerhet beträffande denna pastoratens karaktär och av »besvärlig tjänstgöring», har såsom norm för organisationen uppgjorts en schematisk regel, som skiljer mellan tätorts- och landsbygdspastorat med olika antal församlingar och präster.

Såsom »måttlig areal» för ett enprästpastorat om högst fyra församlingar gäller 1 1/2 kvadratmil, där icke särskilda omständigheter, såsom svårframkomliga vägar, skärgård o. d. talar däremot. Vid anställande av flera präster i ett pastorat bör nämnda normalmått för areal skäligen höjas med hänsyn till antalet präster.

Då folkmängden i ett pastorat med måttlig areal överskrider det tal, som skäligen ansetts kunna belöpa på dess prästerskap, bör man framför en pastoratsdelning, som innebär bildande av enprästpastorat, överväga inrättande av en ny tjänst, under förutsättning att organisationen ej redan nått gränsen för sin funktionsduglighet. I vissa fall kan en organisation med endast en präst bli den lämpligaste. En organisation av flera präster, vilken ger möjlighet till en mera individuell anpassning efter verksamhetens skiftande krav, innebär dock generellt sett påtagliga fördelar. En pastoratsorganisation av flera än fem präster är normalt icke önsklig.

Den för närvarande i ett fåtal fall tillämpade anordningen med gemensam kyrkoadjunkt för skilda till varandra gränsande pastorat föreslås komma till ökad användning. Sådan kyrkoadjunkts arbetsuppgifter inom de särskilda pastoraten bör fastställas av domkapitlet.

Där organisationen i ett pastorat består av blott kyrkoherde men folkmängdstalet väsentligt överstiger 3 000 för landsbygds- och 4 000 för tätortspastorat samt visar tendens till fortsatt stegring, bör tills vidare i pastoratet inrättas en kyrkoadjunktur. Om folkmängden ytterligare ökas, t. ex. med mer än 50 procent av nämnda grundtal och så att två prästers fulla arbetskraft erfordras, bör i regel adjunkturen ombildas till en komministratur. Då behov av en tredje tjänst inträder, bör denna under motsvarande förutsättning bli en kyrkoadjunktur. Vid ökning av organisationen utöver tre präster får arbetsförhållandena i varje särskilt fall bli avgörande. Icke i något fall, ej ens för de stora städerna, bör en organisation med flera kyrkoadjunkter än två förekomma.

Frågan om möjlighet för Kungl. Maj:t att ålägga vederbörande pastorat att tillhandahålla kyrkoadjunkt tjänstebostad mot erläggande av hyra bör upptagas till förnyad prövning.

Om antalet kyrkoherdetjänster i riket genom reformen blir väsentligt reducerat, synes det angeläget, att sådana justeringar sker i gällande prästvalslag, att större garanti ges för varje förtjänt präst att nå ordinarie tjänst.

Genomförandet av den nya indelningen och organisationen bör ske samtidigt för hela riket. Dessförinnan bör beslut om förflyttning av innehavare av indragna tjänster ha meddelats. Med avseende å sådan förflyttning föreslås vissa tillfälliga regleringar, varigenom antalet av de fall, då förflyttning till annan ort blir nödvändig, skulle kunna begränsas.

Jämte vad de sakkunniga sålunda föreslagit och förordat har de i sitt betänkande särskilt behandlat ett par indelnings- och organisations-

reformen närstående frågor ävensom de inledningsvis omnämnda frågorna om de ordinarie prästernas lönegradsinplacering m. m.

I de förstnämnda två frågorna — avseende principerna *dels* för inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt, *dels* för pastoratets uppdelning i arbetsdistrikt (särskilda tjänstgöringsområden) och vad därmed sammanhör, eller biträdande präst stationering inom pastoratet — har de sakkunniga närmare angivit vissa förutsättningar, som borde föreligga för dylika indelningar.

I avseende å reglerna för prästernas lönegradsinplacering har de sakkunniga föreslagit nya grunder efter statistiskt fastställbara, schablonmässigt fixerade faktorer av kvalitativ natur. De nya inplaceringsreglerna avses att med reformens genomförande tillämpas enhetligt för samtliga ifrågavarande tjänster. I anslutning härtill föreslås, att antalet lönegrader för komministrar reduceras från fyra till två samt att inrättande av särskilt tjänstgöringsområde inom pastorat ej vidare skall inverka på vare sig kyrkoherdes eller komministers lönegradsplacering.

För åskådliggörande av en indelning och organisation med tillämpning av de sakkunnigas förslag till riktlinjer har till betänkandet fogats ett utkast till dylik indelning och organisation för de territoriella pastoraten i riket, bortsett från Stockholms stad vars kyrkliga indelning och organisation nyligen varit föremål för utredning genom särskilda sakkunniga. En sammanställning visar, att enligt utkastet antalet prästerliga tjänster utom Stockholm bleve praktiskt taget oförändrat. Kyrkoherdetjänsterna skulle emellertid minskas med 193 och komministertjänsterna med 7 men kyrkoadjunkturerna ökas med 199.

En indelning och prästerlig organisation enligt detta de sakkunnigas utkast beräknas, vid en tillämpning av de föreslagna reglerna för kyrkoherdarnas och komministrarnas inplacering i lönegrad, innebära en årlig minskning av lönekostnaderna för församlingsprästerna i riket med i avrundat belopp 90 000 kronor.

I fråga om förslaget i övrigt får utskottet hänvisa till pastoratsindelningssakkunnigas betänkande och till ovannämnda utdrag av statsrådsprotokollet.

3. Departementschefen

Föredragande departementschefen har till protokollet uttalat:

Genom pastoratsindelningssakkunnigas förslag aktualiseras ett stort antal — till synes kanske delvis disparata — frågor, vilka dock till en del är omedelbart avgörande för en reglering av pastoratens indelning och prästerliga tjänsteorganisation och i övrigt är antingen på annat sätt betydelsefulla för reformens genomförande eller i sin mån avhängiga av densamma. Samtliga frågor har emellertid ytterligare det gemensamma, att sättet varå de löses kan väntas påverka vitala delar av kyrkans verksamhet. Vissa av de här åsyftade frågorna berör det gällande prästvalssystemet. Dessa frå-

gor bör, i den mån de kräver ändrad lagstiftning, prövas i den för kyrkolag stadgade ordningen. De nu avsedda frågorna kommer att bli föremål för ytterligare övervägande av 1950 års prästvalskommitté. Sedan nämnda kommitté avgivit sitt slutliga förslag i angivna frågor och beredningen härav avslutats, torde jag ånyo få anmäla desamma. I ett av remissyttrandena över sakkunnigförslaget har ifrågasatts, att även en annan av de däri berörda frågorna — nämligen frågan om ökad sammanlysning av gudstjänster — skulle vara av den karaktären, att därav föranledda bestämmelser borde behandlas såsom kyrkolag. För egen del har jag emellertid i nuvarande läge icke kunnat finna, att — utöver eventuella ändringar i prästvalslagstiftningen — någon del av det föreliggande frågekomplexet kan anses äga dylik karaktär. De behandlade frågornas betydelse för kyrkans verksamhet lärer likväl böra föranleda, att ärendet i sin helhet nu underställes kyrkomötet för yttrande.

4. Behovet av en reform. Huvudsynpunkter

När *utskottet* haft att ta ställning till frågan om en översyn av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen inom svenska kyrkan, har utskottet utgått ifrån att en sådan översyn är befogad framför allt av två skäl. Dels har genomgripande demografiska förändringar inträffat, som medfört en betydande omflyttning av befolkningen och en lika betydande folkökning. Dels har samhället undergått en markerad strukturförändring, som har till följd att den hittillsvarande pastoratsindelningen och den därmed förbundna fördelningen av den prästerliga arbetskraften, vilka väsentligen anpassats efter det gamla bondesamhällets krav, numera måste överses och utbyggas för att kunna tjäna jämväl det genom industrialiseringen omdanade samhället.

Utskottet finner det vara en väsentlig förtjänst i de sakkunnigas förslag, att de så klart tecknat bristerna i den nuvarande organisationen och så målmedvetet sökt avhjälpa dem.

Vad de sakkunniga anfört om underorganisationen i de norrländska stiften och om den otillfredsställande lösningen av de växande storstädernas indelningsfrågor, vill utskottet kraftigt understryka. De åtgärder, som de sakkunniga här föreslagit till avhjälpande av åtminstone de mest framträdande bristerna, vill utskottet i allt väsentligt tillstyrka.

Innan utskottet övergår till en deltaljgranskning av de sakkunnigas betänkande, vill utskottet betyga sin uppskattning av det förtjänstfulla sätt, varpå de sakkunniga sökt komma till rätta med den svenska kyrkans indelningsproblem under de förutsättningar, av vilka de sakkunniga ansett sig bundna, framför allt antagandet, att antalet prästerliga tjänster icke kunde utökas.

Att utskottet icke i allo kan dela de sakkunnigas uppfattning beror i väsentlig mån därpå, att utskottet ansett det befogat att utgå från delvis andra förutsättningar.

De sakkunniga synes sålunda ha utgått ifrån förutsättningen, att det för inrättandet av en prästerlig tjänst först och främst måste krävas, att tjänsten kan anses medföra full sysselsättning enligt vissa på folkmängd, areal m. m. baserade beräkningsgrunder. Den fulla sysselsättningen synes ha varit den översta princip, efter vilken de sakkunniga bedömt frågorna om den församlingsprästerliga organisationen.

Även utskottet finner, att denna princip är av stor betydelse och bör beaktas vid alla indelningsförändringar. Det viktigaste vid lösningen av hithörande frågor synes emellertid utskottet vara, att pastoralvården blir tillfredsställande ordnad. Omsorgen om människorna kräver i vissa fall ett större antal präster, än vad som under mera gynnsamma betingelser skulle ha erfordrats. Utskottet kommer att längre fram redovisa en del sådana fall och finner sig här endast böra påpeka, att utskottet ansett sig böra taga skälig hänsyn till församlingslivets behov, även där vissa jämkningar måste ske av eljest motiverade regler i fråga om befolkningstal, areal m. m.

I *motionen nr 60* av herr Nilsson, Albert, m. fl. föreslås, att såsom hittintills sammanslagningar och delningar av pastorat sker, när aktuella anledningar finnes därtill alltefter som behov uppstår.

I *motionen nr 78* av herr Svensson, Axel B., föreslås, att kyrkomötet i underdånig skrivelse måtte hos Kungl. Maj:t såsom sin önskan anmäla, att ingen allmän nyindelning av pastoraten bör komma till stånd men att mötet ingalunda motsätter sig genomförande av den förbättrade indelning, som pastoratsindelningssakkunnigas förslag innebär beträffande Härnösands och Luleå stift.

Av vad *utskottet* här ovan anfört, framgår, att utskottet icke kan instämma i det krav på avböjande av den föreslagna översynen av pastoratsindelningen i ett sammanhang som framställs i motionerna.

I *motionen nr 58* av herr Svensson, Einar, m. fl. har i punkten 3 föreslagits, att kyrkomötet i sitt yttrande över förslaget till pastoratsreform ville hemställa hos Kungl. Maj:t, att frågan om en utbyggnad av stiftsadjunktsinstitutionen utreds.

Utskottet finner visserligen, att det är en betydelsefull fråga, som berörts i denna punkt av motionen, men anser, att då frågan icke har något direkt samband med ärendet om pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen, det icke finns tillräckliga skäl att ta upp den i föreliggande sammanhang.

5. Prästernas arbetsuppgifter

Betänkandet s. 40. Skrivelsen s. 11.

De *sakkunniga* har inledningsvis understrukit den betydelse de på församlingsprästerna ankommande arbetsuppgifterna måste tillmätas för de föreliggande problemens lösning.

I kap. 4 i betänkandet har de sakkunniga redovisat en av dem föranstaltad undersökning av prästerskapets nuvarande arbetsförhållanden, syftande till att klarlägga den totala arbetsbördan och dennas fördelning på arbetsuppgifter av olika slag.

Om undersökningens resultat uttalar de sakkunniga bland annat följande (s. 44):

De lämnade tidsuppgifterna ge icke vid handen, att skillnader i antalet arbetstimmar per präst och månad, som redovisas för olika pastorat, i och för sig äro beroende av vederbörande pastorats egenskap av enförsamlingspastorat eller flerförsamlingspastorat. Det bör emellertid erinras, att flerförsamlingspastorat ej sällan äro duplikationspastorat, vilket medför en förhållandevis stor tidsbelastning på gudstjänstuppgiften.

Av de verkställda tidsstudierna synes man kunna utläsa, att de prästerliga arbetsuppgifterna förete en icke ringa grad av elasticitet. Sålunda förhåller det sig i allmänhet så, att — där i ett pastorat ett förhållandevis stort timantal redovisats för en viss uppgift — ett jämförelsevis litet antal timmar upptagits för någon eller några andra uppgifter.

Slutligen torde böra framhållas, att de av vederbörande befattningshavare lämnade tidsuppgifterna i stort sett ge ett intryck av tillförlitlighet.

Två av de sakkunniga, riksdagsmannen Andersson i Löbbo och kanslirådet Brolin, har i *särskilda yttranden* även berört prästernas arbetsuppgifter och deras återverkan på pastoratsindelningen. Utskottet får beträffande deras synpunkter hänvisa till betänkandet.

Enligt *utskottets* mening kan det genom de sakkunnigas försorg införskaffade och bearbetade materialet rörande de prästerliga arbetsuppgifternas omfattning och fördelning på de olika uppgifterna anses giva en i stort sett riktig bild av det verkliga förhållandet. Av de lämnade tidsuppgifterna synes framgå, att den genomsnittliga arbetsbördan för församlingsprästerskapet inom nuvarande organisation är förhållandevis hög, en omständighet som närmast talar för en utökning av det prästerliga personalbeståndet. Särskilt uppmärksammar utskottet den redovisade höga arbetsbördan för prästerskapet inom Härnösands och Luleå stift, liksom det faktum, att arbetsbördan även i de mindre pastoraten på landsbygden icke understiger genomsnittet. Att sålunda arbetsbördan i de mindre pastoraten är ungefär lika stor som i de största, synes bero på den elasticitet i arbetsuppgifterna, som de sakkunniga framhållit. Denna innebär, att prästen efter omständigheterna kan utvidga eller inskränka vissa delar av sitt arbete. Växer hans arbetsbörda, brukar i första hand själavården jämte sjuk- och hembesök bli lidande. Av de sakkunnigas tabeller (sid. 188) framgår, att prästerna i de större pastoraten icke hinner med en själavårdande verksamhet, som svarar mot den större folkmängden.

Med anledning av ovannämnda av riksdagsmannen Andersson i Löbbo

till sakkunnigbetänkandet avgivna särskilda yttrande vill utskottet allenast framhålla, att därest i de i yttrandet angivna arbetsuppgifterna fortfarande ålegat vederbörande präster, denna omständighet hade uppenbarligen sedan lång tid tillbaka påkallat förstärkning av den församlingsprästerliga organisationen.

Beträffande det av kanslirådet Brolin avgivna särskilda yttrandet vill utskottet anföra följande.

Den av Brolin framförda meningen synes grunda sig på uppfattningen om kyrkorådet såsom främst ett kyrkokommunalt förvaltnings-, verkställighets- och beredningsorgan i likhet med kommunalnämnden eller motsvarande organ inom den borgerliga kommunen. Utskottet kan icke dela denna uppfattning. Enligt utskottets mening bör kyrkorådet betraktas såsom ett kyrkligt organ, med uppgift att vårda församlingslivet, varjämte det fungerar som församlingens främsta administrativa organ.

Behöver kyrkorådets ordförande tillfälligtvis avlastning i sitt arbete, bör han kunna erhålla sådan genom temporärt tillsatta utskott, kommittéer eller beredningar liksom genom att beredas erforderlig skrivhjälp. Prästens obligatoriska medverkan i den kyrkliga förvaltningen är av största betydelse för hans kontakt med församlingsborna och för hans möjlighet att överblicka och leda församlingsarbetet.

6. Arbetsdistrikt för pastoralvården

Betänkandet s. 94. Skrivelsen s. 40.

De *sakkunniga* framhåller, att församlingsindelningen på det kyrkliga området utgör den primära och grundläggande indelningen. Församlingen är sålunda i flera hänseenden alltjämt det givna arbetsdistriktet för pastoralvården.

Pastoratsindelningen däremot utgör i första hand en så att säga teknisk indelning i enheter för avlöningsändamål, inbegripet förvaltning av prästgårdar och avlöningstillgångar. Pastoratet utgör tillika det legalt-administrativa tjänstgöringsområdet för en kyrkoherde och honom eventuellt biträdande präster och därmed den egentliga enheten för denna verksamhet i sin helhet — detta även i de fall pastoratet omfattar flera församlingar.

Utskottet, som understryker vad de sakkunniga framhållit i fråga om församlingens primära betydelse för den kyrkliga verksamheten, finner det angeläget att framhålla, att församlingarna icke efter gottfinnande kan kombineras till pastorat, utan att deras särart och behov liksom de historiskt framvuxna förhållandena alltid måste beaktas.

7. Pastoratens och församlingarnas struktur

Betänkandet s. 94. Skrivelsen s. 41.

De *sakkunniga* framhåller bland annat de särskilda omständigheter i mer eller mindre isolerade och i fråga om kulturella anordningar svagt utrustade bygder, där förhållandena är sådana, att det möter stora svårigheter för prästen att kunna bland lekmännen förvärva för uppgiften skickade medhjälpare i församlingsarbetet. Den prästerliga arbetsbördan blir i en dylik församling såväl kvantitativt som kvalitativt avsevärt större än församlingens storlek i och för sig motiverar. Där kan ock prästen av enahanda skäl få svårt att undandraga sig allmänt kommunala och sociala uppdrag, som prästerskapet annars normalt icke behöver fullgöra.

Utskottet vill understryka vad de sakkunniga här framhållit.

8. Riksintresse — lokalintresse

Betänkandet s. 96. Skrivelsen s. 45.

De *sakkunniga* framhåller, att fördelningen av de prästerliga tjänsterna för närvarande ostridigt företer en avsevärd ojämnhet. En såvitt möjligt jämn fördelning av de tillgängliga prästerliga arbetskrafterna i förhållande till arbetets omfattning och art är enligt de sakkunnigas mening ett anspråk sammanfallande med hela svenska kyrkans intresse och därmed ett givet riksintresse. Detta bottnar i det naturliga kravet, att hela befolkningen skall i görlig mån äga lika möjlighet till prästerlig betjäning oberoende av om den tillhör tätort eller den egentliga landsbygden, rikets södra eller dess norra delar. Härvid måste riksintresset ges ett avgjort företräde framför en enskild församlings krav på att få behålla en viss prästerlig tjänst, som icke kan anses helt tvingande från arbetssynpunkt. Vad som i detta sammanhang främst bör beaktas är, enligt de sakkunniga, den förskjutning i folkmängdsfördelningen från landsbygd till tätort, som karakteriserar de senaste årtiondena, som det genom det nya folkbokföringssystemet utökade expeditionsarbetet, vilket blivit mest kännbart för tätorterna med dess regelmässigt rörligare befolkning.

De sakkunniga framhåller emellertid (sid. 97), att skälig hänsyn bör tagas till sakligt grundade lokala önskemål vid organisationens utformande, och anför därvid, att det i givet fall kan tänkas, att en av ålder bestående pastoratsgemenskap lämnas orubbad, där inom densamma pastoralvården tagit fasta och ändamålsenliga former och pastoratet något så när tillgodoser kravet på en i övrigt lämplig indelning.

De sakkunniga framhåller vidare i annat sammanhang, att en strikt tillämpning av de indelnings- och organisationsprinciper, som förordats, kan medföra tvånget att avveckla viss prästerlig verksamhet. En minsk-

ning av den nuvarande organisationen kan i somliga församlingar medföra en avveckling eller åtminstone försvagning av ett löftesrikt arbete. Detta följer, enligt de sakkunnigas mening, dels av nödvändigheten att bättre än nu är fallet tillgodose de underorganiserade två nordliga stiften samt de växande storstadspastoraten, dels av att de sakkunniga ansett kostnadsramen för den nuvarande prästerliga organisationen icke böra överskridas vid nyordningen.

I *särskilt yttrande,* som biskopen Hultgren och domprosten Hylander gemensamt avgivit till de sakkunnigas betänkande, har — i viss anslutning till de sakkunnigas här sist berörda påpekanden — framhållits, att den kyrkliga verksamhetens behov icke kunnat genom förslaget tillgodoses i så stor utsträckning som önskvärt varit. Att förslaget av reservanterna godtagits, anger de ha sin grund däri, att enligt deras uppfattning ingen annan möjlighet finnes att utan en väsentlig ändring av kostnadsramen åstadkomma den omfördelning av de prästerliga krafterna i riket, som är påkallad av behovet att bättre tillgodose tätorterna och de vidsträckta bygderna.

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse de sakkunnigas ovannämnda uttalande å s. 97 i betänkandet och vill understryka vikten av att det beaktas vid genomförandet av en reform på detta område.

Enligt utskottets mening måste man, när det gäller att bedöma behovet av en indelningsreform och att finna de sakligt betingade riktlinjerna för dess genomförande, icke blott taga hänsyn till den befolkningsomflyttning, som ägt rum, utan också till den avsevärda befolkningsökningen i riket. Utskottet har sökt skaffa sig hållpunkter för en sådan bedömning genom att utgå från de av de sakkunniga valda jämförelseåren 1897 och 1948 och genom att liksom de sakkunniga skilja städerna från den administrativa landsbygden. Det har därvid framgått, att medan befolkningen på den administrativa landsbygden undergått någon minskning (från 3 979 265 till 3 795 942), har städernas befolkning under samma tid ökat från 1 030 367 till 3 087 525. Befolkningsökningen uppgår alltså till ungefär 2 000 000, och denna ökning har helt kommit städerna till godo.

Inom den administrativa landsbygden uppvisar de rent agrara bygderna i regel en markerad folkminskning. Som ovanstående siffror visar, har denna emellertid till väsentlig del balanserats av en motsvarande ökning av de på landsbygden belägna tätorterna.

Folkminskningen inom de agrara pastoraten har givetvis medfört, att ett antal prästerliga tjänster kunnat indragas. Emellertid har den samtidigt inträdande befolkningsökningen i de smärre tätorterna medfört, att den administrativa landsbygden som helhet haft bruk för större delen av den prästerliga arbetskraft, som sålunda kunnat disponeras för nya uppgifter. Såsom de sakkunniga redovisat har antalet prästerliga tjänster

på den administrativa landsbygden under perioden 1897—1948 minskat från 2 045 till 1 970. I relation till befolkningen har antalet präster sålunda hållit sig ungefär konstant (år 1897: 1 per 1 827; år 1948 1 per 1 844).

Utskottet drar härav den slutsatsen, att man inom den administrativa landsbygden vid en omreglering möjligen kan indraga ett visst antal tjänster, men att samtidigt ett visst antal nya tjänster bör inrättas. Betraktad såsom helhet torde den administrativa landsbygden icke kunna avvara något större antal av sina nuvarande prästtjänster.

Inom städerna (vartill i detta sammanhang även räknas blandade stads- och landsbygdspastorat) har antalet präster under samma tidsperiod (1897—1948) ökat från 277 till 618, alltså med 341. Ökningen utgör alltså cirka 125 procent, medan folkökningen i städerna under samma tid utgör cirka 200 procent. För riket i dess helhet utgör motsvarande ökning av prästtjänsterna cirka 14 procent, medan folkökningen belöper sig till i runt tal 40 procent. Härav framgår, att kyrkans organisation icke avpassats efter befolkningsförändringarna.

Om det läge, som härigenom uppkommit, vill utskottet sammanfattningsvis säga, att det för närvarande finnes ett uppsamlat behov av förbättringar i fråga om den kyrkliga organisationen liksom också ett visst antal icke tillvaratagna möjligheter till indragningar. Allt detta motiverar — såsom förut framhållits — en översyn av pastoratsindelningen. Vid denna översyn kan emellertid icke den nödiga anpassningen efter det nya läget genomföras enbart genom en omflyttning av redan befintlig prästerlig arbetskraft. Även de redovisade uppgifterna rörande prästernas arbetsbörda utvisar, att den administrativa landsbygdens prästerliga organisation svårligen kan uttunnas om den skall förbli ändamålsenlig och funktionsduglig. Enbart en minskning av befolkningstalet medför icke alltid en motsvarande minskning av arbetsbördan. Denna kan ofta bättre mätas efter antalet hushåll, och i vissa typer av församlingar minskar dessa icke tillnärmelsevis så mycket som befolkningstalet. Anmärkas bör också, att det relativt stora antalet åldringar, vilket i stigande grad kan förväntas komma att karakterisera befolkningsutvecklingen på landsbygden, bereder prästen en ökad arbetsbörda.

Städernas och norrlandsstiftens prästerliga organisation är uppenbarligen underdimensionerad. Men det kan icke anses för ett riksintresse att utbygga denna organisation på så sätt att organisationen försvagas i rikets övriga delar. Rätteligen bör därför det totala antalet prästerliga tjänster i riket något ökas. Utskottet är fullt medvetet om att organisationsproblemet tarvar noggranna överväganden med hänsyn till ekonomiska synpunkter. Det synes emellertid utskottet, att fog förefinnes för antagandet, att den ökning av det totala prästerliga personalbeståndet, som vore erforderlig för att försvarligt tillgodose hela rikets intressen, skulle genom en rationellt genomförd nyorganisation kunna bliva relativt ringa. Utskottet vill i detta

sammanhang fästa uppmärksamheten därpå, att det växande skatteunderlaget medfört, att uttaget av allmän kyrkoavgift för närvarande utgår med allenast hälften av det öretal, som enligt kyrkofondslagen må uttas med högst 20 öre per skattekrona.

9. Förhållandet till kommunindelningen

Betänkandet s. 45. Skrivelsen s. 50.

De *sakkunniga* anför, att syftet med den år 1946 beslutade nyindelningen av de borgerliga kommunerna, vilken trätt i funktion den 1 januari 1952, var att skapa såväl befolkningsmässigt som ekonomiskt starkare enheter men också att, där så var möjligt, åstadkomma en utjämning av de stora olikheter, som i detta avseende rådde mellan de dåvarande kommunerna. Detta skulle ske genom sammanläggning av små kommuner med andra kommuner till större enheter. Huvudsyftet var att åstadkomma lämpliga förvaltnings- och självstyrelseenheter, och kommunerna måste därför fylla vissa fordringar i fråga om folkmängd och areal.

De sakkunniga anser, att en anknytning av pastoratsindelningen till den nya kommunindelningen (dock ej nödvändigtvis till kongruens mellan kommun och pastorat men likväl så att pastoratsgräns ej skär kommungräns) kommer i stort sett att vara till gagn för den kyrkliga organisationen. Pastorat bör icke vara delat mellan två län eller stift.

Till stöd för sin ståndpunkt åberopar de sakkunniga främst betydelsen för det kyrkliga arbetet av samverkan mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunens förvaltningsorgan.

De sakkunniga anför, att befintligheten av en tätort, som utgör ett naturligt centrum för flera kommuner, i många fall har blivit bestämmande för kommunindelningen. Även ur pastoral arbetssynpunkt är ofta fördelar förenade med att också pastoratet har ett förvaltningscentrum i en sådan ort. Ur folkbokföringssynpunkt bildar en storkommun ofta en naturlig enhet kring en tätort. Befolkningsanhopningen medför moraliska, religiösa och sociala problem, vilka kan göra det lämpligt att en präst är bosatt på en sådan plats. Där tätorten blir ett kulturellt centrum erbjuder denna positiva anknytningspunkter för den kyrkliga verksamheten. Med hänsyn till centraliseringen av skolväsendets högre stadier till den borgerliga kommunens huvudort skulle en anknytning pastorat-storkommun underlätta en samordning av konfirmandundervisningen.

Vidare anför de sakkunniga, att i motivkomplexet för omreglering av kommunindelningen ingick en önskan att vinna bättre kommunal skatteutjämning; denna spelar dock en mindre roll för pastoratsindelningen. Skatteutjämning i avseende å lönekostnaderna för präster och kyrkomusiker har redan anordnats över kyrkofonden, och den kommunala skattekraften är, i motsats till vad fallet är beträffande den borgerliga kommun-

bildningen, över huvud taget av mindre betydelse för pastoratet. Man torde emellertid icke kunna helt bortse från denna faktor, då ju pastoratet förutom de utjämnade lönekostnaderna har att svara för byggnadskostnader av ofta ej så obetydlig omfattning (prästgårdar och andra tjänstebostäder, expeditions- och arkivlokaler o. d.).

För den borgerliga kommunen är verksamheten i väsentlig mån baserad på att medlemmarna uppsöker förvaltningscentrum, kommunalkontor och andra expeditioner. I viss mån gäller ett motsvarande förhållande i fråga om de pastorala angelägenheterna men därjämte ett omvänt, nämligen att prästen regelmässigt har att uppsöka sina församlingsbor. Prästen får icke nöja sig med att fullgöra sina legalt reglerade skyldigheter, kyrko- och folkbokföring, expedition, gudstjänst, tjänsteförrättningar etc. Av honom kräves ett personligt engagemang, som innebär en aktivitet av helt annan art än vad som i allmänhet påkallas i det kommunala förvaltningsarbetet. Medan detta kan skötas praktiskt taget oberoende av en kommunal folkmängdsgräns uppåt, kan folkmängden i ett pastorat icke utan avsevärd olägenhet för pastoralvården överskrida ett tal, utöver vilket en tillfredsställande kontakt med olika befolkningsgrupper omöjliggöres.

Emellertid anför de sakkunniga, att man framför allt bör göra klart för sig, att pastoratsbildningen främst åsyftar att skapa för det prästerliga arbetet lämpliga enheter. Det må ock i sin mån beaktas, att genom en nyordning av pastoraten till överensstämmelse med de nya borgerliga kommunerna olägenheter i särskilda fall kan vållas den kyrkliga traditionen och seden. Det torde komma att finnas fall, där en sådan anpassning skulle för det kyrkliga arbetet medföra större nackdelar än fördelar.

Utskottet vill till en början starkt betona det väsensskilda hos de faktorer, som ligger till grund för bedömandet av det ändamålsenliga uti kommunal indelning, å ena sidan, och pastoratsindelning, å andra sidan. Det grundläggande motivet för den nyss genomförda kommunindelningsreformen var att ombilda de på den kyrkliga sockenbildningens grund framsprungna borgerliga kommunerna till ekonomiskt bärkraftiga enheter för de alltmer kostnadskrävande uppgifter som kommit och väntas komma att åvila de borgerliga kommunerna. — Pastoratet utgör tjänstgöringsområdet för en kyrkoherde och honom eventuellt biträdande präster och bildar sålunda den yttre ramen för en för gudstjänstliv och församlingsvård avpassad tjänsteorganisation.

Denna tjänsteorganisation kan numera uppbyggas oberoende av lokala avlöningstillgångar och skatteunderlag. Såsom de sakkunniga framhållit, är utdebiteringen för pastoratsutgifter föga betydande i jämförelse med den borgerligt kommunala. Den kommunala skattekraften kan sålunda anses vara av mindre betydelse för pastoratet. Pastoratet påvilande byggnadskostnader kan i regel fördelas på så lång tidrymd, att de icke behöver för-

anleda besvärande utdebiteringar. Det är vidare vitsordat, att den genom inkongruens mellan pastorat och kommun föranledda »särdebiteringen» för pastoratsutgifter icke vållar några nämnvärda tekniska svårigheter i uppbördshänseende.

Även om utskottet inser fördelarna av att pastoraten icke skär över kommungränserna, anser utskottet, att möjligheter till undantag från denna regel bör medges, då kyrkliga förhållanden motiverar det.

Att vissa till de prästerliga göromålen hörande rena förvaltningsuppgifter av begränsad omfattning kan vara av den art, att viss fördel kan vinnas genom en regional överensstämmelse mellan kommun och pastorat torde varken ur den prästerliga organisationens eller den borgerligt kommunala förvaltningens synpunkt tillmätas någon avgörande betydelse i detta sammanhang. I den mån värdet av detta samarbete är beroende av prästernas personkännedom (såsom i fattigvård och barnavård) är det av vikt, att pastoraten icke genom onödiga sammanläggningar blir så stora, att kyrkoherden förlorar den personliga kontakten med sina församlingsbor.

De borgerligt kommunala uppgifterna är av den art, att en fördel onekligen vinns genom att den kommunala förvaltningen centraliseras till viss ort inom kommunen. Ur pastoralvårdssynpunkt åter är en motsvarande centralisering ingalunda önskvärd. Det prästerliga arbetets natur kräver, att prästerna i ett flerprästpastorat är bosatta i olika delar av pastoratet. Även för storstadspastoratens vidkommande har det befunnits ändamålsenligt, att prästerna därstädes är bosatta i skilda delar av pastoratet. Utskottet understryker här vad de sakkunniga anfört om olikheten mellan en kommunal tjänsteman som uppsöks av allmänheten och en präst, som bör utöva en uppsökande själavård bland sina församlingsbor.

De sakkunniga har ansett, att en anpassning efter kommunindelningen skulle vara av värde för konfirmandundervisningen genom dennas samordning med ett centraliserat skolväsen. Utskottet vill med bestämdhet framhålla, att det är av största betydelse för församlingsvården att konfirmandundervisningens samband med hemförsamlingen och dess kyrka icke bryts.

Enligt de sakkunnigas mening skulle utvecklingen av kommunikationsväsendet göra det möjligt att underlätta förstoringen av pastoratsenheterna. — Utskottet vill här anföra, att utvecklingen av kommunikationsväsendet främst berör förbindelsen tätort-tätort. Någon motsvarande utveckling av förbindelsen mellan glesbygder och mellan glesbygd och tätort har icke skett. För den pastorala vården å landsbygden torde utvecklingen av kommunikationsmedlen icke äga den betydelse som de sakkunniga i detta sammanhang synes tillmäta densamma.

Under hänvisning till vad utskottet sålunda anfört vill utskottet framhålla, att några bärande skäl för en generell anpassning av pastoraten till storkommunerna icke förebragts.

En sådan anpassning kan förordas i alla de fall, där den överensstämmer

med det kyrkliga livets krav och där de nybildade pastoraten blir lämpliga arbetsenheter för vården. Om åter en schematisk anslutning till nu gällande kommungränser skulle medföra, att pastorat sönderbrytes, som visat sig lämpliga och funktionsdugliga, att alltför stora arbetsenheter skapas eller att betydande kostnader uppkommer genom att väl underhållna prästgårdar överges och nya måste uppföras i deras ställe, så bör enligt utskottets mening en anslutning till den borgerliga kommunindelningen icke ifrågasättas. Den självfallna samverkan mellan de kyrkliga och borgerliga enheterna torde bäst tillgodoses av att deras regionala utformning får ske med utgångspunkt från deras skilda uppgifter.

10. Gudstjänstturordning; sammanlysning av gudstjänst

Betänkandet s. 97. Skrivelsen s. 54.

Den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten kan enligt de *sakkunnigas* mening icke förväntas kunna för varje pastorat bestämmas till sådan storlek, att genom densamma ordinarie högmässogudstjänst skall kunna uppehållas varje predikodag året runt i varje till pastorat hörande församlingskyrka. Redan nu, anför de sakkunniga, kan i flera fall — främst i Skara och Visby stift — högmässorna i de särskilda församlingskyrkorna inom flerförsamlingspastorat icke uppehållas söndagligen, utan Kungl. Maj:t har måst förordna om sammanlysning där av högmässogudstjänsterna, d. v. s. dessa fullgörs växelvis i kyrkorna genom s. k. alternering. De sakkunniga understryker härvid, att man betraktar såsom gällande rätt alltsedan reformationen, att i varje församlingskyrka skall hållas gudstjänst, men att därav icke följer, att det måste ske varje predikodag. I sin historik (s. 21 f. i betänkandet) anger de sakkunniga i korthet, huru enligt deras mening förhållandena härutinnan utvecklat sig.

De sakkunniga fortsätter:

Skall högmässogudstjänst överallt, oavsett pastorats folkmängd, städse uppehållas, nödgas man tänka sig en organisation av minst två präster i ett betydande antal av nuvarande pastorat med förhållandevis ringa folkmängd men flera än två församlingar, och detta även om folkmängden där är sjunkande. För att undvika en sådan konsekvens har de sakkunniga övervägt betingelserna för en sammanlysning i större eller mindre omfattning av högmässogudstjänsten i kyrkor i församlingar med obetydlig folkmängd och ett avstånd till en grannförsamlingskyrka, som icke alltför mycket försvårar för församlingsborna att där bevista gudstjänsten. I vilken utsträckning och under vilka förutsättningar dylik sammanlysning skall kunna nu vidtagas blir helt naturligt i allmänhet beroende av ett bedömande i de särskilda fallen. Det synes de sakkunniga emellertid kunna förutsättas såsom rimligt, att sammanlysning kan ordnas för församling med upp till 500 invånare, åtminstone där folkmängden är stillastående eller nedgående och avståndet från den egna kyrkan till närmaste grannkyrka icke överstiger fem kilometer. Vid exceptionellt små avstånd

mellan kyrkorna bör anordningen skäligen kunna genomföras även för församlingar med något större folkmängd och, då folkmängden är mycket ringa, även om avståndet till grannkyrkan något överstiger fem kilometer. Sammanlysning i vad avser alterneringsordningen måste komma att i de enskilda fallen närmare regleras allt efter tillgången på präster. I regel synes den dock böra begränsas till att avse högmässogudstjänstens inställande högst varannan predikodag.

De sakkunniga har icke meddelat några siffror om huru många gudstjänster, som enligt deras förslag skulle sammanlysas, men ur det utkast till indelning, som fogats till deras betänkande, kan utläsas, att ett genomförande av utkastet skulle resultera i att varje predikodag minst 84 församlingar skulle nödgas fira högmässogudstjänst i annan församlings kyrka. Antalet församlingar i de pastorat, inom vilka sammanlysningar enligt utkastet skulle bli nödvändiga, uppgår till ungefär 400. Givetvis kommer dock icke samtliga dessa församlingar att beröras.

I *motion nr 37* av herr Staxäng m. fl. föreslås *dels* att kyrkomötet måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville ta initiativ till en lagförklaring jämlikt § 88 regeringsformen angivande om kyrkolagen skall så förstås, att högmässa skall hållas särskilt med envar församling varje predikodag i alla de fall, där ej annat blivit i kyrkolag medgivet, *dels ock* att kyrkomötet måtte uttala, att då det icke klarlagts, huruvida sammanlysning av högmässor lagligen kan ske i andra fall än dem, som regleras genom kyrkolag, kyrkomötet icke kan ta ställning till sådana nu föreslagna ändringar i den prästerliga tjänsteorganisationen, som skulle medföra ökad sammanlysning av gudstjänster.

Hithörande stadganden i *kyrkolagen* är av följande innehåll:

På söndagar och de tre stora årshögtiderna samt allmänna stora bön-dagar skall i städerna hållas bland annat högpredikan (kap. 2 § 3). Uti landskyrkorna begynnes högpredikan middagstiden[1]) (kap. 2 § 4). Där ett prästgäll består av flera än en socken och betjänas av både en pastor och en kapellan, skall kyrkoherden, helst där moderkyrkan är mycket folkrikare, predika i henne två eller tre helg- och predikodagar å slag och kapellanen göra emellertid tjänst i annexan, jämväl ock predika i kyrkoherdens ställe i moderkyrkan, när pastor gör tjänsten i annexan, men där ingen kapellan är, måste pastor så laga, att gudstjänsten såväl i den ena som den andra församlingen vederbörligen underhålls (kap. 19 § 20). Kap. 12 § 31 i kyrkolagen inledes med orden: »Såsom den allmänna gudstjänsten alltid och noga vidmakthållas skall . . .».

Den 18 mars 1910 utfärdades en lag »innefattande ändring i 2 kap. 3, 4 och 8 §§ kyrkolagen» (nr 20 s. 2). Enligt denna lag äger konsistorium, där sådant av omständigheterna föranleds, förordna, att för två eller flera

[1]) Tiden för gudstjänstens början kan ändras enligt medgivande i kungl. cirkulär den 3 december 1823.

församlingar gemensam högmässa må förrättas i en av dem. Under förarbetena till denna lag uttalade dåvarande departementschefen: Flerstädes i vårt land lär förekomma, att högmässa, som är för flera församlingar gemensam, hålls skiftesvis i en av församlingarna utan att i den eller de övriga annan särskild gudstjänst äger rum. Att ge en föreskrift, vilken i tillämpningen skulle medföra mindre frihet än som i vissa landsdelar sålunda redan råder, synes ej kunna vara lämpligt.

Utskottet. Sammanlysning av gudstjänster förekom i Sverige redan under katolsk tid. I Skara stift, där församlingarna är små och kyrkorna ligger tätt, hade sammanlysningen stor omfattning redan på 1200-talet, och sedvänjan har där hållit sig in i våra dagar. Även i övriga stift förekom i äldre tid sammanlysningar om ock i mindre utsträckning. Från och med konung Karl XI:s tid och fram till utfärdandet av lagen den 18 mars 1910 torde dock i dessa andra stift sammanlysningar av högmässor varit sällsynta eller icke alls förekommit.

Av det ovan citerade departementschefsuttalande, som gjordes under förarbetena till lagen den 18 mars 1910, framgår, att denna lag avsåg att reglera icke endast sammanlysning, som föranleds av tillfälliga omständigheter, utan också sådan, som beror på sedvana och av ålder varit i pastoratet vedertagen. Det synes sålunda vara ovedersägligt, att lagen avser att utömmande reglera de förutsättningar, under vilka sammanlysning får äga rum, och den form, vari medgivande därtill får ges. Det måste med andra ord antas, att gällande kyrkolagstiftnings innebörd är, att högmässogudstjänster skall hållas för varje församling särskilt, i alla de fall, då medgivande till sammanlysning icke lämnats i den ordning, som stadgas i 1910 års lag.

Då utskottet är övertygat om riktigheten av denna lagtolkning, anser utskottet icke, att det erfordras lagförklaring i den ordning, regeringsformen anvisar. Utskottet avstyrker därför motionen nr 37 i vad den avser begäran om lagförklaring.

De organisatoriska anordningarna får icke utformas så, att de omöjliggör efterlevnaden av vad gällande lag föreskriver. Problemet blir därför, hur man skall kunna utforma en organisation, som fyller sistnämnda krav men på samma gång motsvarar berättigade önskemål i fråga om sparsamhet och effektivitet. Utskottet håller före, att detta problem icke är olösligt.

Lagen den 18 mars 1910 torde vid sin tillkomst ha avsett att bereda möjlighet till sammanlysning, dels där sådan föranleddes av tillfälliga omständigheter, dels ock då den överensstämde med ortens sedvana. Utskottet anser emellertid, att lagen ger domkapitel möjlighet att, där synnerliga skäl är, medge regelbundet återkommande sammanlysningar i församlingar, där det ej förekommit tidigare. Det synes sålunda vara en framkomlig väg, att varje domkapitel vid utarbetande av förslag till den nya

organisationen tar under övervägande, i vilka fall omständigheterna är sådana, att domkapitlet finner sig kunna meddela förordnande om sammanlysning av gudstjänster. I dessa fall skulle alltså ytterligare ofrånkomliga sammanlysningar kunna ske inom lagens ram.

Vid sidan om sammanlysningen finns det emellertid andra utvägar som står till buds, då det antal församlingspräster, som motiveras av folkmängdstal och andra på arbetsmängden inverkande faktorer, icke räcker till för att upprätthålla söndaglig gudstjänst i alla pastoratets kyrkor.

Utskottet vill då först erinra om att de *sakkunniga* i sitt utkast till pastoratsindelning i ett stort antal fall tänkt sig, att en i ett pastorat anställd kyrkoadjunkt skall biträda i annat pastorat bland annat med uppehållande av gudstjänster. Till denna anordning återkommer utskottet senare i betänkandet.

I sammanhang härmed bör man beakta det i *motionen nr 58* av herr Svensson, Einar, m. fl. under punkten 2 framställda förslaget om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran, att möjligheterna att ålägga ordinarie präst fyllnadstjänstgöring utom eget pastorat måtte utredas. I viss anslutning härtill yrkas i *motionen nr 36* av herr biskop Nygren m. fl., att riktlinjerna för ifrågavarande reform utformas så, att söndaglig gudstjänst, i de fall då präst inom pastoratet icke kan förrätta densamma, må kunna hållas av präst utom pastoratet eller av särskilt förordnat tjänstebiträde.

Slutligen bör erinras om de förslag, som under rubriken Anlitande av diakoner m. fl. redovisas å sidorna 92 och 93 av Kungl. Maj:ts skrivelse.

Enligt *utskottets* mening anvisar de sålunda framförda förslagen flera utvägar, som kan anlitas för att komma fram till godtagbara lösningar av de föreliggande problemen. Såsom utskottet längre fram i betänkandet under rubriken Samfälld kyrkoadjunkt kommer att anföra, anser utskottet, att inrättandet av en för flera pastorat gemensam kyrkoadjunktsbefattning kan vara motiverad, då andra möjligheter att upprätthålla den söndagliga gudstjänsten icke synes förefinnas.

Förslaget, att även ordinarie präst på motsvarande sätt skulle kunna åläggas bland annat upprätthållande av gudstjänster utom eget pastorat, bör övervägas. Utskottet förbiser icke, att vissa svårigheter är förknippade med en sådan anordning bland annat beträffande frågorna, vilketdera av pastoraten som skall avlöna prästen, tillhandahålla honom prästgård och utöva valrätten beträffande befattningen eller hur dessa skyldigheter och rättigheter skall fördelas mellan pastoraten, men utskottet håller före, att dessa svårigheter kan övervinnas. Utskottet är därför berett att förorda utredning enligt det i motionen nr 58 framlagda förslaget.

Vad slutligen förslaget om anlitande av tjänstebiträden utanför kretsen av präster i församlingstjänst angår, så synes även det erbjuda en framkomlig utväg. Dock anser utskottet, att de två förstnämnda utvägarna är att föredra från församlingslivets synpunkt. Det förefaller icke otänk-

bart, att t. ex. prästvigda lärare och pensionerade präster skulle vilja åta sig att vissa söndagar förrätta gudstjänst i de församlingskyrkor, som församlingsprästerskapet icke hinner med. Även lekmän, som erhållit sådant tillstånd, som omtalas i kap. 19 § 4 eller 5 kyrkolagen (venia concionandi), kan komma i fråga. — För att möjliggöra anlitande av sådant biträde erfordras en jämkning i gällande föreskrifter om ersättning till dem. Enligt Kungl. Maj:ts cirkulär den 30 juni 1953 rörande ersättning till vissa vikarier å prästerliga tjänster och till icke-prästvigda tjänstebiträden åt präster kan ersättning till predikobiträden utgå endast, då den präst, som erhåller biträdet, antingen är kontraktsprost eller innehar tjänstedubbleringsförordnande eller eljest vid sidan av egen tjänst svarar för med annan tjänst förenade göromål. Till dessa fall skulle behöva fogas det, att tjänstebiträdet erfordras för att upprätthålla den söndagliga gudstjänsten.

Ersättning till tjänstebiträde av nu ifrågavarande art utgår för närvarande med 43 kronor för dag, vartill kommer reseersättning, ej över 30 kronor. För att bedöma storleksordningen av de kostnader, som en anordning med predikobiträden skulle dra, kan man göra det tankeexperimentet, att sådana biträden uppehöll gudstjänster i alla de församlingar, som enligt de sakkunnigas utkast skulle bli utan gudstjänst. Antag, att dessa kyrkors antal varje predikodag utgör 90 samt att resekostnaden i medeltal utgör 20 kronor. Kostnaden skulle då bli för envar predikodag 5 670 kronor och för helt år om 62 predikodagar ungefär 350 000 kronor. I verkligheten skulle kostnaden stanna vid ett betydligt lägre belopp, då man ju måste frånräkna dels de gudstjänster, som även enligt vad utskottet förutsatt kommer att sammanlysas, dels ock dem, som eventuellt kommer att uppehållas av ordinarie präst i annat pastorat. Det är i varje fall uppenbart, att denna anordning blir väsentligt mycket billigare än om man skulle tillsätta så många församlingspräster, som skulle erfordras, om alla gudstjänster skulle kunna förrättas av dem.

Beträffande de gudstjänster, som församlingsprästerskapet icke hinner med, kommer man, om vad utskottet här ovan anfört vinner bifall, att ställas inför frågan, huruvida man i de särskilda fallen skall välja sammanlysning eller gudstjänstens uppehållande genom präst i annat pastorat eller genom predikobiträde. Vid sådana avgöranden bör man enligt utskottets mening förfara med stor försiktighet. Högmässogudstjänsten är nämligen mitt- och höjdpunkten i det kyrkliga livet, omkring vilken övrigt kyrkligt arbete grupperar sig. Erfarenheten visar, att i många fall indragning av de söndagliga gudstjänsterna i en församling medfört ett brytande av den kyrkliga seden samt haft till följd, att det kyrkliga livet i församlingen lidit betydande avbräck.

Inom Skara stift, där sammanlysningar av ålder har förekommit, visar ett studium av statistiken över nattvardsfrekvensen, att det kyrkliga livet genomsnittligen är svagare i församlingar med alternering än i sådana

med söndaglig gudstjänst. Även där avstånden mellan kyrkorna icke är betydande, visar erfarenheten, att medlemmarna i en församling endast undantagsvis besöker gudstjänster i en annan församlingskyrka. Församlingsgemenskapen betyder här mer än väglängden. Religionssociologiska faktorer synes göra det praktiskt taget omöjligt att på vissa söndagar överföra den gudstjänstfirande församlingen till en annan kyrka än den, där den vanligen samlas till högmässa. Att sammanlysa högmässor betyder därför i realiteten ofta att avlysa dem för den församling, som går miste om den egna gudstjänsten.

Det starka motståndet mot förslaget om ökade sammanlysningar visar, att församlingarna betraktar alterneringen som en kännbar inskränkning i deras möjlighet att fira gudstjänst. Allt detta manar till den största återhållsamhet och talar enligt utskottets mening för att man vid varje pastoratsreglering så långt som möjligt bör sträva att undgå ytterligare sammanlysningar.

11. En- eller flerprästpastorat

Betänkandet s. 100. Skrivelsen s. 62.

De *sakkunniga* har tagit upp till dryftande frågan om för- och nackdelarna av en pastoratsorganisation med en eller flera präster. De har därvid beträffande stadspastorat uttalat, att från allmän förvaltningssynpunkt en treprästorganisation med kyrkoherde, komminister och kyrkoadjunkt kan fungera väl och att ej heller en utökning med ytterligare en komminister eller en kyrkoadjunkt eller bådadera behöver komma att innebära några svårigheter i organisatoriskt hänseende. En vidgad tillämpning av flerprästorganisationen jämväl bland landsbygdspastoraten inger, enligt de sakkunnigas uttalade mening, icke heller i och för sig några betänkligheter utan kan bli till påtaglig fördel där, liksom i städerna eller andra tätorter. I överensstämmelse med denna åsikt har de sakkunniga i sitt utkast till pastoratsindelning i ett stort antal fall föreslagit, att befintliga enprästpastorat skall sammanslås till flerprästpastorat.

Mot de sakkunnigas uttalanden rörande hur organisationen av stadspastoraten bör utformas, har *utskottet* icke något att erinra. Vad åter landsbygdspastoraten angår, kan utskottet icke i allo dela de sakkunnigas meningar.

De *sakkunniga* är icke främmande för de fördelar, som är förknippade med enprästpastorat, vilken anordning ju hittills varit förhärskande på landsbygden inom kanske större delen av riket. De framhåller sålunda, att det personliga förhållandet mellan präst och menighet bäst uppehålls i enprästpastorat liksom att prästen i ett sådant pastorat djupare känner sitt ansvar och sporras till större intresse i arbetet samt att trivseln i arbetet lätt minskas genom motsättning mellan befattningshavare, som vant sig

att ensamma handlägga sina ärenden. Emellertid anser de sakkunniga nackdelarna hos enprästorganisationen väga tyngre än fördelarna. Främst fäster de sig vid att tjänstinnehavaren med stigande ålder lätt blir isolerad från yngre årsklasser både bland församlingsborna och bland ämbetsbröderna samt i följd därav blir utan tillräcklig förståelse för ungdomens syn på personliga och samhälleliga frågor. I motsats härtill står enligt de sakkunniga det ömsesidiga stöd och den uppmuntran, som en flerprästorganisation möjliggör. Även elasticiteten i en flerprästorganisation framhålls.

I *motionen nr 36* av herr biskop Nygren m. fl. hemställs, att riktlinjerna för en ändrad pastoratsindelning utformas så, att större möjlighet bereds för bibehållande av enprästpastorat.

I *motionen nr 58* av herr Svensson, Einar, m. fl. hemställs i punkten 1) bland annat om bibehållande och inrättande av enprästpastorat överallt där så kan ske.

Utskottet anser, i likhet med de sakkunniga, att man vid bedömandet av frågan om en- eller flerprästpastorat på landsbygden måste företa en avvägning mellan de nackdelar och fördelar, som är förenade med de två organisationsformerna. Denna avvägning kan icke göras en gång för alla utan måste, under beaktande också av lokala förhållanden, företas från fall till fall.

I en hel del fall måste sålunda flerprästpastoratet vara den enda naturliga lösningen. Detta är t. ex. förhållandet, då folkmängden i ett nu bestående enförsamlingspastorat är så stor, att den motiverar anställande av två eller flera präster. Föreligger icke av andra skäl anledning att dela församlingen, bör detta naturligtvis ej ske endast för att skapa enprästpastorat. Förhållandet kan också vara det, att av två varandra närbelägna församlingar den ena är för stor att skötas av en präst, och den andra för liten att bereda en präst full sysselsättning. I sådant fall bör församlingarna i regel sammanslås, för att man skall kunna utjämna arbetsbördan mellan befattningshavarna. Utskottet vill dock påpeka, att en utjämning icke alltid är möjlig att genomföra i ett fall av den angivna typen. Är avståndet mellan församlingarnas centralorter för stort, kan följden av sammanföringen bli, att prästerna fortsätter att sköta vardera sin församling och att den utjämnande effekten av sammanslagningen uteblir. Då dessutom prästen i den större församlingen, vilken blir kyrkoherde i det nya pastoratet, får överta den del av den andra prästens arbete, som hör till pastoratsförvaltningen, blir rent av olikheten i arbetsbördan större än förut, och sammanslagningen motverkar då sitt eget syfte. Innan man tillgriper pastoratssammanslagning såsom ett medel för att vinna utjämning av arbetsbördan, måste man därför noga undersöka, huruvida de lokala förhållandena är sådana, att överförande av arbetsuppgifter från den ena prästen till den andra verkligen är praktiskt genomförbart och medför de avsedda fördelarna.

Utskottet anser vidare, att där en ordning med två- eller flerprästpastorat redan är inarbetad och visat sig kunna fungera väl, det icke finns anledning ändra denna indelning.

Om det sålunda finns fall, i vilka två- eller flerprästpastorat är naturliga, så är i andra fall enprästpastoratet den självklara lösningen. Detta kan vara förhållandet i isolerade trakter, där redan praktiska svårigheter hindrar sammanslagningen. De sakkunniga har också i fall av denna art i sitt utkast föreslagit ett icke alldeles obetydligt antal enprästpastorat.

I de fall där man har frihet att välja mellan de två organisationsformerna har utskottet vid avvägningen mellan nackdelar och fördelar hos alternativen, i olikhet med de sakkunniga, funnit, att de skäl, som talar för enprästpastorat, vad landsbygden beträffar, väger tyngre än de nackdelar, som är förbundna med denna organisationsform.

Särskilt lägger utskottet då vikt vid den personliga kontakt, som i ett enprästpastorat kan åstadkommas mellan prästen och församlingsmedlemmarna. Både för prästen och församlingsmedlemmarna är denna kontakt av största värde. Prästens möjlighet att i sin förkunnelse och sitt övriga församlingsarbete rätt möta församlingsmedlemmarnas andliga behov ökas, liksom hans möjlighet att i övrigt finna de rätta vägarna för att åstadkomma ett levande kyrkligt liv. Hans förtrogenhet med församlingsmedlemmarna och deras villkor är också av stort värde vid kyrkobokföringen och övriga administrativa värv av såväl kyrkligt som borgerligt slag.

För församlingen är det av värde, att man har en präst som man personligen känner, att vända sig till i stället för att vid besök på pastorsexpeditionen mottas av den präst i ett flerprästpastorat, som enligt turordningen har expeditionstjänst den dag, besöket sker. Det bör också påpekas, att medan en kyrkoherde oftast stannar kvar i sin församling tjänstetiden ut, en komminister däremot vanligen och en kyrkoadjunkt i regel efter några år lämnar sin befattning på grund av befordran. Kyrkoherden ser därför i församlingen sin livsuppgift, på vilken han lägger ned hela sin arbetskraft, medan en befattningshavare, som är medveten om att hans verksamhet i församlingen endast blir av mindre varaktig natur, icke på samma sätt kan uppbygga sitt arbete på längre sikt.

Såsom i motionen nr 58 framhållits, visar den kyrkliga statistiken tydligt, att de små kyrkliga enheterna är de mest effektiva i fråga om registrerbara arbetsresultat. Statistik över kyrkogång och nattvardsfrekvens, som under de senaste åren framlagts vid prästmöten, bland annat i Göteborgs, Stockholms, Växjö och Skara stift, visar samstämmigt, att det kyrkliga livet är ojämförligt starkast i de mindre församlingarna.

Utskottet vill icke underkänna vad de sakkunniga anfört om värdet av en åldersdifferentiering inom prästerskapet i ett pastorat, men anser dock, att detta värde i allmänhet icke kan uppväga de skäl, som talar för enprästpastorat. Det är visserligen sant, att unga präster ofta kan göra goda insat-

ser i ungdomsarbetet, men det är icke heller ovanligt, att förmågan härtill finns — och med större mognad — hos äldre präster. Enbart prästernas antal garanterar icke ens i ett treprästpastorat, att denna förmåga finns företrädd. Över huvud är det svårt att genom organisatoriska anordningar sörja för sådana ting, som i utpräglad grad är beroende av personlig begåvning och läggning samt den enskilda prästens vilja att göra en insats.

Även om alltså enligt utskottets mening starka skäl talar till enprästpastoratets förmån såvitt landsbygden angår, måste dock beaktas, att det är av ett visst värde att ha tillgång till ett antal flerprästpastorat. En präst har icke alltid efter pastoratsadjunktsåren samlat den erfarenhet, att han är i stånd att på egen hand sköta ett pastorat. Några års tjänstgöring som kyrkoadjunkt eller komminister i ett flerprästpastorat kan då ge honom tillfälle att fullständiga sin erfarenhet. Man måste också räkna med att det finns ett antal präster, som, ehuru fullt användbara i övrigt, lämpligen bör arbeta under förmans ledning. Så vitt utskottet kan finna, är det emellertid för detta ändamål tillräckligt med de två- eller flerprästpastorat, som enligt de av utskottet uppdragna riktlinjerna bör finnas i framtiden.

En omständighet, som i detta sammanhang jämväl bör beaktas, är fördelarna av den självständighet i tjänsteställningen, som tillkommer en kyrkoherde. Erfarenheten visar, att en präst i många fall blir mest effektiv och att hans särskilda läggning bäst kommer till sin rätt, när han självständigt får planera församlingsarbetet. Det torde vara riktigt, vad i motionen nr 58 anföres, att liksom de små församlingarna önskar sin egen präst, en präst i regel önskar sin egen församling samt att en självständig uppgift med eget ansvar är lika stimulerande på det kyrkliga som på andra verksamhetsfält. Denna självständighet i tjänsteställningen torde också bland prästerna värdesättas så högt, att man i många fall föredrar densamma framför en befordran i löneavseende. Utskottet finner sig alltså kunna instämma, då i motionen nr 36 uttalas, att enprästpastorat i stor utsträckning är att föredra framför flerprästpastorat. Utskottet anser därför också, att ett större antal kyrkoherdetjänster i den lägsta lönegraden — Ca 27 — förtjänar att bibehållas, då nackdelarna av en lägre lönesättning för prästerskapet i detta fall väl uppvägs av de fördelar, som är att vinna för församlingarna och det kyrkliga arbetet.

Den ekonomiska sidan av frågan är naturligtvis av stor vikt, och utskottet anser, att tillbörlig hänsyn till den bör tas. Där sålunda en besparing av väsentlig betydelse kan uppnås genom att man inrättar ett flerprästpastorat, vill utskottet icke motsätta sig en sådan åtgärd, därest den i övrigt betingas av det kyrkliga livets behov.

I de flesta fall, då man har att välja mellan att inrätta ett flerprästpastorat eller två eller flera enprästpastorat, synes emellertid skillnaden i kostnadsavseende bli skäligen liten. Gäller det exempelvis två ungefär lika stora församlingar, vilkas sammanlagda folkmängd motiverar två präster, och

har man att välja mellan att inrätta två pastorat med vardera sin kyrkoherde eller ett pastorat med kyrkoherde och komminister, blir skillnaden i regel den, som råder mellan en kyrkoherdetjänst i lönegraden Ca 27 och en komministertjänst i Ca 26 eller alltså icke ens 1 000 kronor om året. Ofta nog kommer sammanslagningen emellertid att medföra, att pastoratet blir så stort, att kyrkoherdetjänsten däri sättes i Ca 29. I sådant fall blir tvåprästpastoratet omvänt inemot 1 000 kronor dyrare än de två enprästpastoraten tillsammans.

Men även där flerprästpastoratet verkligen ger en lägre lönesumma än enprästpastoraten tillsammans, blir den verkliga vinsten ganska illusorisk. Särskilt är detta fallet, då två redan bestående pastorat sammanslås till ett. I detta fall finns i regel redan en kyrkoherdeprästgård i det pastorat, som förvandlas till annexförsamling. En omedelbar följd av omorganisationen blir då, att det bostadsavdrag, som pastoratet har rätt att uppbära för prästgården, går ned från det för kyrkoherdetjänst till det för komministerstjänst stadgade eller med 324 kronor i hyresgrupp 2. Vidare nödgas pastoratet betala bränslekostnadsgottgörelse för ytterligare 135 kubikmeter bostadsutrymme. Slutligen tillkommer avsevärt ökade resekostnader. Kyrkoherden i det större pastoratet måste för olika uppgifter besöka annexförsamlingen, liksom komministern måste resa till moderförsamlingen. Även resekostnader för det nytillkommande pastoratskyrkorådet torde bli erforderliga. I själva verket får man räkna med att de ökade kostnaderna överstiger en löneinbesparing av en lönegrad och i många fall även av två sådana.

Som exempel på hur det ekonomiska utfallet av pastoratssammanslagningar kan te sig, bifogar utskottet en tablå, som finns fogad vid domkapitlets i Göteborg yttrande i ärendet. (Se bilaga nr 1.) Det är att märka, att de i tablån upptagna resekostnaderna avser endast prästernas resor och att några resekostnader icke beräknats för kyrkoråds-, boställsstyrelse- eller kyrkofullmäktigeledamöter.

Väljer man att i stället för komministertjänst inrätta en kyrkoadjunktstjänst, undgår man visserligen ökning av bränslekostnadsbidraget men förlorar i stället hela bostadsavdraget samt råkar i svårigheter beträffande disposition av ledigblivande prästgård.

Såsom av det anförda framgår, anser utskottet, att också i framtiden enpräst- och flerprästpastorat bör förekomma sida vid sida men att man — frånsett ovan nämnda fall där pastorat med två eller flera präster är uppenbart motiverade — bör föredra enprästpastorat samt att alltså sådana pastorat bör bibehållas i betydligt större utsträckning än enligt de sakkunnigas utkast till indelning. Vid bedömande i det särskilda fallet av hithörande organisationsfrågor bör man enligt utskottets mening beakta, att ändringar i en hävdvunnen och inarbetad organisation ofta kan vålla

nedbrytande av en förefintlig god kyrklig sed, som måhända blir svår att ersätta med en ny lika god.

Ändringar i den nuvarande organisationen bör därför icke företas annat än där bestämda fördelar kan vinnas genom åtgärden. Därest sådana ändringar skulle medföra ökade kostnader för det allmänna, bör de icke ifrågakomma, såvida icke påtagliga fördelar för det kyrkliga livet därigenom kan vinnas.

12. Gemensam kyrkoadjunktur

Betänkandet s. 102. Skrivelsen s. 67.

För närvarande är den församlingsprästerliga organisationen så utformad, att prästerna är anställda i visst pastorat och har sin tjänstgöring förlagd inom detta. Endast i ett fåtal fall har avsteg gjorts från denna regel. Det har då nästan alltid varit fråga om ett samhälle, som vuxit upp på ömse sidor om en pastoratsgräns. Den präst, som tillsatts för att tjänstgöra huvudsakligen i samhället, har blivit gemensam för båda pastoraten. Hittills har anordningen använts endast i fråga om kyrkoadjunkter.

De *sakkunniga* har anfört, att en anordning med gemensam kyrkoadjunkt allmänt sett innebär uppenbarligen förbättrade möjligheter till utjämning i arbetsuppgifterna mellan skilda till varandra gränsande pastorat. Anordningen kan enligt de sakkunniga lämpligen även ifrågakomma, då arbetsförhållandena i pastoraten, vart för sig, varken i följd av pastoratets storlek eller eljest, kräver någon ytterligare heltidsanställd där stationerad präst men arbetsbördan i sin helhet i pastoratet överstiger vad som normalt kan påläggas det antal präster, som därförutan blir för detta erforderligt.

Utskottet finner det vara naturligt, att om ett samhälle växer upp på ömse sidor om gränsen mellan två pastorat, en för båda pastoraten gemensam kyrkoadjunkt tillsätts för att ombesörja det prästerliga arbetet i samhället.

Däremot anser utskottet icke, att anordningen med gemensam kyrkoadjunkt i andra fall innebär en idealisk lösning av problemen, utan kan instämma i kammarkollegiets i dess utlåtande uttalade mening, att den utgör en nödfallsutväg; dock bör den kunna komma till användning t. ex., där den söndagliga gudstjänsten i någon församling icke kan upprätthållas på annat sätt, eller för att åstadkomma utjämning av arbetsbördan inom två närbelägna pastorat, där sådan ej kan uppnås på annat sätt.

13 Allmänna normer för indelning och organisation

Betänkandet s. 103. Skrivelsen s. 69.

På grundval av de angivna förutsättningarna har de *sakkunniga* kommit fram till vissa allmänna normer, som enligt de sakkunnigas uppfattning — med ett flertal smärre lokalt betingade avvikelser eller jämkningar —

bör tjäna till rättesnöre för en revidering av pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten.

De sakkunniga anför att behov av *pastoratsdelning* uppkommer, när gudstjänstliv och församlingsvård på grund av folkmängdens tillväxt och andra omständigheter icke längre kan besörjas enhetligt för hela pastoratet samt tjänsteorganisationen fått en omfattning, som gör det svårt för kyrkoherden att utöva ledningen. Vid fråga om *sammanläggning* av ett pastorat med ett annat måste övervägas icke blott huruvida de två kyrkoherdarna i de nuvarande pastoraten har eller kan få tillräcklig sysselsättning utan ock i vad mån en sammanläggning, där denna förutsätter en organisation av flera än en präst, arbetsgemenskap mellan dessa med någon fördel kan genomföras.

Med förklarande, *dels* att de sakkunniga — i överensstämmelse med äldre praxis — ansett sig böra såsom mätare av prästernas arbetsbörda räkna med olika folkmängdstal för tätortspastorat och landsbygdspastorat, *dels* att de sakkunniga för de härvid gjorda bedömandena utgått från sådana arbetsuppgifter — såväl legalt reglerade som andra, till den fria verksamheten hörande — vilka för närvarande i tjänsten åvilar prästerna, uppställer de sakkunniga härefter vissa normer till ledning för det bestämmande av ny indelning och organisation, som med utredningen åsyftats. Dessa de sakkunnigas n o r m e r innebär i sammanfattning följande.

Folkmängdstal.

	Antal präster och invånare i pastoratet					
	1 präst		flera präster			
	invånare		2	3	4	5
	lägst	upp till	invånare, upp till			
Tätortspastorat	2 000	4 000	9 000	15 000	22 000	30 000
Landsbygdspastorat med »måttlig areal» och 1 förs.	2 000	3 000	6 000	9 500	13 500	18 000
2 »	1 500	2 500	5 500	9 000	13 000	—
3 »	1 000	1 800	4 300	7 300	10 800	—
4 o. fl. »	1 000	1 500	4 000	7 000	10 500	—

Normalt ej önskligt flera än 5 präster i ett pastorat (i ett landsbygdspastorat av två eller flera församlingar ej flera än 4 präster).

Såsom tätortspastorat anser de sakkunniga pastorat där minst 2/3 av befolkningen är bosatt i tätort.

Arealen.

Enprästpastorat, »måttlig areal» = 1½ kvadratmil.
Två- och flerprästpastorat, »måttlig areal» = höjning i förhållande till antal präster, men ej ren multiplicering.

Antal församlingar.

För 1 präst: 2 högst 4 församlingar
» 2 präster: högst 5, ev. 6 à 7 församlingar
» flera präster: viss ökning av antalet församlingar i förhållande till antalet präster, men restriktivt.

Avvikelser.

Minimifolkmängd kan behöva underskridas
i fråga om pastorat med stor areal eller mera permanent isolerade bygder (t. ex. skärgårds- och fjällpastorat);
i fråga om pastorat, där folkmängden är växande och det med någon visshet kan förväntas att den inom nära framtid överskrider minimifolkmängden,
då erforderliga gudstjänster (även utom församlingskyrka) ej kan upprehållas med den för folkmängdstalet angivna organisationen.

Maximifolkmängd kan behöva överskridas
vid relativt liten areal.

Folkmängdstalet kan i övrigt behöva jämkas
för vinnande av anslutning till den borgerliga kommunens gränser;
med hänsyn till antalet vårdplatser å sjukhus, som är beläget inom pastoratet och för vilket den andliga vården skall ankomma på församlingsprästerskapet i tjänsten.

Måttlig areal (1½ kvadratmil) kan behöva jämkas
på grund av särskilda omständigheter, såsom svårframkomliga vägar, skärgård o. d.

De sakkunnigas motivering.

Som ett tätortspastorat av äldre typ har en relativt liten areal och en befolkning, som är koncentrerad till ett begränsat område, kan man räkna med att en präst i ett dylikt pastorat kan betjäna ett större antal församlingsbor än på den egentliga landsbygden;
folkmängdslatituden för en organisation med en präst har i ett sådant tätortspastorat räknats upp till 4 000 (i stället för tidigare 5 000) med hänsyn till den komplicerade arten av de problem, som numera allmänt möter prästen;
då folkmängdstalet i ett landsbygdspastorat med måttlig areal överstiger 6 000, räknas med att pastoratet likväl innesluter en eller flera tätorter;
den för tätortspastorat tillämpade progressiviteten i relationen mellan tjänster och folkmängdstal är motiverad även för landsbygdspastorat, fastän därvid mindre markerad;
för flerförsamlingspastorat, där organisationen på grund av församlingsantalet måste göras större än folkmängdstalet i sig självt föranleder, är en liknande, men allt efter församlingarnas antal minskande progressivitet motiverad.

I *motion, nr 14*, av herrar Lindquist och Lundström har yrkats att kyrkomötet ville hos Kungl. Maj:t hemställa att vid pastoratsindelningens genomförande den andliga vården vid sjukhusen måtte, utan alltför stor re-

ducering av antalet heltidsanställda sjukhuspräster, organiseras i överensstämmelse med vad pastoratsindelningssakkunniga i bil. I till sitt betänkande anfört.

Såsom i ovan angivna sammanfattning av de sakkunnigas normer för ny indelning och organisation angivits, har de sakkunniga ansett, att jämkning av folkmängdstalet bör ske med hänsyn till antalet vårdplatser å sjukhus, som är beläget inom pastoratet och för vilket den andliga vården skall ankomma på församlingsprästerskapet i tjänsten.

I *motion, nr 58,* av herr Svensson, Einar, m. fl. yrkas i punkten 1) att kyrkomötet i sitt yttrande över förslaget till pastoratsreform ville hos Kungl. Maj:t hemställa — jämte annat — att de ordinarie fasta prästtjänsterna bibehålls i görligaste mån i nuvarande relationer mellan kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktsbefattningar, särskilt genom bibehållande och inrättande av enprästpastorat överallt där så kan ske, och att befolkningstalet för sådana pastorat, respektive prästtjänster icke fixeras, utan prövas i samband med andra samverkande faktorer.

I *motion, nr 56,* av herr biskop Malmeström föreslås, att kyrkomötet i sitt svar på Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 framhåller, att de av de pastoratsindelningssakkunniga föreslagna folkmängdssiffrorna, vilka avsetts som grund för en nyindelning av de svenska pastoraten, emot kyrklig erfarenhet satts för högt och att vida mer än som skett hos de sakkunniga religionssociologiska synpunkter vid indelningen får komma till sin rätt.

I *motion, nr 77,* av herr Ljungbeck föreslås, att kyrkomötet måtte, med avslag på pastoratsindelningssakkunnigas förslag angående folkmängdstalet för den prästerliga organisationen i tätortspastorat, för sin del antaga följande folkmängdstal: 1 präst 5 000 inv., 2 präster 11 000 inv., 3 präster 18 000 inv., 4 präster 25 000 inv., 5 präster 35 000 inv. och att delning av pastorat ej bör ifrågakomma förrän folkmängden överstiger 35 000.

Såsom *utskottet* inledningsvis framhållit, bör gudstjänstlivets och församlingsvårdens krav utgöra översta norm för den församlingsprästerliga organisationen. Vid tillämpningen av de uppställda normerna måste denna översta norm alltid beaktas.

Såsom framgår av ovanstående sammanställning (se ock betänkandet s. 107) utgår de sakkunniga från att de av dem uppställda normerna icke allltid kan strängt iakttagas utan måste kunna jämkas med hänsyn till speciella lokala förhållanden.

Utskottet understryker vad de sakkunniga härutinnan anfört och vill framhålla, att det finnes ett icke obetydligt antal fall, då det, som de sakkunniga påpekar, »kan visa sig nödvändigt att underskrida även de uppställda minimigränserna». Utskottet vill såsom särskilt angeläget fram-

hålla de sakkunnigas påpekande, att detta kan bli fallet för att erforderliga gudstjänster skall kunna upprätthållas.

De särskilda erinringar, utskottet vill göra mot vad de sakkunniga här föreslagit, är följande:

Såsom tätortspastorat räknar de sakkunniga alla pastorat, såväl stadssom landsbygdspastorat, där mint 2/3 av befolkningen är bosatt i tätort. Utskottet vill här framhålla, att därest en del av ett tätortspastorat utgöres av landsbygd, måste behovet av prästerlig arbetskraft för denna del alltid beräknas efter de grunder, som tillämpas för landsbygdspastorat. Om vidare jämte landsbygd två eller flera tätorter förefinns i ett arbetsdistrikt, ökas ofta prästens arbetsbörda avsevärt. Skäl synes därför föreligga att i sådana fall i huvudsak tillämpa de folkmängdstal, som gäller för landsbygdspastorat.

Utskottet föreslår, att den undre gränsen för folkmängdstalet i enprästpastorat av landsbygdskaraktär med *en* eller *två* församlingar något sänkes, förslagsvis till 1 500 respektive 1 200.

Den av de sakkunniga föreslagna progressiviteten i folkmängdstalen vid organisation med två och högre antal präster torde kunna motiveras med avseende å prästernas förvaltningsbestyr och gudstjänsthållning. I fråga om prästernas själavårdande uppgifter är regeln icke hållbar. Ej heller kan den tillämpas på pastorat med flera församlingar eller stor areal, där prästerna var för sig svarar för pastoralvården i särskilda arbetsdistrikt.

Utskottet har funnit att jämkningar här är nödvändiga, om icke församlingsvården i ett flertal fall skall eftersättas. Generella regler för sådana jämkningar kan svårligen angivas, men utskottet kan giva sin anslutning till de uppställda folkmängdstalen endast med det förbehållet, att den angivna progressiviteten minskar eller bortfaller i de fall, där det ökade befolkningstalet icke medför att de anställda prästerna var för sig lättare kan medhinna pastoralvården bland ett större antal människor. I detta sammanhang vill utskottet påpeka, att det befolkningstal, de sakkunniga föreslagit för anställande av präster i tätortspastorat med över 22 000 invånare, är högre än vad man hittills tillämpat exempelvis i Göteborg. Utskottet måste bestämt avstyrka, att det i något avseende skulle göras svårare än hittills för storstadsförsamlingarna att erhålla präster. Härigenom skulle ett av huvudsyftena med den ifrågasatta reformen motverkas. Utskottet vill alltså förorda, att nya prästerliga befattningar inrättas i storstäderna i minst samma utsträckning som hittills.

Utskottet önskar vidare som sin mening framhålla, att en särskild hänsyn bör tas vid pastoratsindelningens genomförande å Gotland och Öland till därvarande församlingars egenartade struktur och övriga förhållanden.

Vidare ställer sig utskottet betänksamt mot landsbygdspastorat av en storleksordning som förutsätter en organisation av fem präster. Ett sådant

landsbygdspastorat, som får förutsättas ha en betydande areal, torde otvivelaktigt vara i behov av delning.

Trots de här av utskottet anförda erinringarna anser emellertid utskottet, att de sakkunnigas normer med nu nämnda jämkningar kan godtas. Utskottet förutsätter därvid, att riktlinjerna för en ny indelning och organisation ges en sådan avfattning, att avvikelser från de fasta, siffermässigt bestämda normerna blir möjliga med en något vidare marginal än vad som framgår av ovannämnda sammanfattning och att särskild hänsyn kan tagas till synpunkter, vilkas behöriga tillgodoseende är av väsentlig betydelse för en viss orts kyrkliga liv.

I detta sammanhang vill utskottet uppta till behandling motionerna nr 57 och 61, som båda avser församlingsindelningen i de större städerna.

I *motionen nr 57* av herr biskop Malmeström m. fl. föreslås, att kyrkomötet ville framhålla betydelsen av en samverkan mellan statsmakterna och de för småkyrkoarbetet verksamma organen i Stockholm och Göteborg vid lösandet av de nu angelägna indelningsfrågorna.

De i motionen anförda synpunkterna på ordnande av våra största städers församlingsindelning och kyrkobyggen har icke blivit berörda i sakkunnigbetänkandet. De grundas på erfarenheter från Kirkesagens s. k. småkyrkoarbete i Köpenhamn men refererar också till motsvarande arbete i Stockholm och Göteborg, organiserat i Samfundet för kyrklig själavård och Göteborgs småkyrkostiftelse. Man utgår i detta arbete från principen att bygga flera men mindre kyrkor, småkyrkor, kring vilka inom en församling av upp till 10 000 människor, ofta färre, någon gång flera, eller, såsom i Sverige, inom ett arbetsområde av motsvarande storlek kyrkans arbete grupperas. Man strävar efter det församlingsmässigt sett praktiska och litar till en frivillig insats, som särskilt i Köpenhamn vunnit en oerhörd omfattning och mer än något annat bidragit till en föredömlig lösning av Köpenhamns församlingsproblem, där man medvetet och framgångsrikt hållit medlemsantalet per präst vid omkring 5 000 personer. Praktiskt taget all församlingsindelning i Köpenhamn sker därför sedan länge i nära samverkan mellan departementet och Kirkesagen och på ett enklare sätt än hos oss. Motionärerna framhåller önskvärdheten av att det arbete, som på området i fråga utförts i Stockholm och Göteborg, måtte av Kungl. Maj:t beaktas och den frivilliga insatsen vid församlingsregleringar och kyrkobyggen i de nämnda städerna tas i anspråk, varvid de från småkyrkoarbetet vunna erfarenheterna kunde göras fruktbringande, så att kommande omgestaltningar av storstadsförsamlingarna och utbyggandet av deras organisation kunde präglas av större smidighet och mera realism än som hos oss hittills varit fallet.

Utskottet anser de framförda synpunkterna vara betydelsefulla och värda allt beaktande. Uppenbart är, att det nämnda småkyrkoarbetet börjat

sätta frukt också i vårt land och att det synes ha framtiden för sig. Det är då riktigt, att den av motionärerna föreslagna samverkan mellan statsmakterna och de för småkyrkoarbetet verksamma frivilliga organen i Stockholm och Göteborg vid lösandet av de angelägna indelningsfrågorna kommer till stånd. Måhända blir en förändring av gällande föreskrifter för församlingsdelning av nöden, men den torde i så fall ej vara alltför svår att genomföra. Uppenbart är att motionen syftar framåt, vilket utskottet vill understryka.

Utskottet önskar emellertid betona, att det vid den förestående regleringen av de stora församlingarna i Stockholm är angeläget, att dessa delas på ett ur kyrklig synpunkt tillfredsställande sätt. Så snart Kungl. Maj:t fattat beslut i församlingsdelningsfrågorna och församlingarna i sin tur beslutat om påbjudna kyrkobyggen, blir det på grund av den snabba befolkningsökningen utan tvivel aktuellt med ytterligare kyrkobyggen inom bestämda samhällsenheter utan kyrka, varvid småkyrkoprinciperna bör tillämpas under den samverkan, som i motionen både påkallas och förutsätts.

I *motionen nr 61* av herr Lund, Herbert, föreslås, att kyrkomötet vid avgivande av yttrande angående reform av pastoratsindelningen ville, med beaktande av synpunkter som anförts i motionen, föreslå en översyn av lagen om församlingsstyrelse i vad angår prästernas tjänstgöringsförhållanden i de större församlingarna.

Utskottet anser, till skillnad från motionären, att de påtalade olägenheterna inom de stora församlingarna kan vara ett bevis — bland många andra — på att sådana församlingar icke längre fungerar normalt utan är i behov av uppdelning. Då därjämte en del av de reformer, som påyrkas i motionen, är sådana, som vederbörande församling själv kan besluta redan enligt gällande lag, synes det icke finnas några skäl att nu göra en framställning i ämnet.

14. Särskilt tjänstgöringsområde och präst stationering

Betänkandet s. 109 o. 110. Skrivelsen s. 80.

Enligt 8 § 1 mom. Pr skall, om präst bereds tjänstebostad i prästgård eller annorstädes, orten för bostaden vara hans stationeringsort. För annan präst är det jämlikt 5 § 1 mom. Tb Pr i regel domkapitlet, som har att bestämma stationeringsorten.

På landsbygden har Kungl. Maj:t hittills vid bestämmande av tjänstebostads förläggning och därmed stationeringsorten för komminister helst sökt tillgodose det intresse, som befolkningen inom olika församlingar och församlingsdelar kunnat ha av att få präst boende i sin närhet.

Enligt 6 § 1 mom. andra stycket Tb Pr kan Kungl. Maj:t fastställa sär-

skilt tjänstgöringsområde (en eller flera annexförsamlingar, särskilt kyrkobokföringsdistrikt eller annan del av församling) för komminister eller kyrkoadjunkt. För närvarande finns det över 400 sådana fastställda särskilda tjänstgöringsområden, därav ett 50-tal för kyrkoadjunkter.

De *sakkunniga* framhåller, att uppdelning i arbetsdistrikt i stora och växande stadspastorat kan ha betingats av att en enhetlig organisation av församlingsvården icke längre kunnat upprätthållas samt svårighet uppstått för kyrkoherden att sammanhålla arbetsuppgifterna och fördela dem efter de biträdande prästernas olika läggning och skicklighet. Detsamma, anför de sakkunniga vidare, kan ha varit fallet i de vidsträckta landsbygdspastoraten samt, där biträdande präster stationerats avlägset från kyrkoherdens stationeringsort. I båda dessa fall upphör dock, som de sakkunniga framhåller, behovet av särskilt arbetsdistrikt vid delning i flera måttligt stora pastorat.

De sakkunniga anför vidare:

Endast i här nämnda undantagsfall bör i samma pastorat total separation mellan prästerna av arbetsuppgifter kunna få förekomma. Särskilda tjänstgöringsområden (arbetsdistrikt) för komministrar och kyrkoadjunkter bör därför ej heller fastställas annat än möjligen i dylika fall. Tjänstgöringsområde bör kunna inrättas och upphöra alltefter pastoralvårdens behov; tillsynen över denna ligger hos domkapitlet. Avdelande av sådant område förutsätter stationering inom detsamma av en för självständig verksamhet lämpad befattningshavare; bedömandet härutinnan hör därför också naturligt till domkapitlet.

Men denna sin inställning till frågan om fastställandet av särskilt tjänstgöringsområde (arbetsdistrikt) anser de sakkunniga önskvärt, att biträdande präst, som ej skall ha dylikt område, stationeras på sådan ort, att samverkan med kyrkoherden enligt fastställd arbetsfördelning icke försvåras. Hänsyn bör emellertid tagas till att prästgård, som befinner sig i gott skick eller kan utan oproportionerlig kostnad iståndsättas, fortfarande kommer till användning såsom tjänstebostad, där icke särskilda skäl talar däremot. I 5 § 2 mom. femte stycket Tb Pr stadgas, närmast med avseende å tillfälliga förordnanden, att domkapitlet vid avgörande av fråga om förändring av präst stationeringsort bland annat skall ha att beakta, att det allmännas ekonomiska intressen därvid behörigen tillgodoses. Det synes de sakkunniga angeläget, att detta även eljest beaktas vid stationeringsortens bestämmande. Om tätort av någon betydenhet finnes i pastorat, bör prästerlig tjänstinnehavare om möjligt stationeras där, såväl på grund av de särskilda problem vilka normalt uppkommer i tätort som ock med hänsyn till ortens egenskap att erbjuda bekväma förbindelser med kringliggande landsbygd.

I enlighet med det här anförda föreslår de sakkunniga sådan ändring av 6 § 1 mom. andra stycket Tb Pr, att befogenheten att fastställa särskilt tjänstgöringsområde för präst i pastorat överlämnas åt domkapitlet.

Utskottet vill på det kraftigaste understryka vikten av att man delar upp de orimligt stora församlingar, som förekommer i större städer och i Norrland. Blir önskemålet härom tillgodosett och beaktas vad utskottet

tidigare i detta betänkande anfört angående önskvärdheten av enprästpastorat i större utsträckning än vad de sakkunniga föreslagit, kommer behovet av särskilda tjänstgöringsområden icke att bli så omfattande.

Utskottet delar de sakunnigas uppfattning om det lämpliga i att befogenheten att förordna om inrättande av sådana tjänstgöringsområden decentraliseras till domkapitlen, och tillstyrker den författningsändring, som de sakkunniga i sådant syfte föreslagit. Genomförs denna reform, kommer frågan om inrättande och indragning av särskilda tjänstgöringsområden att kunna på ett smidigt sätt lösas från fall till fall under beaktande även av de skilda tjänstinnehavarnas personliga kvalifikationer. Under sådana omständigheter anser sig utskottet kunna förvänta, att anordningen tas i anspråk i den omfattning, som praktiska omständigheter visar vara lämplig. Utskottet hänvisar också till vad utskottet här nedan kommer att anföra i frågan om centralisering av kyrkobokföringen.

I fråga om stationeringsorten anser utskottet, att man även i framtiden bör i görligaste mån tillgodose det intresse, som befolkningen inom olika församlingar och församlingsdelar har av att få präst boende i sin närhet. I jämförelse härmed synes önskemålet, att komminister och kyrkoadjunkt, som ej har särskilt tjänstgöringsområde, måtte stationeras i närheten av kyrkoherdens stationeringsort, vara av mindre vikt. En koncentration av samtliga präster i ett vidsträckt flerprästpastorat till en central tätort inom pastoratet skulle enligt utskottets mening ingalunda vara till fromma för det kyrkliga livet.

15. Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt

Betänkandet s. 113. Skrivelsen s. 84.

För närvarande föreligger icke skyldighet för pastorat att sörja för bostad åt kyrkoadjunkt. I ett antal fall har pastorat emellertid frivilligt ställt sådan bostad till förfogande, stundom i förutvarande prästgård.

Kungl. Maj:t framlade för 1949 års riksdag förslag om skyldighet i viss utsträckning för pastorat att upplåta bostad åt kyrkoadjunkt, men riksdagen biföll icke förslaget.

De *sakkunniga* har nu — under erinran om att komministraturer enligt deras förslag i ett betydande antal fall skulle bli ersatta med kyrkoadjunkturer — ifrågasatt, om man ej borde till ny prövning ta upp frågan om möjlighet för Kungl. Maj:t att ålägga pastorat att tillhandahålla kyrkoadjunkt bostad mot erläggande av hyra i de fall, där icke vare sig förutvarande prästgård eller hyresmarknad finns å stationeringsorten.

Utskottet har sig bekant, att det i praktiken ofta är svårt för kyrkoadjunkterna att erhålla bostad. Det har förekommit, att kyrkoadjunktsfamiljer nödgats året om bo i sommarvillor eller att kyrkoadjunkter fått leva skilda från sina familjer, t. o. m. att de varit tvungna att stadigva-

rande bo på långt avstånd från stationeringsorten och utom pastoratet. Det ligger i öppen dag, att sådana förhållanden icke blott är oförmånliga för befattningshavaren utan också måste inverka menligt på hans möjlighet att göra en effektiv arbetsinsats. I vissa fall har förhållandena medfört mycket höga resekostnader.

Det är visserligen sant, att kyrkoadjunkter i en del fall hyrt bostad i förutvarande prästgård, men denna anordning kan naturligtvis icke utgöra en lösning på lång sikt. Pastoratet har icke någon skyldighet och kan icke enligt gällande rätt åläggas att hyra ut prästgården till adjunkten. Prästgårdens underhåll och eventuellt behövliga modernisering kommer att dra kostnader, som icke lär täckas av den hyra, en kyrkoadjunkt kan tänkas komma att betala. För adjunkten är i regel den förutvarande prästgården en alltför stor bostad. Det kan ifrågasättas, huruvida icke pastoraten i många fall skulle bli nödsakade att betala bränslekostnadsbidrag för att göra det möjligt för adjunkten att bosätta sig i prästgården.

Synpunkter, liknande dem, som här anförts, ligger till grund för yrkandet i *motionen nr 60* av herr Nilsson, Albert m. fl., att vid sammanslagning och delning av pastorat bostadsproblemen måtte tas upp och ordnas, så att förluster för pastoraten undviks. Synpunkterna anges i motionen utgöra starka skäl emot utbyte av kyrkoherdetjänster mot kyrkoadjunkturer. *Utskottet* vill understryka detta uttalande och framhåller att samma skäl talar mot utbytande av komministertjänst mot kyrkoadjunktsbefattning.

År 1951 hemställde kyrkomötet, att prästerlig tjänst, som motsvarar stadigvarande behov och inrättas i ort utan hyresmarknad, i regel måtte inrättas som ordinarie befattning. *Utskottet,* som här nedan i avsnittet om tjänstegraderingen kommer att ytterligare utveckla önskemålet härom, anser, att om denna grundsats iakttas, antalet fall kommer att minska, i vilka svårigheter uppstår för kyrkoadjunkterna. I de återstående fallen synes man kunna hoppas på att åtminstone en del pastorat kommer att frivilligt bispringa kyrkoadjunkterna vid lösning av bostadsfrågan. Under sådana förhållanden anser utskottet icke, att det för närvarande föreligger tillräckliga skäl för att införa den ifrågasatta nya skyldigheten för pastoraten.

16. Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden.

Betänkandet s. 112 o. 113. Skrivelsen s. 86.

Av vad här ovan anförts om de *sakkunnigas* inställning till frågan om enpräst- eller flerprästpastorat följer, att de förordar sammanslagning av nuvarande pastorat i rätt stor utsträckning. Det utkast till pastoratsindelning, som fogats vid deras betänkande, visar också en minskning med 193 pastorat, innebärande ett lika stort bortfall av kyrkoherdebefattningar. Enligt utkastet skulle vidare komministerstjänsternas antal minska med 7.

Totala antalet prästtjänster skulle emellertid bli så gott som oförändrat genom att antalet kyrkoadjunktsbefattningar ökades med 199.

I avseende å valet mellan komministers- och kyrkoadjunktstjänst uttalar de sakkunniga, under förutsättning av måttlig areal och i övrigt normala förhållanden: Där den förutvarande organisationen i ett pastorat består av blott kyrkoherde, bör, om folkmängdstalet väsentligen överstiger 3 000 för landsbygds-, respektive 4 000 för tätortspastorat och viss tendens till fortsatt stegring samt i övrigt normala förhållanden råder i avseende å arbetsbördan, tills vidare en kyrkoadjunktur inrättas. Om folkmängden ytterligare ökas, t. ex. med mer än 50 procent av nämnda grundtal och så att två prästers fulla arbetskraft erfordras, bör i regel adjunkturen ombildas till komministratur. Då behov av en tredje tjänst inträder, bör denna under motsvarande förutsättning bli en kyrkoadjunktur. Vid ökning av organisationen utöver detta antal får arbetsförhållandena i varje särskilt fall bli avgörande. — De sakkunniga tänker sig icke i något fall, ej ens för de stora städerna, en pastoratsorganisation med flera kyrkoadjunkter än två. — Med riksdagens år 1949 intagna ståndpunkt till bostadsfrågan för kyrkoadjunkter överensstämmer närmast, att kyrkoadjunktsbefattning om möjligt icke inrättas i pastorat, där allmän hyresmarknad saknas. Kan prästgård, som blivit ledig genom indragning eller förflyttning av ordinarie tjänst, eller annan lämplig bostad av pastoratet upplåtas åt kyrkoadjunkten, ökar detta förutsättningarna för inrättande av sådan tjänst. Finns dylik bostad ej att tillgå, torde i dylikt pastorat inrättande av komministratur vara den naturliga formen för organisationsfrågans lösning. Komministratur blir även att föredra, där biträdande präst skall ha kyrkobokföringsskyldighet eller det kan förutsättas, att ordförandeskap i kyrkoråd kommer att stadigvarande handhas av honom.

De sakkunniga har även gått in på frågan, hur ändringen i sammansättningen av den prästerliga tjänstemannakåren inverkar på befordringsförhållandena, samt därvid — under hänvisning till de nuvarande skiljaktigheterna stiften emellan i befordringsavseende — hävdat, att deras förslag innebär en utjämning mellan stiften, som icke kunde sägas strida mot prästerskapets intresse av tryggade befordringsutsikter.

I *motionen nr 58* av herr Svensson, Einar, m. fl. har under punkt 1) yrkats bland annat, att de ordinarie fasta prästtjänsterna bibehålls i görligaste mån i nuvarande relationer mellan kyrkoherde-, komministers- och kyrkoadjunktsbefattningar.

Under åberopande av vad *utskottet* tidigare i betänkandet anfört rörande den största folkmängd, för vilken en präst bör sköta själavården, får utskottet till en början framhålla, att fråga om inrättande av ny prästtjänst i ett enprästpastorat bör tas upp redan då folkmängden varaktigt överstiger de av de sakkunniga angivna siffrorna 3 000, respektive 4 000.

Även om utskottet håller i minnet, att pastoraten enligt de sakkunni-

gas förslag skulle bli större än för närvarande och följaktligen de återstående kyrkoherdetjänsterna i genomsnitt få en högre lönegradsplacering än vad de nuvarande har, kan utskottet icke undgå att finna, att förslaget innebär en avsevärd försämring av prästerskapets befordringsutsikter. Bifalles vad utskottet tidigare föreslagit i fråga om ökningen av antalet enprästpastorat, blir försämringen visserligen mindre, men kvar står dock, om de sakkunnigas förslag i övrigt läggs till grund för reformen, en betydande överflyttning av tjänster från ordinarie- till extraordinariegruppen. Att detta skulle medföra, att den genomsnittliga åldern för befordran till ordinarie tjänst förskjuts uppåt, är ovedersägligt, låt vara att förskjutningen blir olika stor i de särskilda stiften. Rekryteringen till prästbanan, redan nu ägnad att inge bekymmer, kommer att ytterligare försvåras.

Överallt, där en hel prästerlig tjänst erfordras för fullgörande av det prästerliga arbetet utan att bestämda tecken tyder på att arbetsmängden inom en nära framtid kommer att gå ned så mycket, att tjänsten blir överflödig, bör man enligt utskottets mening inrätta en ordinarie tjänst. En konsekvens av denna grundsats blir, att man — bortsett från de gemensamma kyrkoadjunkterna — i regel ej bör ha mer än en kyrkoadjunkt i ett pastorat. Den ökning av lönekostnaderna, som skulle bli följden av att denna grundsats upprätthålls, är obetydlig, då ju för närvarande kyrkoadjunkterna har lika stor lön som de lägst avlönade komministrarna samt enligt de sakkunnigas förslag till komministerlöner endast en lönegrad skulle skilja desamma från kyrkoadjunkterna. I anledning av vad de sakkunniga därom anfört får utskottet uttala, att förefintligheten av en prästgård på en ort motiverar att en där inrättad prästerlig tjänst blir komministratur och ej kyrkoadjunktur.

Utskottets mening i förevarande fråga sammanfaller i huvudsak med den av domkapitlet i Skara uttalade:

De sakkunnigas förslag innebär en kraftig reducering av antalet kyrkoherde- och komministertjänster och en däremot svarande ökning av antalet kyrkoadjunkturer. Domkapitlet vill för sin del bestämt avstyrka en omreglering i antydd riktning. Den starka ökningen av antalet kyrkoadjunkturer kommer att avsevärt försämra utsikterna till befordran för en stor grupp av präster. I sin mån kommer dessa förhållanden att försvåra nyrekryteringen till prästbanan och den utökning av de prästerliga kadrerna, som är trängande nödvändig. Icke-ordinarie präster torde för övrigt få svårare än ordinarie att slå rot i och växa samman med en församling. Ett stort antal församlingar frånhändes därjämte rätten att själva välja sin präst. Där en komministratur ger sin innehavare full sysselsättning, bör den enligt domkapitlets mening icke ombildas till kyrkoadjunktur. Den obetydliga ekonomiska vinsten i detta avseende svarar icke mot de här antydda olägenheterna av en dylik omreglering.

17. Anlitande av diakoner m. fl.

Skrivelsen s. 92.

Frågan om diakonernas ställning har behandlats av kyrkomötets utredningsnämnd och tagits upp i motionen nr 18 vid innevarande kyrkomöte. Första tillfälliga utskottet har i frågan avgivit betänkande, nr 3, till vilket särskilda utskottet hänvisar.

18. Centralisering av kyrkobokföringen och särskilt kyrkobokföringsdistrikt.

Betänkandet s. 122. Skrivelsen s. 93 o. 107.

De *sakkunniga* har tagit upp frågan om centralisering av kyrkobokföringen samt därom uttalat, att en centralisering av pastorsexpeditionerna i ett pastorat till dettas huvudort i särskilda fall kan innebära bestämda fördelar för det prästerliga arbetet i pastoratet. De förväntar dock icke, att centraliseringen skall kunna generellt genomföras, men förordar en översyn av författningsbestämmelserna.

I fråga om inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt anför de sakkunniga:

1. Särskilda kyrkobokföringsdistrikt bör icke inrättas där icke följande förutsättningar föreligger:
   a) avståndet och kommunikationerna från distriktets centrum till platsen för den nuvarande pastorsexpeditionen bör vara sådana, att en resa till och från denna expedition blir mer tidsödande och kostsam än vad som kan anses rimligt;
   b) antalet invånare inom distriktet bör ej vara alltför ringa;
   c) en präst bör vara stationerad på platsen för den nya expeditionen;
   d) expedition och arkiv i det nya distriktet bör vara inrymda i för ändamålet permanent disponerade lokaler.
2. Indragning av bestående kyrkobokföringsdistrikt bör normalt komma i fråga endast för det fall, att någon präst ej längre skall vara stationerad inom distriktet.

Utskottet ställer sig bestämt avvisande till den ifrågasatta centraliseringen av kyrkobokföringen vad beträffar den egentliga landsbygden. Både för den allmänhet, som i många ärenden har att vända sig till pastorsexpeditionen, och för själva bokföringsarbetet är den nu tillämpade decentralisationen av största värde. I det sistnämnda avseendet må särskilt erinras om vikten av personkännedom hos den som för kyrkoböckerna. Den nuvarande ordningen ger prästerna större möjlighet till personlig kontakt med befolkningen, en omständighet som också är till fördel på andra delar av deras arbetsfält. Det må vidare erinras, att en omläggning av sättet för kyrkobokföringen skulle både göra en del nyligen nedlagda, icke obetydliga kostnader onyttiga och dra med sig ytterligare stora utgifter för de utvidgade expeditions- och arkivlokaler, som skulle bli erforderliga.

För en församling, som genom den förestående reformen mister förmånen av egen präst, skulle förlusten bli ännu kännbarare, om församlingen skulle förlora också den egna pastorsexpeditionen.

Mot de sakkunnigas förslag till grunder för inrättande av särskilda kyrkobokföringsdistrikt har utskottet däremot icke funnit något att erinra.

19. Anskaffande av bil för tjänstebruk

Betänkandet s. 132. Skrivelsen s. 112.

De *sakkunniga* föreslår: Lån till präst för anskaffande av egen bil för tjänstebruk bör utgå ur kyrkofonden med ett belopp av högst 10 000 kronor för varje låntagare. Lånet amorteras med minst 100 kronor i månaden, innebärande att lånet kommer att vara återgäldat till kyrkofonden efter längst 8 år 4 månader. Räntan bör ej sättas högre än medelräntan för kyrkofondens kapitaltillgångar, för närvarande 3 ¼ procent. Säkerhet i form av borgen eller på annat sätt bör ej krävas utan särskilda skäl. Lån skulle utgå till domprost, kyrkoherde och komminister samt kyrko-, stifts- och kontraktsadjunkt under förutsättning att låntagaren är ordinarie eller extraordinarie innehavare av sin tjänst samt prövas vara i behov av tillgång till egen bil för ett effektivt bestridande av sin tjänst. Lånet bör förfalla till betalning, om låntagaren övergår till annan prästerlig tjänst än nyss nämnd ordinarie och extraordinarie eller om han lämnar den prästerliga karriären. Innan låntagaren får lyfta beloppet, bör han styrka sig ha avtalat om inköp av bil för omedelbar leverans och till lägst motsvarande pris. Lånet bör, om den lånebeviljande myndigheten så bestämmer, omedelbart förfalla till betalning, om föreskriven inbetalning ej verkställs senast på förfallodagen, om låntagaren avlider eller försättes i konkurs eller om låntagaren icke inom en månad efter det lånesumman mottagits styrker, att han likviderat köpet. Rätten att bevilja lånen anförtros domkapitlen. Statskontoret bör fastställa de allmänna villkoren, som skall gälla för alla lån, men domkapitlet de ytterligare villkor, som kan prövas erforderliga i de särskilda fallen. Annuiteter bör för församlingspräster uppbäras av vederbörande pastorat genom avdrag å låntagarens lön samt inlevereras till stiftsnämnden.

I *motionen nr 38* av herr Nystedt föreslås, att präster i skärgårdsförsamlingar måtte beredas möjligheter att för anskaffande av egna motorbåtar för tjänstebruk erhålla lån på förmånligare villkor än vad den allmänna kreditmarknaden erbjuder.

Utskottet tillstyrker bifall till vad de sakkunniga föreslagit men förordar, att den föreslagna förmånen utsträckes till samtliga präster i församlingstjänst.

Ett i ett remissyttrande framställt förslag, att då det gäller präst i Norrlands fjällpastorat, lånet bör avse s. k. tyngre bil och övre gränsen för låne-

summan därför i sådana fall höjas till 14 000 kronor, anser utskottet böra bifallas. Övriga i remissyttrandena framställda ändringsförslag, t. ex. om obligatorisk helförsäkring av bilarna, om kortare amorteringstid och högre räntefot än de av de sakkunniga förordade samt om inbetalning av annuiteterna direkt till låntagaren till stiftsnämnd, finner utskottet sig icke kunna tillstyrka.

Det i motionen framförda önskemålet anser utskottet mycket behjärtansvärt. Utskottet föreslår därför, att de tillämnade lånen blir tillgängliga icke blott för bilköp utan också för inköp av egen motorbåt för tjänstebruk.

20. Arkivvården och andra specialfrågor

Skrivelsen s. 116.

I fråga om arkivvården har *utskottet* icke något att erinra mot en av riksarkivet gjord hemställan om närmare utredning rörande vad som vid genomförande av indelningsreformen från arkivsynpunkt är att iaktta med avseende å kyrkoarkivalier m. m.

Beträffande ett av statistiska centralbyrån framställt önskemål att pastorats- samt kommun- eller länsgränser icke skall skära varandra, får utskottet hänvisa till vad utskottet ovan anfört i avsnittet om förhållandet till kommunindelningen.

Vad domkapitlet i Uppsala anfört om de svårigheter i avseende å rekryteringen av kyrkomusiker, som föranleds av gudstjänstsammanlysning i utsträckt omfattning, vill utskottet understryka. Dessa svårigheter utgör ett ytterligare skäl till försiktighet, då fråga uppstår om att utforma den prästerliga organisationen så, att gudstjänstsammanlysning blir nödvändig.

21. Behandlingsordningen och vissa övergångsanordningar

Betänkandet s. 116. Skrivelsen s. 118.

De *sakkunniga* anser, att sedan statsmakterna fattat beslut om riktlinjerna för indelningsreformen, det bör uppdragas åt domkapitlen att avge förslag till ny indelning och organisation för respektive stift, därvid domkapitlen jämväl bör föreslå stationeringsorten för prästerna. Domkapitlen bör vidare bereda de berörda församlingarna och därvarande prästerskap tillfälle att yttra sig. De skulle slutligen översända sina förslag till kammarkollegiet för avgivande av utlåtande till Kungl. Maj:t.

I *motionen nr 59* av herr Svensson, Einar, m. fl. har föreslagits, att representanter för svenska kyrkan i dess helhet och för respektive stift måtte utses att i kammarkollegiet delta i handläggningen av de med pastoratsreformen sammanhängande frågorna samt att därav föranledda kostnader måtte bestridas av kyrkofonden.

Utskottet, som icke har något att erinra mot den av de sakkunniga före-

slagna ordningen för handläggningen, finner det i motionen framförda förslaget ägnat att främja genomförandet av reformen under en såvitt möjligt riktig avvägning mellan skilda rikskyrkliga och lokalkyrkliga intressen och vill därför tillstyrka den anordning som motionärerna åsyftat.

De *sakkunniga* anser, att beslutet om reformen bör meddelas samtidigt för hela riket samt att reformen bör träda i kraft i ett sammanhang.

Härvid må erinras om motionerna nr 60 av herr Nilsson, Albert, m. fl. och nr 78 av herr Svensson, Axel B., vilka motioner utskottet berört tidigare i detta betänkande.

I *motionen nr 58* av herr Svensson, Einar, m. fl. har föreslagits bland annat, att pastoratsregleringen måtte genomföras successivt efter av på indragen eller förändrad befattning sittande ordinarie kyrkoherdes avgång eller frivilligt åtagna omplacering eller förflyttning.

Vad först angår frågan, huruvida reformen av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen skall beslutas i ett sammanhang eller allteftersom frågor om omreglering aktualiseras i de särskilda fallen, så följer av vad utskottet redan tidigare anfört rörande behövligheten av en omreglering, att *utskottet* anser, att beslutet bör fattas samtidigt för hela riket eller åtminstone stift för stift, så snart ske kan.

Beträffande sedan sättet för genomförandet av de beslutade ändringarna, så kan skäl anföras både för ett omedelbart och ett successivt genomförande. För det förra alternativet talar framför allt, att den kyrkliga organisationen snabbt får sin nya form och genast kan börja sitt arbete på lång sikt i de nya förhållandena samt att man undgår de långvariga vakantsättningar, som eljest skulle bli nödvändiga. För det senare alternativet åter talar framför allt hänsynen till de många präster, som vid ett omedelbart genomförande skulle nödgas underkasta sig förflyttning, i rätt stor omfattning till lägre tjänst.

Vid vägande mot varandra av dessa skäl har utskottet funnit, att man bör föredra ett omedelbart genomförande men försöka att så långt möjligt mildra de hårda följder, som åtgärden skulle få för enskilda präster.

Ehuru vissa skäl talar för att förlägga ikraftträdandet till ett kalenderårsskifte, anser utskottet dock en sådan tidpunkt icke böra komma i fråga. Just omkring kalenderårsskiftet inträffar nämligen ett stort antal predikodagar, varför det måste vara synnerligen olämpligt för det prästerliga arbetet att prästerna då belastas också med de mångahanda angelägenheter, som blir en följd av omregleringens ikraftträdande. Tidpunkten är likaledes synnerligen olämplig från flyttningssynpunkt. Utskottet vill i stället föreslå, att den 1 maj väljs som dag för ikraftträdandet.

Som tänkbar tid för ikraftträdandet har i ärendet nämnts både år 1956 och år 1957. Utskottet anser emellertid, att genomförandet icke bör forceras. Väljer man den 1 maj 1959 som den dag, då den nya organisationen

skall börja fungera, vinns därigenom, att antalet vakantsatta tjänster hunnit bli tämligen stort och att alltså antalet av de präster, som kommer i fråga till förflyttning, icke behöver bli så betydande. För dem, som likväl kommer att beröras av reformen, betyder dröjsmålet med ikraftträdandet, att de får tid på sig att förbereda sin flyttning eller kanske frivilligt söka sig över till ledigblivande tjänster. En ytterligare fördel med att tidpunkten sätts till den angivna dagen är, att domkapitlen får tid att förhandla med vederbörande präster om det lämpligaste sättet för genomförandet av de åtgärder, som blir en följd av reformen. Utskottet vill alltså föreslå, att den 1 maj 1959 väljs som den tidigaste dagen för ikraftträdandet.

Även om ikraftträdandet förläggs till en så pass sen tidpunkt, kan det emellertid inträffa fall, då reformen skulle medföra följder, som ter sig obilliga. Utskottet vill därför förorda, att Kungl. Maj:t i sådana särskilda fall medger uppskov med ikraftträdandet beträffande viss tjänst eller viss församling under ytterligare viss tid, högst åtta år.

I fråga om de anordningar, som skulle träffas för att möjliggöra ett genomförande av reformen i ett sammanhang, har de *sakkunniga* framställt vissa förslag, refererade å s. 119 i det statsrådsprotokoll, som åtföljer Kungl. Maj:ts skrivelse. Över dessa förslag har *1950 års prästvalskommitté* avgivit yttrande och därvid ingående diskuterat de erforderliga åtgärderna samt förordat vissa riktlinjer därför. Kommitténs förord avser i korthet: Icke någon präst skulle överföras på indragningsstat. För att underlätta för präster, som uppnått 60 levnadsår, att begära förtidspension skulle man temporärt dels efterge det i allmänhet för sådan pensionering gällande kravet på 30 tjänstår, dels ock ge en mera liberal tolkning än som sedvanligen sker åt kravet på att förtidspensioneringen icke skall strida mot det allmännas intresse. Vidare skulle genom ändring i prästvalslagstiftningen beredas tillfälle att flytta ordinarie befattningshavare till annan ordinarie tjänst samt därjämte upprättas en »disponibilitetsstat», till vilken präster kan överföras i de fall, då flyttning icke bör ifrågakomma. Viss utsträckt vakantsättning skulle ske före reformens ikraftträdande. Kyrkoherde, som flyttats till komministertjänst, skulle beredas viss företrädesrätt vid tillsättande i framtiden av kyrkoherdetjänster.

Departementschefen har — under påpekande av att vissa av de behandlade frågorna berör det gällande prästvalssystemet och bör, i den mån de kräver ändrad lagstiftning, behandlas i den för kyrkolag stadgade ordningen — anfört, att sedan dessa frågor blivit föremål för ytterligare övervägande av prästvalskommittén och denna avgivit sitt slutliga förslag samt beredningen av angivna frågor avslutats, han ämnade ånyo anmäla dessa i statsrådet.

Utskottet har icke något att erinra mot kommitténs förslag om vissa temporära lättnader i villkoren för förtidspensionering. Utskottet anser, att

man icke bör alldeles utesluta möjligheten att överföra präst på indragningsstat.

Vad den föreslagna »disponibilitetsstaten» angår, så har utskottet icke något i princip att invända mot en anordning av ungefär det slag, som kommittén förordat. Då kommitténs avsikt emellertid är, att de till denna stat överförda skall fortsätta att utföra det arbete, som tillhör deras tidigare befattningar, ifrågasätter utskottet, om anordningen ej bör betecknas som övergångsstat samt den närmare utformningen av densamma lämpas efter vad som är vanligt vid inrättandet av sådana stater. Utskottet vill i detta sammanhang påpeka, att ett överförande på övergångsstat i realiteten icke skiljer sig från ett uppskov med reformens ikraftträdande beträffande den ifrågavarande tjänsten.

Vakantsättning av tjänster torde, ehuru olägenheter alltid är förknippade därmed, vara ofrånkomlig för att bereda en smidig övergång till den nya ordningen. Vilken omfattning den bör ha, blir i hög grad beroende på hur genomgripande nyordningen blir. Därest vad utskottet ovan förordat i fråga om bibehållande av enprästpastorat godkänns, bör vakantsättningen kunna inskränkas till att avse ett långt mindre antal fall än om de sakkunnigas förslag genomförs, liksom även i övrigt de svårigheter blir mindre, som sammanhänger med ikraftträdandet.

För närvarande är ett pastorat icke skyldigt att ta emot en präst, som förflyttas till församlingen, utan att den i prästvalslagen stadgade ordningen iakttas. För att förflyttning av präst skall kunna ske i samband med genomförandet av pastoratsindelningsreformen, fordras alltså ändring av prästvalslagstiftningen. Då denna är av kyrkolags egenskap, erfordras kyrkomötets medverkan till ändringarna. Med hänsyn till att frågan om ändring av prästvalslagstiftningen alltså kan förväntas bli förelagd ett kommande kyrkomöte samt att de nu framlagda förslagen, enligt vad departementschefen anfört, skall bli föremål för vidare överväganden i kommittén och därefter för ytterligare beredning, anser utskottet sig icke böra gå in på detaljerna i förslaget i denna del, utan torde de få bedömas, då lagstiftningsfrågan föreligger till avgörande. Icke heller frågan om i vilka fall förflyttning och i vilka överförande på indragningsstat bör användas, synes böra behandlas av kyrkomötet, förrän man kan överblicka, hur lagreglerna om pastorats skyldighet att ta emot flyttad präst blir utformade.

22. Ekonomisk uppgörelse m. m.

Betänkandet s. 117. Skrivelsen s. 134.

De *sakkunniga* har lämnat en översiktlig redogörelse för de regler, som kan tänkas bli följda vid ekonomiska uppgörelser mellan församlingar, som tillhört ett och samma pastorat men vid reformen läggs till skilda sådana. Därvid har de om löneboställen och prästgårdar anfört: Fördelningen av dessa tillgångar plägar ske efter fastigheternas belägenhet, så att varje

pastorat övertar de fastigheter, som finns inom dess område. Det bör dock uppmärksammas, att ett antal före detta allmänna kyrkohemman av medeltida ursprung för närvarande utgör avlöningstillgångar för andra pastorat än dem, inom vilka de är belägna. Det må vidare erinras, att den rätt, varmed avlöningstillgångar i fast egendom disponeras av ett pastorat, i princip icke är av äganderätts natur. Boställe kan vara stiftelse eller kronoanslag eller ägas av lokalkyrka eller enskild församling. Om här ifrågavande tillgångar gäller, att det tillkommer Kungl. Maj:t att med stöd av sina förvaltningsrättsliga befogenheter förordna om ändrad disposition av desamma.

Utskottet får i anledning härav erinra om att enligt en nyligen meddelad dom av högsta domstolen (Nytt juridiskt arkiv 1952 s. 484) medeltidsboställe, om vars uppkomst några detaljer icke är kända — och detta är fallet med det stora flertalet boställen — skall anses med äganderätt tillhöra den församlingskyrka, vars prästerskap av ålder innehaft bostället. Det synes under sådana förhållanden icke vara rättsligen möjligt att vid omreglering av pastorat tilldela sådant boställe annat pastorat än det, till vilket den kyrka, som äger bostället, hänförts. Motsvarande torde gälla boställen, som bevisligen anskaffats av församling eller donerats till församlingskyrka eller församling. Det må anmärkas, att högsta domstolen i ett par fall tilldömt pastorat boställen, som varit belägna utanför pastoratets gränser (Nytt juridiskt arkiv 1939 s. 253 och 1943 s. 694).

23. Lönegradsinplacering av kyrkoherdar och komministrar

Betänkandet s. 138. Skrivelsen s. 141 o. 146.

Enligt gällande prästlönereglemente kan kyrkoherdetjänst — bortsett från domprostämbete — vara placerad i någon av lönegraderna Ca 27, 29, 31 och 33 samt komministertjänst i någon av graderna Ca 25—28.

För närvarande är kyrkoherdetjänsterna inplacerade i lönegrad enligt grunder, som gällde endast vid övergången till det år 1951 beslutade nya lönesystemet. Grunder för framtida omplacering av dessa tjänster och för inplacering av nytillkommande tjänster saknas.

Komministrarna är inplacerade i lönegrad enligt de grunder, som framgår av följande uppställning:

a) *Komminister anställd för särskilt tjänstgöringsområde.*

1. folkmängdstal per stadigvarande anställd präst inom området	lönegrad Ca
över 6 000	28
2 001—6 000	27
801—2 000	26
högst 800	25
2. områdets areal (km²)	
över 1 000	28
501—1 000	27

b) *Komminister anställd för pastorat, där ej finnes stadigvarande anställd annan biträdande präst* (härvid borträknas präst för särskilt tjänstgöringsområde samt sådant områdes folkmängd och areal).

1. pastoratets folkmängd	lönegrad Ca
över 15 000	28
10 001—15 000	27
5 001—10 000	26
högst 5 000	25

2. pastoratets areal per i pastoratet tjänstgörande präst (km²)	lönegrad Ca
över 1 000	28
501—1 000	27

c) *Komminister anställd för pastorat, där stadigvarande finnes anställda flera biträdande präster* (härvid borträknas präst för särskilt tjänstgöringsområde samt sådant områdes folkmängd och areal).

1. pastoratets folkmängdstal per biträdande präst	lönegrad Ca
över 8 000	28
6 001—8 000	27
3 001—6 000	26
högst 3 000	25

2. pastoratets areal per i pastoratet tjänstgörande präst (km²)	lönegrad Ca
över 1 000	28
501—1 000	27

För samtliga tre kategorier användes den av de två beräkningsgrunderna (folkmängd eller areal), som ger den högsta lönegradsplaceringen.

De *sakkunniga* föreslår, att kyrkoherdetjänsterna för framtiden inplaceras enligt följande tablå:

Kyrkoherde placeras i lönegrad enligt den av nedan angivna tre beräkningsgrunder, som medför den högsta lönegradsplaceringen

Lönegrad Ca:	a) *pastoratets invånarantal* uppgår till:	b) *pastoratets areal* uppgår till:	c) *antalet församlingar i pastoratet* uppgår till:
27	högst 1 500	—	—
29	1 501— 4 500	minst 301 km²	minst 3
31	4 501—10 000	minst 601 km² och pastoratets invånarantal överstiger 1 500	—
33	minst 10 001	minst 1 201 km² och pastoratets invånarantal överstiger 4 500	—

I fråga om komministertjänsterna föreslår de sakkunniga, att alla komministrar i de pastorat, i vilka kyrkoherden är placerad i Ca 33, skall placeras i Ca 28 samt alla övriga komministrar i Ca 26. Lönegraderna Ca 25 och 27 skulle alltså icke vidare användas för komministrar.

Vid inplaceringen i lönegrad skulle man enligt de sakkunnigas förslag icke ta hänsyn till förekommande särskilda tjänstgöringsområden för komministrar och kyrkoadjunkter utan städse räkna med pastoratets hela folkmängd.

Utskottet vill för sin del tillstyrka det av de sakkunniga framlagda förslaget i denna del.

I detta sammanhang anser utskottet sig böra omnämna, att då läroverksadjunktstjänster numera är placerade i lönegraderna Ca 27 och 29 samt teologie kandidatexamen medför kompetens till vissa tjänster av detta slag, nämnda lärarbefattningar kan utöva en oförmånlig konkurrens med komministertjänsterna om de nyexaminerade teologerna. Något yrkande anser utskottet sig dock icke böra framställa i detta avseende.

De *sakkunniga* föreslår, att vid ikraftträdandet av de nya inplaceringsreglerna samtliga kyrkoherde- och komministertjänster inplaceras i lönegrad enligt det nya systemet, oavsett om de berörs av nyindelningen av pastoraten eller ej. För framtiden föreslår de, att lönegradsplaceringen i ett pastorat skall överses dels då pastoratets omfattning ändras, dels ock då vid vart och ett av fem på varandra följande kalenderårsskiften pastoratets invånarantal i enlighet med gällande inplaceringsregler givit utslag för högre eller lägre placering. Avsikten torde vara, att om ändringen medför tjänstens nedflyttning i lägre lönegrad, innehavaren likväl skall bibehållas vid den gamla lönegraden för sin tjänstetid.

Utskottet har icke funnit skäl till erinran mot vad sålunda föreslagits.

Enligt *46 § sista stycket i Pr* är präst pliktig att underkasta sig särskilda — av Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade — bestämmelser angående avlöningsförmåner vid sådan förflyttning från högre till lägre ordinarie församlingsprästerlig tjänst, som sker i följd av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen i pastoraten.

De *sakkunniga* föreslår nu, att detta i 46 § sista stycket Pr stadgade villkor icke effektueras, d. v. s. att präst, som vid den föreslagna omregleringen av pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen flyttas till tjänst i lägre lönegrad, icke skall vidkännas minskning i sina löneförmåner. Kostnaden härför skulle kunna beräknas till högst 145 000 kronor om året under de första åren efter reformens genomförande.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot förslaget.

24. Kostnadsberäkningar

Betänkandet s. 175. Skrivelsen s. 158.

De *sakkunniga* har beräknat, att deras utkast till ny pastoratsindelning och tjänsteorganisation innebär en årlig besparing av ungefär 90 000 kronor, dock att som ovan nämnts under en övergångsperiod en merkostnad av högst 145 000 kronor årligen skulle tillkomma.

Utskottet erinrar om att kyrkoadjunktstjänsterna uppflyttats en lönegrad efter det de sakkunniga avgivit sitt betänkande. Den kostnadsökning, som detta innebär, kommer att bli särskilt stor vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag om ökning av antalet kyrkoadjunktsbefattningar.

Utskottet har vidare funnit, att en sammanslagning av pastorat i den omfattning de sakkunniga förordat skulle medföra en betydlig höjning av resekostnaderna för prästerna. Härtill kommer kostnaderna för de resor, som företas av ledamöter i pastoratskyrkoråd, för att ej tala om allmänhetens resekostnader vid besök å pastorsexpedition och deltagande i pastoratsstämmor.

Utskottet har övervägt, vad kostnadsökningarna skulle bli vid en jämkning av de sakkunnigas utkast i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat. Inom utskottet har företetts utkast till alternativ indelning av tre stift, nämligen Linköpings, Göteborgs och Visby. (Bilagorna nr 2—4.) Utskottet, som icke kunnat ta ställning till detaljerna i dessa alternativa förslag, har av de bifogade kostnadsberäkningarna ansett sig kunna sluta, att en sådan jämkning av de sakkunnigas utkast, som i det väsentliga tillgodoser befogade önskemål om en smidig anpassning efter lokala förhållanden, icke skulle åsamka det allmänna väsentliga kostnader. Om man antar, att de ökade kostnaderna för riket i dess helhet — Stockholms stad fortfarande undantagen — skulle bli ungefärligen proportionella mot kostnaden för här redovisade tre stift, skulle de belöpa sig till ej fullt 1 000 000 kronor. En sådan merutgift skulle motsvara mindre än ett halvt öre av den allmänna kyrkoavgiften, av vilken för närvarande — såsom utskottet tidigare uttalat — endast 10 öre uttas av de 20, som är för ändamålet högst medgivna. Utskottet anser, att en sådan merutgift skulle vara väl motiverad med tanke på de påtagliga fördelar, som härigenom skulle vinnas.

Till utskottet har inkommit ett större antal framställningar från församlingar och pastorat. De har av utskottet överlämnats till kungl. ecklesiastikdepartementet.

Hemställan

På grund av vad utskottet sålunda anfört, får utskottet hemställa,

A. att kyrkomötet måtte besluta att såsom yttrande i de frågor, som anges i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket, åberopa vad utskottet här ovan i betänkandet anfört;

B. att motionerna

1) nr 14 av herrar Lindquist och Lundström,
2) nr 36 av herr biskop Nygren m. fl.,
3) nr 37 av herr Staxäng m. fl.,
4) nr 38 av herr Nystedt,
5) nr 56 av herr biskop Malmeström,
6) nr 57 av herr biskop Malmeström m. fl.,
7) nr 58 av herr Svensson, Einar, m. fl.,
8) nr 59 av herr Svensson, Einar, m. fl.,
9) nr 60 av herr Nilsson, Albert, m. fl.,
10) nr 61 av herr Lundh, Herbert,
11) nr 77 av herr Ljungbeck, och
12) nr 78 av herr Svensson, Axel B.,

i den mån de ej anses besvarade genom vad utskottet här ovan anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd.

Stockholm den 1 oktober 1953.

På särskilda utskottets vägnar:

TORSTEN YSANDER.

Vid ärendets slutbehandling i utskottet har närvarit herr biskop *Ysander*, herr *Björkander*, herr biskop *Giertz*, herr *Hassler*, *Ove*, herr biskop *Malmeström*, herrar *Norberg*, *Skoglund*, *Broomé*, *Gustafsson*, *Lampers*, *Nilsson*, *Albert*, *Olsson*, *Karl Johan*, *Rubbestad* och *Stendahl*.

Reservationer:

1) beträffande punkt 4 i betänkandet:

av herr *Nilsson, Albert:*

Utöver vad som anförts i motionen nr 60 samt i Karlstads domkapitels yttrande till Konungen, vill jag anföra:

Förslaget om pastoratsindelning innehåller betydligt mera våld än nöden kräver. Under en tidsperiod av 15 högst 20 år sker genom dödsfall, pensionering och flyttningar så många omfattande förändringar med avseende på kyrkoherde- och komministertjänster, att domkapitlen och Kungl. Maj:t därigenom får tillräckliga möjligheter att vid behov, fall för fall, reglera pastoraten genom sammanslagningar eller delningar. Alltså är icke en hela riket omfattande och på en gång genomgripande omändring av pastoraten behövlig, såsom indelningsförslaget ifrågasätter.

De i motionen berörda prästgårdsfrågorna löses på det sättet undan för undan på ett smidigare sätt — säkerligen utan nämnvärda förluster för pastoraten — än som genom en engångsreglering skulle bli fallet.

Enligt de sakkunnigas förslag kommer 400 kyrkor i fara att mista söndaglig gudstjänst och drabbas av sammanlysningar av gudstjänster. Om reservationen följes, mildras jämväl följderna därav.

Som ett ytterligare stöd för reservationen må hänvisas till den deputation, som den 23 september i år gjorde uppvaktningar i pastoratsindelningsfrågan och framförde sina åsikter, dels i tal, dels skriftligt och medelst namnlistor.

I överensstämmelse härmed får jag yrka,

> att kyrkomötet, i stället för vad utskottet anfört, måtte uttala, att det knappast finnes skäl att på en gång över hela landet företaga en omreglering av alla pastoraten, utan att frågor om pastoratsreglering bör upptagas fall för fall, när särskilda skäl därtill föreligger, samt att Kungl. Maj:t vid beslut i sådana enskilda fall bör tillämpa vad utskottet under punkterna 8—20 samt 22 och 23 anfört.

2) beträffande punkt 10 i betänkandet:

av herrar *Hassler, Ove, Norberg, Lampers* och *Nilsson, Albert,* vilka ansett, att å s. 19 och 20 i betänkandet avsnittet »De organisatoriska anordningarna — — — inom lagens ram» bort lyda:

Utskottet finner, att de organisatoriska anordningarna icke får utformas så, att de omöjliggör efterlevnaden av vad gällande lag föreskriver. Lagen den 18 mars 1910 torde vid sin tillkomst ha avsett att bereda möjlighet till dels sådan sammanlysning, som föranledes av tillfälliga omständigheter, dels ock sådan regelbunden sammanlysning, som överensstämmer med ortens sedvana. Utskottet anser däremot icke, att lagen ger domkapitel

möjlighet att medge regelbundet återkommande sammanlysningar i församlingar, där detta ej tidigare förekommit. Innan sådana organisatoriska ändringar genomförs, som skulle komma att medföra dylika sammanlysningar, måste därför enligt utskottets mening sådan lagändring komma till stånd, som ger möjlighet härtill. Emellertid torde även möjlighet nu föreligga att på ett effektivt sätt utforma pastoratsindelningen och den prästerliga tjänsteorganisationen så, att ökad sammanlysning icke behöver ske.

3) beträffande punkt 21 i betänkandet:

av herrar *Olsson, Karl Johan, Broomé* och *Gustafsson,* vilka anfört:

Med utskottets majoritet är vi ense därom, att beslut rörande pastoratsindelningen och tjänsteorganisationen bör fattas för hela riket på en gång, eller åtminstone stift för stift, så snart ske kan, samt även därom, att tidpunkten för ikraftträdandet lämpligen bör bestämmas till 1 maj 1959. Däremot kan vi icke ansluta oss till majoritetens uttalande att därutöver bör medges en tidsmarginal av ytterligare åtta år, vilket skulle innebära att genomförandet av reformen komme att utsträckas över en tid av nära 14 år från det kyrkomötet tagit ställning till frågan, eller till den *1 maj 1967.*

Enligt vår mening är det ur olika synpunkter bäst att genomförandet av reformen så långt möjligt sker på en gång. Om dagen för ikraftträdandet bestämmes till en så sen tidpunkt som den 1 maj 1959, betyder redan detta fastställandet av en tidsmarginal på mer än 5 ½ år från det kyrkomötet behandlat frågan och cirka 5 år från det riksdagen kan förmodas ha tagit ställning till densamma. Denna tid bör medge inte blott fattandet av slutligt beslut om den nya pastoratsindelningen — vilket enligt utskottets och vår mening bör ske så fort detta är möjligt — utan även att olika förberedelser och åtgärder för det slutliga genomförandet kan vidtagas. Om sedan utskottets uttalade önskemål om en i jämförelse med de sakkunnigas förslag lämpligare och mindre långtgående indelning vinner beaktande, bör det vara möjligt att utan större svårigheter genomföra reformen vid den angivna tidpunkten.

Emellertid kan det inträffa enstaka fall, då det av någon anledning befinnes nödvändigt att något utsträcka denna tid. Kungl. Maj:t bör därför ha möjlighet att, då synnerligen starka skäl föreligger, medge uppskov. Då det är omöjligt att nu förutse hur dessa undantagsfall blir beskaffade, bör Kungl. Maj:t icke vara bunden vid något bestämt datum.

Ett medgivande av en övergångstid på åtta år från den för ikraftträdandet fastslagna tidpunkten — vilket betyder 13 år från det riksdagen fattat sitt beslut — kommer att medföra *dels* att präster och församlingar, som icke önskar några förändringar för egen del, frestas att på allt sätt söka fördröja ett avgörande i vad reformen berör dem, *dels* att en viss osäkerhet, oro och irritation kommer att finnas kvar under hela denna tid. Ur såväl kyrkans som samhällets synpunkt måste det sålunda enligt vår

mening anses vara en avgjord fördel att genomförandet av reformen icke utsträckes över alltför lång tidsrymd.

Från dessa utgångspunkter har vi ansett, att det stycke på s. 43 i betänkandet, som börjar med orden »Även om ikraftträdandet — —» och slutar med orden »— — åtta år», bort ha följande lydelse:

> Även om ikraftträdandet förläggs till en så pass sen tidpunkt, kan det emellertid inträffa fall, då det skulle medföra följder, som ter sig obilliga. Utskottet vill därför förorda, att Kungl. Maj:t i sådana särskilda fall medger uppskov med ikraftträdandet beträffande viss tjänst eller viss församling.

Skillnaden i vissa av det allmännas kostnader före och efter en pastoratssammanslagning för två typ-pastorat: *Ödsmål-Spekeröd* och *Bokenäs-Skaftö.*

Ödsmål-Spekeröd.

Kostnader *före* en sammanslagning:			
Lön för en kyrkoherde i 29 lgr	Kr	18 288	
Lön för en kyrkoherde i 29 lgr	»	18 288	36 576
			Kr 36 576
Kostnader *efter* en sammanslagning:			
Lön för en kyrkoherde i 31 lgr	Kr	20 124	
Lön för en komminister i 26 lgr	»	15 480	35 604
Skillnaden mellan bostadshyra för kyrkoherde och komminister	Kr	252	
Bränslekostnadsbidrag för komministern	»	337	
Ökad resekostnad för kyrkoherden	»	210	
Ökad resekostnad för komministern	»	624	1 423
	Summa Kronor		37 027

Det allmännas kostnader ökas genom en sammanslagning med 451 kronor.

Bokenäs-Skaftö

Kostnader *före* en sammanslagning:			
Lön för en kyrkoherde i 27 lgr	Kr	16 404	
Lön för en kyrkoherde i 29 lgr	»	18 288	34 692
			Kr 34 692
Kostnader *efter* en sammanslagning:			
Lön för en kyrkoherde i 29 lgr	Kr	18 288	
Lön för en komminister i 26 lgr	»	15 480	33 768
Skillnaden mellan bostadshyra för kyrkoherde och komminister	Kr	252	
Bränslekostnadsbidrag	»	337	
Ökad resekostnad för kyrkoherden	»	168	
Ökad resekostnad för komministern	»	739	1 496
	Summa Kronor		35 264

Det allmännas kostnader ökas genom en sammanslagning med 572 kronor.

De icke säkert bestämbara kostnaderna har beräknats approximativt och snarast i underkant. Bränslekostnaden har beräknats efter kostnaden för oljeeldning och till en kostnad av 2: 50 kronor per kubikmeter bostadsvolym och bränsleår. Resekostnaden har beräknats efter medeltalet mellan kostnaden för taxibil och egen bil. Det har förutsatts, att tjänstebyte mellan kyrkoherden och komministern efter sammanslagningen äger rum 15 gånger om året, att komministern skall biträda kyrkoherden på pastorsexpeditionen en gång i veckan samt att kyrkoherden måste resa till det med »moderförsamlingen» sammanslagna pastoratet, förutom vid tjänstebyten, minst 5 gånger om året. Reseavstånden har beräknats från stationeringsorterna till den längst bort belägna kyrkan (här gäller det ju tjänstebyten) i det »andra» pastoratet, utom i fråga om komministerns resor i expeditionsärenden, där avstånden beräknats från hans stationeringsort till kyrkoherdens bostad. I Ödsmål-Spekeröd har kyrkoherdens stationeringsort förutsatts bli *Ödsmål* och i Bokenäs-Skaftö *Skaftö*.

De avstånd, som enligt vad ovan förutsatts inverka på resekostnaderna, är enligt från kyrkoherdarna i Ödsmål och Bokenäs inhämtade uppgifter:

Ödsmål—Spekeröd	16 km
Ödsmål—Ucklum	18 »
Bokenäs—Skaftö	14 »
Bokenäs—Grundsund	19 »

Bilaga nr 2.

Summarisk redogörelse för alternativt förslag till indelning av Linköpings stift.

Alternativet innebär ändrade lönekostnader i följande fall:

	Lönegrader enligt de sakkunniga	Lönegrader enligt detta alternativ		Lönegrader enligt de sakkunniga	Lönegrader enligt detta alternativ
Vist	26	27	Furingstad	26	29
Vreta Kloster	31	29	Drothem	25	29
Ljung	26	29	Kuddby	29	27
Klockrike	26	29	Regna	26	27
Skeppsås	—	25	Hannäs	25	26
Herrestad	—	25	Törnsfall	—	27
Rogslösa	29	27	Ö. Tollstad	29	27
Trehörna	25	26	V. Harg	26	27
Rök	29	27	Nykil	29	27
V. Tollstad	26	27	Ulrika	26	27
Skärkind	25	26	Rinna	—	27
Simonstorp	25	26	Åsbo	29	27
Ö. Husby	29	27	Malexander	26	27
Ö. Stenby	—	25	Frinnaryd	26	29

Enligt alternativet skulle, utöver de sakkunnigas utkast, tillkomma följande 17 pastorat: Vist, Ljung, Klockrike, V. Tollstad, Örtomta, Furingstad, Drothem, Regna, Törnsfall, Torpa, V. Harg, Gammalkil, Ulrika, Rinna, Malexander, Adelöv och Frinnaryd.

Enligt alternativet skulle utöver de sakkunnigas förslag kyrkoherdetjänster inrättas i Törnsfall och Rinna samt kyrkoadjunkturer i Skeppsås, Herrestad och Ö. Stenby. Fyra av de sakkunniga föreslagna kyrkoadjunkturer skulle förändras till komministraturer.

Alla församlingar erhåller enligt alternativet söndaglig gudstjänst.

Kostnader.

Ökade lönekostnader brutto		kronor 102 467: —
Härifrån avgår *besparingar:*		
Resekostnader	13 000: —	
Bränslekostnadsersättning	4 500: —	
Bostadsavdrag	3 276: —	20 776: —
Summa ökade kostnader		kronor 81 691: —

Bilaga nr 3.

Summarisk redogörelse för alternativt förslag till indelning av Göteborgs stift.

Alternativet innebär ändrade lönekostnader i följande fall:

	Lönegrader enligt de sakkunniga	Lönegrader enligt detta alternativ
Ödsmål	31	29
Spekeröd	26	29
Bokenäs	26	27
Forshälla	—	25
Morlanda	—	26
Lyse	26	29
Lysekil	—	25
Tjärnö	25	26
Berghem	26	27
Surteby	—	25
Kungsäter	—	25
Svenljunga	—	25
Länghem	25	26
Gällstad	31	29
Tvärred	—	29
Frillesås	26	29
Ölmevalla	29	27
Valinge	26	29
Sibbarp	26	27
Ljungby	25	29
Fagered	—	25
Gunnarp	25	—
Vessige	29	27
Okome	26	27
Drängsered	—	27
Slöinge	26	27
Årstad	31	29
Harplinge	31	29
»	25	—
Getinge	26	29
Oskarström	29	26
Enslöv	29	31
Breared	26	27
Trönninge—Eldsberga	25	—
Hasslöv	31	29
Östra Karup	26	29

Enligt alternativet föreslås följande 32 pastorat komma att bestå oförändrade, vilka enligt de sakkunnigas utkast skulle ha sammanlagts eller uppdelats: Ödsmål, Spekeröd, Bokenäs, Skaftö, Lysekil, Lyse, Angered, Berghem, Surteby, Länghem, Gällstad, Tvärred, Frillesås, Ölmevalla, Valinge, Lindberg, Grimeton, Sibbarp, Tvååker, Ljungby, Vinberg, Vessige, Okome, Drängsered, Slöinge, Årstad, Getinge, Harplinge, Breared, Snöstorp, Hasslöv, Östra Karup.

Enligt alternativet bibehålls 7 kyrkoadjunkturer och 1 komministratur, vilka enligt de sakkunnigas utkast skulle ha indragits. 3 av de sakkunniga föreslagna kyrkoadjunkturer bortfaller. Den föreslagna kyrkoherdetjänsten i Oskarström förutsätts bliva kommnistratur i Enslövs pastorat.

Alla församlingar erhåller enligt alternativet söndaglig gudstjänst.

Ny kyrkoherdebostad i Angered kan inbesparas.

Kostnader:

Ökade lönekostnader brutto		kronor 125 472
Härifrån avgår *besparingar:*		
Resekostnader	21 000	
Bränslekostnadsersättning	3 600	
Bostadsbidrag	3 276	
Summa ökade kostnader		kronor 97 596

Bilaga nr 4.

Summarisk redogörelse för alternativt förslag till indelning av Visby stift.

Alternativet innebär ändrade lönekostnader i följande fall:

	Lönegrader enligt de sakkunniga	Lönegrader enligt detta alternativ		Lönegrader enligt de sakkunniga	Lönegrader enligt detta alternativ
Stenkyrka	25	—	Östergarn	25	26
Fole	26	29	Hejde	26	27
Othem	31	29	Burs	26	27
»	—	25	När	29	27
Eskelhem	29	27	Fardhem	25	26
Stenkumla	—	25	Havdhem	—	25

Enligt alternativet kommer följande pastorat, vilka enligt de sakkunnigas utkast skulle ha sammanslagits, att bestå oförändrade: Eskelhem, Sanda, Hejde, Burs och När, varjämte Fole-Lokrume gamla pastorat upprättats genom tillägg av Hejnum-Bäl. Komminister i stället för kyrko-

adjunkt föreslås i Östergarn och Fardhem, där prästgårdar finns. Kyrkoadjunkt med skyldighet att biträda i Fole föreslås i Othem samt kyrkoadjunkt i Stenkumla (Atlingbo) gemensam med Roma pastorat och i Havdhem, gemensam med Öja pastorat (Grötlingbo). För båda finns lämpliga prästgårdar.

Vall—Hogrän—Atlingbo bibehålls vid Stenkumla.

Med alternativet erhålls 27 pastorat, därav 12 enprästpastorat, mot utkastets 24 respektive 7, varjämte söndaglig gudstjänst kan uppehållas i 81 av de 91 landsbygdskyrkorna mot utkastets 75.

Kostnader.

Ökade lönekostnader brutto	kronor	35 304: —
Avgår bostadsavdrag		2 916: —
	Skillnad kronor	32 388: —

Beloppet torde komma att ytterligare minskas genom besparingar i fråga om rese- och bränslekostnadsersättningar.

Anmärkningar till bilagorna 2—4.

Vid uppgörandet av de kostnadskalkyler, som redovisats i bilagorna nr 2—4, har lönegradsplaceringarna förutsatts ske i enlighet med de sakkunnigas förslag. Lönekostnaderna har likaså beräknats enligt den av de sakkunniga tillämpade metoden, så att alla tjänster kostnadsberäknats enligt ortsgrupp 3 i andra löneklassen inom respektive lönegrad.

Det kan anmärkas, att de beräknade merkostnaderna för ett antal kyrkoadjunktstjänster härigenom torde ha blivit något för höga, då det rör sig huvudsakligen om kyrkoadjunkturer på landsbygden, där innehavarna i regel icke uppnått så hög löneställning.

Resekostnaderna, som i regel antagits öka med 1 000 kronor vid sammanläggning av tvenne pastorat, torde i många fall bli väsentligt större. Bränslekostnadsersättningen har antagits bli 300 kronor större när en förutvarande kyrkoherdeprästgård av normal storlek skall innehas av komminister. I beräkningen har icke medtagits de besparingar, som de alternativa förslagen kommer att medföra i de fall, där pastorsexpedition fortfarande kan förläggas till prästgård och betjänas av präst på orten. Hänsyn har icke heller tagits till de förluster, som skulle uppstå för pastoraten, där enligt de sakkunnigas förslag en komministersgård kommer att innehas av

kyrkoadjunkt. Allmänhetens kostnader för resor har icke heller beaktats. Samtliga dessa faktorer medverkar till att merkostnaderna i verkligheten blir lägre än vad de här beräknats.

Bilagorna nr 2—4 upptar endast sådana avvikelser från de sakkunnigas utkast, vilka kommer att påverka kostnaderna. De utgör alltså icke en fullständig redogörelse för hur respektive indelningar i detalj tänkts skola genomföras.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

sid.

Ingress 1
1. Inledning 1
2. Pastoratsindelningssakkunnigas förslag 2
3. Departementschefen 6
4. Behovet av en reform. Huvudsynpunkter 7
Härunder motionerna nr 58: 3, 60 och 78.
5. Prästernas arbetsuppgifter 8
6. Arbetsdistrikt för pastoralvården 10
7. Pastoratens och församlingarnas struktur 11
8. Riksintresse — lokalintresse 11
9. Förhållandet till kommunindelningen 14
10. Gudstjänstturordning; sammanlysning av gudstjänst 17
Härunder motionerna nr 36, 37 och 58: 2.
11. En- eller flerprästpastorat 22
Härunder motionerna nr 36 och 58: 1.
12. Gemensam kyrkoadjunktur 27
13. Allmänna normer för indelning och organisation 27
Härunder motionerna nr 14, 56, 57, 58: 1, 61 och 77.
14. Särskilt tjänstgöringsområde och präst stationering 33
15. Tjänstebostad åt kyrkoadjunkt 35
Härunder motionen nr 60.
16. Tjänstegraderingen och prästernas befordringsförhållanden 36
Härunder motionen nr 58: 1.
17. Anlitande av diakoner m. fl. 39
18. Centralisering av kyrkobokföringen och särskilt kyrkobokföringsdistrikt 39
19. Anskaffande av bil för tjänstebruk 40
Härunder motionen nr 38.
20. Arkivvården och andra specialfrågor 41
21. Behandlingsordningen och vissa övergångsanordningar 41
Härunder motionerna nr 58: 4 och 59.
22. Ekonomisk uppgörelse m. m. 44
23. Lönegradsinplacering av kyrkoherdar och komministrar 45
24. Kostnadsberäkningar 48
Hemställan 49
Reservationer 50
Bilagor 53

Nr 34.

Kyrkomötets underdåniga skrivelse i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m.

(Särskilda utskottets betänkande nr 1.)

Till Konungen.

I skrivelse till kyrkomötet den 12 augusti 1953, nr 2, har Eders Kungl. Maj:t, under åberopande av skrivelsen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, förklarat Sig vilja inhämta kyrkomötets yttrande i däri angivna frågor rörande en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen i riket m. m.

I samband med skrivelsen har kyrkomötet till behandling förehaft tolv med anledning av densamma väckta motioner.

Kyrkomötets särskilda utskott har i ärendet avgivit betänkande nr 1, vilket här i avtryck bilägges.

Kyrkomötet har godkänt utskottets i betänkandet gjorda uttalanden, dock med följande ändring och tillägg, nämligen

dels att, under punkten 10, andra meningen i sista stycket å s. 19 i det tryckta betänkandet utbytts mot följande: »Utskottet anser emellertid, att kyrkomötet icke bör ha anledning att motsätta sig om lagen i detta särskilda sammanhang tillämpas så, att domkapitel, där synnerliga skäl är, kan medge regelbundet återkommande sammanlysningar i församlingar där det ej förekommit tidigare.»

dels ock att till utskottets uttalanden under punkten 21 näst efter rad 4 å s. 42 i det tryckta betänkandet, tillagts ett nytt stycke, så lydande: »Det bör — liksom i fråga om proceduren vid kommunindelningsreformen — tillkomma Kungl. Maj:t att utse de personer, som skola deltaga i handläggningen inom kammarkollegiet av de med pastoratsreformen sammanhängande frågorna. De rikskyrkliga representanterna, två till antalet, en lekman och en präst, bör tillerkännas ställning som adjungerade ledamöter. Stiftsrepresentanterna, som — jämte vederbörande biskop — föreslås till ett antal av tre, en präst och två lekmän, deltaga med yttrande- och förslagsrätt i samtliga ärenden rörande respektive stift. De böra utses efter förslag från vederbörande domkapitel. Det synes lämpligt, att pastoratens och prästerskapets riks- och stiftsorganisationer beredas tillfälle att till Kungl. Maj:t,

respektive vederbörande domkapitel få inlämna förslag på personer som kunna anses kvalificerade för här avsedda uppdrag.»

Kyrkomötet får alltså i underdånighet såsom yttrande i de frågor, som angivas i Eders Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 angående en reform av den territoriella pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen i riket m. m., åberopa vad mötets särskilda utskott i sitt betänkande anfört med ovan angivna ändring och tillägg.

Underdånigst.

Stockholm den 8 oktober 1953.

Nr 3

Särskilda utskottets betänkande i anledning av väckta motioner angående pastorats rätt dels att besluta utökning av den församlingsprästerliga organisationen, dels ock att, om det har därför tillräckliga boställstillgångar, bibehålla prästtjänst och söndaglig gudstjänst.

I en vid kyrkomötet väckt, till särskilda utskottet hänvisad motion, nr 39, har herr biskop *Giertz* föreslagit, att kyrkomötet måtte i underdånig skrivelse anhålla, att Kungl. Maj:t i samband med den ifrågasatta pastoratsregleringen ville vidta sådana åtgärder, att pastorat, som så önskar, tillförsäkras rätt att fortbestå eller att i andra avseenden utöka den församlingsprästerliga organisation, som enligt eljest gällande grunder kan bli av Kungl. Maj:t i ett visst fall medgiven, under förutsättning att ifrågavarande pastorat förbinder sig att utan tillskott från kyrkofonden eller av skatteutjämningsmedel självt svara för den merkostnad, som därigenom uppkommer.

I en likaledes vid kyrkomötet väckt och till utskottet hänvisad motion, nr 76, av herr *Jonzon, Israël,* m. fl. hemställs vidare, att kyrkomötet i sitt yttrande med anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 måtte uttala, att vid utformandet av ny pastoratsindelning sådan hänsyn bör tas till socken-kyrkornas och församlingarnas egna boställstillgångar, att ingen församling mot sitt bestridande fråntas präst eller berövas söndaglig gudstjänst, om boställstillgångarna är tillräckliga att jämte församlingsavgift helt eller till större delen bekosta prästlön, respektive helt bestrida kostnaderna för söndaglig gudstjänst.

Beträffande de av motionärerna till stöd för deras förslag anförda skälen får utskottet hänvisa till motionerna.

I 9 § av 1910 års prästlöneregleringslag stadgades, att om Konungen fann prästerlig tjänst, om vars bibehållande eller inrättande framställning blivit gjord, icke vara för själavårdens behöriga handhavande nödig, Konungen likväl kunde medge, att sådan tjänst bibehölls eller inrättades, därest församling med minst tre fjärdedelar av dess hela rösttal beslutat utgöra vad utöver de i 19 § 1 mom. i samma lag omförmälda tillgångar erfordrades till bestridande av den lön, Konungen enligt lagen bestämde.

Prästlöneregleringslagen av år 1910 upphävdes genom lag den 29 juni 1951 (nr 569). I 2 § prästlönekostnadslagen den 29 juni 1951 (nr 570) stadgas, att om pastoratsindelning och om prästerlig tjänsteorganisation i pastorat förordnar Konungen. Någon motsvarighet till 9 § i 1910 års lag finns ej upptagen i prästlönekostnadslagen. I förarbetena synes icke finnas något uttalande om anledningen härtill.

Ehuru *utskottet*, icke minst från synpunkten av värdet av kommunalt självbestämmande, mycket uppskattar motionärernas önskemål, att en församling skall kunna med egna medel — uttaxerade eller härflytande från församlingens eller dess kyrkas egendom — ordna sin församlingsprästerliga organisation, måste utskottet dock uttala sin tveksamhet om de förslag, som framförts i motionerna.

Utskottet håller väl för troligt, att, på sätt i motionen nr 39 förutsatts, en eller annan församling skall vara villig att bringa ett offer för att undgå att mista sin präst eller att få sin kyrka stängd under vissa söndagar, men en församling synes knappast böra binda sig för en sådan ordning för en lång framtid, utan beslut om anordningen torde böra fattas för viss kortare tid i sänder. Detta skulle emellertid medföra en löslighet i organisationen, som knappast är att rekommendera.

Den nämnda lösligheten i organisationen, vilken skulle komma att vila på frivilliga åtaganden från församlingarnas sida, samt svårigheten att på ett tillfredsställande sätt ordna pensionsfrågan för ifrågavarande präster, anser utskottet vara starka skäl mot vad som föreslagits i motionen nr 39.

Vad åter det i motionen nr 76 framställda förslaget angår, vill utskottet icke förneka, att omregleringen av pastoratsindelningen ibland kan leda till att pastorat blir ganska hårt drabbade i ekonomiskt hänseende. Ett pastorat med stora boställen, som under lång tid kunnat bestrida sina samtliga prästlönekostnader med boställsmedel, kan genom att det sammanslås med annat pastorat utan sådana tillgångar bli tvunget utdebitera församlingsavgifter till det nybildade pastoratets prästerskap eller kanske komma att mista präst, bosatt inom dess egna gränser, eller gå förlustigt förmånen av söndaglig gudstjänst. Detta måste förefalla pastoratet särskilt hårt och orättvist, därest det anskaffat bostället självt eller fått det donerat till sig. Ett bifall till motionen skulle emellertid icke blott bereda pastorat, som har stora boställstillgångar, en förmån utan också medföra en motsvarande nackdel för andra pastorat eller för kyrkofonden.

Om båda motionerna gäller, att de i dem framförda förslagen innebär ett avsteg från de grundlinjer, efter vilka den kyrkliga organisationen sedan ganska lång tid varit gestaltad i vårt land, nämligen att den skall uppbäras ekonomiskt inom församlingarna efter fastställda grunder och, där så erfordras, med hjälp av det allmänna.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att motionerna nr 39 och nr 76 icke måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd.

Stockholm i oktober 1953.

På särskilda utskottets vägnar:

TORSTEN YSANDER.

Närvarande vid ärendets behandling i utskottet: herr biskop *Ysander*, herr *Björkander*, herr biskop *Giertz*,[1] herr *Hassler, Ove*, herr biskop *Malmeström*, herrar *Norberg, Skoglund*,[1] *Broomé, Gustafsson, Lampers, Nilsson, Albert, Olsson, Karl Johan, Rubbestad* och *Stendahl*.

[1] Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservationer:

1) beträffande *motionen nr 39*

av herr biskop *Giertz* samt herrar *Hassler, Ove, Norberg, Lampers* och *Nilsson, Albert*, vilka anfört:

Motionen nr 39 synes oss ligga helt i linje med vad kyrkomötet 1951 bifallit i fråga om kyrkomusikerorganisationen. Vid utskottsbehandlingen har, enligt vår mening med rätta, anförts, att den i motionen föreslagna rättigheten i vissa fall kunde leda till att angränsande pastorat komme i ett försämrat läge vid genomförandet av en pastoratsreglering. En förutsättning för det ifrågavarande medgivandet bör alltså vara, att icke härigenom en rationell lösning av andra indelningsfrågor förhindras.

Vi hemställer,

att kyrkomötet med ovannämnt förbehåll måtte besluta i enlighet med vad som i motionen nr 39 hemställts.

2) beträffande *motionen nr 76*

av herrar *Hassler, Ove, Norberg* och *Lampers* med yrkande,

att kyrkomötet ville i skrivelse till Kungl. Maj:t göra det uttalande, varom hemställts i motionen.

Bilaga 5

Nr 36

Kyrkomötets underdåniga skrivelse angående pastorats rätt att besluta utökning av den församlingsprästerliga organisationen m. m.

(Särskilda utskottets betänkande nr 3.)

Till Konungen.

I en vid kyrkomötet väckt, härvid i avtryck fogad motion, nr 39, har föreslagits, att kyrkomötet måtte i underdånig skrivelse anhålla, att Eders Kungl. Maj:t i samband med den ifrågasatta pastoratsregleringen ville vidtaga sådana åtgärder, att pastorat, som så önskar, tillförsäkras rätt att fortbestå eller att i andra avseenden utöka den församlingsprästerliga organisation, som enligt eljest gällande grunder kan bliva av Eders Kungl. Maj:t i ett visst fall medgiven, under förutsättning att ifrågavarande pastorat förbinder sig att utan tillskott från kyrkofonden eller av skatteutjämningsmedel självt svara för den merkostnad, som därigenom uppkommer.

I en likaledes vid kyrkomötet väckt, i avtryck närsluten motion, nr 76, har vidare hemställts, att kyrkomötet i sitt yttrande med anledning av Eders Kungl. Maj:ts skrivelse nr 2 måtte uttala, att vid utformandet av ny pastoratsindelning sådan hänsyn bör tagas till sockenkyrkornas och församlingarnas egna boställstillgångar, att ingen församling mot sitt bestridande fråntages präst eller berövas söndaglig gudstjänst, om boställstillgångarna äro tillräckliga att jämte församlingsavgift helt eller till större delen bekosta prästlön, respektive helt bestrida kostnaderna för söndaglig gudstjänst.

I ärendet har särskilda utskottet avgivit betänkande, nr 3, vid vilket fogats följande reservationer, nämligen

1) beträffande motionen nr 39, av herr biskop Giertz samt herrar Ove Hassler, Norberg, Lampers och Albert Nilsson, vilka anfört: »Motionen nr 39 synes oss ligga helt i linje med vad kyrkomötet 1951 bifallit i fråga om kyrkomusikerorganisationen. Vid utskottsbehandlingen har, enligt vår mening med rätta, anförts, att den i motionen föreslagna rättigheten i vissa fall kunde leda till att angränsande pastorat komme i ett försämrat läge vid genomförandet av en pastoratsreglering. En förutsättning för det ifrågavarande medgivandet bör alltså vara, att icke härigenom en rationell lösning av andra indelningsfrågor förhindras.

Vi hemställer, att kyrkomötet med ovan nämnt förbehåll måtte besluta i enlighet med vad som i motionen nr 39 hemställts.»

2) beträffande motionen nr 76, av herrar Ove Hassler, Norberg och Lampers med yrkande, att kyrkomötet ville i skrivelse till Kungl. Maj:t göra det uttalande, varom hemställts i motionen.

Kyrkomötet får i underdånighet anmäla, att kyrkomötet bifallit nämnda två reservationer.

Underdånigst.

Stockholm den 8 oktober 1953.

Ivar Hæggströms Boktryckeri AB · Stockholm 1957
570300